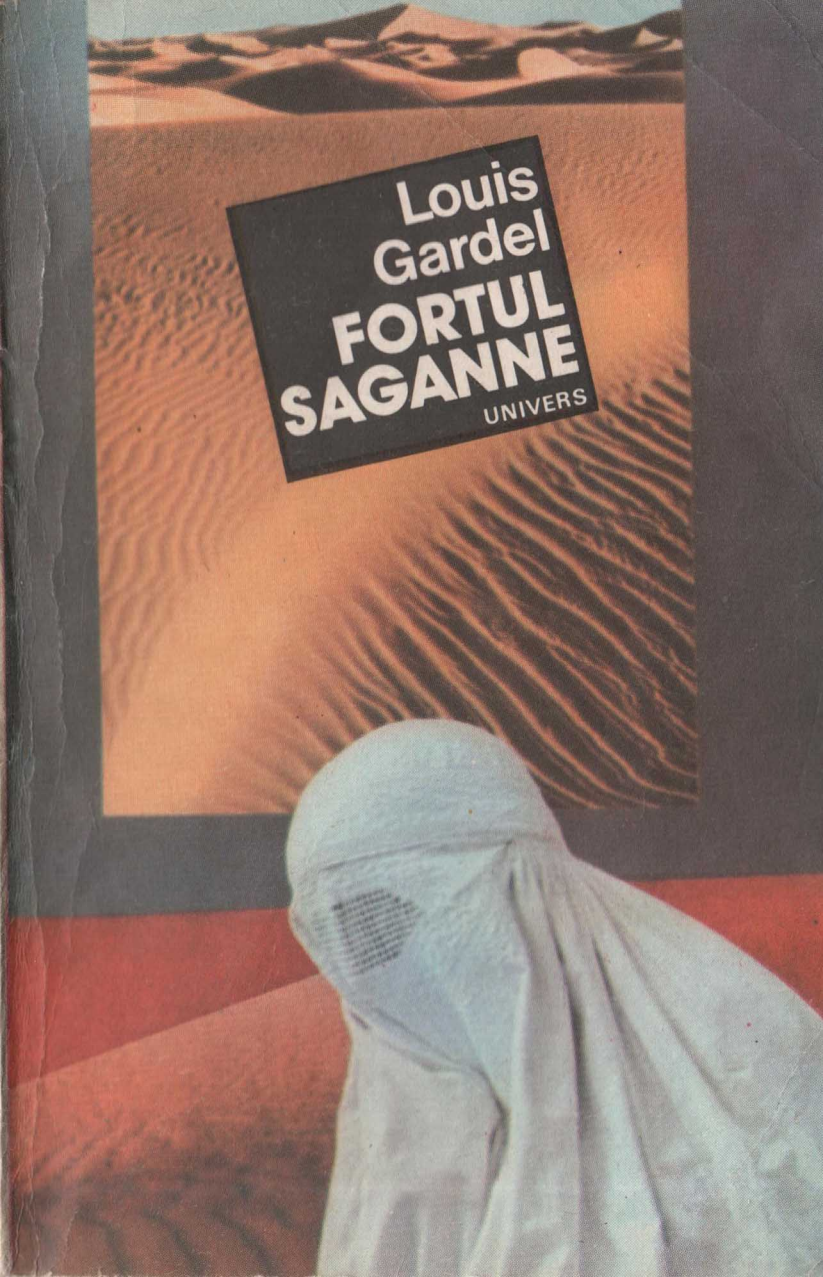
Louis
Gardel
FORTUL
SAGANNE
UNIVERS

LOUIS GARDEL • FORTUL SAGANNE

Coperta de *Dan Stanciu*

LOUIS GARDEL
Fort Saganne
© 1980, Editions du Seuil

Toate drepturile asupra acestei versiuni sînt rezervate Editurii UNIVERS

LOUIS GARDEL

FORTUL SAGANNE

În românește de Elena Bulai

Editura Univers
BUCUREȘTI, 1988

ÎNŞTIINŢARE

Pentru a scrie acest roman am consultat un mare număr de lucrări şi documente legate, în mod special, de pătrunderea francezilor în Sahara, înainte de 1914. Printre aceste cărţi şi documente figurează în primul rînd scrierile lăsate de căpitanul Gabriel Gardel, bunicul meu, şi mai ales relatarea făcută despre bătălia de la Esseyène, precum şi scrisorile comandantului Édouard Charlet, ofiţer saharian din 1900 pînă în 1913. Numeroase extrase din această corespondenţă au fost inserate în scrisorile atribuite eroului acestui roman şi care se găsesc în capitolul 6.

Numeroase episoade din carte se inspiră mult din evenimente reale. Totuşi nu s-ar putea identifica personajele pe care le-am imaginat cu ofiţeri sau persoane oficiale implicate în aceste evenimente.

L. G.

CAPITOLUL I

Charles Saganne e frumos. Te impresionează de la prima privire. Firește, mulți bărbați și multe femei rezistă acestei seducții; iar cine îl privește a doua oară, sau îl acceptă în întregime, sau simte o teamă nedesluși-tă și, uneori, ură. El își cunoaște puterea, dar nu foarte limpede. De obicei uită acest lucru. O dată sau de două ori pe lună, cîteva secunde, se crede irezistibil, și atunci este cel mai puțin; cînd pozează, fața i se întunecă și are un aer necruțător.

Atracția pe care o exercită emană din mers, din felul cum își ține capul, din mișcarea umerilor, a șoldurilor, a genunchilor. Hainele groase nu reușesc să-l urîțească. Văzut din spate, în fundul unei încăperi de cazarmă, cu torsul strîns într-o tunică de instrucție, cu picioarele îngroșate de pantalonii de lînă, inspiră totuși aceeași plăcere ca atunci cînd îi întîlnești privirea. Are ochii limpezi, verzi sau albaștri, după cum bate lumina. Pînă în adolescență a avut părul blond și trăsături prea fine. Ar fi putut să sufere din cauza asta. Dar n-a fost așa. Nu-i pasă de felul cum arată. La Sainte-Hippolyte-du-Fort, la copiii de trupă, înrolat apoi la zuavi, sub soarele Algerului, a dobîndit un obraz, un grumaz și niște mîini care cer multă apă și săpun. Cît despre eleganță, cum n-a avut niciodată bani pentru asta, nu i-a prins gustul. De la

vîrsta de șaisprezece ani se mulțumește cu uniformele pe care i le dă armata. A făcut doar o nebunie, la Saint-Maixent *, cu doi ani în urmă, după ce a auzit vocea colonelului comandant al Școlii strigîndu-i cu ecou numele, în fața noilor ofițeri adunați în curte, în poziție de drepți: era șef de promoție. Cum s-a terminat ceremonia, a fugit la cel mai bun cizmar și și-a comandat cizme pe măsură. Din timiditate, a făcut-o pe domnul și n-a întrebat de preț decît mult prea tîrziu ca să se mai răzgîndească : cincizeci de franci. Era furios. Minunile astea care-l ruinaseră sînt atît de strînse pe gambă încît îi trebuie doi oameni ca să-l descalțe. Se străduiește să le păstreze. Nu și le-a pus de zece ori de cînd le are. Dar nu se desparte de ele. Acum, după ce la plecarea din Grenoble și-a expediat toate lucrurile la Marsilia, într-o ladă, cizmele și șanurile de lemn atîrnă la fundul ranitei pe care și-a aruncat-o pe umăr.

Trenul l-a lăsat la Fox, după optsprezece ore de mers și două schimbări. La bufetul gării a mîncat, pe masa de lemn, o pulpă de rață și o farfurie cu fasole. A traversat apoi orașul și a luat-o pe drumul spre Daillou. Mărșăluiește de două ore. Merge cu pași măsurați, dorind să retrăiască senzații care-i sînt foarte familiare.

Nu s-a născut la Daillou. În casa bunicului și-a petrecut doar vacanțele, cînd era copil. Adult, nu s-a mai întors aici decît pentru cîteva zile, la interval de ani, între două trenuri, ca astăzi.

Și totuși aici se află ținutul său natal, Ariège. În aceste văi în care i s-au perindat strămoșii mînînd turmele, în acești munți pe care tatăl său a fost primul care i-a părăsit. Pe povîrnișuri, iarba înaltă e culcată, îngălbenită. Uniforma lui de vînător de munte face o pată albastru-închis pe fondul palid.

---

* Școală militară înființată în 1874. (N.t.)

În curtea gospodăriei Timbart, căruța cu bănci are tot o singură hulubă. După încă două cotituri, Charles va zări clopotnița cu zăbrele a bisericii. Grăbește pasul : vrea ca înainte de a-și vedea tatăl să treacă prin fața casei familiei Fourroux.

N-a intrat niciodată în casa familiei Fourroux. Cunoaște doar ceea ce se vede din parc, printr-o gaură a zidului, și fațada : tencuială fără vîrstă, margini de piatră în jurul ferestrelor, marchiză în formă de coadă de păun deasupra ușii de la intrare. Mai știe ce-i povestea mama, cînd se întorcea din vizită de la doamna Fourroux : lemnăria, balustrada din stejar a scării, frigarea mecanică din sobă : „O sobă de castel : încape un bou înăunt . spunea ea, pe cînd își scotea pălăria. O scotea prin fată ca să nu-și strice cocul. Apoi își prindea burta cu mîinile, de o parte și de alta : purta copilul care avea s-o ucidă la naștere. Charles avea doisprezece ani.

Nu intrase niciodată în casa familiei Fourroux și totuși el hotărîse că aceasta va deveni casa familiei Saganne. Nu-și dă seama, în mod conștient, cîtă parte au avut visurile sale de orfan în această hotărîre. Pentru a se convinge că achiziționarea casei familiei Fourroux era un lucru necesar, s-a mărginit să-și repete urmările o să ofere un loc de refugiu decent alor săi, împrăș[illegible] după moartea mamei, și, mai ales, o să-l forțeze pe mînăspartă de tată-său să-și plaseze în ceva economiile Bătrînul Saganne nu s-a lăsat păcălit. A înțeles imediat cît o să-l îngrădească această cumpărare : s-a zbătut, a protestat. Cînd, cedînd în sfîrșit insistențelor fiului său cel mare, a semnat contractul prin care se obliga să plătească două mii de franci pe an, timp de zece ani, moștenitorilor familiei Fouroux, Charles era în picioare, lîngă el, în fața notarului, gata să pareze vreo ultimă eschivare.

Firește, Saganne tatăl n-a putut face față. De două ori Charles, alertat de notar, a trebuit să completeze suma anuală : în ianuarie 1910, șase sute de franci, și anul

acesta, o mie de franci, solda lui de locotenent pe două luni, mie pe care a împrumutat-o de la unul din camarazii săi din Grenoble. Charles nu regretă nimic și nu se supără că și astăzi, o dată mai mult, este obligat să vină să-și cheme tatăl la ordine. Deoarece se află la Daillou ca să pună în ordine afacerile familiei Sagganc. În ordinea pe care el, Charles, a vrut-o.

Și-a luat cinci zile pentru asta. Peste cinci zile, vaporul pe care își are locul rețiuut îl va duce la Alger. Peste zece zile va fi la Djelfa, la porțile deșertului, acolo unde și-a ales să slujească de acum înainte.

Dar, la ultima cotitură a drumului, înainte de sat, mînat de obișnuință și de un soi de plăcere fizică să aibă sub ochi, sub talpa piciorului, pămîntul pe care-l putea descrie centimetru cu centimetru, părăsește drumul, o ia într-o parte, coboară alergînd cărarea care dă drept în spatele curții bunicului său. Păcat de casa familiei Fourroux, dar se va duce mai tîrziu s-o vadă. La jumătatea povîrnișului descoperă acoperișul, apoi zidul făcut din pietre cărate una cîte una, cu brațele, din fundul văii. Sub streașină se văd stivuite buturugile înnegrite de răpadă.

La douăzeci de metri de casă, frînturi ale vocii părintești îl face să se oprească brusc, cu un picior sprijinit pe piatra tocită pe care se așeza, copil fiind, să-și mănînce bucata de ciocolată :

— Da ! Trăiască patria și trăiască armata ! O spun și o voi spune mereu. Și să pretinzi că nu-s republican, nu ! Asta, Séglias, asta înseamnă să minți ! Republican și laic... Și nu de ieri de azi !

Vocea aspră se oprește. Saganne înaintează. Tatăl său stă în picioare, sprijinit cu amîndouă mîinile în topor, cu piciorul pe o buturugă, gol pînă la brîu. Învățătorul din Daillou, Léon Séglias, stînd mai jos, îl privește ca la spectacol pe acest hercule de cincizeci de ani.

Cînd își vede fiul, bătrînului Saganne i se contractă deodată toată fața. E singurul semn de emoție, deîndată stăpînit. Se strînge în brațe dîndu-și pumni, cu exclamații

de bun găsit, pe care nu știi sigur dacă le reții sau le exagerezi.

— Îl cunoști pe fiul meu cel mare, Léon ? spune tatăl, desprinzîndu-se din îmbrățișare. Ei bine, cum îl vezi, pleacă în Sahara ! Alpii nu-i mai ajungeau. Ce naște din pisică șoarece mănîncă. Nouă ne trebuie spațiu, nu glumă ! Da, spațiu !

Ia din nou toporul și, întorcîndu-se spre Charles, spune :

— Du-te de-ți scoate uniforma ! Mă lupt cu rădăcina asta de două zile. Acum însă, în doi, o s-o dovedim ; și încă înaintea nopții !

În casă toate sînt la locul lor, în întuneric și miros de mucegai. Saganne scoate din șipet niște pantaloni vechi. O să se înhame la lucru alături de tatăl lui. E fericit. În același timp, nu uită nici o clipă că a venit să înfrîngă potrivnicia bătrînului.

Două ore în șir, cot la cot, lovesc, se opintesc, asudă, înjură. Nu se opresc nici să-l salute pe învățător, pe care dezlănțuirea asta de efort, îndîrjirea lor de a face materia să cedeze îl lasă rece. Înainte de căderea nopții, rădăcina răsturnată e ca o caracatiță cu tentaculele despicate.

— Acum o ardem, spune tatăl, fără să-și tragă sufletul. Sudoarea îi șiroiește pe piept, între firele de păr, îmbibă pantalonii într-un triunghi ud, sub buric.

— Du-te de adă cîteva lemne din spate !

Locotenentul se supune. De cîte ori îl auzise pe bunicul poruncindu-i, cu aceeași mișcare din bărbie : „Adu cîteva lemne din spate !“

După ce au făcut focul sub rădăcină, se întind. În repaus, trupurile lor au aceleași linii. Saganne tatăl privește scînteile care sar, cu acea expresie absentă care-l intriga pe fiu cînd era copil. Dar, de cînd Charles s-a surprins de mai multe ori în aceeași atitudine, știe la ce se gîndește tatăl, în aceste cazuri : la nimic. Își iubește părintele.

Timp de cinci ani l-a urît. Își amintește ca ieri ziua în care, împopoțonat în niște pantaloni caraghioși, în carouri, acesta a venit la colegiul din Béziers și a intrat în clasă, în timpul orei. Directorul, uluit, venea după el. Interpelat în fața tuturor colegilor: „Charles, fă-ți bagajele, plecăm. Te duc într-un loc de unde ies oameni", Charles s-a ridicat, calm în aparență, dar încremenit de rușine.

Mai târziu, stînd amîndoi într-o cafenea întunecoasă și prăpădită, tatăl i-a explicat că nu-i mai poate plăti studiile. Îl înscrisese la școala de copii de trupă de la Saint-Hippolyte-du-Fort. Pe vremea aceea, tatăl său era încă plutonier, și Saint-Hippolyte nu-l costa nimic. Viitorul locotenent — avea șaisprezece ani — și-a văzut în oglinda de deasupra bancheteI chipul albindu-i-se: tata îl trădase.

El care învățase cu îndîrjire ca să intre la Saint-Cyr *, n-a mai deschis o carte, s-a ținut numai de rele și a încercat mereu să fugă. La Saint-Hippolyte a trăit doi ani în revoltă împotriva pușcăriei în care îl ținea voința celui pe care-l numea „individul". Doi ani a refuzat să-i scrie, să-l vadă, să iasă. Cînd era chemat la vorbitor, fugea fără să întrebe cine îl caută. De fiecare dată lua cîte opt zile de carceră. Prefera carcera. Întins pe lemnul lustruit al patului înclinat, complet nemișcat, se antrena să nu mai simtă frigul, să nu mai audă zgomotele, să-și anihileze orice gînd care-l lega de realitate. Pînă la urmă avea impresia că e de piatră. Nu mai putea să-i facă nimeni nimic, doar să-l doboare cu lovituri de baros. Aproape că murise, și colegilor le era frică de el, deși se bătea rareori. Cînd o făcea, era fără milă, cu dorința de a-și extermina adversarul. Se întorcea la carceră.

A semnat angajamentul pe cinci ani la zuavi, a doua zi după ce împlinise optsprezece ani. A făcut-o cu plăcerea amară pe care ți-o dă un act prin care, distrugîndu-te, te răzbuni: o sinucidere.

* Școală militară superioară, înființată de Napoleon (1808). Azi colegiu militar. (N.t.)

Numai la Birkadem, lîngă Alger, în timpul celui de al treilea an de voluntariat, cînd a văzut mijind speranța de a intra la Saint-Maixent, s-a produs o breșă în ura lui. A început să se gîndească la tatăl său nu ca la omul care printr-un amestec de inconsecvență și duritate îi zdrobise viața, ci ca la cel care-și părăsise satul natal, cu boccaua pe umăr și încălțat cu saboți, ca să se înroleze.

Cînd a aflat că fusese admis la Saint-Maixent, i-a scris în aceeași seară. Doar trei rînduri : *„Dragă tată, sînt fericit să te anunț că peste doi ani voi fi ofițer..."* Răspunsul pe care l-a primit, începea cu : *„Am plîns de mîndrie..."* și, într-adevăr, hîrtia era pătată de lacrimi.

La prima lor revedere, la Marsilia, cînd Charles a coborît din vaporul care-l adusese din Algeria, Saganne tatăl a avut delicatețea sau abilitatea de a nu încerca să se justifice. Pentru a-și arăta sentimentele, a comandat două sticle de șampanie ; pentru a-și ascunde stînjeneala, le-a băut. După care fiul a trebuit să-l urce în camera de hotel și să se culce lîngă el, pentru ca bătrînul să nu facă vreo năzbîtie.

S-a lăsat întunericul. Sub cerul negru, masivul Pirineilor, de un negru și mai intens, prinde contur și înălțime. Saganne își privește tatăl, luminat de flăcări : trupul puternic, parcă conștient de aceasta, chipul neclintit

A venit momentul să-i vorbească, să-l înfrunte. Ca să se îmbărbătează, Charles pipăie în buzunarul bluzonului scrisoarea primită din Madagascar, cu o lună în urmă. Pe hîrtia cu pătrățele, cu un scris de elev stîngaci, tatăl îi spune : *„Te anunț că m-am hotărît să plec definitiv din colonii. Cinci ani în Madagascar, în acest spital în care tot adun necazuri și nici o avansare, e prea mult pentru un om ca mine. Mă întorc în țară unde voi încerca să cultiv fructe tropicale. Încălzirea solului cu curent electric permite obținerea în orice anotimp a ananasului, a fructelor de manghier și a smochinelor, mari și proaspete, fără să mai sufere din cauza transportului. E un procedeu modern pe care mi l-a explicat domnul Lescalopier, agronom reputat, cu care-mi petrec timpul liber*

la Cercul de la Nossi-Be. Îmi voi investi în această afacere tot capitalul : nu e mult dar va trebui să-mi ajungă. Renunț la cumpărarea casei din Daillou. Am să aranjez chestiunea asta cu notarul, de îndată ce mă voi întoarce. Știu că ții mult la această achiziție. Dar gîndește-te că mulțumită agriculturii electrice voi face avere și-i voi putea găsi un rost surorii tale, voi avea bani pentru tine și fratele tău. În ce mă privește, banii nu mă interesează."

Fără tranziție, urma o pagină de îndemnuri de a se purta ca un ofițer și om de onoare.

Dar nu aceste fraze pe care și le amintise i-au permis lui Saganne să se lanseze într-un prim atac, ci gîndul neașteptat, ciudat, că tatăl său avea aceleași apucături în dragoste ca și el ; aceleași gesturi față de femei, aceeași poziție peste, și, dincolo de aceste imagini, că dorințele lor, și ale unuia și ale celuilalt, se supuneau acelorași legi, se nășteau, se dezvoltau, se instalau în ei, conform acelorași procese necomunicabile. Gînd nesocotit, care la început l-a făcut să zîmbească, apoi l-a scandalizat, ca să se transforme, pînă la urmă, într-un sentiment de liniște adîncă.

— Tată, m-am gîndit la ideea ta cu agricultura electrică. Nu mi se pare cu cap. O să-ți cheltuiești toți banii, o să te îndatorezi pentru o afacere cu rezultate nesigure. Drept să-ți spun, nu cred să lasă ceva. Ar fi mai bine să renunți și să continui să plătești casa din piața orașului. Ai un contract, de altfel.

Se oprește și se pregătește să înfrunte furtuna. Dar bătrînul leu, în loc să izbucnească, articulează șovăielnic :

— Voiam și eu să fac avere, înțelege... Nu pentru mine, pentru voi, pentru tine, pentru Lucien, pentru Alice. Dar dacă tu, fiul meu cel mare, crezi că nu-i bine...

Faptul că tatăl său renunță fără să lupte, se supune ca un copil foarte docil, îl stupefiază pe Saganne. E puțin spus că nu triumfă, îi este rușine ; pentru el, pentru tatăl lui. Se ridică și face cîțiva pași la întîmplare. În spatele lui, vocea tremurătoare reia :

— Charlie, nu mai pot plăti casa, deloc, nici un ban. Anul trecut am împrumutat o sumă mare cu plata la salariu. Am luat-o ca să finanțez niște săpături miniere în nordul Madagascarului. Expediția n-a mai avut loc : știi cum se întîmplă cu lucrurile astea. Proiectul n-a fost abandonat, nici vorbă de așa ceva. Dar, pentru moment, trebuie să plătesc în fiecare lună, înțelegi. E greu, în fiecare lună. Cu cheltuielile mele, cu obligațiile pe care le am : trebuie să mă respect, nu-i așa ? Mai sînt și banii pentru Alice (pensiunea lui Alice e plătită de Charles, de un an). Înțelegi ? Încît, casa familiei Fourroux... Și-apoi, cred că voi rămîne în administrație. Mă simt bine acolo, foarte respectat. Un post cu răspundere... Mă înțelegi, Charles ?

Saganne se răsucește brusc. Înțelege, înțelege prea bine și totul, dintr-o dată : proiectul acesta cu agricultura electrică, elaborat ca să mascheze cealaltă nebunie, afacerea cu expediția minieră, pe care tatăl nu îndrăznise să i-o mărturisească ; și, acum, dintr-o dată, renunțarea aceasta prea ușor acceptată, de om care se simte vinovat. Sărman bătrîn smintit ! Își saltă cu amîndouă mîinile pantalonii, ca să și-i potrivească pe talie.

— Am să cumpăr eu casa, spune el.

— Cu ce, Charles ?

— Voi împrumuta bani de la bunicul Iverneau.

Să nu datoreze nimic socrilor săi pe care, toată viața, și-a făcut o profesiune de credință să-i disprețuiască, pentru spiritul lor îngust și supunerea față de preoți, este un articol de bază din codul personal al bătrînului Saganne. Împins de porniri vechi, mîrîie :

— Îți interzic să împrumuți ceva de la negustorul ăla !

Privirea pe care i-o aruncă fiul îl oprește brusc. Se scoală încet în picioare, își scutură fundul pantalonilor și, privind într-o parte, spune :

— La urma urmei, e treaba ta. Eu... Un gest de lehamite încheie această umilință.

— Casa va fi pe numele tău, spune Charles. Doar notarul va ști că n-ai plătit tu

Bătrînul Saganne exclamă cu voce joasă :

— Mă rog, ești delicat !

Saganne răspunde foarte sec :

— Fac ce pot, tată. Mai mult decît pot.

Se simte înconjurat, împresurat parcă de fantome palide, dar înăbușitoare, de rușine, de mînie, de tristețe. Inspiră și expiră aerul cu putere, apoi întrerupe o discuție de la care nu mai poate aștepta nimic altceva decît noi pricini de rușine, de mînie și amărăciune.

— Mi-e foame, spune el. Hai să ne îmbrăcăm. Te invit la han

A doua zi la trenul de Beziers. Bunicii din partea mamei locuiesc tot în casa de cărămidă din fundul unei curți pavate Aici și-a petrecut Charles copilăria, împreună cu mama, pe cînd tatăl său trecea din garnizoană în garnizoană Magaziile în care odinioară atîrnau piei cu care bunicul Iverneau făcea comerț, emană încă miros de materie vie care se descompune. Zgomotul pașilor pe dale se întoarce în ecou. Saganne și-a văzut ultima oară bunicii cu doi ani în urmă : terminase studiile la Saint-Maixent și, cu galoanele noi pe umăr, încălțat cu faimoasele sale cizme, se ducea să se prezinte la batalionul de vînători de munte din Grenoble, unde-și alesese locul.

Cînd îi vede așa de împuținați, se întristează. Bunica, înspăimîntată de această vizită neașteptată, se duce de la un dulap la altul murmurînd : „Ah, Doamne, mi l-ai trimis pe Îngeraș și n-am nimic să-i ofer !" Degeaba protestează Saganne că nu-i este foame nici sete, ea nu-l ascultă și continuă să se agite în emoția provocată de surpriză își amintise de porecla pe care i-o dăduse cînd era mic. Îngeraș, dar îi spune Jules, prenumele unuia dintre frații ei, ucis în asediul de la Sedan.

Bunicul e și mai impresionant cu gîtul lui de pasăre, pe care un guler tare cu colțurile tăiate accentuează zbîrciturile, cu jacheta pătată de gălbenuș, cu mîinile de-

formate de reumatism, sprijinite pe genunchi ca doi păianjeni, cu obrajii de carton. Afundat în fotoliu, pare să nu-şi recunoască nepotul. Saganne îşi dă repede seama că e aproape complet surd. Izolîndu-l, surzenia îi dă această înfăţişare de manechin de ceară. Dar e întreg la minte. Îl întreabă pe locotenent de Grenoble, de motivele care l-au făcut să-şi ceară mutarea în Sahara, îl mai întreabă şi cînd se vor hotărî să atace Berlinul, ce crede despre capacitatea militară a aliatului rus şi ce gînduri ascunse au englezii. Apoi ascultă şi se face că înţelege răspunsurile pe care Saganne i le strigă în ureche. Cînd Charles îi spune motivul vizitei sale şi pronunţă cifra de douăsprezece mii de franci, întoarce capul şi privirea i se înviorează. Întinde spre tînăr un deget arătător diafan, cu unghia îngălbenită :

— E pentru tine sau pentru tatăl tău ?

— Pentru mine, spune Saganne şi se arată cu mîna. Fără să-l piardă din ochi pe nepot, cu mîna tremurînd îndreptată spre el, bătrînul îşi bălăngăne capul deasupra cravatei, punctîndu-şi reflecţiile interioare cu „ah !"-uri de nepătruns.

— Pentru tine ? repetă el.

— Da...

— Ah !...

Saganne se apleacă spre ureche, în mod curios, singura parte din trupul acesta bătrîn, care nu poartă stigmatul vîrstei :

— Dacă nu poţi, să nu mai vorbim despre asta, bunicule...

Intră bunica. A descoperit o sticlă şi aduce un pahar cu picior.

— E must. Dar dacă-i trecut, nu bea, Jules, să nu-ţi facă rău.

Soţul ei, enervat de întrerupere, îşi reia poziţia ţeapănă. Începe din nou să dea semne de viaţă de îndată ce nevastă-sa s-a îndepărtat, luînd cu ea băutura cu gust de praf. Punînd mîna pe genunchiul locotenentului ca să-i arate că trebuie să-şi apropie scaunul, îl întreabă :

— De ce ai nevoie de banii ăștia ?

— Ți-am spus. Ca să cumpăr casa din Daillou. Știi, casa din piața orașului, unde locuia doamna Fourroux, care o cunoștea pe Mama. Și dumneata ai cunoscut-o pe doamna Fourroux ! Bărbatul ei era din Béziers.

Bătrînul scoate încă o serie de „ah !"-uri meditative. Saganne e pe punctul de a abandona partida cînd, bunicul, încleștîndu-și degetele pe piciorul lui, îi șoptește :

— Va fi o treabă între mine și tine... Să nu spui nimic nici bunicii, nici tatii, nici fratelui tău. Acum ajută-mă să mă ridic și, cît mă duc să ți-i aduc, distrează-mi bătrînica. Are ochi buni încă.

Dispare îndreptîndu-se spre birou și, după zece minute, se întoarce cu un mers precaut. De îndată ce nevastă-sa s-a întors cu spatele, îi strecoară locotenentului în buzunar, cu o dibăcie extraordinară, un fișic de monede de aur puse într-o învelitoare de iută.

Trei zile mai tîrziu, Saganne tatăl îl însoțește pe Charles la trenul care trebuie să-l ducă de la Foix la Marsilia. De cînd a depus cele douăsprezece mii de franci ai bunicului Iverneau în mîna notarului, Charles insistă ca tatăl său, care mai are două luni de concediu pînă să-și ia în primire postul de la spitalul din Nossi-Be, să se instaleze în casa din piața orașului. Bătrînul refuză cu încăpățînare. Și cînd, pe peronul gării, locotenentul revine la subiect, el se înroșește deodată de furie :

— Nu mă bate la cap, Charles ! Doar nu-s ramolit. Fac ce vreau. Ți-am spus eu vreun cuvînt ca să te împiedic să te duci în Sahara, unde ai să-ți îngropi în nisip cariera ? Pentru că m-am informat, să știi ; va trebui să aștepți mult și bine un al treilea galon, acolo, în mijlocul pietrelor care nu interesează pe nimeni ! Da, da ! faci o mare tîmpenie, dă-i voie tatălui tău să ți-o spună, la urma urmei !

Cînd trenul sosește, se îmbrățișează înconjurați de țărani cu coșuri și domni în hainele lor cele mai bune, care-și iau rămas bun fluturîndu-și pălăria. Știu că nu

se vor vedea trei ani. Știu bine de asemenea că există și riscul să nu se mai vadă niciodată.

De la fereastră, Saganne strigă :

— Cînd mă voi întoarce, o să petrecem împreună trei luni acasă. Toți patru, cu Lucien și Alice. Lucien va termina Saint-Cyr-ul ; îi vom găsi o partidă bună lui Alice...

Tatăl merge de-a lungul vagonului, fără să-și privească fiul care-i mai sus. Mîna lui mare alunecă pe peretele de lemn vopsit care prinde viteză.

Capitolul II

Plutonul a ieșit din Djelfa pe poarta de sud, la răsăritul soarelui. Înșeuați, cu zăbale și hățuri lungi, caii pur sînge se împing, se cambrează, nechezînd scurt. Oamenii par să mai doarmă. Dorm hurducați, în tropotul copitelor, înfășurați bine, cu capul ascuns în conul glugilor. Soarele se ridică peste munte ; flacăra lui albește cerul. Podișul înalt capătă culoarea unei piei de leu. Merg spre est, cu Saganne în frunte. Lumina se revarsă mai întîi peste el, pe fața lui. Se răsucește în șa, strigă să-și trezească oamenii și, în același timp, cu pumnul ridicat pompează aerul comandînd galop. Armăsarul său zvîcnește din crupă. Un stol de potîrnichi își ia razant zborul peste întinderea de alfa *, ca niște obuze înaripate, ovale : filfîit de pene, freamăt din copilărie : pînda, în așteptarea zborului porumbeilor guleraţi, pe cînd avea șapte-opt ani, stînd lîngă bunicul pentru care nemișca-

* Specie de plantă graminee utilizată și în fabricarea celulozei. (N.t.)

rea era un chin. Apoi, în deplină liniște, treceau porumbei.

Bu Amara și-a stabilit tabăra pe înălțimea care domină drumul către duarul * Teurfa. Aerul încălzit de jar tremură : corturile sprijinite în prăjini par niște pagode prăvălite, plutind în azur. Saganne o ia drept înainte, prin cîmpia de pietriș.

După un sfert de oră, descalecă în fața caidului. Bu Amara lasă deoparte evantaiul cu care se apără de insecte, se scoală de jos, îi primește cu brațele deschise. Are gesturi largi, molatice : comandant de război pocăit, care-și păstrează prestanța. Voalul alburiu al turbanului și veșmintele îl face să pară cineva. Poartă, aruncat peste umăr, burnuzul roșu pe care i l-a dat guvernatorul general, numindu-l caid. În onoarea oaspeților s-a parfumat cu esență de iasomie : Saganne se sufocă în îmbrățișare. În spatele lui, căpitanul Flammarin a rămas așezat pe covorul din cort, cu privirea pierdută în paharul de absint. Pe frunte, la rădăcina părului, are o dungă lăsată de chipiu, un șanț alb în care broboneşte sudoarea. Îl prinde de braț pe Saganne :

— Am să plec. Am venit doar pentru tine, pentru fantasia ** ta. Dar nu-i pot suporta... Mutrele astea. Îmi și vine să vărs. Du-te și adu-mi iapa. Ai să-mi povestești...

Saganne își urcă șeful în șa. Purtîndu-și povara familiară, iapa o ia pe cărarea în pantă. Flammarin s-a lăsat moale în șa. Va dormi. Poate că a și ațipit. Bu Amara îl privește din spate cum se îndepărtează. Pe tava de aramă, sticla de absint e pe trei sferturi goală.

— Bei un pahar, locotenente ? Nu, tu ești încă la ceai. De cît timp ești aici ? Șase luni ? Trece, trece timpul...

---

* Grup de colibe similar unui cătun. (N.t.)

** Divertisment ecvestru. (N.t.)

Invitații sosiră la ora zece : doamna de Sainte-Ilette, între cele două fiice ale ei, vine în fruntea convoiului, în bogheiul * de acaju ; calul normand, înalt, pe jumătate pursînge, merge în trap vioi pe pietre. Colonelul Brisson țopăie pe lîngă portieră. Femeile de condiție mai modestă îi urmează în căruțe cu bănci, albe, cafenii sau cenușii, purtînd umbrele. Domnii încheie coloana schimbînd impresii pe sub pălăriile mari.

Bu Amara își doză gesturile de primire după rangul fiecăruia. De la distanță, femeile și copiii tribului contemplă lumea bună și adulmecă mirosul berbecilor fripți, pe care bărbații îi învîrtesc deasupra unui strat de jar.

După ce toți europenii s-au așezat pe covor, caidul a scos din burnuz o goarnă, a dus-o la gură și, cu cotul ridicat, a sunat deșteptarea. Se antrena de două luni. La acest semnal, Saganne, ascuns în spatele taberei, în fruntea plutonului său, flutură sabia în aer. Îmboldiți cu amîndoi pintenii, caii țîșniră. În față, grupul sergentului Boubakeur pornise și el. Spahiii urlau și-și descărcau muschetele. Burnuzurile, cozile și coamele bine țesălate, fluturau la orizontal. În lumina soarelui, harnașamentul de paradă — piele, cuie, ciucuri, uzate și murdare — căpătă o strălucire de teatru sau vis. Pe sub grumaji și pe sub crupe, picioarele cailor pursînge, înmiite, stîrnesc vîrtejuri de praf. Pe sub apărătoarele de ochi, în linie oblică, țîșnește din cînd în cînd o căutătură albă, turbată.

Ciocnirea avu loc chiar în fața invitaților, cum era prevăzut. O încăierare superbă, teribilă, mai impresionantă decît una adevărată. Fiecare izbitură, fiecare lovitură, fiecare cădere, fusese cu grijă pusă la punct și repetată de zeci de ori.

La sfîrșit, învingătorii îi urmăriră pe fugari. Saganne fu văzut, în plin galop, în fruntea împiciițaților săi, ridicîndu-se în picioare pe șa, o secundă, două secunde, sărind jos și încălecîndu-și din nou, din zbor, armăsarul.

---

* Trăsură descoperită, cu două roți, cu hulube lungi și subțiri. (N. t.).

Nimic nu fusese anunțat dinainte : surpriza era totală. Femeile făcură „oh !", acoperindu-și ochii cu mănușile croșetate. Domnii aplaudară, în afara colonelului, căruia Saganne nu-i ceruse autorizație pentru această fantasia.

Cînd Saganne a revenit în tabără, cu obrajii zgîriați, cu părul în dezordine, a fost sărbătorit ca eroul chermesei. Făcuse mișcare și-și stimulase buna dispoziție : își jucase rolul. Apoi se enervă. Murea de foame și voia să urineze. O șterse.

La prînz, oamenii lui Bu Amara aduseră meșuiul *. Grăsimea se scurgea din burțile animalelor cusute la loc și desena în praf stele din stropi. Toți se îngrămădiră în jur, cu cuțitele în mînă. Caidul tăia bucăți fine pentru a le oferi doamnelor. Ele le apucau cu vîrful degetelor, aplecate înainte, ca să nu-și păteze rochiile, mușcau delicat și, între mușcătură și înghițitură, chicoteau scurt spunînd parcă : „Frige, e bun, e plăcut, dar nu sîntem niște sălbatece". Saganne desprinsese o pulpă. O ținea de capete ca pe-o armonică și o înfuleca.

— Vreți s-o mîncați pe toată ? îl întrebă amabila doamnă Boquillon, soția șefului transporturilor.

— Pe cuvînt, cred că da, răspunse el, rîzînd pe deasupra bucății.

— Ce poftă de mîncare aveți, domnule Saganne ! se miră doamna Boquillon, înduioșată și speriată. O poftă de mîncare...

— De hamal, îi șopti din spate doamna de Sainte-Ilette, care tocmai trecea, cu privirea pierdută dar cu urechea la pîndă.

Își continuă drumul ținîndu-și poala cu o mînă, cu cealaltă făcîndu-și loc printre cei care mîncau în picioare. Dădu de soțul ei. Inspectorul general la Ape și Păduri împărțea sosul cușcușului. Lingura de aramă avea o coadă neagră cu șiret de aur.

— Nu-ți pune sos cu piper în griș, Emile, spuse doamna de Sainte-Ilette. N-am chef să-mi petrec noaptea făcîndu-ți ceaiuri !

* Friptură de berbec la proțap. (N.t.)

Fără să se supere, inspectorul general răspunse :

— Dar tu, dragă, cînd ai să te hotărăşti să spui „cuş-cuş", ca toată lumea ?

Nemaiavînd ce spune, doamna de Sainte-Ilette îşi deschise evantaiul ca să-şi ascundă nasul ascuţit : paratrăsnet pentru ofense. Toţi din jur zîmbiră fără răutate şi fără ascunziş. Nu era locul manierelor elegante.

Madeleine de Sainte-Ilette nu vrea să ia parte la aceste plăceri şi a hotărît să nu mănînce nimic. Stînd pe un trunchi de smochin, se străduieşte să-şi arate adîncul dispreţ. Toate marionetele astea care se îndoapă şi se felicită reciproc, cu gura plină de grăsime, o dezgustă. Şi pe Charles Saganne, care întinde pulpa din care mănîncă doamnei Boquillon, apoi muşcă şi el din ea, şi mai şi rîde, îl detestă ; pentru că este orb la atîta mîrlănie. Cînd el a sărit jos de pe cal, adineaori, privirile li s-au întîlnit. I-a zîmbit cum ştie el să zîmbească, şi ea a crezut că o va căuta... Cînd şi-a revenit din încîntare, l-a văzut golind un pahar de vin, cu capul răsturnat pe spate. Şi-a şters gura cu mîneca şi i-a oferit Uridei, care serveşte băuturile, acelaşi zîmbet care o făcuse să ameţească. Îl urăşte. Îl disprefuieşte. Îi urăşte dinţii, părul care se vede prin deschizătura cămăşii, mirosul lui de bărbat. N-are credinţă, n-are educaţie. Are dreptate mama : e un ţărănoi care aşa va rămîne, în glod.

Madeleine transpiră. Faţa trebuie să-i fie alunecoasă, lucitoare, oribilă la vedere. O ştie. Prin rochia lipită de trup, îşi simte sînii mari, şoldurile grele. Îi e scîrbă de ea. Îşi doreşte să sufere de lingoare, să aibă un atac de ftizie : ar slăbi, ar păli. Ar fi trebuit să refuze să vină, să spună că-i bolnavă. Să refuze mîncarea. Să rămînă culcată în cameră, în penumbră. Zarah i-ar fi adus verbină. Mama i-ar fi vorbit blînd. Tata ar fi venit să-i citească. Jeanne, sora ei, i-ar fi făcut rozariul pentru ea în genunchi, pe carpeta de lîngă pat. Şi Charles ar fi venit s-o vadă, în fiecare seară, după orele de serviciu. I-ar

lua mîna care s-ar odihni pe cearşaf. Ar fi palidă, cu capul pe pernă, cu părul desfăcut, cu ochii mari şi foarte liniştiţi.

În farfuria de metal de pe genunchi, sosul începe să se sleiască. Ca s-o păcălească pe mama ei, care o ţintuieşte cu o privire ascuţită, îşi mişcă furculiţa în farfurie. De-o oră se luptă cu lacrimile. Acum trebuie să se lupte şi cu greaţa.

Primăvara trecută, Madeleine a împlinit cincisprezece ani. Mama a dus-o în atelierul domnişoarelor Keller, cea mai bună croitorie din Alger, situată pe strada Bab-Azun, într-un mic local maur Trebuia să ia parte, cu părinţii, la o recepţie, la Palatul de Vară. În timp ce croitoreasa, cu gura plină de bolduri, se învîrtea în patru labe în jurul ei. Madeleine a descoperit în oglinda cu trei feţe o creatură delicioasă din profil şi sublimă din faţă. Mai întîi a fost uluită. Pînă în acea clipă, avea în minte despre sine imaginea unei şcolăriţe cu codiţe, la fel ca toate celelalte, căpriţă din turmă. Nu-i venea să creadă că, graţie unei rochii şi a părului despletit şi făcut coc, era tînăra pe care i-o dezvăluia oglinda. Nu-şi credea ochilor Uimire de scurtă durată. I-au fost de ajuns cîteva secunde, cît a clipit de cîteva ori din ochi, şi-a arcuit gîtul, şi-a mişcat buzele, ca să aibă, în cele trei oglinzi, dovada imediată şi multiplicată că aceea era ea, şi să-şi însuşească noul personaj.

Amintirea cea mai concretă din timpul acestei minunate transformări era nodul bufant al cordonului care îi atîrna la spate. Noaptea, cînd o chinuie gîndul că a devenit în mod iremediabil urîtă, îşi cambrează talia de cîteva ori ; e ca o legănare, care o adoarme cu iluzia că silfida din strada Bab-Azun, va renaşte.

În dimineaţa asta, s-a sculat hotărîtă să-şi pună rochia miraculoasă. Mama i-a spus cu blîndeţe că va fi caraghioasă în rochia de mătase cu ape, în mijlocul arabilor şi că, de altfel, rochia nu-i mai venea. A ţipat, a plîns, a bătut din picior. De şase luni — adică de la sosirea lui Saganne la Djelfa — totul devine ocazia unei „crize de

isterie", după spusa tatălui ei, care adaugă, cînd ea nu mai este de față : „Să nu uităm că *isterie* vine de la grecescul *hustera*, uter. O să-i treacă". Mama, care nu are nevoie de greacă ca să înțeleagă, s-a lăsat păgubașă : nervozitatea fetei ei mai mici o obosește mai mult chiar decît o scoate din sărite. Madeleine s-a încuiat la ea în cameră și a scos rochia din hîrtia de mătase în care era împachetată. Chiar înainte de-a și-o pune, a știut că va fi hidoasă. Cînd însă a deschis ușa cu oglindă a dulapului și s-a văzut, a fost mai rău. Și-a smuls rochia ; s-a aruncat cu fața în jos pe pat, a plîns în hohote, cu fața ascunsă în plete. Cînd i-au secat lacrimile, s-a plimbat desculță, strîngîndu-și trupul cu brațele. Apoi a luat rochia și a îmbrăcat-o din nou : oricum și orice ar pune, e monstruoasă. Într-un an de zile s-a îngrășat cu cinci kilograme.

Saganne se străduie să nu-și întoarcă ochii, din douăzeci și cinci în douăzeci și cinci de secunde, spre șolduri le domnișoarei de Sainte-Ilette. Stînd mai sus, și ea trage cu ochiul fără să-și oprească privirea și oferă, pe fundalul luptătorilor arabi în repaus, deasupra cîmpiei sterpe, un profil de înger care visează, conturul perfect al obrazului, trandafiriu sub borurile largi ale pălăriei de vară. Vede broboane pe pielea de deasupra buzelor. Nici nu-i trece prin cap că Madeleine plînge. O consideră pe domnișoara de Sainte-Ilette cea mică specimenul cel mai reușit întîlnit, din soiul de tinere fete pe care carnația, organizarea nervoasă, echilibrul dintre fantezia firii ei și o educație rigidă le plasează deasupra oricărei idei de cochetărie obișnuită ; poate unele glume și capricii pentru a se amuza sau a-i juca pe degete pe oamenii de rînd. Deci, ea transpiră. Și-o apropie, așa transpirată : îndoitura cotului, dosul genunchilor și cavitățile în care se distilează feminitatea. Exercițiul acesta de imaginație merge de la sine, în timp ce el rîde, vorbește, mănîncă.

După friptura de berbec la proțap, cuș-cușul și multe pahare cu ceai de mentă servite chiar de caid, lumea moțăie la umbră. Ceva mai departe, indigenii mănîncă

resturile de carne de pe oasele berbecilor : tăcuți, ajung pînă la os, cu unghiile.

Domnul de Sainte-Ilette, cu vesta descheiată, stă între cele două fiice ale lui, Jeanne, în rochie cafeniu-deschis, cu pălăria pe cap și cu mîinile înmănușate și Madeleine, cu capul descoperit, cu pălăria aruncată pe genunchi, lîncezind cu disperare, cu privirea întunecată, strălucind sub arcul sprîncenelor. Doamna de Sainte-Ilette, care se teme de paraziții din covoare, se plimbă la brațul colonelului Bisson. Se oprește din trei în trei pași, ca să sublinieze, lovind ușor cu evantaiul în pieptul cu brandenburguri, momentele principale dintr-un rechizitoriu împotriva lui Saganne :

— V-a cerut măcar încuviințarea pentru cavalcada asta de circ ? Nu ? Eram sigură ! Și din ăștia ies ofițeri !

Ceva mai în spate, muzicanții așteaptă, stînd jos, cu derbuka * și fluierele atîrnînd în mînă. La un semn al lui Bu Amara încep să cînte fără să se sinchisească dacă sînt sau nu ascultați. Bărbații, femeile și copiii lasă la o parte oasele berbecilor și se instalează vizavi de francezi. În locul rămas liber între cele două rase, apare mai întîi o bătrînă ; se dezlănțuie pe dată, despletită, călcînd greoi pe pietre cu tălpile ei bătătorite, străpungînd aerul cu țipete de papagal ; trei fetițe o imită, serioase și concentrate la ce fac. Apoi se ridică Urida. Venise în urma lui Flammarin, țopăind după iapă cale de opt kilometri. Cînd stăpînul ei a plecat, s-a ascuns ca s-o uite. Își scoate de pe cap bucata de pînză roșie cu care era legată, o înnoadă în jurul șoldurilor, peste rochia berberă. Traversează esplanada și se proptește în fața lui Saganne. Cu umerii ficși, cu privirea indescifrabilă, începe să miște din șolduri. O mișcare monotonă, puțin lascivă, de o indecență totală. Plantele și animalele au această nesecată lipsă de pudoare. La început, Saganne zîmbește prin per-

* Instrument muzical de suflat, specific Africii. (N.t.)

deaua de fum a trabucului. După două minute, zîmbetul i se șterge. Din decență, trebuie să-și schimbe poziția picioarelor. Dar trabucul cu vîrful incandescent îi tremură în mînă. Tensiunea crește.

Madeleine face un efort să scape de acest spectacol de nesuportat și se trezește în patru labe. E gata să vomite dar reușește să se ridice. Evantaiul doamnei de Sainte-Ilette e din lemn de palisandru : degetele i se albesc pe mîner. Îi aruncă fetei o privire cruntă, o țintuiește în loc. Dar Madeleine parcă nu vede nimic. Pălăria cu panglici îi atîrnă în poale, bălăngănindu-se ușor. Îi privește pe invitații așezați sau lungiți pe iarbă, cîmpia care i se întinde la picioare. Îi zîmbește imperceptibil tatălui ei care, cu gura întredeschisă, o privește pe sub pleoape, parcă vrăjit. În sfîrșit, se întoarce și se îndepărtează indiferentă.

Caii spahiilor dorm în picioare, sub copaci. Armăsarul lui Saganne e legat deoparte : toanele lui sînt de temut. Se plesnește cu coada peste crupă, bate în pămînt cu copita : pursînge cu sînge năvalnic și pe care nu-l biruie nici căldura, nici mușteleCum Madeleine se apropie, se întoarce spre ea, cambrat ca într-o pictură. Fata îi mîngîie nările mătăsoase, îl scarpină pe oasele fălcilor, pe fruntea aspră, sub franjurii de păr. E obișnuită cu caii : tatăl ei a ținut întotdeauna cai. Fără să fie o călăreață, e în stare să facă o plimbare, stînd ca o amazoană pe un animal cuminte.

Toți ochii au urmărit-o pe domnișoara de Sainte-Ilette. Muzicanții s-au oprit din cîntat. Dansatoarea cea bătrînă tace dintr-o dată cu brațele pe lîngă trup, cu sînii descoperiți, cu gușa tremurînd. Fetițele se opresc și ele. Doar pîntecul Uridei continuă să se miște. Și Urida cîștigă : muzicanții încep din nou să cînte, bătrîna să schelălăie, micuțele dansatoare să bată din picioare. Toți își întorc privirea de la Madeleine. Ea o simte mai mult decît o vede. Cu un gest iute, cu degetele ca un clește, desface nodul care prinonește calul. Cu o dibăcie pe care n-o ai decît în vis, ridică sus piciorul, își vîră botina în

scară, se agață de oblînc, se aruncă în șa. Incalecă bărbătește. Mătasea rochiei se ridică, lăsînd să i se vadă pînă sus ciorapii albi. Surprins, calul o ia din loc, fără țintă, în pas săltat, cotește, apoi, simțind deodată miros de iapă, se oprește brusc. Cu gîtul arcuit ca o lebădă, își plimbă ochii în jur, fremătînd din nări, repereazâ atrăgătoarea femelă și, cu un nechezat sugrumat, pornește în galop. Galop măsurat de animal dresat dar care-i de ajuns ca s-o pună pe Madeleine în încurcătură : țeapănă de frică, se clatină în contratimp cu pasul calului.

Domnul de Sainte-Ilette strigă :

— Dă drumul frîului ! Lasă-l în voia lui !

Saganne se repede.

Armăsarul s-a lipit de iapă. Cu urechile date pe spate, o împinge cu pieptul, își lovește crupa de a ei, o mușcă de gît, sforăind. Devenită o păpușă de cîrpă, scuturată zdravăn, Madeleine se străduie să nu țipe : tot ce poate face. Saganne se apropie cu mîna întinsă să prindă frîul ; calul se ferește. Încearcă a doua oară și, din nou, mîna i se închide în gol. Înțepenit pe cele patru picioare, cădelnițînd violent din cap, armăsarul tremură tot ; o teacă întinsă i se zbate sub pîntec. În timp ce Saganne se apropie de el pentru a treioa oară, vorbindu-i ca să-l liniștească, se ridică pe picioarele din spate și-și aruncă copitele din față peste crupa jinduită. Madeleine se răstoarnă pe spate. Saganne o prinde de mijloc, cum se nimerește, din zbor, se clatină sub izbitură și se trezește stînd pe jos, cu fata trîntită pe genunchi, cu fusta ridicată, parcă pentru o bătaie la fund, pe care o și merită. Le trebuie un timp ca să-și revină din poziția aceasta interesantă. În fața lor armăsarul își vede de treabă, mișcînd cu mult elan din crupă. Grupul de spahii rîde și aplaudă.

— Nu te-ai lovit ? întreabă Saganne. Nimic rupt ? Mergi, să văd !

O prinde de cot. Fata își potrivește pasul după al lui. O străbat fiori de frică, porniri amorțite pînă atunci, de gelozie, valuri de rușine, o ustură juliturile de pe picioare, dar e fericită. Își savurează fericirea, cu ochii plecați.

În timpul acesta, doamna de Sainte-Ilette pornește spre ei, tîrînd în urmă geanta, umbrela, evantaiul, pălăria pe care se leagănă cîteva margarete și cireșe.

— Hei, dumneata, dă-i drumul fetei ! îi strigă lui Saganne.

Și, întorcîndu-se spre Madeleine :

— În ce te privește, în ce te privește...

Palma răsună tare și Madeleine poate în sfîrșit să plîngă în voie. Totu-i motiv pentru hohotele ei nestăvilite : violența mamei care o tîrăște după ea, degetele mîngîietoare ale lui Charles care-i dă drumul de braț, constatarea că rochia ei miraculoasă s-a rupt, rușinea că a fost pălmuită în public, constatarea că e centrul atenției generale.

Doamna de Sainte-Ilette o înșfacă în trecere și pe cea mai mare, care stătea jos, uluită de cele întîmplate, și-și îmbarcă fiicele în trăsură. Calul, pe jumătate pursînge, vînăt-rotat, pornește în trap. Madeleine s-a întors, să se uite cît mai poate la locotenent. E încîntătoare, așa cum se clatină pe bancă în mers, îmblînzită de tristețe.

Saganne e smuls din visare de colonelul care-și oprește brusc calul în dreptul lui, acoperind imaginea Madeleinei.

— Domnule Saganne, ai comis o greșeală necerîndu-mi permisiunea pentru fantasia pe care ai executat-o. De altfel, comportarea dumitale de cînd ai venit pînă acum a stîrnit nemulțumiri justificate. În consecință, te sfătuiesc să profiți de prima ocazie ca să părăsești Djelfa. Era, nu-i așa, chiar dorința dumitale să ajungi cît mai repede în Marele Sud ? Pentru moment, îți ridic instrucția spahiilor.

Saganne bate din călcîie și-și înghite toată mînia într-o impecabilă poziție de drepți.

În 1911, Djelfa, centru administrativ situat la frontiera Algeriei cu teritoriile sahariene, pe un podiș înalt și gol, imita o capitală de canton din metropolă. Decorul

se desfăşura de-a lungul unei unice străzi : primăria şi biserica, şcoala, o sucursală a Băncii algeriene, biroul Companiei franco-algeriene pentru alfa, şi trei cafenele ; pe scurt, civilizaţia. Se construiseră trotuare şi se plantaseră ficuşi : vara, aceştia erau plini de praf, iarna — de zăpadă. Funcţionarii, militarii şi negustorii îşi aduseseră soţiile şi copiii. La ceai, la serile cu oaspeţi, fetele cîntau din gură şi la pian. La capătul zilei, cînd nu era nici prea cald nici prea frig, terenul de tenis al Cercului ofiţerilor servea drept loc de plimbare. Aprovizionarea se făcea cu căruţe mari de transport, în fiecare marţi. Şeful transporturilor, un mahonez rău de gură dar serviabil cu doamnele, mîna cu acelaşi bici doisprezece catîri şi doi comişi vioi. Miercuri era zi de tîrg : „Oile şi burnuzurile se întorc", spunea tuşa Sintes, zarzavagioaică ambulantă care, în fiecare dimineaţă, între şapte şi nouă, împingîndu-şi căruciorul şi sunînd din clopoţel, ducea vorba din casă în casă. În fonduk *, măgarii deshămaţi răgeau adunaţi roată. Capetele tăiate ale berbecilor se aliniau pe tejgheaua măcelăriei, cu limba între dinţi, cu ochii verzui deschişi spre acel du-te-vino leneş, spre tocmelile între cei stînd pe jos, la certurile iscate. Dar marele eveniment era venirea diligenţei de la Boghari, vinerea la prînz. Prin ea erau în legătură cu restul lumii : Medea, de la Medea drumul de fier pînă la Alger, apoi pachebotul, Marsilia, Franţa. Se auzea de departe huruitul roţilor cu spiţe de fier pe pietrele drumului. Cînd vizitiul suna din goarnă la trecerea prin poarta dinspre Boghari, lumea ieşea la ferestre. De îndată ce se dădea jos, călătorul era prins într-un foc încrucişat de priviri. Cînd vestea, trecută din gură în gură, făcuse înconjurul oraşului şi al triburilor din jur, că noul-venit era un locotenent celibatar, casele europenilor cu fete de măritat intraseră în agitaţie. Un puşti arab dăduse fuga să-l descrie pe viitorul client celor patru dansatoare de la bordel, izolate la capătul unei străzi lăturalnice.

* Piaţă, obor. (N.t.)

Saganne debarcase la 3 aprilie 1911. Cerul era închis, vîntul rece. Uniforma lui — basc mare, pelerină — făcu senzație : lumea nu mai văzuse un vînător de munte, la Djelfa. El însă blestema ghinionul care-l făcuse să ajungă în gaura asta. Cînd cererea prin care solicita mutarea în Sahara îi fusese acceptată, ca să evite stagiul, menționase cei cinci ani făcuți în Algeria, la zuavi, și faptul că știa araba la perfecție. Zadarnic. Trebuia să înghită un an de purgatoriu la Biroul arab din Djelfa : asta era regula.

Cei patru cai ai diligenței, extenuați de ultima distanță parcursă, încremeniseră așa înhămați ; totul le atîrna, gîtul, urechile, crupa. În față se strînsese un cerc de indigeni, așezați arăbește, chipuri lătărețe de un albmurdar, fără glas, fără gesturi, doar clipind din ochi, din cînd în cînd, din cauza luminii.

Intrînd în oraș, Saganne citi, gravat pe piatra de fronton a porții fortificate : *„Construită în cincizeci de zile, sub comanda domnului general Randon de către coloana expediționară a generalului Yusuf"*. În această coloană ar fi vrut el să fie. După o zi, o noapte și încă o jumătate de zi de stat în trăsură, avea șalele țepene și era rupt de foame.

Colonelul Bisson, comandant al acelui loc fortificat, îi făcu locotenentului o primire la fel de mediocră pe cît îi era persoana. Ghemuit în fundul unui birou într-o dezordine specific orientală, semăna cu motanii castrați care tronează prin patiserii : dorm tot timpul, dar numai cu un ochi ; urăsc tot ce le deranjează tabieturile și nu scapă nici o ocazie de fățărnicie. În cazul de față, îl întrebă pe Saganne dacă ar vrea să-și ia în sarcină instruirea unei companii de spahii, fără să-l prevină că spahii nu depindeau de Biroul arab, nici de șeful său, căpitanul Flammarin, la ordinele căruia, în mod direct, Saganne urma să se găsească. La Djelfa, ca de altfel peste tot în Algeria, conflictele între ierarhia militară tradițională și serviciile Biroului Arab erau permanente. Saganne mirosi

capcana dar nu-i dădu nici o atenție. Acceptă pe loc. Bisson îl conduse pînă la ușă, amabil, încîntat că-i reușise manevra.

— Mergi la adjutantul Farracci pentru instalarea dumitale, locotenente. Cred că există o cameră liberă la Cercul ofițerilor. Te vei simți bine acolo și cu bani mai puțini decît la hotel sau la vreun particular.

Courette face parte din ființele care-ți oferă de la început bunăvoința. Cînd Saganne împinge ușa camerei, acesta cîntă la violoncel. Se ridică deîndată, cu arcușul în mînă, cu fața surîzătoare :

— Dumneata ești Saganne ? Sînt Louis Courette, medic, și încă din Ariège, ca și dumneata.

Deșirat pe lîngă instrumentul său cu linii rotunde, cu diellaba * prea scurtă descoperindu-i tibiile cu pielea albă și părul negru, pare un penitent cuprins de euforie.

Saganne e nervos : adjutantul nu i-a spus că această cameră e ocupată.

— De unde știi că sînt din Ariège ?

— Aici totul se află, dragul meu : dosarul a sosit înaintea dumitale. La ora asta ai partizani și adversari. Cum era și o fotografie în dosar, toate femeile sînt de partea dumitale. Esențial, nu ?

Camera miroase a toval și a bărbat. Puștule de umezeală umflă zugrăveala, un metru de jos în sus maro, apoi verde-deschis. Deasupra toaletei compusă dintr-o cană și o chiuvetă emailată, un chiriaș în trecere a agățat o gravură după Fragonard : igrasia atacă o goliciune îndrăzneață.

Courette își sprijină violoncelul lîngă o carabină Winchester pusă la perete, cu patul puștii în jos. Se dă puțin înapoi, ca pentru a vedea ce efect au aceste două obiecte alăturate :

— Sînt tot așa de prost țintaș ca și violoncelist. Nici în medicină nu strălucesc, și nu plac femeilor.

---

* Veșmînt lung și ușor din pînză (N. t.).

Pe figura sa puțin asiatică, aerul melancolic se șterge repede. Vorbește din nou, cu o amabilitate veselă, care îl caracterizează, desigur.

— Liniștește-te în privința camerei. Violoncelul meu și cu mine nu te vom deranja multă vreme : mîine plec la In-Salah, peste două luni voi rătăci printre supușii noștri tuaregi. O să ne întîlnim acolo, nu-i așa ? Presupun că n-ai intenția să mucezești la Djelfa !

Fără nici o trecere, adaugă, apăsînd pe accentul său provincial :

— Fiindcă sîntem din același loc, hai să ne tutuim !

Saganne îi întinde mîna.

— Vrei să faci un duș ? îi propune Courette. Singura mea contribuție la opera de civilizare întreprinsă de Franța, de cînd sînt în Algeria, a fost construirea unui duș. Am să umplu stropitorile în timp ce te săpunești. Vino, căci, fie vorba între noi, puți !

Spălat și îmbrăcat curat, Saganne își desface cufărul. Courette îl ajută pălăvrăgind întruna. De la glumele despre Djelfa, trece repede, pe același ton glumeț, la frînturi de confesiune. Îi explică de ce a venit în Sahara ; din dorința de a scăpa de lectura zilnică a Bibliei :

— Știi, mama e protestantă. Circumstanțe agravante, mai este și văduvă, și sînt unicul ei fiu. Aveam de ales între a mă lăsa sufocat de ea sau a pleca cît mai departe. Și tu, de ce ești aici ?

Ce-ar putea Saganne să-i răspundă ? Că viața de garnizoană pe care a dus-o la Grenoble îl făcea să crape de plictiseală ? Că supravegherea corvezilor, înmatricularea cuverturilor, rivalitățile neînsemnate dintre ofițeri îl sufocau ? Că-și alesese meseria armelor ca să se bată, nu ca să se usuce de viu printre cîinii de cvartir ? Că din adolescență și-a supus trupul și sufletul unui antrenament sever pentru ziua în care va avea de înfruntat cele mai grele misiuni ? Că aspiră din toate puterile pe care le-a dobîndit singur să facă ceva util, depășindu-se pe sine ? Că la Grenoble, cuvintele „slujirea patriei" își pierduseră

orice sens ; că dezgustul, veşnicul *taedium*, plictiseala, îl rodeau ca o boală sirecurată peste tot în el, otrăvindu-i orice bucurie, zădărnicindu-i studiul, în mod exasperant ? Că posomorala lui sporise în aşa măsură încît, dacă nu i s-ar fi acceptat cererea de angajare în Sahara, împotriva oricărei raţiuni, ar fi demisionat şi s-ar fi dus de unul singur să-şi încerce norocul în Africa, în Asia, oriunde în afara acestei Franţe friguroase ?

A răspuns :

— Nu prezintă nici un interes. Important este că sînt aici.

— Aha, nu-i vorbăreţ ! spuse Courette. Celui nou nu-i place să-şi dea drumul la gură ; întreţine misterul. Eşti, de altminteri, misterios. La prima ochire îţi spui : e un sentimental ; dar imediat te gîndeşti : nu, un dur. Ca pe urmă să oscilezi. În fine, nu chiar aşa...

Saganne s-a ridicat cu un teanc de cămăşi în braţe. Courette se dă înapoi şi-l studiază. De mai multe ori deschide gura să spună ceva. În sfîrşit, se hotărăşte :

— Am găsit : eşti nemuritor. Nu puternic, nu invulnerabil : nemuritor.

Brusc, îşi apucă cu mîinile djellaba şi se avîntă într-un soi de jigă * :

— Ehei ! declamă el, eu sînt aici ca să devin singurul om din lume care cîntă la violoncel călare pe o cămilă. Sînt aici ca să iau sifilis de la negrese şi să îngrijesc sifilisul nobililor lor stăpîni. Sînt aici ca să nu mai fiu altundeva. Hai să bem un absint, consăteanule !

Saganne nu mai e chiar sigur că-i place băiatul acesta cu veselia lui forţată, parcă ţicnită.

— Trebuie să mă duc să mă prezint la căpitanul Flammarin, spune el.

Courette se linişteşte ; devine iarăşi maliţios. Aşa îi place din nou lui Saganne.

— Îl vei găsi pe Flammarin la cafenea. Joacă cărţi în fiecare seară cu complicele lui, caidul Bu Amara, pe

* Dans vioi. (N.t.)

care l-a învățat să-și manevreze coada... Ceea ce este mult mai puțin primejdios decît să manevrezi muscheta, cum a făcut-o, se pare, cînd era tînăr, acest om curajos, împotriva soldaților noștri.

Căpitanul Flammarin are capul rotund, trupul îndesat, părul roșu : un celt. Niște mustăți mari, pe oală, contrastează cu craniul său ras cu briciul. Un ten violaceu, un nas de culoarea portocalei trădează bețivul. Dar din persoana lui nu emană aerul acela nesigur pe care-l au alcoolicii. În ținută i se amestecă caraghios haine civile și militare, europene și indigene : turban legat aiurea lăsînd să i se vadă pielea capului ; haină militară albastru-deschis, pusă direct pe piele, pantaloni largi, arăbești, strînși pe gleznă și încinși în talie cu o curea de piele roșie de care atîrnă amulete. În momentul în care a ieșit din cafenea, a scos o pereche de mănuși galbene, impecabile.

În clipa aceea, Courette l-a strigat ca să i-l prezinte pe Saganne. Și-a pus din nou în buzunar mănușile și, mormăind o frază, s-a așezat între ei. Și-a preparat și a băut fără o vorbă absintul pe care chelnerul i l-a adus imediat. Saganne se întreba dacă-i auzise măcar numele. Dar după ce a sorbit ultima picătură, Flammarin l-a prins ușor de braț :

— Vino, Saganne. Cinezi la mine.

Fata nu poate avea mai mult de paisprezece ani. Nu poartă văl dar, cum are mîinile libere, își trage o bucată de rochie peste față. Saganne se străduiește să nu se uite la ea, ca să n-o deranjeze. Are ochii mari făcuți cu kol * și o privire de gazelă îmblînzită : supunere gata să degenereze în frică.

Flammarin n-a prezentat-o musafirului. Cînd le-a deschis ușa, i-a poruncit în arabă cu un glas blînd să servească masa de îndată ce-i gata.

---

* Rimel albastru. (N.t.)

Casa nu are decît o încăpere despărțită prin cuverturi care atîrnă din plafon. Podeaua nu se vede de covoare și perne. Lămpi mari militare, puse pe cufere, împrăștie o lumină galbenă, tremurătoare.

— Ai fost la colonel, spune Flammarin. Ți-a cerut să te ocupi de instrucția spahiilor, de trei ori pe săptămînă. Ai acceptat ?

— Da, domnule căpitan, răspunde Saganne.

Căpitanul rîgîie apoi spune pe un ton de constatare care-i este propriu :

— Bisson e un prost. Dar trebuia să accepți. Spahiii o să-ți placă.

Întinde brațul peste masă și pune mîna peste mîna locotenentului :

— În principiu, te-au trimis pe lîngă mine ca să te instruiești. O să stai zece sau douăsprezece luni. Apoi, așa cum ai cerut, vei pleca în sud... Crezi în sud, nu-i așa ? Deșertul, spațiul, suferința și gloria.

Își retrage mîna — contact întrerupt — schimbă registrul :

— N-am nimic să-ți spun, Saganne. N-aș putea să te învăț nimic. Dacă ești bărbat și dacă ajungi să-i înțelegi pe indigeni, o să meargă. Dacă nu ești bărbat și nu reușești să-i înțelegi, întoarce-te în Alpi.

În timp ce vorbește, Urida, așezată pe vine lîngă el, a învîrtit o țigară. I-o întinde. El o ia, o aprinde de la lampă, pe deasupra sticlei. Apoi, cu un gest de posesie și mulțumire, ridică mîna cu care l-a atins pe Saganne și o pune pe capul micii lui prietene.

— Oamenii aceștia sînt altfel decît noi, Saganne. Chiar cei care ne iubesc, ne detestă. Vom rămîne pentru ei, în veci, niște necircumciși. N-o să-i schimbăm.

Flammarin, pe care Saganne îl urma ca o umbră, își petrecea zilele arbitrînd litigiile pe care indigenii îi cereau să le judece : povești neclare de succesiune, de dotă neplătită, de răpire de femei, de răzbunare, diferende de

tot felul în care se amestecau rivalități personale, familiale, tribale, durînd citeodată de mai multe generații. Îi primea pe cei ce făceau plîngere, acasă, mai curînd decît la birou, dar și pe stradă, și mai ales în duarurile în care se ducea călare pe iapa lui, tropăind în buestru. Dacă butelca de coniac era plină, prezida aceste *șicaia* cu o răbdare nesfîrșită. Stînd roată cu supușii lui, punea puține întrebări, asculta mult, nu se sinchisea să intervină cînd pledanții se contraziceau în spusele lor, nici cînd rosteau cele mai sfruntate minciuni. Părea că știe tot despre fiecare : caracterul, situația de familie, averea, ce anume îl determina să fie solidar sau adversar *a priori* și în orice împrejurare față de un altul. Pronunța scurt verdictul („Cutare va da suma cutare lui cutare." „Cutare va înapoia oile socrului său." etc.), fără să le țină predici sau să le dea un averfîsment pe viitor. Citeodată nu se pronunța, ca și cum chestiunea care-i fusese îndelung expusă nu avea nevoie de o concluzie explicită. Saganne l-a văzut o singură dată înfuriindu-se brusc, pentru un motiv care-i scăpase : îi căra o ploaie de pumni unui bărbat căruia îi clănțăneau dinții de frică. Atunci cînd pleca dintr-un duar, rareori se întîmpla să nu i se ofere un cadou de către vreo femeie care îl aștepta să treacă, în ușa întredeschisă a colibei : o găină cu picioarele legate, legume într-o bucată de pînză (dădea întotdeauna pînza înapoi căci știa ce prețioasă era cea mai mică bucățică pentru oamenii aceștia săraci). Îi spusese lui Saganne : „Plocoanele în natură să le primești întotdeauna. Dar dacă primești vreun ban, chiar din nebăgare de seamă, te-ai ars. Fii atent : sînt foarte pricepuți să ne facă să «înghițim», cum spun ei".

Echitabil, nu se arăta niciodată bun cu supușii lui. Era fără milă în ce privește data plății impozitelor. Saganne a fost șocat văzîndu-l într-o zi, cînd de-abia sosiseră într-un sat, că înhață de gît o fetiță și se închide cu ea într-o colibă, de unde-i scosese cu forța pe proprietari. Ceva mai tîrziu, ieși, se așeză pe pămînt, deschise ședința,

fără vreun semn de jenă în comportament. Saganne, care nu voia să facă o scenă în fața indigenilor, încălecase din nou și se întorsese la Djelfa. Seara, la cafenea, Flammarin îi spuse :

— Serviciile pe care le cer de la aceste copile nu le deflorează. Tații și viitorii lor soți știu asta, altfel eram de mult mort. Saganne, destinde-te sau fă-te popă. În paradisul lui Allah unde se duc adevărații credincioși, huriile au fund frumos și gură bună.

De trei ori pe săptămînă, Saganne făcea instrucție cu vreo treizeci de recruți călare. Erau tineri mai aproape de treizeci decît de douăzeci de ani ; se angajau voluntar ca să primească soldă, să fie hrăniți, adăpostiți, îmbrăcați, să aibă o pușcă în mîini și un cal sub ei ; pe scurt, ca să servească Franța. Erau în permanență bine dispuși. Se încingeau și bătăi noaptea, în barăcile lor, dar Saganne n-ar fi observat nimic dacă, într-o dimineață, mirîndu-se de absența unui soldat, nu l-ar fi descoperit, culcat pe patul lui tip Picot, cu un cuțit înfipt drept în șold. Scoase cuțitul din rană, apoi consemnă pe toată lumea și începu interogatoriile.

Primii doi nu știau bineînțeles nimic, nu văzuseră nimic. Saganne se gîndi că poate ar fi făcut mai bine dacă-l asculta pe Boubakeur, administratorul lui, care-l sfătuise : „Domnule locotenent, las-o baltă". Dar al treilea interogat mărturisi cu seninătate că el o făcuse și-i spuse că victima îi era frate, ca și cum asta i-ar fi justificat gestul și ar fi micșorat gravitatea faptelor :

— De ce l-ai rănit ?

— Voia să se întoarcă acasă. Eu i-am spus că o să piardă solda, o să fie prins și dus la închisoare. El nu voia să mă asculte, așa că i-am făcut o gaură ca să-i dau timp de gîndire.

Cîmpul de instrucție se găsea la doi kilometri de oraș, spre sud. Importanța manevrelor la pas și în trap scăpa înțelegerii spahiilor. Le făceau cu o bunăvoință plictisită, aruncîndu-și glume în timp ce locotenentul, ridicat în scări, își scuipa plămînii strigînd. Totul se schimba după

pauză. Săreau pe cal cu hohote de rîs, se strigau, se provocau, îşi îmboldeau animalele. Pentru că trebuiau să tragă, în rînduri de cîte zece, în plin galop, scoţîndu-şi muschetele. Acest exerciţiu li se părea cu rost. Mai ales că ştiau că, după trageri, locotenentul le dădea o jumătate de oră liber, timp în care puteau să se întreacă în acrobaţii, făcute în plină viteză, cu opriri bruşte, cu răsuciri şi porniri turbate : să ridice un turban aruncat pe jos, să încalece calul vecin fără să lase din mînă hăţul calului propriu, să se bată fără arme, doi cîte doi, pînă cădeau din şa, să alunece de-a lungul crupei, să alerge agăţaţi de coadă, apoi să sară din nou în şa, în iureşul galopului!

Din motive pe care nu s-a gîndit niciodată să le analizeze, Saganne se simţea îndemnat să încerce totul şi el, sau, mai precis, să-şi rişte trupul, să-şi expună primejdiei oasele, muşchii, pielea. Nu putea vedea pe cineva executînd un exerciţiu fizic greu fără să se simtă imediat îmboldit de dorinţa de a face la fel.

Spahiii erau cu toţii călăreţi încercaţi încă din copilărie : călăreau dacă nu academic, cel puţin cu ştiinţă. El nu avea în spate decît vreo treizeci de ore de „săltat" în şa, îndurate cu doi ani în urmă, într-un manej din Saint-Maixent. La prima întîlnire pe cîmpul de manevre, a observat atent acrobaţiile pe care le făceau cei mai buni dintre călăreţi. Începînd cu următoarea dată, fără să-i pese de căzături şi glume, nu s-a lăsat pînă n-a făcut ca ei. După ce s-a familiarizat cu toate exerciţiile, a inventat altele noi. Nu spunea nimic, nu făcea nimic ca să atragă atenţia asupra lui : pornea cu calul şi îl vedeai ghemuit pe şa, apoi în picioare, drept, o secundă, două secunde.

Cel mai recent exerciţiu consta în a trece pe sub burta calului, cum fac călăreţii mongoli. Nimeni nu reuşise încă, şi cu toţii, în frunte cu locotenentul, încercau într-o dimineaţă, pe la ora zece, cînd, furierul Boubakeur, căruia un sentiment foarte înalt de demnitate îi interzi-

cea astfel de excentricități, îl ajunse în fuga mare pe șeful său care, bălăngănindu-se cu capul în jos, încerca să rezolve problema dificilă a piciorului stîng, și-i strigă :

— Oprește-te, domnule locotenent, oprește-te !

Saganne se săltă la loc în șa. Pe drum, colonia europeană de la Djelfa, cu femeile și fetele în trăsuri sub umbrele, cu bărbații călare, îl privea. Saganne salută. Nu știa dacă trebuie să-i fie rușine sau să fie mîndru că-i punct de atracție. Deși prietenul său Courette îi precizase înainte de a pleca la In-Salah, *Who's who*-ul acestei mici societăți se simțea străin de oamenii aceștia.

Prima masă la care a participat a avut loc la domnul Boquillon, șeful transporturilor. Acesta era un om de vreo patruzeci de ani, placid, care-și aștepta mutarea cultivînd două pasiuni : opereta (colecționa discuri și partituri) și aclimatizarea arborilor fructiferi : dădea răsaduri din pepiniera sa cultivatorilor indigeni, plictisindu-i cu atîtea recomandări încît, deși om generos care nu se gîndea decît la binele celorlalți, era ocolit ca un maniac incurabil. Pentru doamna Boquillon, „mutarea" devenise o obsesie. Nu mai putea să trăiască departe de micul ei André, pe care învățătura îl obligaseră să rămînă intern la Alger. Fiul ei era unicul subiect care o interesa pe această femeie. Locotenentul cel nou i-a cîștigat toată simpatia cînd i-a mărturisit că are o soră internă la Versailles.

— Cum pot oare să trăiască părinții dumitale fără această copilă ? întrebă ea.

— Mama a murit și tata face serviciu în Madagascar.

— Scuzați-mă, spuse doamna Boquillon. Nu știam că mama dumneavoastră a murit.

— Și putem ști ce face tatăl dumneavoastră în Madagascar ? întrebă doamna cea înaltă și uscată care stătea în dreapta stăpînului casei.

Pe vremea cînd vîrsta și decepțiile din orgoliu nu o uscaseră încă, doamna de Sainte-Ilette, care-l interpelase pe Saganne, fusese o frumusețe de tip maiestuos. Unica fiică a unui profesor de matematică de la liceul din Monpellier, principal agent electoral al radicalilor din Herault, trecea drept zeița departamentului atunci cînd o întîlnise cel ce avea să-i devină soț. Tînărul inspector la Ape și Păduri a fost amețit de frumusețea rece și resursele spiritului ei încîntător, plin de vigoare. De viță prea nobilă ca să se teamă de mezalianță, boem și neconformist de altfel, ca să o ia de soție, ținuse piept cu bonomie strigătelor indignate ale familiei de Sainte-Ilette refugiată din 1873 în castelul ei, lîngă Louviers.

Funcția și numele soțului, dar mai ales calitatea de verișoară, pe linie feminină, cu președintele Republicii — în intimitate, soțul ei rîdea de această rudenie ca de un fleac grotesc — făceau din doamna de Sainte-Ilette marea doamnă a Djelfei.

Courette îi spusese lui Saganne : „Păzește-te de ea ; e o femeie rea, care se plictisește. Și, mai cu seamă, fă în așa fel ca nici Jeanne, nici Madeleine să nu se îndrăgostească de tine. Doamna de Sainte-Ilette nutrește ambiții mari în privința fetelor. Dacă devii un obstacol în calea planurilor ei — crac ! — te sfarmă. Se zice că l-a trimis în Maroc pe un locotenent de treabă, în genul tău, adică băiat frumos, dar fără titluri și avere.

— Tatăl meu se ocupă de un spital la Nossi-Be, doamnă, răspunse Saganne.

— E medic, deci ? reluă blajin doamna de Sainte-Ilette, care știa prea bine, ca tot orașul, că tatăl locotenentului era un fost subofițer.

— Nu, este administrator.

— A, foarte bine, făcu doamna de Sainte-Ilette cu un aer distrat. Își ascuți din nou privirea și vocea, lăsîndu-l în plata domnului pe acest handicapat social, fiu de mărunt funcționar, ca să se întoarcă spre Bisson :

— Domnule colonel, cînd vă veți hotărî să deschideți Cercul Ofițerilor și pentru doamne ? Nu mai e de su-

porlat, să ştiţi, să nu avem nici un loc potrivit ca să ne întîlnim !

Jeanne de Sainte-Ilette avea optsprezece ani, fizicul colţuros al mamei ei, dar era ştearsă şi avea pe faţă expresia aceea puţin nătîngă a candidatelor la sfinţenie.

Madeleine, mai mică decît ea, era aşezată în faţa locotenentului şi-l privea fără nici o precauţie. Obrajii, braţele sub mînecile bufante, gesturile bruşte de băiat, totul în ea era de copil, doar ochii erau de femeie. Şi erau ai unei femei care-şi domină gustul şi dezgustul : irisul verde tria implacabil ceea ce era interesant, dind la o parte neglijabilul.

Atunci cînd, ascunsă îndărătul oblonului de la bucătărie, cu complicitatea dădacei Zorah, a cărei piele mirosea a anis, îl văzuse pe Saganne coborînd din diligenţă, o surprinsese limpede un lucru : tînărul era deosebit de toţi cei pe care i cunoscuse. Nu mai frumos, nici mai seducător : de o altă factură. Din ziua aceea îl tot întîlnise pe drumul cu ficuşi, îl privise de departe cum cobora treptele la Cercul Ofiţerilor sau cum călărea lîngă Flammarin, îi pîndise apariţiile în piaţă, se indignase dar se amuzase de obrăznicia lui inocentă cînd, de exemplu, după ce-i luase din mînă Uridei panerul, se oferise galant să-i ducă şi coşul doamnei Boquillon, obligînd-o pe sărmana femeie să meargă alături de mica lepădătură, din piaţă pînă în poarta casei. Dar era prima oară cînd se afla atît de aproape de el : luînd solniţa, îi putea atinge mîneca. De cînd intrase în casă la doamna Boquillon, bînd mai întîi un pahar de vin de alicant cu domnii, aşezat apoi la masă în faţa ei, nu-l slăbea din ochi. Recepta cu o acuitate pe care nu şi-o bănuise vreodată fiecare inflexiune a vocii şi a rîsului său, fiecare expresie. Îi plăcea la nebunie cum se supune uzanţelor, cu bunăvoinţă, aproape sfios, lăsînd-o doar pe ea să ghicească puterea fulgerătoare a farmecului său.

Perfidia doamnei de Sainte-Ilette nu-l jignise pe Saganne. Era obișnuit cu aceste împunsături în legătură cu originea sa modestă. Reacționa la ele, trupul lui reacționa, printr-un surplus de prestanță și strălucire. Aplecată brusc spre el, Madeleine îl întrebă dintr-o suflare :

— Domnule locotenent, puteți juca tenis cu mine ? De cînd a plecat domnul Courette, nu mai am partener.

— Cu multă plăcere, domnișoară, răspunse el.

— Vă previn : sînt tare.

— O să încerc să fiu la înălțime.

Madeleine, amețită de îndrăzneala pe care o arătase adresîndu-se tînărului, se descărcă printr-un hohot de rîs. Conversația se întrerupse. Toate fețele se întoarseră spre ei. Erau amîndoi la fel de frumoși : lumea îi puse alături. Din acel moment, doamna de Sainte-Ilette începu să simtă temeri atît de vii în privința viitorului fetei ei, ca și cînd ar fi avut dovada că acest fiu de plutonier pregătea o răpire.

Masa continuă cu încetinitorul pînă la ultimul fel : o prăjitură cu curmale, specialitate nereușită a doamnei Boquillon. S-a trecut apoi în salon, invitații ocolind gheridoanele maure și pernele de piele. Așezat pe pian, gramofonul părea o excrescență florală scăpată din sera domnului Boquillon. Colonelul, domnul de Sainte-Ilette, domnul Chamot, veterinarul cu nume pe măsură, și tînărul Gabriel Barroux, reprezentant local al Companiei franco-algeriene pentru alfa, au ieșit să fumeze o țigară de foi. Le intrase în obicei să facă o plimbare sus pe platou, în fiecare seară. În timp ce-și plimbau uniformele și redingotele în decorul de subdeșert, puștii arabi, culcați pe taluzul de la marginea drumului, stăteau pierduți în contemplarea femelelor acestor domni, care, în spatele geamurilor, își legănau șoldurile și ofereau vederii sînii umflați de strînsoarea balenelor.

Madeleine rămăsese în urmă. De cum s-a văzut singură în sufragerie, a alergat la scaunul lui Saganne. A înhățat șervețelul cu care el își atinsese buzele, și-a

îngropat obrazul în el, apoi, fără să se gîndească, l-a băgat sub rochie : o ameţea îndrăzneala de a fi furat această bucată de pînză care păstra încă mirosul eroului ei. În acel moment, doamna Boquillon intră ca să ia tava pentru ceai. Surprinse gestul Madeleinei şi crezu că-i lipseşte vreun articol de lenjerie. Lucrurile ar fi rămas la un schimb de zîmbete dacă Madeleine, crezîndu-se descoperită, n-ar fi bîlbîit în grabă :

— Să nu-i spuneţi nimic Mamei. Vă promit că-l aduc înapoi.

— Ce anume ? întrebă doamna Boquillon.

În momentul acela, şerveţelul căzu şi Madeleine se repezi să-l ascundă la spate. „Bravo, se gîndi doamna Boquillon, micuţa Sainte-Ilette e cleptomană". Descoperirea îi dădu fiori : tot ce putea s-o atingă pe semeaţa doamnă de Sainte-Ilette era demn de ţinut minte. Se şi văzut destăinuind taina doamnei Chamot, buna ei prietenă. Dacă n-o să-şi ofere cumva plăcerea de a-şi deschide sufletul chiar mamei fetei. Trebuia să reflecteze.

De a doua zi, după masa de la familia Boquillon, Saganne îşi luă obiceiul să se prezinte în fiecare seară, după orele de serviciu, la familia de Sainte-Ilette, ca să le ia pe domnişoare la tenis. Domnul de Sainte-Ilette îl primea cît putea mai frumos. Om slab, care la patruzeci şi opt de ani îşi considera existenţa ratată, inspectorul general îl privea pe tînărul plin de ardoare cu o bunăvoinţă aproape paternă. Visa că ar fi putut să-i semene. Ca să-şi înfurie soaţa, nu-şi ascundea sentimentele.

Abia dacă Madeleine şi Charles schimbau cîteva mingi, în timp ce Jeanne, aşezată pe o bancă îşi prefira în taină mătăniile ascunse în batistă, că şi apărea Gabriel Barroux, asudat din cauză că alergase. Doamna de Sainte-Ilette îi trimisese un mesaj prin bucătar. Barroux, un tînăr cu fruntea îngustă, fără imaginaţie sau ambiţie, băiat bun altminteri, se bucura ca de un lucru ce i se cuvine de protecţia unei familii puternice : tatăl

său avea la Sète cea mai mare casă de negoț de vinuri ; unchiul, senator, era un membru influent al Cercului pentru Prietenia colonială. De la venirea lui la Djelfa, înțelesese ce dorea de la el mama acestor două fete. Dar, de zece luni, nu se hotărîse încă dacă să-i facă curte Jeannei, mai mare dar hărăzită parcă mînăstirii, sau micuței Madeleine. Se așeza pe bancă. Și cum Jeanne nu-i răspundea decît prin surîsuri extatice, își lua curînd racheta și se instala pe terenul de tenis. Juca dur și prost. După ce, pentru a treia oară la rînd, trimitea mingea peste gardul de fier, Madeleine îi spunea :

— Domnule Gabriel, strici tot. Du-te, și-ți promit să joc și cu dumneata puțin mai tîrziu.

Cînd vorbea își înălța capul, talia i se cambra. Șoldul rotund se desena sub mătasea albă. De cealaltă parte a fileului, Saganne aduna în minte aceste imagini încîntătoare. Vedea bine că-i inspiră simpatie Madeleinei și, în aceeași măsură, antipatie doamnei de Sainte-Ilette. Dar toate acestea le orînduise la un capitol cu lucruri neînsemnate, asupra cărora n-are rost să zăbovești. Nu trebuia să facă eforturi mari ca să joace pe lîngă tînăra fată rolul de văr amuzant. Chiar dacă o visa cîteodată noaptea, așa cum o visa pe Urida.

Saganne ura inactivitatea. Opiniile și conduita nu valorau nimic dacă țineau de înflăcărări de moment sau de acreli ascunse. Nutrea speranța să devină stăpîn pe principii din ce în ce mai ferme, de la care să nu se mai abată. Așa că, după ce reflectase, ajunsese la concluzia că nu crede și se hotărîse să se țină departe de biserică, să rămînă indiferent. În realitate, ateismul său îl oglindea pe cel patern. Augustin Saganne se achitase multă vreme, cu regularitate, de îndatoririle religioase. Dar, cînd soția sa și copilul pe care tocmai îl născuse i-au murit la interval de cîteva ore, preotul a refuzat să-l îngroape pe noul-născut alături de mamă ; înnebuniți, nu botezaseră, nici măcar nu stropiseră cu apă mica făptură. Spre marea spaimă a socrilor, tatăl a

fost cuprins de o mînie jupiteriană : l-a dat afară pe preot, a jurat că n-o să mai pună niciodată piciorul în vreo biserică şi că nici un preot n-o să-i mai intre sub acoperiş. Îşi ţinuse cuvîntul, şi cum ceilalţi copii erau deja botezaţi, îi ameninţase că-i zdrobeşte dacă se vor apropia de vreun altar.

La Djelfa, locotenentul era singurul european, în afară de Flammarin, care nu participa la liturghie. Domnul de Sainte-Ilette încercase să-l convingă că o oră de prezenţă într-o bancă, în fiecare săptămînă, îi va ajuta mult în ceea ce el desemnase prin termenul vag de „viitorul dumitale". Saganne socotise sfatul indiscret şi-l refuzase : nu concepea să se joace cu convingerile sale.

A fost deci surprins cînd, într-o seară, după cină, domnul Liénard, preotul, l-a vizitat în camera lui de la Cercul Ofiţerilor. Cum ar fi putut ghici că doamna Boquillon, după două săptămîni de plăcută ezitare, se hotărîse, în ajun, să-i mărturisească doamnei de Sainte-Ilette că Madeleine furase în joacă unul din şervеţelele de pe masă. Saganne îl cunoştea pe părintele Liénard pentru că îl întîlnise la recepţii. Vlăjganul se îndopa şi bea cu o grabă care devenea indecentă cînd începea să se apropie miezul nopţii, ceas de la care calitatea lui îl obliga să nu mai mănînce nimic, cel puţin în public. Avea purtări frumoase, gesturi cam rigide, în concordanţă cu înălţimea şi membrele sale subţiratice dar viguroase. Putea să aibă o conversaţie plăcută dar, cel mai adesea, tăcea cu ostentaţie, cu gura încremenită într-un rictus, cînd nu mînca sau bea.

Courette îi spusese lui Saganne că fusese multă vreme preceptor într-una din cele mai bune familii din Prusia. Prezenţa sa la Djelfa era o pedeapsă pentru o purtare cu amănunte necunoscute şi pe care toţi şi-o închipuiau cu atît mai scandaloasă. Femei şi tinere fete făceau în aşa fel încît să nu rămînă niciodată singure cu el, în afara confesionalului. Dar, în sfîrşit, era preotul

Măsură dintr-o privire încăperea fără pretenții pe care Saganne o văruise cu mîna lui : patul îngust, o masă și un scaun, niște cărți pe o etajeră, lădița de fier.

— Domnule Saganne, spuse el oprindu-și asupra locotenentului privirea întunecată în care se vedea un licăr amuzat, te cunosc foarte puțin și vreau să crezi că n-am nimic împotriva dumitale. Am fost însărcinat cu un demers pe lîngă dumneata și am venit să mă achit de el fără înconjur, așa cum se cuvine. E vorba de domnișoara de Sainte-Ilette. Din motive bine știute, este exclus ca părinții ei să permită vreodată domnișoarei Madeleine să se mărite cu fiul unui plutonier în rezervă, despre care se știe că are o purtare de om original, ca să nu spun altfel, și care, pe lîngă celelalte, mai e și necredincios. Cum vezi, ne-am informat despre tatăl dumitale. Asiduitatea pe care o dovedești față de domnișoara Madeleine nu poate duce decît la un rezultat : să o compromită. Ți se cere deci să încetezi s-o mai vezi, în afara situațiilor în care lucrul acesta nu are importanță, bineînțeles. Mai trebuie să te avertizez că în cazul în care nu vei da curs acestui sfat, s-ar putea obține ușor plecarea dumitale înapoi în Alpi, sau în altă parte.

Saganne, descumpănit o clipă de acest atac neașteptat, fără ca totuși să lase să se vadă ceva, replică înfierbîntat :

— Domnule Liénard, nu admit să se vorbească astfel despre tatăl meu. Dacă n-ai fi preot, ai fi primit un pumn în nas.

— Asta nu-i un răspuns, spuse preotul, pufnind cu dispreț.

Saganne ridică bărbia, își umflă pieptul. Nu știa ce să răspundă. Dar poziția trupului îi dictă un răspuns usturător de care, mai apoi, fu foarte mulțumit :

— Trebuie să te mulțumești cu acesta... Domnule Liénard, te rog să ieși.

Rămas singur, deschise fereastra, înspiră larg aerul nopții și jură că se va căsători cu domnișoara de Sainte-Ilette. După două minute, rîdea de gestul lui romantic și vedea ridicolul acestei întîmplări.

A doua zi, Flammarin, care știa totul întotdeauna, îl întrebă, în timp ce călăreau alături spre duarul Boucheffra :

— Ce ți-a spus preotul, aseară ?

— Mi-a zis că doamna de Sainte-Ilette o să intervină să fiu mutat dacă mai joc tenis cu fiică-sa.

Flammarin nu răspunse nimic pe moment. La întoarcere, cînd intrau în curtea Biroului arab, mereu plină de indigeni șezînd pe jos pe lîngă ziduri, îi spuse lui Saganne :

— Dacă fetei i se scurg ochii după tine, n-ai decît să te închizi cu ea într-o noapte, în camera ta. În zori, tatăl ei, domnul de Sainte-Ilette, la ușă, o să te roage să-i devii ginere.

— Cine ți-a spus că-i îndrăgostită de mine ? întrebă Saganne.

— Băieții mei, răspunse Flammarin.

„Băieții" în vocabularul căpitanului, însemna indigenii.

— Și de unde știu ei ? întrebă Saganne zîmbind.

— Au ochi. Și să mai știi că în dragoste funcționează și ei ca și noi. Bărbații au coaie ca noi, și femeile, p..., ca domnișoara Madeleine, numai că-i rasă.

— Plăcut ! spune Saganne.

— Ce ? Că-i rasă ?

— Nu, spuse Saganne. Încep să mă satur de faptul că fiecare gest îmi este observat și comentat.

— Va trebui să te obișnuiești, spuse Flammarin, coborînd greoi din șa. În Sahara, o să ți se urmărească nu numai gesturile dar și urma pașilor. Aici este ținutul „șufului", al pîndarului. Ca să nu te mai gîndești la mizerie, n-ai decît două căi : să te bați și să faci dra-

goste. Așa că trebuie să te uiți bine la toți cei pe care-i întîlnești ca să știi dacă vor scoate mai întîi cuțitul sau sexul.

O jumătate de oră mai tîrziu, Saganne, cu racheta de tenis în mînă, suna la poarta familiei de Sainte-Ilette. Peste grădiță, pe care doamna de Sainte-Ilette o aranjase în motive geometrice, îi strigă lui Zorah care deschidea ușa din față :

— Spune-i domnișoarei Madeleine că o aștept la tenis.

Se duse și se așeză pe bancă, în spatele grilajului. Curînd apăru și Madeleine. Cu o voce ușor gîfîită pe care o avea întotdeauna cînd i se adresa, fata îi spuse :

— Mama nu voia să joc astăzi. Din fericire, era și Tata.

Adăugă, în felul care o caracteriza :

— Ar trebui să-ți schimbi pantofii. Aștia sînt plini de găuri.

Saganne purta, din economie, niște sandale vechi aruncate de Courette.

— Să jucăm, spuse el. N-am mult timp astă-seară

Familia aceasta începea să-l agaseze, inclusiv tatăl cu aerele lui protectoare și chiar și fata astă insolentă și de neînțeles.

Trecură lunile. Pe nesimțite, Saganne își rări aparițiile la tenis și la recepții. Nu de frica amenințărilor doamnei de Sainte-Ilette, de care nu-și amintea decît cînd voia să rîdă. Pur și simplu făcuse turul lucrurilor plăcute oferite de Djelfa și prefera să-și petreacă timpul liber citind și lucrînd sau stînd de vorbă cu Flammarin. Era cu atît mai bine dispus cînd se arăta la vreo serată și ca să distreze doamnele, spărgea în dinți pahare de cristal, făcea demonstrații de dans rus, o fîra pe grăsuna doamnă Chamot în poloi îndrăcite. Pe moment, nimeni nu rezista acestui antren. A doua zi începeau comentariile : alternarea aceasta între însingurare și nepăsare

veselă făcea să se spună: „Cine se crede tînărul ăsta? Și cine crede el că sîntem?" Prietenia cu Flammarin, care nu era primit în această mică societate, răutățile răspîndite de doamna de Sainte-Ilette și părintele Liénard, nu-i făceau decît să înrăutățească lucrurile.

El se făcea că nu vede nimic și, în realitate, nu realiza cît de mare era iritarea pe care o provoca. Domnul de Sainte-Ilette, ca să-și salveze liniștea domestică, nu-l mai susținea și se plictisise să-i tot dea sfaturi pe care, în mod vizibil, nu le urma. Dar Madeleine suferea că nu-l mai vede și suferea și mai tare cînd îl vedea: nu suporta veselia vulgară pe care o afișa în public. La început Saganne glumi pe seama tăcerilor și mutrelor ei sălbatice. Își dădu seama că o jignește și se hotărî să nu-i mai dea nici o atenție.

De altminteri, nimic nu se schimbase în mod esențial în viața lui Saganne: ceea ce-l interesa înainte de toate era munca lui. Toanele europenilor din Djelfa nu însemnau nimic în comparație cu aceasta. Pentru el existau două serii de preocupări: unele importante, altele aproape neînsemnate. Nu-și închipuia că le-ar putea interfera.

Totul s-a schimbat după serbarea dată de caidul Bu Amara. Pînă atunci, cu binecuvîntarea lui Flammarin, Saganne își consacra o jumătate de zi instrucției cu spahiii. De cînd era în armată, nici o misiune nu-l pasionase ca acest lucru. În fruntea celor treizeci de flăcăi ai săi, învăța să devină șef: nimic nu era mai de preț în ochii lui.

Lipsit brusc de spahii prin ukazul colonelului Bisson, după fantasia pe care le-o oferise, își rumegă indignarea vreo opt zile, apoi supărarea îl birui. O apatie copleșitoare. Stătea cînd culcat zile întregi, fără să se spele sau să se radă, cufundîndu-se în inactivitate pînă la greață, cînd sărea în picioare din somn, împins parcă de sentimentul inutilității sale, punea șaua pe cal în mijlocul nopții și pornea într-un galop fără țintă, care nu-l

calma. La întoarcere ar fi scos mațele celui ce i-ar fi stat în cale.

Această criză îi permise doamnei de Sainte-Ilette să strecoare tuturor la ureche că locotenentul Saganne, fără să fie chiar nebun, suferea de brutale schimbări de dispoziție care puteau deveni primejdioase, că auzise ea ceva despre o poveste de la Grenoble, cît pe ce să se termine rău, și că ereditatea alcoolică este, în mod hotărît, un lucru îngrozitor.

La Paris, în dimineața zilei de 22 septembrie 1911, adică exact la șaptesprezece zile după serbarea caidului, colonelul Dubreuilh, comandant al Teritoriului Oazelor, care-și termina concediul în Franța, alergînd pe la ministere și birouri, primi la hotel, printr-un mesager, o convocare a șefului serviciului militar al președintelui Republicii.

Generalul Piantain își făcuse cariera în anticamerele Republicii. Dubreuilh, monarhist și om de acțiune, îl disprețuia și-l ura așa cum știu s-o facă militarii. La Elysée, Piantain ocupa un birou mic, cu mobile bogat aurite: o statuetă grotesc în fundul vizuinii unui anticar.

— Dragă Dubreuilh, zise el tărăgănat, o să găsești la Djelfa un locotenent numit — privire aruncată pe hîrtia din față — Saganne. Băiatul ăsta depășește orice limită. Tatăl lui e un mărunt funcționar colonial, care joacă cărți și bea. Fără poziție sau avere deci, și care afișează, pe lîngă toate astea, un anticlericalism provocator. Ar fi deplasat să demasc aceste tare (aici, Piantain surîse mieros: toată lumea știa că e francmason) dacă tînărul acesta n-ar fi încercat să compromită o fată de șaisprezece ani. Din nefericire pentru el, tînăra este nepoata președintelui.

Generalul se întrerupse ca să se scobească într-o nară, apoi în cealaltă. Reluă, cu o voce și mai tărăgănată, fiecare cuvînt ieșindu-i din gură parcă uns cu salivă:

— Președintele m-a însărcinat să-ți cer să te ocupi personal, ca pe viitor să nu mai existe nici o posibilitate de întîlnire între acest — nouă aruncătură de ochi pe hîrtie — Saganne, și tînăra lui rudă.

Dubreuilh nu se așezase cu silă, ca și cînd locul ar fi fost murdar. Privea pe fereastră și-și lovea cizma cu bastonul.

— Asta-i tot ce aveți să-mi spuneți ?

Vorbea cu insolența caracteristică oamenilor siguri de valoarea lor douăzeci și patru de ore din douăzeci și patru.

— Da, dragă Dubreuilh, răspunse Piantain. Un mic serviciu pentru care îți vom fi recunoscători...

Zîmbi din nou cu prefăcută complicitate :

— Sahara-i mare ; cred că-i ușor...

Colonelul se retrase. Își memora fraza pe care o va lansa despre Piantain : „Acest om e un canal în care se scurg toate murdăriile și care absoarbe toate injuriile". Totuși, repulsia pe care i-o stîrnea generalul nu mergea pînă la a neglija ordinul pe care-l primise. Ambiția lui Dubreuilh era să devină cel mai tînăr general din Franța : mai avea doi ani ca să-și ajungă țelul.

La Djelfa, Saganne nu mai era invitat nicăieri. Madeleine nu mai apărea la tenis. Pe stradă, lumea îl saluta fără să se oprească. Într-o seară, cinînd singur la popotă, bău cu bună știre prea mult, apoi ieși cu gîndul să se ducă la bordel. Pe drum, își spuse că modul acesta de a-și lichida mohorala era prea simplu ca să nu fie nedemn. Merse și bătu la ușa lui Flammarin. Urida deschise. Nici ea nu-i mai zîmbea : nu-l iertă că nu se lăsase ispitit. Văzîndu-i picioarele goale, gleznele groase, șoldul desenîndu-se sub pînză, regretă bordelul. Mai era și mirosul : vanilie și unt rînced. Miros de sclavă. Și degetele vopsite cu hene*.

* Extract de culoare roșie de origine vegetală. (N.t.)

Flammarin, trîntit între perne, fuma kif *. Saganne refuză mai întîi să ia, apoi, gîndindu-se puțin, ceru ; se săturase să tot facă pe neprihănitul care se crede tare pentru că merge din renunțare în renunțare. Se cufundă într-o stare de lucidităte letargică destul de plăcută, în ciuda durerii de cap. Cuvintele pe care i le spunea Flammarin i se înscriau în suflet cu acuitate, ca și cum ele i-ar fi dezvăluit pentru prima oară realitatea, dincolo de aparențe. Și, în același timp, în mod curios, aceste cuvinte rămîneau fără ecou : retorică fără priză la el, fără mai multă putere să-i modifice convingerile și comportarea decît discursurile funebre :

— Știi ce sîntem, tu și cu mine, Saganne ? Ciini cărora le-au dat drumul în Africa s-o cucerească și ei să profite. Crezi că servești civilizația ? Servești niște interese, punct, de la capăt. Te-au lăsat să ajungi ofițer pentru că aveau nevoie de tine. Dar nu ești de-ai lor. Cît stai în banca ta, merge. Dar vai de tine dacă începi să scapi din lesă sau să-ți părăsești cușca. Sînt groaznici atunci. Și știi de ce ? Pentru că se tem de tine. Cel care nu are nimic de apărat, nu se dă în lături de la nimic... N-ai decît un mijloc de a te face acceptat : să-ți versi sîngele, să mori. Mort, nu le mai stîrnești frica. Vor face din tine un erou.

Flammarin se tolăni și mai tare pe perne și, cîteva minute rămase tăcut, respirînd zgomotos, ca în agonie. Se întoarse apoi să scuipe într-un vas de aramă și reluă :

— Dar îi sîcîi, nu-i așa ? Ei adună și tu știi că singurul mijloc de a-ți găsi fericirea este să riști totul, fără socoteală, fără prudență.

Se întrerupse din nou, îl prinse de mînecă pe locotenent ca să se ridice în perne și, cu voce familiară, zise :

— Dă-mi absint, dragă, și dacă Urida te ispitește, du-te la ea, o să-i facă plăcere. Al naibii ești, Saganne ! Cînd te văd, aproape că-mi vine și mie să trăiesc.

* Amestec de tutun și sămînță de cînepă. (N.t.)

Mașina colonelului Dubreuilh intră cu mare zgomot în curtea bordjului, într-o duminică pe la orele nouă dimineața. Din Alger, șeful Teritoriului Oazelor îl prevenise telegrafic pe colonelul Bisson că nu se va opri la Djelfa decît douăzeci și patru de ore ; voia să ajungă cît mai repede la comandament.

Mesajul ajunsese sîmbătă, la sfîrșitul după-amiezii. Seara, în salonul familiei de Sainte-Ilette, în jurul tăvii cu ceai, doamna de Sainte-Ilette, colonelul Bisson și părintele Liénard se adunaseră la sfat.

Cu cîteva zile mai înainte, o scrisoare, semnată de secretarul particular al președintelui Republicii, o informase pe mama Madeleinei asupra conversației care avusese loc la Elysée, între generalul Piantain și Dubreuilh. Laconismul misivei, dictată de fapt de Piantain, o cam umilise pe doamna de Sainte-Ilete. Totuși, înfumurată de rudenie și mîndră de manevra ei, afirmă sus și tare, în fața lui Bisson și a preotului că, după lecția pe care o primise Dubreuilh, acesta sigur îl va muta pe Saganne.

— E clar, repeta ea, că în asemenea împrejurări, dorința unui președinte de Republică este un ordin, pe care un om cu minte poate doar să-l respecte. În cazul cînd colonelul Dubreuilh vine mîine la Djelfa, o face ca să pună la punct această situație.

Bisson, felicitînd-o pentru fermitate, își umbri vorbele măgulitoare cu un oarecare scepticism. Se îndoia că avertismentul lui Piantain fusese suficient ca să-l convingă pe Dubreuilh. Îl cunoștea pe colonel, cu opiniile lui politice, cu spiritul lui de frondă.

— Scumpă prietenă, spuse el în concluzie, cu un astfel de om trebuie să te temi de orice, inclusiv de o reacție departe de cea pe care o sperăm.

Părintele Liénard aprobă ridicîndu-și mîinile de o parte și alta a feței sale osoase, într-un gest de confesor care nu-și mai face iluzii în privința perversității omenești. Apoi, cum nu-i plăcea să-și piardă timpul, luă

cuvîntul, expuse și obținu aprobarea pentru planul pe care trebuiau să-l pună în practică a doua zi, ca să-l convingă pe Dubreuilh să-i scape de Saganne.

Bisson trebuia să atace primul. Ceea ce și făcu, de îndată ce Dubreuilh intră în biroul său, după ce schimbaseră cîteva cuvinte despre treburi de serviciu. Conversație foarte scurtă: Bisson se străduia cu gelozie să nu divulge colegilor și rivalilor nici una din informațiile pe care le deținea. Cît despre Dubreuilh, acesta își rîdea în barbă de sfaturile acestui conțopist. Totuși, cînd auzi numele de Saganne, ciuli urechea.

La doamna de Sainte-Ilette, conveniseră că rolul lui Bisson va consta în defăimarea imaginii lui Saganne ca ofițer. O făcu după cum îi era felul: mici calomnii distilate cu zîmbete indulgente. Din anecdotele și ironiile pe care le debită, frecîndu-și mîinile umede, rezulta că locotenentul era în același timp lipsit de autoritate asupra trupei și de respect pentru superiori, leneș, neglijent și apucat, înclinat spre inițiative periculoase, irresponsabil și încăpățînat, pe scurt, un aventurier, nu un soldat.

Cînd portretul a fost complet, Dubreuilh s-a ridicat și l-a întrebat pe cel din fața lui, pe un ton politicos, aproape timid, dacă e cu putință să facă un duș. Dorea să se spele înainte de a merge la slujbă. Fizionomia lui nu arăta altceva decît zîmbetul jenat al omului care se teme să nu deranjeze. Descumpănit dar tot șmecher, Bisson își conduse oaspetele la apartamentul lui.

După o oră și jumătate, ieșind de la liturghie, Dubreuilh începu să stea de vorbă, în fața bisericii, cu membrii coloniei franceze, adunați în jurul siluetei lui înalte. Părintele Liénard, care se dezbrăcase în grabă de odăjdii, veni lîngă el. Se angajase în ajun, să-l atace pe Saganne la capitolul morală, religie și moravuri. Nu o luă pe căi ocolite:

— Exemplul pe care-l dăm noi, domnule colonel, chiar aici pe aceste trepte, acela al unei comunități unite și întărite prin credința și valorile spirituale ale

civilizației creștine, nu va avea nici un efect asupra populației musulmane, atîta timp cît anume indivizi se vor ține departe de turmă și-și vor afișa cu cinism imoralitatea. Cînd aceste oi rătăcite și înrăite în rătăcirea lor sînt ofițeri, cum este din nenorocire cazul în parohia noastră, aceasta ne mîhnește îndoit. Detest ipocrizia și viciile ascunse sînt, știu bine, adeseori mai periculoase decît cele mărturisite. Dar cînd este batjocorită decența cea mai elementară, cînd nerușinarea își ridică capul și devine provocare, cum să nu ripostezi ? Preotul din mine are datoria să aducă la cunoștința păstorului care sînteți și dumneavoastră, domnule colonel, purtarea întristătoare a căpitanului Flammarin și, mai ales, a locotenentului Saganne. Beția, jocul de cărți la care îi atrag și pe notabilii indigeni, viața în comun cu o prostituată, pe care acești domni o împart între ei, și pe care locotenentul Saganne a îndrăznit s-o introducă în societatea unora dintre membrele parohiei noastre, cum poate s-o mărturisească doamna Boquillon...

De la începutul diatribei, Dubreuilh își plimbase fără oprire privirea amuzată peste fețele tuturor celor care se strînseseră în jur și ascultau cu jenă și uneori speriați cuvintele parohului lor. Cînd preotul o arătă cu mîna pe doamna Boquillon pronunțîndu-i numele, colonelul făcu doi pași înainte și-i întinse mîna soției șefului transporturilor, exact ca și cum discursul părintelui Liénard, n-ar fi avut alt scop decît să-i prezinte această persoană, care se înroșise.

— Mă bucur să vă cunosc, doamnă, spuse el înclinîndu-se.

În spatele lui, părintele Liénard rămăsese cu gura căscată, cu brațele lui lungi atîrnînd pe lîngă sutană. Dubreuilh se întoarse :

— La revedere, părinte. Continuați să vă păziți turma și să răspîndiți cuvîntul lui Isus Christos pe acest pămînt care are atîta nevoie de el.

Apoi trecu prin mulțime și ieși în stradă cu pași mari, fără să-l mai aștepte pe colonelul Bisson care alerga în urma lui.

Al treilea act s-a jucat seara, la recepția dată în onoarea lui Dubreuilh la Cercul Ofițerilor. Saganne, care nu auzise nimic despre scena publică din fața bisericii — își petrecuse ziua în duarul Teurfa, cu Flammarin — era prezent. După planul elaborat de Liénard, nu trebuia să fie invitat. Dar după prînz, Dubreuilh îi spuse lui Bisson :

— Dragul meu, vezi ca acest Saganne despre care toți îmi vorbesc, să fie prezent diseară. Vreau și eu să-l văd pe ostrogotul vostru.

Lui Bisson nu-i rămăsese decît să-i trimită o vorbă locotenentului, acasă.

Cînd Saganne intră în sală, petrecerea începuse de multă vreme. Se întorsese tîrziu din raidul făcut și, în ciuda faptului că era curios să-l cunoască pe Dubreuilh, sub ordinele căruia trebuia să se afle după terminarea stagiului, îi trebuise o oră să se spele, să-și perie și să-și calce uniforma de gală, împăturită de luni de zile în fundul cufărului. Îi salută pe toți cei pe care îi întîlni în trecere, fără să observe cît de scurt și crispat era zîmbetul cu care-i răspundeau, și se duse să bea o cupă de șampanie.

Cînd se întoarse, cu paharul în mînă, grupurile se închiseseră. Avea în față numai dosuri. Singura privire pe care o întîlni, și aceea piezișă, era a doamnei Boquillon. Se îndreptă spre ea. Cînd ajunse lîngă ea, această femeie cumsecade îl prinse de mînecă și, trăgîndu-l spre ea, murmură :

— Ah, domnule Saganne, dacă ați ști !

Avea vocea scăzută și privirea ascuțită a bîrfitoarelor care savurează o mare nenorocire.

— Sper că nu aveți vești proaste de la fiul dumneavoastră ? întrebă Saganne, la întîmplare.

— Oh, deloc. Nu-l vorba de mine. E vorba de...

În clipa aceea părintele Liénard răsări între ei și-i tăie vorba doamnei Boquillon cu un răsunător :

— Ce mai faci, locotenente ?

Avea gura plină și împrăștie un nor de firimituri umede.

— Foarte bine, spuse Saganne.

Și-i întoarse spatele.

În celălalt capăt al sălii, doamna de Sainte-Ilette reușise să-l prindă pe Dubreuilh cu spatele la perete, sub drapelele atîrnate, strînse în mănunchi. Era de față cînd preotul fusese repezit în fața bisericii și se gîndise că-i mai prudent s-o ia pe departe. Enervat de pălăvrăgeala ei îndelungată, colonelul privea din ce în ce mai des peste umărul interlocutoarei sale, în căutarea unui pretext ca s-o șteargă. Ea își dădu seama și se hotărî să joace cu cărțile pe față. Trecînd brusc de la tonul monden la un fel de smiorcăială înăbușită, gemu apropiindu-se de Dubreuilh și întinzînd mîinile de parcă ar fi vrut să-l apuce de haină, zise :

— Ah, domnule colonel, iertați-mi, vă rog, emoția pe care n-o mai pot stăpîni. Dar numele, speranțele, salvarea noastră, sînt în mîinile dumneavoastră.

Dubreuilh își trase înapoi capul de pasăre de pradă :

— Salvarea noastră, doamnă, este în mîinile Domnului !

— Domnule colonel, nu mă înțelegeți. E așa de greu de spus...

Dubreuilh o întrerupse din nou :

— Ba da, doamnă, înțeleg. De trei ori pînă acum mi s-a transmis rugămintea dumneavoastră.

Scăpase. Își aplecă torsul într-o plecăciune exagerată, lovi din călcîie și o luă din loc. Se îndreptă vioi spre Bisson :

— Unde-i acest Saganne al vostru ?

Comandantul schiță un gest spre colțul în care Charles stătea lîngă Madeleine. Fata ședea, cu chipul posomorît ; aceasta îi punea în valoare gura, și sclipirea verde a ochilor era parcă mai concentrată. Saganne stă-

tea în picioare, cu expresia aceea de veselie nătîngă a seducătorului care nu-şi poate însenina cucerirea.

— Şi tînăra este desigur domnişoara de Sainte-Ilette ? întrebă Dubreuilh.

Bisson încuviinţă.

— Frumoase specimene amîndoi, zise în continuare Dubreuilh. Îţi face plăcere să admiri modele aşa de reuşite ale sărmanei noastre specii umane ! Nici nu ştii care-i mai reuşit, masculul sau femela !

Făcîndu-i cu ochiul lui Bisson, adăugă :

— Dacă fac pui, spune-i mamei să-mi păstreze unul !

De îndată ce fu liber, Bisson se strecură pînă la Doamna de Sainte-Ilette :

— V-am prevenit, dragă prietenă. Acest om este diabolic.

Şi-i repetă gluma lui Dubreuilh. Doamna de Sainte-Ilette căzu moale pe scaunul care, din fericire, era în spatele ei. Jumătatea de oră care urmă a fost penibilă pentru toată lumea. În afară de Dubreuilh. Radia. Îl trimisese pe ofiţerul corpului de interpreţi care-l însoţea să-l cheme pe Saganne. Se proţăpise în mijlocul sălii cu el şi se arătase amabil în mod ostentativ, punîndu-i mîna pe umăr şi zîmbindu-i cu gura pînă la urechi. Saganne era puţin surprins. Banalităţile pe care i le spunea Dubreuilh, dar pe care nu le auzea decît el, căci toată lumea se retrăsese ca să-i vadă mai bine, nu justificau aceste demonstraţii.

Între timp recepţia se apropia de sfîrşit. Dubreuilh se întoarse la Bisson :

— Dar flăcăul vostru îmi place, chiar foarte mult, dragă. Dacă nu-l mai vreţi, îl iau eu. Îl iau imediat, chiar mîine. Du-te de le dă vestea cea bună prietenilor dumitale. Văd că doamna de Sainte-Ilette e cam palidă la braţul preotului. Sper că n-ai alertat-o repetîndu-i gluma proastă pe care am făcut-o adineaori !

Apoi se duse la Saganne care se apropiase din nou de Madeleine :

Se înclină întîi în faţa fetei :

— Domnişoară, vă felicit : sînteţi fermecătoare.

Şi, spre Saganne:

— Locotenente Saganne, mi s-a vorbit atîta de dumneata de cînd am venit la Djelfa, încît mi-a venit o idee. Ce-ai zice dacă ai pleca cu mine în Sud, chiar mîine?

Saganne era prea surprins şi prea încîntat ca să mai pună vreo întrebare. Răspunse doar cu o voce cît mai limpede cu putinţă:

— La ordinele dumneavoastră, domnule colonel.

În noaptea aceea, toată lumea s-a culcat fericită. În afară de Madeleine. Începuse să plîngă spunîndu-şi rugăciunea, în genunchi, lîngă pat, cu faţa în mîini. Continuă sub plapumă. Nu se mai putea opri.

CAPITOLUL III

Uargla este cuprins de canicula ca sub o lavă invizibilă. E ora unu după amiază. O larmă care de o clipă tulbură liniştea zilei, se apropie: behăielile devin distincte. O turmă de cămile coboară străduţa îngustă, în faţa ferestrei Saganne. În momentul în care dau în pieţă, animalul din frunte, speriat de atîta loc deschis, se întoarce brusc: deîndată, toate celelalte o iau înapoi. Animalele se îngrămădesc, se înghesuie, făcînd un baraj de picioare şi gîturi înnodate.

Cerul, pe care de două ore se tîrîie nori albicioşi, se acoperă în întregime şi devine roşcat, fără nici o sclipire de albastru. Sirocoul care sufla în sacade, devine continuu. Mînată cu măciuca de către şambaani, turma se răspîndeşte în sfîrşit, pe esplanadă. Atunci, din străduţa eliberată, răsare un călăreţ în galop. Copitele calului lovesc dalele răsunătoare; la fiecare pas respiraţia animalului se aude mai horcăită. În mijlocul pieţii, în plin elan, se prăbuşeşte parcă lovit de glonte.

O clipă mai stă în genunchi. Cu botul căscat, mestecă aerul care-l ucide. Un val de sînge îi țîșnește din nări. Cu pieptul udat de sînge, înțepenește și se răstoarnă din tot trupul. Moare după două zvîcnituri.

În cameră, scripetele care susține panka* în tavan scîrțîie cadențat. Valurile de aer trec peste Saganne ca ieșite din cuptor. Bate cu pumnul în perete : băiatul din culoar, care stă ghemuit pe jos și trage de frînghia ce pune în mișcare acest evantai din frunze de palmier, se oprește.

Charles stă la masă. Căldura e o închisoare pe care o poartă cu el, pe piele. Lemnul scaunului i se lipește de coapse și tocul îi frige căușul palmei.

Dragă frate,

Un cal a murit acum, sub ochii mei : i-au plesnit plămînii din cauza sirocoului. Sînt în Uargla. Mîine, plecarea spre In-Salah : șapte sute de kilometri aproape, șaisprezece sau douăzeci de zile de drum. Adevărata aventură a început mai devreme decît prevăzusem. Colonelul Dubreuilh, comandant al Teritoriului Oazelor, a trecut prin Djelfa, la întoarcerea din concediul petrecut în Franța. A apreciat că stagiul meu a durat destul și m-a luat printre bagaje. E un ghinion norocos pentru mine, căci îmi aduce ceea ce așteptam de multă vreme. Cît de departe-i Franța, cazarma sinistră din Grenoble, și Djelfa, la fel, aproape la fel de sinistră, căci începea să mă cuprindă apatia, apatia cea mai apăsătoare.

Exceptînd un interpret, sînt singurul ofițer pe lîngă colonel. Dubreuilh e un adevărat domn ! Ținuta, caii, oamenii din escortă sînt cei mai frumoși, și pe bună dreptate, aici, în acest ținut în care prestigiul se menține cu fast. Are și vederi largi, o cultură serioasă și caracter. Pe scurt, un model de șef, pe lîngă care mă instruiesc, poți să mă crezi !

* Evantai mare din frunze de palmier, atîrnat în tavan și manevrat manual. (N.t.)

Pe moment, citesc toţi ce-am putut aduna în materie de cărţi şi rapoarte. Totuşi ard de nerăbdare să ajung şi să acţionez. Da, abia aştept să ajung acolo, să scap de tutelă şi să-mi încerc puterea. Aici, virtutea cu care trebuie să te înarmezi mai întîi, e răbdarea.

Şi tu, Lucien dragă, ce mai faci? Învaţă, învaţă şi iar învaţă! Numai prin muncă te poţi ridica. Şi vei vedea că atunci cînd ea îţi intră în obicei, te face fericit. După ce vei fi şef de promoţie la Saint-Cyr (căci pentru tine visez ce-i mai bun şi vreau să reuşeşti), poţi să te laşi în voia înclinaţiei spre visare, dacă vei mai avea chef.

Alice îmi scrie cu regularitate. Se pare că munceşte şi-i place pensionul. Dar mă întreb dacă nu le pictează puţin în roz pentru mine. Vorbeşte-i: te ascultă mai mult decît pe mine. Să ţină bine minte că o fată fără dotă trebuie, mai mult decît oricare alta, să se bizuie pe munca şi hărnicia ei ca să-şi facă un rost.

Nici o scrisoare de la tata, de o lună. E-adevărat că între Nossi-Be şi Uargla e cale lungă.

Te las, băiete. Scrie-mi des. Al tău frate iubitor,

Charlie

P.S.: Islamul înseamnă imobilitate. Noi aducem mişcarea.

Saganne îşi pune bluza roşie şi pantaloni arăbeşti. Coboară scara boltită, cu treptele inegale, sfărîmicioase sub picior. În curtea fortului, cămilele stau grămadă, cu picioarele îndoite sub ele, împiedecate cu funii din cînepă. Se strivesc una în alta, rumegînd întruna, buzele le atîrnă ca nişte papuci vechi, şi, din cînd în cînd, rag cu o tristeţe stridentă.

Întins pe o bancă de piatră, Embarek doarme în ciuda vacarmului. Saganne îl scutură. Bătrînul îşi dă deoparte basmaua care-i apără de muşte ochii şi gura.

— Ce vrei, domnule locotenent ?
— Să alegi o cămilă.
— Nu-i bine acum ! Aşteaptă să treacă sirocoul.
— Sus ! strigă Saganne.

Embarek rămîne culcat şi mormăie pe sub vălul turbanului :

— Eşti tînăr, domnule locotenent, aici timpul comandă.

Tonul mai mult resemnat decît obraznic, dar Saganne se înfurie :

— Vrei un picior în spate ? Sus, Embarek !

Cînd Saganne a plecat din Djelfa, Flammarin i l-a adus pe Embarek, spunîndu-i :

— Ţi-l dau pe Embarek. E un bandit bătrîn, dar cunoaşte Sudul. Douăzeci de ani şi-a plimbat oasele peste tot. Se pricepe la cămile iar ăsta-i un lucru capital. Şi-i descurcăreţ şi găteşte bine.

Cînd Embarek i-a lăsat singuri, ca să-şi facă bagajele, Flammarin a adăugat :

— El m-a rugat să-l las să plece cu dumneata. Cînd nu hoinăreşte, simte că moare. Dacă se lipeşte de dumneata, poţi conta pe el pînă la moarte. Mi-a spus : „Poate că locotenentul Saganne e un bărbat ! *Inch'Allah!*"

Urmat de Embarek, Saganne intră printre cămilele îngrămădite şi soldaţii chammba care-şi aleg animalele.

Mehariştii * indigeni nu sînt angajaţi decît dacă au două sau, mai bine, trei cămile. Astfel una, cel puţin, se reface, la păscut, cînd cealaltă este în cursă. Fiecare om răspunde de buna stare a ceea ce-i mai de preţ în deşert, cămila, pe care o îngrijeşte personal.

Cu vreo mie de chaambani voluntari, aparţinînd unor triburi de multă vreme aliate, şi dintotdeauna ostile celor din Marele Sud, tuaregilor în special, francezii au cucerit un teritoriu care se întinde de la înaltele podişuri algeriene pînă la fluviul Niger.

---

* Cei care călăresc un *mehari*, dromader domestic folosit în Africa pentru cursele rapide : poate parcurge pînă la 200 kilometri pe zi. (N.t.)

După ce a scotocit puțin, Embarek se oprește lîngă un animal negru, de rasă mare, îndesat, bărbos. Fără să-i pese de urletele pe care le scoate, îl ridică în picioare. El se chircește pe vine și, cu privirea în gol, îi pipăie îndelung genunchii, pulpele, copitele turtite ca niște bureți.

— Asta, domnule locotenent, e bună să ajungi pînă la In-Salah. Dar acolo, o schimbi.

— De ce ? întrebă Saganne.

— E o cămilă din Uargla. Are picioare bune pentru nord, nu pentru munte.

— O iau, spune Saganne. Anunță-l pe intendent.

Coloana a părăsit Uargla la două dimineața. Din cerul spălat de nori, luna și stelele luminează șiluetele mehariștilor care se leagănă printre palmieri. Se aude foșnetul ușor al ramurilor lovindu-se între ele, și, la sol, susurul apei în canalele de irigație. Sprijinit cu spatele de un trunchi, un bătrîn o repartizează pe grădini cu ajutorul unei nisiparnițe așezată pe genunchi. Din mers, soldații îl salută printr-o frază. Le răspunde chemînd binecuvîntarea lui Allah asupra fiecăruia dintre ei : litanii repetitive din Islam.

S-au afundat în deșert și în noapte. Răsuflarea oamenilor și a animalelor, zgomotul armelor care se lovesc de bidon, scîrțîitul chingilor, se disting net.

La primele luciri ale zorilor, oamenii din frunte încep să cînte. Fiecare-și inventează propria melopee, care se contopește cu cea a altora sau își înalță, o clipă, singură, bocetul tărăgănat.

Pe la ora cinci după-amiaza, Saganne merge în fruntea coloanei, la vreo cincizeci de metri de colonel și de cei zece oameni care-l înconjoară. Încetinește pasul ca să-l aștepte pe René Hazan, interpretul. De la Uargla, acesta poartă costumul indigen. Cu barba rară, cu fața palidă, cu paloarea aceea albăstruie caracteristică bruneților, cu nasul arcuit fin dar cu aripile nărilor

umflate, seamănă cu un tînăr musulman cultivat, din cei care cutreieră Maghrebul pentru a se instrui în ale religiei.

De la prima vedere, René Hazan i-a plăcut lui Saganne. O impresie certă de inteligență fină, o privire de miop, tandră și distantă, fragilitatea persoanei sale dar și ceva care vibrează în el și te face să bănuiești reacții brutale, opuse total prudenței, te seduc.

Lîngă el Saganne se simte greoi, primitiv. Lăsînd la o parte introducerile care n-au nici un rost cu un astfel de interlocutor, intră direct în subiect:

— E-adevărat că pregătești o lucrare despre sectele musulmane?

— Găsești ideea ciudată, nu? spune Hazan, ridicîndu-și vălul.

— De ce ciudată?

— Pentru că sînt evreu, ce naiba! exclamă interpretul, zîmbind și mai tare, și un evreu care se ocupă de Islam...

Saganne rămîne cu gura căscată. Nu-i antisemit, dar aparține prea mult epocii și condiției sale ca să nu simtă diferența.

— Nu știai? întreabă Hazan.

— Nu m-am gîndit la asta, răspunde prostește Saganne, conștient imediat de prostia sa.

Vrea să spună ceva. Dar ce? Să se scuze? Să se explice? Renunță și întreabă:

— Secta senuzită joacă într-adevăr împotriva noastră rolul pe care-l pretind unii?

— Fără nici o îndoială, spune Hazan, că șeful senuziților refugiați la Ghât, în Tripolitania, zdruncină securitatea ținutului ajjer și chiar în Ahaggar. Dar mă întreb dacă bravii noștri ofițeri nu se grăbesc cumva botezîndu-i senuziți pe toți cei pe care nu reușesc să-i învingă. Se înțelege că tentează să-i taxezi drept fanatici pe toți cei pe care nu-i poți înfrînge.

— Totuși, spune Saganne, rapoartele pe care le-am citit sînt limpezi: senuzia se află în spatele tuturor triburilor răzvrătite, a tuturor comploturilor...

Hazan îl oprește, ridicîndu-și mîna cu degete lungi și subțiri.

— Așa cum știi, rapoartele militare sînt făcute nu ca să spună adevărul ci ca să-l simplifice, avînd trei obiective, pentru cei care le redactează : să le limiteze răspunderea, să se pună în valoare și să obțină mijloace suplimentare.

Saganne izbucnește într-un hohot de rîs atît de sincer încît cămila, răspunzînd și împunsăturii involuntare a piciorului, o ia la trap. Hazan îl ajunge din urmă și îl felicită :

— Ești îndemînatec, pentru un neofit. Știu însă că ai reputația de călăreț extraordinar.

— Cine ți-a spus ?

— Se vorbea mult de dumneata la Djelfa.

Pîndește reacția lui Saganne dar, pentru că aluzia la Djelfa nu-l face pe locotenent să vorbească, nu insistă și reia :

— Știi că atunci cînd au fost create primele trupe mehariste, în 1890, au vrut să apeleze la marinari, pe motivul că a călări pe „vasele deșertului" provoacă grețuri ca răul de mare ?

Saganne îi întinde ploșca lui Hazan. Arată în mod deliberat că-l consideră un camarad. Face gestul cu o anumită grație care compensează ce are ostentativ în el. Hazan bea. După ce a băut și el din ploșcă, Saganne întreabă :

— De unde ești, domnule Hazan ?

— Din Alger. Familia mea făcea negoț cu grîne de un secol aproape cînd trupele lui Carol al X-lea au debarcat în Sidi-Ferruch. Tata și unchii mei continuă să facă și-acum negoț. Se mai ocupă de vin și portocale. S-au adaptat.

— Și dumneata, de ce ai intrat în corpul interpreților ?

— Cînd violența împotriva evreilor era în floare la Alger, eram adolescent. Într-o zi, l-am văzut pe frumosul Max Regis, agitatorul împotriva evreilor, Roche-

fortul algerian, defilînd pe strada Esly, într-o mașină descoperită. Mulțimea îl aclama, femeile își dădeau ochii peste cap. M-am hotărît să părăsesc acest oraș. Dar mă interesa cultura și limba arabă așa că am ales cariera de interpret, care mă scoate din Alger dar mă lasă să trăiesc în Algeria, țara mea, pe care o iubesc.

Se întoarce spre Saganne, îl privește lung și, după un timp, îl întreabă blînd :

— Ești antisemit, domnule Saganne ?

— Dacă aș fi, contactul cu un om ca dumneata m-ar face să-mi schimb părerea, spune Saganne, satisfăcut de prezența lui de spirit.

— Deci ești antisemit dar politicos !

— Nu... Dar există niște trăsături caracteristice evreilor, nu-i așa ?

— Care ?

— E greu de spus... Subtilitatea... O inteligență un pic neliniștitoare pentru oamenii ca mine...

— Adică ?

— Sînt țăran, spune Saganne.

Si-au așezat bivuacul lîngă un bordj * părăsit. Nu mai rămăseseră decît doi pereți de zid, în unghi, din împrejmuirea construită de francezi. Vîntul continua să-i surpe și soarele de asfințit le dădea acea tentă argintie ca și a ergului **, întins cît vezi cu ochii, pe care mai stăteau în picioare, oare pentru cît timp ? Cel mai real lucru, în acest decor, era umbra albastră care se lățea fără încetare.

Oamenii se agitau deshămînd cămilele, scoțînd apă din puț și dîndu-le să bea, ridicînd corturile. Primul gata a fost cel al colonelului Dubreuilh, mare și alb. Dubreuilh se închise îndată înăuntru. Așa-i era obiceiul.

---

* Fort. (N.t.)

** Întindere vastă de dune. (N. t.)

Doi meharişti stăteau de pază în faţa uşii de pînză. Cînd se prezentă Saganne, unul din ei se duse să vadă dacă poate fi primit de colonel.

Dubreuilh îşi netezea mustaţa, plecat peste o oglindă de argint. Lîngă el, un servitor negru aşeza într-o trusă de piele maşina de ras şi pămătuful. După ce-şi puse vesta pe care i-o ţinea sudanezul, Dubreuilh se aşeză în spatele mesei pliante care-i servea drept birou. Îi făcu semn lui Mabrouk să iasă şi-şi ridică ochii la locotenent :

— Vei face o inspecţie a cămilelor, locotenente. Am văzut că unele şchioapătă tare. Alcătuieşte şi trei echipe de curieri. Trebuie să fie gata de plecare cu instrucţiunile mele peste o oră. Direcţia primelor două : Fort-Lallemand şi El-Goléa. Oamenii se vor alătura coloanei îndată după terminarea misiunii. A treia echipă ne va preceda la In-Salah, în marş forţat şi, ajungînd acolo, se va pune la dispoziţia comandantului garnizoanei. Plecarea coloanei mîine dimineaţă la orele trei... Acum am de lucru. Nu vreau să mai fiu deranjat.

Ultimele două fraze erau rituale. Saganne le auzise în fiecare seară, între Djelfa şi Uargla. Cînd venea pentru toţi ceasul odihnei, Dubreuilh nu se oprea din lucru, şi voia să se ştie.

Saganne salută şi făcu stînga-mprejur reglementar ; călcîiele i se afundară în nisip în ciuda covorului. Cînd ridica prelata uşii, Dubreuilh spuse :

— Spune-i lui Hazan că vă aştept pe amîndoi la cină.

Saganne străbătu tabăra ca să îndeplinească ordinele. Întinşi sau pe vîne, oamenii se strînseseră în jurul grămezilor de rădăcini cu care, peste puţin, aveau să aţiţe focul. Unii pregăteau mîncarea în oale înnegrite pe care le ţineau între picioare. Alţii coseau, reparînd cu împunsături mari haine sau saci. Mulţi jucau cărţi sau domino ; soldele îşi schimbau stăpînul. Cămilele, împiedicate, rătăceau cu nasul în pămînt în căutarea tufelor de rogoz.

Cînd vru să-i desemneze pe mesageri, Saganne, care începuse să-i cunoască pe soldații chaamba, fu puțin surprins să vadă prezentîndu-se trei echipe gata constituite, care-și cunoșteau destinația. Oare ghiciseră intențiile colonelului? Fuseseră anunțați? Cum putea să afle? Erau cu toții echipați, gata de plecare.

Saganne se duse în cortul lui. Embarek, ocupat, rădea cu briciul craniul unui meharist așezat cu picioarele sub el, pe un petec de cîrpă. La cîțiva pași, un alt soldat își făcea rugăciunea, așteptînd să-i vină rîndul. Cînd se prosterna, cămașa se ridica dezvelindu-i picioarele: unul era întins vertical de la vîrf la călcîi ca să-i susțină trupul, celălalt era răsucit, strivit ca un lucru mort. Saganne își scoase tunica și se întinse. Începea să prețuiască așa cum trebuie aceste momente de pauză, binefăcătoare nu numai pentru refacerea forțelor. Cu ochii deschiși, prezent pentru ceea ce-l înconjura dar cu sufletul și trupul complet destins, trăia intens din nimic. Învăța să nu aibă nici un regret sau remușcare pentru orele acestea fără planuri sau gînduri. Lupta cu timpul care trece, se pierde, te grăbește, era anulată. „Mă islamizez", își spunea. Și asta-i plăcea mult.

Mai încolo, Embarek, mare povestitor de peripeții, își uimea clientul povestindu-i cum, la Biskra, avusese o fată din Franța.

— I-am dat o sticlă întreagă de Pernod. A venit imediat. Avea un pîntec alb ca laptele de cămilă...

Embarek își mîngîia șoldurile. Omul rîdea. Celălalt, care-și terminase rugăciunea, se apropia pe vine să prindă și el o clipă de veselie:

— Mai povestește ceva, Embarek!

Belaid, bucătarul lui Dubreuilh, purta lavalieră și pălărie și, peste pantalonii arăbești, o redingotă de învățător. Fusese birjar la Alger și nu pierdea nici o ocazie s-o amintească. Bătrînelul era o autoritate făcînd un trafic, pe care nici subofițerii europeni nu îndrăzneau să-l de-

nunțe. Căci se folosea fără rușine de poziția pe care o avea pe lîngă colonel, pentru a vinde proviziile intendenței, la prețuri cu atît mai ridicate, cu cît scădeau rezervele soldaților.

Apropiindu-se de cortul lui Dubreuilh pentru cină, Saganne a fost intrigat întîlnind un grup compact. Mehariștii erau în picioare și cu spatele la el. Cînd îl zăriră, era prea tîrziu ca să mai facă să dispară pachetele de griș și sticlele din mîini. Sprijinit de pînza cortului în care comandantul Saharei își redacta instrucțiunile, fostul birjar își vedea de treburi, vîrînd mîinile în două lăzi.

Saganne îl întreabă aspru :

— Ce faci aici ?

— Împart rațiile, răspunse Belaid cu o nerușinare calmă.

— Care rații ?

— Nu știi, domnule locotenent ? În fiecare zi colonelul îmi spune soldații buni care au dreptul la rații de recompensă.

Saganne se întoarse spre oamenii adunați în semicerc și-l luă la întrebări pe cel mai apropiat : ținea în fiecare mînă cîte o sticlă, ca o doică niște sugari.

— Cît ai dat pe ele ? întrebă Saganne în arabă.

Soldatul nu răspunse. Era tînăr, cu mustața rară, o figură asimetrică de lup care stă să muște, cu ochii galbeni. Locotenentul îl înhață de haină și repetă întrebarea. Omul continuă să tacă. În spate, tovarășii lui mormăiau.

— Ei, cine să hotărăște să vorbească ? întrebă Saganne ridicînd tonul. Bine, cum vreți !

Dubreuilh citea, întins pe perne. Saganne rămase în picioare, Dubreuilh îi inspira încredere și respect. Dar începea să vadă și latura teatrală prin care-și întreținea personajul.

Dubreuilh îi întinse foile pe care le citise lui Mabrouk, care stătea în picioare lîngă el, tot așa de mut și nemișcat ca și o mobilă. Reflectă o clipă, își aprinse o țigară și spuse nici prea tare, nici prea încet :

— Să-i pui pe micii burghezi care ne guvernează în fața răspunderilor ce le revin e întotdeauna o prostie. Pentru a progresa nu-i decît un mijloc : să-i pui în fața faptului împlinit. Am făcut Franța fără ei. O să facem și Imperiul fără ei.

Apoi, ridicînd bărbia spre locotenent, întrebă, ca și cum descoperea atunci prezența lui :

— Ce-i, Saganne ?

— L-am surprins chiar acum pe bucătarul dumneavoastră vînzînd alimente soldaților.

— Ah, da ! zise colonelul.

Avea aerul că se distrează.

— Vă cer să mă autorizați să-l amendez și să-i dau o lună de închisoare, îndată ce ajungem la In-Salah.

— Ce te mai înfierbînți ! spuse Dubreuilh.

— Acest trafic este inadmisibil.

Dubreuilh trase un fum din țigară :

— O să vedem, zise el. Acum, șezi. Mabrouk, ceaiul !

— Scuzați-mă că insist, domnule colonel. Nu pot ceda.

— Ceda ce ? întrebă Dubreuilh placid.

— L-am prins asupra faptului. Dacă închid ochii, înseamnă că aprob.

Dubreuilh zîmbi. Calmul lui era cu atît mai enervant cu cît Saganne, orice i s-ar fi tras din asta, insista din cauza afrontului ce-l suferise.

— Saganne, omul ăsta e la mine de șase ani ; să-l condamni înseamnă să mă condamni.

Locotenentul deschise gura să protesteze. Dubreuilh îl opri :

— Asta e... Și-apoi, Belaid îmi este util. De la el aflu de patruzeci de ori mai multe lucruri despre starea de spirit a trupei și a populației, decît de la voi sau vreunul dintre ai voștri.

Saganne fu gata să spună : „Belaid sau eu". Se abţinu. Dubreuilh nu era omul pe care să-l constrîngi ca să cedeze. Îi va trebui un şiretlic.

În acel moment intră René Hazan. Dubreuilh, care-l trata de obicei fără consideraţie, îi făcu o primire călduroasă. Saganne luă notă : colonelul se agăţa de primul pretext ca să se eschiveze.

Mabrouk servi ceaiul, apoi cina. Dubreuilh vorbi de spectacolele pe care le văzuse la Paris, în timpul concediului, despre plantaţiile pe care le făcuse la castelul lui din Berry.

Saganne îşi privea şeful care-şi etala talentele de om de societate. Descoperea la acest ins cu privirea sinceră şi trăsături de ascet, ceva de felină, ceva aproape viclean. Ca să-l oblige să-l pedepsească pe Belaid, va trebui să-i găsească punctul slab, care să-l facă să reacţioneze din reflex. Dar care era acesta ?

Mabrouk servi la desert o cremă făcută din pulpă de curmală, lapte de cămilă şi coniac. De cîtva timp, conversaţia se oprise asupra situaţiei din Sahara. Luînd încă o dată din crema maronie, colonelul zise :

— În Algeria, ofiţerii din serviciul Afacerilor indigene au căpătat o mentalitate de slujbaşi. Au devenit funcţionari, şi ca toţi funcţionarii, n-au decît un gînd : să pună totul la punct, să administreze ei totul. Preferă ca un lucru, chiar foarte util, să nu se facă, mai degrabă decît să le scape lor de sub control. Să zici mulţumesc cînd dintr-o solidaritate naţională prost înţeleasă, nu se pun în slujba coloniştilor, în detrimentul triburilor indigene. N-am să permit niciodată să se ajungă la această stare de lucruri. Aici, în Sahara, n-avem decît o cale : să lăsăm în pace sistemul tradiţional, să nu ne substituim lui decît acolo şi cînd este absolut necesar şi, ca s-o facem, să ne bizuim pe clasa nobilă, pe elitele indigene.

— Pot să fac o remarcă, domnule colonel ? întrebă Hazan ridicîndu-şi timid arătătorul.

De fapt era foarte sigur de el, se vedea după privire. S-ar fi zis că se distra dînd o replică la modul opus tonului magistral al lui Dubreuilh.

— Te rog, domnule Hazan.

— Mi se pare că există o contradicție în sistemul pe care-l expuneți. Prezența franceză în Sahara nu este neutră. Chiar dacă s-ar manifesta așa cum o doriți, printr-o dominație cît mai ușor de suportat, ea are efecte care modifică în profunzime societatea indigenă, efecte care duc pînă la urmă la subminarea autorității elitelor prin care vreți să conduceți.

Hazan vorbise cu ezitări ca și cum n-ar fi știut unde va ajunge. Se întrerupse, îi aruncă o privire lui Saganne care se uita la el cu expresia aceea aproape dușmănoasă pe care o avea cînd se concentra, și reluă, de astă dată pe un ton hotărît:

— Să-i luăm pe tuaregi. Cum își asigură de secole triburile nobile dominația asupra vasalilor și a populațiilor sedentare din Oaze? Comportîndu-se ca seniorii din Evul mediu în Europa: seniorii nu fac nici o muncă și orice muncă li se pare o decădere... Cunoașteți proverbul targhi care spune că atunci cînd intră plugul într-o curte intră și dezonoarea. Se mulțumesc, pe de o parte, să atace și să prade caravanele și oazele pe care nu le au sub control și, pe de altă parte, lupul se face cîine ciobănesc și păzește de jefuitorii dușmani caravanele și oazele pe care le stăpînesc. Dacă, așa cum vă dictează datoria, puneți capăt nesiguranței care domnește datorită acestui sistem, dacă împiedecați jafurile, le luați, pe de altă parte, nobililor tuaregi rațiunea de a exista. Tot așa, dacă, conform datoriei pe care o aveți, le redați libertatea sclavilor și populațiilor mai mult sau mai puțin înrobite, singurele care muncesc, cultivă pămîntul și asigură hrana stăpînilor nobili, năruiți economia regimului și, prin urmare, regimul însuși.

Hazan, care vorbind se înflăcărase, se opri brusc. Saganne se întrebă dacă o făcea din buna-creștere a omului care bagă de seamă că de prea multă vreme a monopolizat

conversația, sau era un truc avocățesc ca să-și mai păstreze argumentele.

— Ești mult prea teoretic, răspunse Dubreuilh aprinzîndu-și țigara pe care o scuturase cu mișcări ritmice, lovind-o de masă. Dacă ne străduim să reducem abuzurile sclaviei, n-o facem deloc ca să îndemnăm populațiile de culoare să se elibereze. Și, mă întreb, chiar o doresc ? De secole s-a creat un echilibru pe care ar fi o crimă să-l distrugi pe motiv că ne lezează sensibilitatea. Și apoi, domnule Hazan, te rog să remarci că pacea adusă de francezi asigură securitatea caravanelor și a cultivatorilor sedentari. Global, este un motiv de îmbogățire nu de ruinare. În sfîrșit, chiar dacă luptăm împotriva banditismului și jafurilor, știi bine că nu-i transformăm pe luptătorii tuaregi în oi. Îi folosim ca să combatem triburile de la frontieră, care se opun dominației franceze. Făcînd-o, tuaregii își servesc interesele și-și mențin prestigiul.

Saganne fu surprins să-l vadă pe Hazan că lasă baltă orice prefăcătorie și răspunde cu înflăcărare :

— Chiar așa, își servesc oare interesele ? Știți mai bine decît mine, domnule colonel, ce rezistență sălbatică au opus pătrunderii francezilor, populațiile din Sahara centrală, în ciuda disensiunilor existente între ele. A trebuit să vină anul 1902 și răsunătoarea bătălie de la Tit, în care aproape toți luptătorii tribului Dag-Rali au fost uciși, pentru ca unele triburi să admită să treacă de partea francezilor. Cînd nu eram aici, aceste triburi se băteau, e-adevărat, dar încăierările cu suliță sau spada în mînă între grupuri care depășeau rareori o sută de oameni nu rămîneau neispășite. Erau puțini morți și totul se sfîrșea întotdeauna printr-o înțelegere : învinsul livra femei, cămile, plătea tribut, pînă își lua revanșa, unul, doi sau cinci ani mai tîrziu. Nu încercau să se elimine unii pe alții. Pînă la urmă, era un fel de coabitare, tulburată din cînd în cînd de lupte care aproape că semănau cu niște jocuri. Acum, de cînd sîntem aici, nu mai este la fel : nu putem admite aceste situații schimbătoare,

alunecoase, nesigure. Acum există cei care-s de partea noastră şi cei care sînt împotriva noastră. Cei care ne sînt împotrivă trebuie să fie ori convinşi, ori eliminaţi.

— Tot ceea ce spui este pasionant, spuse Dubreuilh. Dar dacă ar fi să te ascultăm, nu ne-ar mai rămîne decît să ne întoarcem acasă.

Fără să spună nimic, Hazan scoase din buzunar o pipă şi o pungă de tutun. Saganne se uită la el cum îşi umple pipa. Privirea lui era iarăşi senină, uşor visătoare, dar mîinile îi tremurau.

Dubreuilh căscă semnificativ. Amîndoi tinerii îşi luară rămas bun.

Afară noaptea era caldă. Pe fîşia roşie dintre cer şi erg, cămilele cu gîtul lor lung se proiectau pe orizont.

— O să crezi că evreii nu ştiu decît să critice, spuse Hazan.

— Tot ce ai spus mi s-a părut foarte inteligent... Am şi eu convingerile mele, dar adeseori am impresia că nu le-am dobîndit prin cugetare. Le-am căpătat cum capeţi sifilisul, prin contact.

Hazan zîmbi :

— Nu te plînge, domnule Saganne. Adevărul este de partea dumitale : eşti doar ofiţer francez.

Marş, repaus, marş, oprire, plecare, marş, oprire. Coloana înaintează din ce în ce mai spre sud, zi după zi. Marşuri lungi care păreau că nu modifică nici spaţiul, nici timpul. Între mişcarea în doi timpi a cămilei care se ridică în picioare şi mişcarea inversă, cînd animalul se aşază în genunchi, se istoveau mergînd în şir, în lumina orbitoare. Ceasurile făceau loc altor ceasuri, apăsătoarele privelişti de piatră, altor apăsătoare privelişti de piatră. Incidentele : urmărirea unei gazele sărind prin erg şi pe care glontele o rostogoleşte ca pe o minge ; o voce care se înalţă într-un colţ de tabără, altele, guturale, înfruntîndu-se, apoi doi oameni care sar în picioare şi se aruncă unul asupra altuia ; o cămilă de povară care

se-nspăimîntă deodată, își aruncă greutatea din spate, o ia la fugă; toate punctau călătoria fără să-i schimbe monotonia copleșitoare.

După bordjul din Hassi-Inifet care marca jumătatea drumului între Uargla și In-Salah, dunele de cuarț aurifer înlocuiră ergul acoperit cu pietre. În acest decor atît de plăcut ochilor, oboseala, pînă atunci parcă plutitoare, căzu peste oameni și cămile.

La oprire, de îndată ce-și termina inspecția în tabără și punea santinelele, Saganne se arunca pe pat și adormea. Noaptea se trezea lac de sudoare. Reușea totuși să adoarmă din nou. Dimineața îi era iar bine. Se bucura că-i rezistent. Nu avea impresia că se oțelește ci că se simplifică.

Hazan era mai puțin solid. Fără să se plîngă, mărturisea că e epuizat. Într-o seară, ordonanța lui veni după Saganne. Chircit în penumbra cortului, interpretul clănțănea din dinți. Locotenentul îi dădu să bea, apoi se așează ceva mai la o parte. Cînd credea că i-a trecut criza, îl auzi pe Hazan gemînd. Apoi interpretul începu să delireze. Privirea rătăcită a ochilor săi îl îngrijoră pe Saganne. Ezita să se ducă la Dubreuilh să-l anunțe, dar o constatare a lui Embarek, aplecat peste bolnav, pe deasupra umărului său („Am mai văzut așa ceva; moare în două zile"), îl hotărî.

Cei doi meharişti de santinelă dormeau în fața cortului. Belaid dormita la cîțiva pași mai încolo, depănîndu-și mătăniile. Saganne ridică prelata și intră. Credea c-o să-l găsească pe colonel cufundat în hărți și dosare. Dar nu numai că acesta nu lucra, dar, cu bustul prăvălit pe masă, cu brațele atîrnîndu-i, sforăia. Cămașa îi alunecase, dezgolindu-i în dreapta pieptul pînă la brîu, și Saganne văzu că purta, încheiat într-o parte, un corset cu balene de o suavă culoare sidefie. În poziția aceea și harnașat cum era, cu gura căscată sprijinită pe un braț slab, nu mai avea nimic din semeția unui șef și semăna în totul cu o cocotă ofilită, după o orgie.

Ţinîndu-şi rîsul, Saganne încearcă să se întoarcă discret dar Dubreuilh deschise un ochi şi sări în picioare strigînd :

— Nu dorm !

Apoi, ascuzîndu-şi corsetul cu un gest furios :

— Cine te-a lăsat să intri ?

Fără să se gîndească prea mult, Saganne răspunse :

— Belaid.

Şi adaugă imediat :

— Domnule colonel, lui René Hazan îi este foarte rău.

Privirea lui Dubreuilh se injectase, şi faţa încordată de furie îi zvîcnea ca botul unui dihor. Tună :

— Şi mă deranjezi pentru asta ! Îndoapă-l cu chinină. Lasă-i trei oameni şi cinci cămile. Ne va ajunge cînd va putea, la In-Salah ! Doar n-am să întîrzii din pricina mofturilor evreului ăsta ! Plecarea mîine dimineaţă la ora două. Dă ordinele de rigoare. Vom ajunge la In-Salah peste cinci zile.

Saganne îşi petrecu noaptea lîngă Hazan. Înainte de a pleca, îl trezi ca să-i spună ce-a hotărît colonelul. Dar Hazan îl înţelegea oare ? Cum deschidea ochii, îi dădea peste cap. Pe lîngă cei trei meharişti, Saganne îl lăsă şi pe Embarek cu el, după ce-l dăscălise cum trebuie :

— Răspunzi de domnul Hazan. Dacă nu mi-l aduci sănătos, te bag la carceră.

Embarek, enigmatic, scuipă în palme.

Cînd coloana se puse în mişcare, Saganne constată că Belaid, în loc să se urce pe cal — numai el şi colonelul aveau cai, pentru care o cămilă ducea ovăzul — mergea pe jos. Făcu aşa prima etapă. Redingota, pălăria, accesoriile firești ale superiorităţii sale îl desenau grotesc în deşert, ca pe un pieton rătăcit. Oamenii rîdeau. La ultimii kilometri, bătrînul trebui să se agaţe de coada unei cămile ca să rămînă în picioare. Un soldat chaamba îi spuse lui Saganne :

— Ai cîştigat. Belaid asudă banii furaţi. Aşa-i drept.

Dubreuilh menținea un ritm de marș absurd de accelerat. Nu-și ieșea din mutenie decît pentru scurte crize de furie și-și făcea o datorie de onoare din a fi gata întotdeauna primul. După trei zile, au trebuit să sacrifice patru cămile epuizate. Mehariștii s-au dezbrăcat la piele ca să ciopîrțească cu cuțitul carnea. Apoi s-au îndopat cu ea, cu o posomorîtă și nesfîrșită lăcomie.

În sfîrșit, a cincea zi au poposit în apropiere de In-Salah. Întoarcerea colonelului în capitala administrativă și militară a Teritoriului Oazelor trebuia marcată printr-o primire cu mare pompă. Toate garnizoanele din Sahara fuseseră anunțate să-și trimită delegații pentru întîmpinarea șefului. Coloana se pregăti o dimineață întreagă. Oamenii și-au curățat șeile, și-au frecat cu nisip gamelele și amuletele pînă le-au făcut să strălucească, și-au spălat basmalele și djellabele în piei de capră fixate în țăruși. Gîndul la viitoarele serbări șterse oboseala.

Pe la ora patru, s-au îndreptat spre oază în ținută și pas de paradă. Saganne văzu curînd, în fața cimitirului, pe ergul plat, trupele aranjate în rînd. Infanteriștii din batalioanele din Africa păreau atît de mici și neînsemnați stînd așa, în picioare, în acea imensitate, încît aduceau cu niște soldați de plumb. Mehariștii chaamba, cu pieptul încins cruciș cu curele roșii, parcă pîndeau, pe deasupra capului animalelor pe care le călăreau, inamicul la care urmau să se repeadă. Dar cei care făceau cea mai puternică impresie erau luptătorii tuaregi. Înfășurați în basmale de culoare închisă pînă sub ochi, arborînd sabia și scutul din piele de antilopă, îi ieșiră colonelului în întîmpinare. Țipetele lor, răgetele animalelor, zăngănitul plăcilor de metal care atîrnau de șei și de gîtul cămilelor, le însoțeau înaintarea avîntată. Coloana fu înconjurată de lăncii, strigăte și praf. Superb spectacol. Însă Dubreuilh nu zîmbea. Îi aruncă lui Saganne :

— Nu te lăsa impresionat. Nu sînt luptători nobili. Sînt doar niște *imrad*, niște vasali. Și încă din cei mai de jos. Și nu-l văd pe amenokal *. I-am ordonat totuși

* Principe suprem al triburilor tuarege. (N.t.)

comandantului Aubagnier să-l aducă cu el de la Tamanrasset.

După ce aceşti diavoli albaştri se aliniară din nou, Dubreuilh înaintă pentru trecerea în revistă. Cu bărbia în aer, cu trupul drept, îşi îmboldea cu pintenul pursîngele mort de oboseală.

Cînd ajunse în faţa plutonului mehariştilor din Tamanrasset, un ofiţer de intendenţă, pe care mustaţa albă, ochii spălăciţi, figura congestionată îl trădau de la prima vedere a fi european şi alcoolic, îşi împinse brusc cămila înainte. Arătîndu-l cu mîna pe ofiţerul în poziţie de drepţi din faţa trupei, urlă cu o voce de stentor şi un pronunţat accent provensal :

— Domnule colonel, vi-l prezint pe cel mai mare bandit din Teritoriul Oazelor, comandantul Aubagnier !

Ofiţerul primi insulta din profil, fără să crîcnească. Iapa colonelului, surprinsă de strigăt, se ridică în două picioare. O clipă, care le păru lungă, toţi urmăriră contorsionările lui Dubreuilh : agăţat de grumaz, se sălta mereu ca să se menţină în şa. Din nou în poziţie corectă, îşi repezi iapa spre cel care perturbase ceremonia şi, ridicat în scări, flutură cravaşa şi lovi omul peste faţă şi piept. Era alb de furie. Din buza crăpată de o lovitură de cap a iepei, sîngele îi picura pe uniformă. Îi strigă lui Saganne :

— Ia-l de-aici pe tîmpitul ăsta !

Apoi, ca un actor care-şi continuă jocul, reluă parada.

După trupe, salută populaţia masată în spatele unei linii din pietre albe. Binecuvîntarea sa stîrni un val de strigăte. Bărbaţi, copii şi cîteva femei cu feţe negre, surîzătoare, se apropiau să-i atingă mîna, să-i sărute cizma, să se bucure cît mai de aproape de protecţia lui. El luă din braţele tatălui un mucos de vreo şase ani şi-l aşeză pe şa, în faţa lui.

Intră în In-Salah, ţinînd în şa, lîngă el, copilul paralizat de frică. Mulţimea ksuriană îl escortă de-a lungul străzilor nisipoase. În faţa cetăţii, dădu puştiul primei

santinele întîlnite, apoi intră în apartamentul său, ordonînd în trecere să vină comandantul Aubagnier.

Saganne nu știa ce să facă cu intendentul pe care Dubreuilh îi ceruse să-l aresteze. Se lăsă condus de acesta pînă la cazarma care adăpostea mehariștii veniți din Tamanrasset. Pe drum, omul se oprea la fiecare douăzeci de metri ca să urineze, repetînd în timp ce se ținea cu amîndouă mîinile :

— Vulpi Victor face pe tine !

În curtea fortului se proțăpi în poziție de drepți sub stîlpul care purta drapelul tricolor și răcni spre cer :

— Intendent Vulpi Victor. Douăzeci de ani în Sahara. De două ori retrogradat.

Soldații chaamba care lîncezeau prin galerii îl priveau distrîndu-se. Saganne se așeză în fața bețivului, într-un birou gol.

— O să fii retrogradat a treia oară, spuse el.

Vulpi pufni. Avea ochi de cocker : pleoapa de jos i se răsfrîngea, dezvelind mucoasa.

— Beau, de acord, admise el. Dar alde Aubagnier poate să-și pregătească geamantanul. Pentru că, pe Dubreuilh, îl cunosc. O să-i scoată tot pe nas scîrnăviei, și pe urmă...

Bătu cu palma în masă și, cu fața radiind, exclamă :

— Da, Aubagnier, nimicit ! Și de cine, la vezi, de cine ?

Se sculă, luă poziția de drepți și răcni spre plafon :

— Intendent Vulpi Victor. Compania a doua de mehariști din Tidikelt. Douăzeci de ani în Sahara. De două ori retrogradat.

Apoi, fără nici o trecere, într-o poziție obișnuită și cu o voce familiară, îi strigă unui soldat care trecea :

— Djilali-Șacalul, du-te și ne adu două beri, la trap !

— Ce ți-a făcut comandantul Aubagnier ? îl întrebă Saganne.

— Mie, nimic, spuse Vulpi. Nu-i nebun.

— Atunci ce-i reproșezi ?

— Hoț, zise Vulpi, cu obrazul încruntat. Hoț. Dezonoarea armatei franceze. De cum a venit acolo, la Tamanrasset, în urmă cu un an, a început. „Trebuie să strîngem impozitul, a spus. În aur sau în natură. Cei care nu plătesc — corvezi." Am înțeles numaidecît unde se ducea impozitul ; și banii de pe recoltele rechiziționate ; vindea porții de griș nomazilor pe motiv că din cauza secetei or să moară de foame. Și cu un asemenea șef, meharistii chaamba, pe care și în condiții normale nu-i ușor să-i stăpînești, n-au mai avut nici o rușine să-i despoaie pe ksurieni : „Dă-mi puiul de cămilă, dă-mi capra, pregătește cuș-cușul și pe nevastă-ta : astă-seară facem chef la tine".

Vulpi înjură în arabă, apoi continuă :

— Chiar tuaregii, care nu se dau în lături cînd e să-i fure pe ksurieni, dacă le vorbești de Aubagnier, scuipă. Nici pe ei nu-i scutea alde Aubagnier. Trebuiau să plătească, de nu, corvezi și cămile luate. Rezultatul : au șters-o cu toții din tabăra de la Tamanrasset cu amenokalul Moussa în frunte.

— Presupunînd că ceea ce spui e adevărat, rosti Saganne, mai sînt totuși și alți ofițeri la Tamanrasset !

— Cine ? întrebă Vulpi. Căpitanul Wattignies bate drumurile, sublocotenentul Geindroz e cu capul în nori și cu ochii mereu într-o carte. Ca să vezi, trebuie să te uiți și să cunoști. Eu, pe putregaiurile astea ca Aubagnier le miros.

— Și ceilalți subofițeri ?

— Așteaptă solda și trag cu ochiul la lista avansărilor !

— Vor trebui dovezi, spuse Saganne.

Își muie buzele în berea caldă. În clipa cînd punea paharul jos, un soldat intră în cameră :

— Domnule locotenent, colonelul vrea să vă vadă !

Înainte de a ieși, Saganne îi spuse lui Vulpi :

— Dumneata să nu te miști de aici. Nu glumesc !

Într-un birou, mare, alb, Dubreuilh trăgea din narghilea. O carte frumos legată în piele îi atîrna în mînă. „Comediant", gîndi Saganne.

— Ce-ai făcut cu Vulpi?

— E în bordj. E beat și pălăvrăgește. Pretinde...

— Perfect, îl întrerupse Dubreuilh. O să-l retrogradăm. O să fie pentru a treia sau a patra oară. Îi vom da și două sute de franci, pe care o să-i luăm din casa neagră, pentru că e un imbecil curajos.

Se ridică într-un cot, bău un gît de ceai. Saganne aștepta să revină la incidentul cu Vulpi. Dar Dubreuilh, după ce reflectă un moment, declară:

— Să ne întoarcem la lucrurile serioase. Ascultă-mă cu atenție, Saganne. Situația la Tamanrasset și în Sahara centrală e proastă. Mai proastă decît credeam. Toți tuaregii ahaggari, sau aproape toți, și șeful lor chiar, vechiul meu prieten, amenokalul Mussa Ag Amastan, și-au părăsit pășunile obișnuite și au plecat spre sud, spre Adrarul Ifogha. Refuză să se întoarcă. Nu răspund mesajelor noastre. De cînd ni s-au aliat, din 1904, este prima dată că dezertează în masă. În același timp, în est, toate rapoartele pe care le-am citit arăta că șeful Sultan Ahmoud pregătește o ofensivă începînd de la Ghât, în spatele frontierei tripolitane. Dacă-i lăsăm pe rebelii fanatizați de secta senussia și înarmați de turci să se infiltreze în Tassili în partea ajjerilor, s-a terminat cu noi în ținutul ăsta: triburile ajjer, care n-au acceptat niciodată de-a binelea suveranitatea franceză, se vor declara disidente pe față. Ca s-o evităm, trebuie să ne ocupăm repede și întîi de Tassili, să ne proclamăm acolo dominația o dată pentru totdeauna. Această operație n-o pot face singur. Ca să reușească, îmi trebuie sprijinul lui Mussa: sprijinul politic și, mai ales, luptătorii lui. E deci obligatoriu ca el și al lui să se întoarcă de la Adrar. Am nevoie, am imperativ nevoie de aliații ahaggari ca să înfrîng disidența care amenință ținutul ajjer.

Dubreuilh bău încă un gît de ceai şi continuă :

— Iată ordinele mele : în primul rînd, comandantul Aubagnier nu se mai întoarce la Tamanrasset ; părăseşte Sahara. În al doilea rînd, căpitanul Wattignies, care era ajutorul lui, îi ia locul la comandamentul din Hoggar. În al treilea rînd, eşti numit adjunct al căpitanului Wattignies. Pleci la Tamanrasset, cu patruzeci de chaambani, cel mai tîrziu peste o săptămînă. Ai prioritate la cămile. În al patrulea rînd, la Tamanrasset, căpitanului Wattignies şi chiar dumitale vă revine sarcina să faceţi în cel mai scurt timp o expediţie spre Adrar Ifogha, pentru a intra din nou în legătură cu triburile ahaggar şi cu şeful lor, amenokalul Mussa Ag Amastan, şi să-i convingeţi prin toate mijloacele să urce spre nord. De îndată ce se vor fi întors, vom pregăti ocuparea definitivă a ţinutului Tassili, care aparţine ajjerilor. Iată sarcina noastră pentru următorul un an, un an şi jumătate. E limpede ?

— Da, domnule colonel.

Dubreuilh îşi întoarse brusc privirea la locotenent şi adăugă, apăsînd pe fiecare cuvînt :

— Totul trebuie subordonat acestor obiective.

Tăcu. O clipă se jucă cu cartea pe care n-o lăsese din mînă. O închise în sfîrşit şi o puse delicat pe o tavă de aramă.

— Soţia mea se ocupă de legătorie. E o treabă puţin potrivită pentru o femeie. Dar, ce să-i fac, se plictiseşte să brodeze... Domnule Saganne, eşti liber.

Lui Saganne i se înfierbîntase creierul de marile proiecte pe care le auzise. Dar ţinea să revină la ceea ce preocupa.

— Ce fac cu Vulpi, domnule colonel ?

— Ţine-l la răcoare o săptămînă şi ia-l apoi la Tamanrasset, cu dumneata. Îţi va fi util.

— Mi-a destăinuit elemente privind situaţia din Tamanrasset şi în special despre plecarea tuaregilor care...

— Tocmai ce-ţi spuneam, îl întrerupse Dubreuilh. Îţi va fi de folos cu condiţia ca, în cele ce afli de la el, să ţii cont şi de efectul absintului şi al acrelii. Douăzeci de ani de Sahara fac dintr-un om fie un sfînt, fie o zdreanţă. Foucault a luat-o pe o cale, Vulpi pe cealaltă. Îmi sînt dragi amîndoi... La revedere, domnule Saganne, îmi placi foarte mult.

După trei zile, pe cînd ieşea de la popotă, Saganne fu oprit de Belaid. Bucătarul se arăta foarte prevenitor faţă de locotenent, după marşul forţat din deşert. Nu reuşise să înţeleagă cum îl făcuse Saganne pe Dubreuilh să-l pedepsească. Aşteptînd o ocazie de răzbunare, aplica proverbul arab: „Linge mîna pe care n-o poţi tăia".

— O femeie mi-a spus că Embarek soseşte cu căpitanul Hazan. Da-i mort.

— Cine o mort?

— Evreul. Aşa a spus femeia.

— Pune şaua pe un cal, strigă Saganne.

În mai puţin de o jumătate de oră de galop ieşi înaintea celor patru bărbaţi. Mergeau în lumina amurgului, încet, ca un grup biblic. Embarek ducea de căpăstru cămila deschisă la culoare, a lui Hazan. Văzînd corpul aruncat de-a curmezişul peste şa, cu picioarele şi capul bălăgănind, Saganne nu se mai îndoi de moartea prietenului său. Descălecă. Fără să asculte explicaţiile lui Embarek, se apropie de corp. Capul era înfăşurat într-o cîrpă pe care se strînseseră muştele. Îl întoarse spre el şi-l dezveli: ochii erau închişi, buzele răsfrînte lăsau să se vadă dinţi de animal. Îl sărută pe frunte: pielea era caldă încă.

Atunci Hazan deschise ochii şi murmură:

— Sînt bucuros că eşti dumneata.

După trei zile, Hazan era pe picioare sau aproape. Dar slăbise zece kilograme. Saganne îşi petrecea cu el fiecare clipă de răgaz pe care i-o lăsau pregătirile pentru plecarea la Tamanrasset. Intrînd în camera prietenului său, îl întreba:

— Ce mai face mortul, astăzi ?

Într-o seară, îi spuse :

— Lazăre, scoală-te și umblă ; vom cina împreună.

— Nu-mi spune „Lazard", spuse Hazan. O să creadă lumea că-s rudă cu cei de la bancă și o să-mi mai faci cîțiva dușmani.

Saganne zîmbi :

— Susceptibilitatea ta ebraică începe să mă enerveze, dragă ! Hazan îl privi atent o clipă, apoi spuse :

— Ești drăguț, dar ești prost

— De ce sînt prost ?

— Crezi că, pentru că ai o figură plăcută, totul îți este permis.

Capitolul IV

În dogoarea nepotolită, curtea bordjului nu oferă adăpost. E un deșert fără scăpare, mai neîndurător decît deșertul fără margini care o înconjoară : domeniu închis al pietrei și al prafului. Nici o plantă, nici un animal, nici un om.

Între zidurile crenelate, aerul e o masă dreptunghiulară care stagnează. Saganne pășește ca într-un coșmar. Pete negre îi joacă în fața ochilor. La fiecare pas are impresia că se va prăbuși într-o groapă întunecoasă, că-și va pierde cunoștința, că va scăpa în sfîrșit de lumina orbitoare. Îl ține în picioare, îl împinge înainte durerea care-l săgetează în coapsă. Spasmul care-l străpunge la intervale regulate e ceea ce-i îngăduie să traverseze acest spațiu mort, ultima etapă a martiriului său.

Djelfa — Uargla, 400 de kilometri, Uargla — In-Salah, 700 de kilometri ; In-Salah — Tamanrasset, 600 kilometri. Saganne are în fiecare mușchi, în fiecare os,

1700 de kilometri de deșert, 600 de ore de marș peste hamadaurile negre, erguri, reguri *, și, în ultimele zile, peste masivul Kudia unde haosul gresiei pare să fie coșmarul mineralizat al unui zeu nebun.

Doi dintre cei patruzeci de chaamba pe care i i-a încredințat Dubreuilh la plecarea din In-Salah au murit de scorbut. A trebuit să le acopere cadavrele cu piatră : Dijllali-Șacalul, care rîdea tot timpul, și un tînăr, văr cu Embarek. Au murit în aceeași noapte, fără să strige după ajutor. I-au găsit dimineața, înveliți în pături, cadavre cu burta umflată, pe care pietrele au ricoșat.

În biroul căpitanului Wattignies atîrnă un crucifix din lemn de merișor și, sub el, într-o ramă ovală, fotografia unei femei colțuroase. Îl privește fix pe intrus, cu un ochi de cucuvea. Saganne salută. Căpitanul își desprinde ochelarii de pe nas, și-i întinde, peste masă, un braț scurt, o mînă de păpușă.

— Am primit mesajul pe care mi la-i trimis de la puțul Gouirat. Îți doresc bun venit la Tamanrasset, domnule Saganne.

Este mic, masiv : un clapon de luptă. Vocea cumpănită, tonul așezat de om din nord contrastează cu gesturile sale sacadate. În picioare, opunîndu-se nevoii de a se agăța de masă, Saganne debitează ordinele colonelului. Wattignies ascultă, cu pieptul bombat, mîngîindu-și cu două degete barba lungă. Cînd Saganne tace, întreabă :

— N-ai uitat nimic ?

— L-am adus cu mine pe intendentul Vulpi pe care colonelul l-a retrogradat.

— Pe ce motiv ?

Saganne relatează pe scurt incidentul care a marcat sosirea lui Dubreuilh la In-Salah.

— Mesagerii pe care mi i-ai trimis mi-au povestit lucrurile cu mult mai multe detalii. Prefer versiunea dumitale sobră. E bine. Nu vreau să discut hotărîrile luate de comandantul Teritoriului Oazelor, dar vreau să știi

* Deșert de pietre. (N.t.)

că comandantul Aubagnier, care a fost îndepărtat atît de brutal, se bucura de încrederea mea, și eu de a lui... Ai confirmarea scrisă a ordinelor colonelului ?

Saganne scoate din raniță hîrtiile și le pune pe birou. Wattignies își pune din nou lornionul ca să le citească.

— Șeful se grăbește cu plecarea asta imediată spre Adrar ! Nu-și dă seama că toate cămilele mele sînt la păsunat ; unele la 120 de kilometri de aici, și toate în stare foarte proastă. În Ahaggar n-a mai plouat de cinci ani. Nu mai există o tufă verde, cum ți-ai putut da seama venind. Dacă plecăm așa, n-o să parcurgem nici două etape. Asta-i ! Îl voi însărcina pe sublocotenentul Geindroz să se ducă să recupereze toate cămilele disponibile ; în timpul acesta, eu voi strînge orz cît voi putea de mult. O să coste o avere treaba asta ! Vom trimite factura la In-Salah, nu ? Ține seama, domnule Saganne, că vom fi gata de plecare peste o lună, nu mai înainte. Acum, du-te și te odihnește. Ai nevoie. Azi e marți. Te las liber de orice obligație pînă duminică. Atunci părintele Foucault ne face bucuria să vină să țină slujba în fort.

Ieșind din biroul căpitanului, Saganne se clatină. Soarele îl înhață încă înainte de a depăși zona de umbră. Printre gene i se pare că zărește, ca într-o vedenie, la stînga, în spatele zidului, un fel de Loie Fuller, îmbrăcată într-o cămașă lungă și largă, stropind straturile cu salată. Silueta dă drumul bidonului și vine repede, traversînd curtea, cu brațele deschise, cu fața luminată de un zîmbet. Loie Fuller este Courette.

Cinci minute mai tîrziu, Saganne stă lungit la infirmerie, clădire cu pămînt bătut pe jos, în care căldura adunată a prins miros de camfor. Legătura cu lumea mai este asigurată de degetele lui Courette care-i ciocănește pieptul, îi freacă gingiile, îi frămîntă pîntecul :

— N-ai scorbut. Congestie a ficatului doar. Regim și calomel. În trei zile ești din nou în formă. Îți dau cuvîntul meu de onoare că n-ai nici un motiv să te neliniștești.

— Nu mi-era frică, spune Saganne.

Nu asta voia să spună. Voia să spună : „Măcar de mi-ar fi fost frică !"

Nu se corectează, închide ochii. În afară de oboseală, e apăsat de o tristeţe tot atît de sfîşietoare ca aceea pe care o simţise cînd, după înmormîntarea mamei sale, întors acasă, văzuse între două dale, în curtea bunicilor, mănuşa scorţoşită de ploaie pe care sărmana femeie o căutase zadarnic în ajunul morţii ei. Singurul lucru care-i curmă disperarea e zvîcnetul durerii din coapsă.

Courette l-a luat de mînă şi-l încurajează încet :

— Hai, bea asta... Acum vino... Atenţie la trepte...

Se lasă condus. Camera care i s-a rezervat dă printr-o uşă ogivală spre terasa fortului. Din pat, vede cerul de un albastru intens şi munţii Kudia, cu vîrfurile zdrenţuite, căptuşite cu strate verzi şi grohotiş de culoare cenuşie.

Vrei să te ajut la dezbrăcat ? îl întreabă Courette.

— Nu, lasă-mă.

Cum Courette insistă, se simte deodată sufocat de furia care-l apucă, şi explodează :

— Du-te naibii. Lasă-mă !

Courette îl priveşte liniştit :

— Nu-i nimic, scumpule. Te-a cuprins deprimarea. Asta se cheamă „muşcătura Sudului". E clasică, aşa cum e şi hepatita ta. Şi va trece la fel de repede... Te las.

Saganne se culcă ghemuit. Muşcătura Sudului ! Cuvîntul îl face să scrîşnească din dinţi. Courette n-a înţeles nimic. Nimeni nu poate să-i înţeleagă sila pe care o simte faţă de el însuşi, certitudinea care-i ciocăne în tîmple că lumea-i o absurditate, ca şi el, născută din povestea aia idioată cu chipiul lui şi continuînd cu convingerile şi elanurile sale, cu măruntaiele care nu-i mai funcţionează, cu maşinăria ridicolă pentru reproducerea acestei absurdităţi, care-i atîrnă sub pîntec, da, el însuşi este cea mai de prisos şi cea mai bufonă dintre absurdităţi. Să dispară, să devină nisip. Şi o dată cu el şi pereţii văruiţi, şi pătura mitoasă care pute a capră, şi mun-

tele care se colorează în mov și portocaliu, lumea întreagă să dispară. Totul să devină pulbere în bătaia vîntului. La ce bun toate aceste eforturi pe care le face din copilărie ca să-și învingă necazurile, să-și corecteze slăbiciunile ! La ce bun să se lupte atît ca să lase ceva după el ! La ce bun toată această agitație tîmpită, dacă nu pentru a ascunde adevărul : nici o cauză nu justifică nici un gest ; timpul înghite totul, neantul învinge întotdeauna : și în Sahara, iată, a și cîștigat.

Embarek a venit și s-a așezat pe jos în fața ușii locotenentului său. Încet, cu glas scăzut, îngînă niște silabe guturale : e mai mult un bocet decît un cîntec. Pielea brațelor, a gambelor, i se cojește ca o scoarță uscată. Saganne închide ochii să nu-l mai vadă.

Timp de trei zile, Saganne a rămas într-o stare de prostrație. Mai ayusese în adolescență crize asemănătoare cu cea de acum, dar niciodată atît de puternice. Cu obrazul ascuns în așternut, în pumnii strînși, era înnebunit de neputința de a-și domina răul, un fel de hulă a disperării, cînd zdrobitoare, cînd insinuantă. I-ar fi dat un pumn în cap celui care ar fi încercat să-i explice că aceste atacuri de neurastenie sînt frecvente la cei ce-și caută sensul vieții în acțiune, plătind cu ființa lor.

Unica lui distracție era să-și imagineze cu precizie cum l-ar ucide pe Wattignies : se vedea intrînd în birou, cu pistolul la șold și descărcînd apoi toate cartușele în mutra prostită de spaimă, între lornion și barbă. De ce pe Wattignies ? De ce să ucidă ? Nu știa. Se agăța de scena asta ca de o bucată de realitate posibilă.

Sîmbătă dimineață, reuși să adoarmă. Se trezi după-amiaza, cu membrele grele, capul golit, dar se simți vindecat. Se îmbrăcă și trimise după Courette.

— Hai să ne plimbăm, îi spuse, și nu te supăra dacă te las să vorbești numai tu.

Feeria înserării se concentrase pe Adrar Ihagarren, masivul cu minunății roz, ametist și galben-șofran. Aerul ușor aducea miresme în valuri distincte : de foc, de grăsime, de mentă verde. În față se întindea cîmpia de nisip,

cu femei și capre muiate în aur, învăluite în albastru. Niciodată Saganne nu primise mai cu dragă inimă splendoarea deșertului și sentimentul înalt de tihnă pe care ți-l dă. Cel mai frumos lucru era liniștea.

În spatele satului, în poarta grădinilor, femeile se adunaseră în jurul fîntînilor. Gesturile cu care scoteau apa, își puneau urcioarele pe cap sau la șold, repetate de atîtea ori, le făceau grațioase pînă și pe cele mai urîte. La fel de atrăgătoare păreau sclavele negre, rău mirositoare, ca și tinerele tuarege, cu părul împletit în codițe, cu fruntea bombată, cu profilul de o puritate ce amintea de prințesele din tablourile florentine, în ciuda muștelor, în ciuda rochiilor mizerabile.

— Toate au sifilis, spuse Courette... Cel puțin așa pretinde Foucault. Dar o spune ca să sperie, cînd predicile lui despre măreția castității nu mai sînt de ajuns. Poate că nu se înșală dar, pe mine, ce m-a frapat de cînd sînt la Tamanrasset e starea sanitară foarte bună a populației. Microbii nu proliferează în Hoggar. Singura maladie gravă este foamea... Privește fata care a pus urciorul jos...

Tînăra pe care i-o arătase Courette scoase dintre cutele rochiei o mînă de copil și pipăi inelele de aramă care-i atîrnau la urechi. Brațul cu brățări era cafeniu-închis pe fondul galben al rochiei. Fața inspira blîndețe. Blîndețe și violență, gîndi Saganne.

— Dacă o vrei, nimic mai ușor, continuă Courette. A fugit din sat și s-a refugiat în fort, de o săptămînă. Își caută un protector.

— Nu, spuse Saganne, desprinzîndu-și brațul de cel al prietenului său.

Courette rîse :

Ești un adevărat „rumi" * însă ! Încheiat de la guler pînă la prohab, cufundat pînă la git în moralism, ca un mic burghez de provincie. O să-ți treacă. Primul precept al saharianului este să ia cu cea mai mare naturalețe ceea ce-l face pe domnul părinte să sară în sus !

* Termen prin care arabii îi desemnează pe creștini. (N.t)

— N-am venit ca să-mi descarc nervii pe un copil.

— Dragă, zise Courette, dacă nu scapi de spiritul ăsta creştinesc, înnebuneşti. De la depresiune la demenţă nu-i decît un pas, aici.

— Nu te teme pentru mine, spuse Saganne, o să rezist.

— Nu eşti un titan. Eşti ca şi ceilalţi. Aici trebuie să fii umil sau dispari. Priveşte.

Cu o mişcare circulară, Courette arătă haosul stîncos care-i înconjura : coloane ca tuburile de orgă, piramide trunchiate, antablamente, fracturi. În ciuda culorilor dulci ale înserării, dezordinea acestui peisaj te strivea. În Pirinei, în Alpi, chiar şi cel mai modest cunoscător de geologie simte o armonie. Aici, nu puteai urmări cu ochii nici o linie care să nu se frîngă.

— Dacă nu sîntem în stare să-i rezistăm, ce căutăm în această ţară ? murmură Saganne.

Vorbise fără să se gîndească. Încercă să se explice, mai puţin pentru Courette cît pentru sine :

— Înţelegi, dacă în loc să transformăm acest ţinut, ne schimbă el pe noi, sau, mai degrabă, ne dezvăluie ce puţin lucru sînt valorile, credinţele pe care ne sprijinim... Dacă faptele pe care le îndeplinim ca să ne impunem legea au în noi repercusiuni care ne arată, în mod intim, cît de fragilă este această lege...

— Nu mai crezi în misiunea ta de ofiţer ? întrebă Courette.

— Cred, spuse Saganne... Dar trebuie, în fiecare minut, să-mi amintesc de acest crez. Am trecut prin clipe grele. Îmi va trece.

— Prietene, zise Courette, cu o expresie binevoitoare pe chip — enervantă pentru Saganne — de om cu experienţă, aşa cum nu era, cel mai bun mijloc de-a ieşi din apatie este să te distrezi : alcoolul şi fetele. Cealaltă cale este misticismul. Păcat că Foucauld e în refugiul lui din Asekrem. Te-ar fi îmbrobodit cu Isus Christos şi Fecioara Maria ; poate te-ar fi uşurat.

— Nu prea pari să-l apreciezi pe Foucauld !

— Oh ! e un om admirabil, spuse Courette cu o strîmbătură. Da-i atît de plicticos ! Ai impresia că predică şi cînd trece.. Sfinţii din Biblie, ca să se unească cu dumnezeirea, se umileau cu simplitate... Umilinţa lui Foucauld este teribilă !

— Ai o părere preconcepută pentru că eşti protestant, zise Saganne.

Courette rîse. El, atît de tînăr, părea încă şi mai tînăr cînd rîdea : un copil, nu nepăsător, dar funciarmente vesel.

— E-adevărat că protestantismul mă ajută să văd ideile rigide pe care oamenii le ascund şi la care, pentru nimic în lume, n-ar putea renunţa.

Pe cînd cei doi ofiţeri vorbeau, fata îşi luase urciorul şi plecase. Cu bustul ţeapăn, se legăna din talie în jos, poate cu o intenţie de cochetărie, poate pentru că aşa mergea de obicei, cine ştie ? Privind-o, Saganne se gîndi la micuţa tovarăşă indigenă a lui Flammarin, la prostituatele cu care făcuse dragoste repede şi prost, sau, cîteodată bine. la mama, la sora lui, şi chiar la Madeleine de Sainte-Ilette, pe care i se mai întîmpla să o viseze. Nu disprețuia femeile. Îi plăceau. Avea nevoie de ele. Ar fi vrut ca dorinţa pe care o simţea acum, pentru copila aceea, s-o emoţioneze delicat şi să o ajute să trăiască. Se simţea mai bine. Lumea căpăta sens.

Cei doi prieteni îşi continuară plimbarea în partea grădinilor. Ksurienii prăşeau, frînţi în două, cu djellabele lungi suflecate pînă la mijloc. Saganne recunoscu meiul, fire de orz, ceapă, dovlecei. La marginea ogoarelor minuscule erau plantaţi palmieri, subţiri ca nişte plante de interior. La capătul suprafeţelor cultivate, oamenii puneau împletituri de plante ca să oprească înaintarea nisipului. Mai departe, o altă echipă îngropa o canalizare făcută din ţevi de pămînt : asamblau bucăţile, lipindu-le cu lut, cu mîna. Lucrau fără grabă, cu încăpăţînare, dar erau lipsiţi de îndemînare. În nici una din oazele prin care trecuse, Saganne nu văzuse desfăşurîndu-se o asemenea activitate. Se mîră.

— Asta-i Wattignies, spuse Courette. Şi-a pus în cap să facă din Tamanrasset un centru de cultură. E un edil, căpitanul nostru! În fiecare zi are cîte o idee nouă; de exemplu, canalizarea, care să ducă apa din puţuri în grădini. Cum nu are ţevi din metal, s-a dus la bătrînele care fac urcioare. Bietele olăriţe, care de secole nu fac altceva decît urcioare, nu înţelegeau ce voia. Nu s-a descurajat. Ore întregi le-a explicat de ce este important să fabrici ţevi din pămînt, cum s-o facă, şi c-o să le plătească bine. La început una din ele a încercat, pe furiş. Wattignies înnebunise de bucurie. A botezat-o Doamna Lesseps. E pe cale să devină văduva cea mai bogată din Sahara. Pentru îmbunătăţirea pămînturilor, pentru cumpărarea seminţelor, a pus la punct un sistem de împrumut. Ksurienii dau înapoi jumătate în muncă pentru lucrările de interes comun şi jumătate în natură. Nu ştiu ce cred despre asta oamenii aceştia cumsecade dar, pentru moment, se pare că merge. Trebuie spus că Wattignies nu glumeşte: nimeni nu poate refuza plata datoriei sau corvezile care-i revin. Recalcitranţii sînt închişi sau plătesc amendă. Pentru supravegherea muncii, Wattignies îl are pe caidul Baba. E un negru bătrîn, gras ca un porc, care a fost numit caid de comandantul Aubagnier. Se plimbă călare pe măgar, drapat într-un burnuz roşu şi, în fiecare seară, îi dă raportul lui Wattignies... Uite-l că vine; Baba vede tot. Prezenţa noastră îl intrigă: vine să afle noutăţi.

Caidul îi salută pe cei doi ofiţeri fără să coboare de pe măgar, răcorindu-şi mai departe faţa enormă cu un evantai din pai. Vorbea destul de bine araba, rîdea şi gîfîia după fiecare frază. Răspunzîndu-i lui Courette, care-l tachina cerîndu-i ouă, îl cîntărea pe Saganne, cu ochii lui mici, de animal.

— Să-ţi dau ouă? Ah, doctor, tu trebuie să dai cadou la mine! Eu, numai un haratin la mine, un biet ţăran. Am nimic. Toate găinile au murit şi care n-au murit, fură soldaţii tăi şaamba din Uargla!

Se întoarse să scuipe o gură de tutun în praf. Se aşeză mai bine pe măgarul îndoit de spinare sub greutatea lui, şi continuă :

— Doctor, pe fata care a venit la fort trebuie s-o alungi. Este nepoata mea. Dacă rămîne în cazarmă nu mai găsesc bărbat la ea. Şi apoi, să nu crezi ce povesteşte ! Este o fata rea, rea musulmana ! Minte, fură, tîrfă la bărbaţi !

— O să vedem, zise Courette, în arabă. Mergi în pace, caidule.

În timp ce se îndepărtează, adăugă, pentru Saganne :

— O vrea pentru el, tîrîtura bătrînă. Nu-i nepoata lui. E orfană. I-a fost mai mult sau mai puţin vîndută cînd era mică. O bătea. Cel puţin aşa i-a spus ea infirmierului meu. Dar cred că şi fata minte cel puţin cît bătrînul Baba.

Cînd cei doi ofiţeri s-au întors în fort, se lăsase noaptea, după o ultimă pîlpîire care proiectase pe cer lungi dîre purpurii. Courette îl însoţi pe Saganne pînă la uşa camerei.

— Te pot lăsa ? N-o iei de la capăt ?

— Nu, zise Saganne.

Aprinse lampa cu gaz. Embarek spălase pe jos şi făcuse patul. Ca să sărbătorească însănătoşirea locotenentului său, îi pusese pe masă un buchet de flori de oleandru. La capătul tijelor atîrna o boabă de sevă albă.

Saganne îi scrise fratelui său :

Aspru mai este acest ţinut ; mai aspru decît îmi închipuiam. Cuvintele vînt, căldură, lumină, linişte, singurătate, desemnează fenomene de o intensitate pe care nu o bănuieşti dacă nu ai trăit-o. Da, trupul şi sufletul sînt aici puse la încercare în fiecare secundă. Oboseala drumului In-Salah — Tamanrasset, care s-a adăugat marşurilor anterioare, m-a adus într-o stare jalnică din care ies cu greu, după patru zile de repaos. Dacă ar fi de ajuns să ai voinţă şi rezistenţă fizică pentru a deveni saharian, ar fi uşor. Totul începe şi totul se clatină din

momentul în care treci de limite dincolo de care în zadar încerci să-ţi ţii piept ţie însuţi. Treci prin asta ca sabia prin foc : o adevărată călire. Îţi mărturisesc că aş prefera să înfrunt de unul singur o bandă de rebeli fanatici decît să trec din nou printr-o încercare asemănătoare.

În afară de Courette, la cină, pe terasă, Saganne îl găsi pe Wattignies, care-l întîmpină cu o bunăvoinţă puţin scorţoasă. Căpitanul era evident aproape pitic şi barba care-i cădea pe piept îi tasa şi mai mult persoana. Făcu cunoştinţă şi cu sublocotenentul Geindroz, care se întorsese în ajun din uedul* în care se dusese să adune o parte din cămilele necesare expediţiei spre Adrar. Saganne îi dădu puţină atenţie tînărului. Nu înregistră decît ceea ce se vedea imediat : părul roşu, bunele maniere şi stîngăcia de adolescent care a crescut prea repede.

Strălucirea lunii era suficient de puternică pentru a se putea lipsi de lampă. Învăluia totul într-un halou şi făcea să strălucească dinţii oamenilor şi tacîmurile de tablă. Negrul care-i servea puse în fiecare farfurie două sardele în ulei. Muntele acesta de muşchi era un sclav fugit din Maroc. Venise să se alăture muncitorilor care construiseră fortul, ca un ciine care-şi caută un loc, cînd francezii ocupaseră Tamanrassetul. De atunci nu mai părăsise fortul şi devenise necesarul factotum. Un poznaş îl botezase Marguerite. El nu văzuse în asta o jignire şi-şi purta numele cu mîndrie : gîtul de taur şi pumnii lui îi potoleau pe amatorii de glume proaste. Dacă aveau o masă aşa de deosebită în seara aceea, era pentru că se însurase cu fiica grădinarului, o frumoasă de doisprezece ani, obeză în lege, mulţumită resturilor de la popota ofiţerilor cu care o îndopa de doi ani.

După sardele, Marguerite servi tăieţei cu ceapă şi unt rînced.

— Ce-ţi face nevasta, Marguerite ? întrebă Courette.

---

* Curs temporar de apă sau albia seacă a acestuia. (N.t.)

N-am văzut-o de la nuntă. O ții închisă, gelosule ?

— Nu, domnule doctor. Nu iese pentru că nu-i bine. Se pișă sînge, mult, mult.

— Ai bătut-o ?

— Nu, răspunse hotărît, Marguerite.

Apoi, ezitînd :

— De ce aș bate-o ?

— Atunci ce are ?

Marguerite izbucni în rîs : gura, chiar și nările i se deschiseră ca niște cratere. Își prinse partea de jos a burții cu amîndouă mîinile și bătu puternic aerul, mișcînd din șolduri în gol :

— I-am arătat eu !

În afară de sublocotenentul Geindroz, căruia i se înroșiră și urechile mari, toți rîseră.

— N-ai cu ce te mîndri, Marguerite, zise Courette. Nu trebuie să te mai atingi de nevastă-ta, și mîine să mi-o aduci la infirmerie.

Adăugă, strengărește :

— Ce mai armăsar și Marguerite ăsta ! Te face să visezi, nu, Geindroz ! Te și vezi spunîndu-i socrului, a doua zi după nuntă : „Tată, am rupt-o pe fiica ta cea mare. Trebuie să te gîndești, pe viitor, să fabrici niște iepșoare potrivite cu mijloacele noastre, care sînt considerabile !"

Wattignies îl scoase pe Geindroz din încurcătură, întrebîndu-l despre expediție. Sublocotenentul nu găsise la pășunat numărul de cămile pe care contase. Cîtva timp ofițerii discutară despre felul în care trebuiau să-și procure animalele odihnite de care aveau nevoie.

Cînd au terminat tăieții, Marguerite apăru legănînd o tavă de lut pe care era jumătate de ied.

— Măi ! exclamă Courette. Ne răsfeți în seara asta !

Wattignies care, crezînd că masa s-a terminat, își aprinsese pipa, mormăi :

— De unde-i asta ?

— E un cadou, răspunse Geindroz, care se ocupa de popotă.

— Un cadou de la cine? întrebă sec Wattignies.

— De la un om bătrîn care s-a prezentat azi-dimineață, răspunse sublocotenentul.

— Și care, după ce te-a copleșit cu salamalecuri o jumătate de oră, te-a invitat la ceai la el, continuă Wattignies cu vocea lui tărăgănată.

— Da, domnule căpitan, zise Geindroz.

— Cine-i omul acesta? întrebă Saganne.

— Agentul senuziților la Tamunrasset, spuse Wattignies. Firește, n-am dovezi, doar indicii. Mulțumesc lui Dumnezeu, e prost, sau mai degrabă, puturos. Iedul ăsta îi va îngădui să spună celor care-l folosesc că a mituit un ofițer francez, reușită care-i va justifica cel puțin pentru șase luni inactivitatea.

— Am făcut o greșeală, spuse Geindroz.

Saganne se gîndi că tot cu mutra asta vinovată îl răspundea băietanul directorului colegiului iezuit, la cincisprezece ani.

— Nu te necăji, spuse Wattignies. Hadj Sliman mi-a întins și mie aceeași capcană cînd am sosit aici.

Cuvintele căpitanului erau dictate de milă creștinească; tonul pe care le spuse anulau orice îngăduință.

— Nu Hadj Sliman ține școala coranică? întrebă Courette.

— El e, spuse Wattignies.

Courette rîse copilărește.

— Păi atunci, spuse, păi atunci poate că avea motive mult mai puțin întortocheate pentru a-l seduce pe tînărul nostru prieten!

Wattignies zîmbi fără să dea drumul pipei dintre dinți.

— Nu înțeleg, spuse Geindroz.

Roșeața care-i năvăli în obraji arăta că, de fapt, înțelegea foarte bine unde voia să ajungă Courette. Acesta rîse în hohote:

— Nu înțelegi? Păi, drăguțule, uită-te în oglindă și întreabă orice puști. Ești frumos ca o față și toți cei care poartă pantaloni și n-au încă barbă au avut de-a face cu Hadj Sliman, în acest oraș.

— Tot nu înțeleg, zise Geindroz, stacojiu.

Saganne, pe care liniștea sufletească pe care și o redobîndise de cîteva ore îl împingea să fie delicat, se întoarse spre Courette :

— Nu te gîndești decît la asta... Dacă aș fi în locul tău, m-aș neliniști !

Dar, ca să-l oprești pe Courette, îți trebuia mult mai mult. Necheză de rîs, dădu din mîini ca să-și sublinieze burlesc indignarea :

— Oh, ipocritul ! exclamă el ; oh, monstru de ipocrize ! Toți sîntem bolnavi, toți. Toți ne zbatem între dorințele noastre și interdicțiile religioase sau morale cu care am fost înșeuați. Cum ar putea fi altfel ? Iată-ne aici, toți oameni tineri, în puterea vîrstei, fără femei, în mijlocul unei populații ale cărei mari probleme sînt, o dată asigurată hrana, războiul și voluptatea. Liberi să facem ce vrem, cui vrem, fără control, în mijlocul unor oameni care se omoară între ei și se împerechează fără remușcări mai mari decît avem noi la jocul de cărți. Liberi să ucidem, liberi să distrugem sau să îmbogățim pe cutare sau cutare, liberi să ne realizăm toate fanteziile. Sîntem stăpînii și nu mai există, pentru a ne supraveghea, nici părinți, nici preoți, nici jandarmi. Libertatea asta ne înfierbîntă ; fierbințeala asta ne îmbolnăvește. Dacă nu vrem să sfîrșim nebuni, trebuie să ne acceptăm dorințele, să ne comportăm cu simplitate și firesc ; pe scurt, să-i imităm pe oamenii aceștia de treabă care ne înconjoară. Îmi spuneai adineaori, Charles, că n-ai venit aici să-ți descarci nervii pe o copilă. Evident. Dar dacă nefăcînd dragoste cu fata asta te prăbușești, cine va pierde dacă nu misiunea ta de ofițer și, poate, națiile care-ți sînt încredințate ? Cum o să fie Geindroz al nostru un bun sublocotenent dacă se înroșește ca un îngeraș cînd faci aluzie la pederastie, pe cînd noi știm cu toții că-i o practică banală între soldații pe care-i comandă.

— M-ai pus personal în discuție, îl întrerupse Geindroz.

— Şi ce? continuă Courette. Fii sigur, scumpule, că probabil toţi meharistii tăi, într-o zi sau alta, te-au privit cu un ochi lacom şi că tenul tău de piersică şi talia arcuită au făcut obiectul unor conversaţii fermecătoare în jurul focului de bivuac.

Geindroz se ridică pe jumătate din scaun. Era livid.

— Nu-ţi permit să mă insulţi!

Wattignies îl prinse pe sublocotenent de mînecă:

— Nu te insultă, spuse. Şi dumneata, doctore, taci din gură.

Geindroz îşi aprinse o ţigară şi se duse la balustrada de pămînt ars care mărginea terasa, cu mîinile în şold, într-o atitudine foarte bărbătească. Silueta lui, conturată de o dungă luminoasă, părea lipită pe negrul intens al Kudiei. Pe cer stelele sclipeau enorme şi galbene, ca cele pe care le desenează copiii. Courette se înclină spre Saganne şi-l întrebă încet:

— Crezi că l-am ofensat?

Saganne ridică din umeri. Pacea interioară pe care o gustase o clipă mai înainte se risipea. Simţea crescînd în el un nou val de nemulţumire, fără motiv.

Voia să-şi ia rămas bun, cînd apăru Vulpi pe terasă, urmat de un european în civil, pe care Saganne nu-l cunoştea. Amîndoi purtau cîte o sticlă sub fiecare braţ. Cu părul făcut creastă, cu haina de uniformă aruncată pe umeri, Vulpi părea un clovn.

— Cu permisiunea dumneavoastră, domnule căpitan Wattignies, şi cu tot respectul, am venit, deşi sîntem beţi criţă, Sanchez şi cu mine, să bem şampanie în sănătatea locotenentului Saganne. Pentru că acest ofiţer, pe cuvîntul lui Vulpi, este un bărbat; un adevărat saharian şi un adevărat şef pe care soldaţii şaamba l-au recunoscut deîndată, şi cămilele, cum l-au văzut. În timpul drumului de la In-Salah aici, bolnav de să-şi verse maţele, domn a fost, domn a rămas. Şi asta nu se face la comandă. Vă spun, domnule căpitan, că locotenentul pe care l-aţi căpătat e un adevărat fiu al lui Dubreuilh. Un viteaz, cum

spunem între noi, șefii de stat major. Nu spun că dumneavoastră, doctorul și sublocotenentul Geindroz, nu sînteți saharieni adevărați. Dar alde Saganne, ce mai !

Wattignies își pusese din nou lornionul și, sugîndu-și pipa, îl privea atent pe beţiv, fără amabilitate. Vulpi rămase pe gînduri o clipă, cu ochii la stele. Apoi înjură în arabă, scuipă pe jos și vorbi iarăși, iar accentul lui provensal dădea clămpănelilor sale o notă comică :

— Nu-i ca porcul ăla de Aubagnier, Saganne al nostru ! Și eu, biet tont de Vulpi, douăzeci de ani în oaze, nici o pată pe numele meu, strig împotriva hoţului, și-s retrogradat ! Retrogradat ! ah, nemernicul !

Se clătină pe picioare, parcă lovit de nedreptate, și se agăță de umărul însoţitorului său :

— Nu-i nimic, e și ceva bun în asta. Pentru că eu voi găsi oriunde un prieten ca Sanchez, să-mi plătească un pahar. Bietul Sanchez, cu plămînii ciuruiţi, însurat cu o negresă și care trăiește într-o zeriba* ca un negru, dar curat, nu ca alde Aubagnier cu mofturile lui de judecător de pace și, pe dindos... Tîmplar, Sanchez, își face treaba, e plătit și *barka !* nici o șmecherie. Și banii, cînd îi are, toţi pentru prieteni ca mine, totul pentru distracţii ! Chiar nevasta, dacă mă mănîncă-n pantaloni ! Dar eu, cu negresele, *macache bono.* Numai mirosul lor, și îmi dă conjunctivită. Nu-i adevărat, Sanchez ? Spune-le și tu !

Sanchez, nesigur pe picioare și hlizit, aprobă printr-un gîlgîit care-i dădu un acces de tuse. Prin cămașa descheiată i se vedea un gît de găină, plin de jeg. Din pantalonii de pînză pînă la gleznă îi ieșeau niște picioare goale, lăbărtate și bătătorite. Avea patruzeci de ani și era un moșneag.

— Bun, acum bem ! spuse Vulpi.

— Patru sticle sînt prea mult, spuse Wattignes. Deschide una, Vulpi, e de-ajuns.

— Nu mă faceţi să-mi ies din fire ! strigă beţivul. Patru sau nimic !

* Colibă. (N.t.)

Se apropie de masă și, dintr-o lovitură, sparse gîtul la două, de marginea mesei.

— Fă la fel, Sanchez, n-o să ne pierdem răbdarea destupîndu-le !

Umplu paharele în cerc. Wattignies se ridică, bău repede și spuse :

— Domnilor, bună seara. Vă amintesc că părintele Foucauld va fi aici mîine și va oficia slujba în biroul meu, la ora șapte.

După ce căpitanul părăsi terasa, Vulpi zise:

— Wattignies, om respectabil. Dar, cu tot respectul, e un nesimțitor, pișat rece.

Cuvîntul declanșă actul, așa că se duse și urină peste balustradă. Se întoarse, umplu din nou paharele.

În jumătatea de oră care urmă, vorbi numai el, încurajat de chicoteala răgușită a lui Sanchez și stîrnit de împunsăturile lui Courette; cînd îi mai reteza limbuția. Vorbi despre tot : copilăria petrecută la Marsilia unde tatăl lui era sacagiu ; aventurile din peregrinările sale prin deșert ; iubirile :

— Acum doi ani, nu, trei, la întoarcerea colonelului din raita prin Air, am cunoscut fata unui șef. Venea în cort la mine cu *amzad** -ul ei și în timp ce gîdila cu mîinile corzile, cu picioarele... O adevărată artistă ! Nu era tînără, văduvă de două ori, dar n-am mai întîlnit așa pipăit. Se zice că-s sălbatici. Totuși, ea, hm, cunoștea bărbații. Eram liniștit lîngă ea, liniștit !

Saganne bea puțin de obicei. Primele două pahare fură de ajuns ca să-l înveselească. Puse mîna pe sticlă și o goli, deși pretinsa șampanie era un vin spumos, călduț și dulce.

Curînd, Courette îi luă de subsuori, ca să-i ducă în pat, pe Vulpi, pe care amintirea violonistei cu picioarele agile îl făcuse să plîngă, și pe Sanchez, sufocat de horcăieli. Geindroz, care stătuse proțăpit la marginea terasei, se apropie și se așeză lîngă locotenent. Saganne se temu

* Vioară tuareg avînd o singură coardă. (N.t.)

să nu înceapă cu confidențele : era o oră propice. Dar Geindroz continua să tacă ; era desigur un tînăr din aluat bun. Stătură așa, unul lîngă altul, împresurați de tăcere. Din cînd în cînd, răgetul unui măgar se înălța ca o trîmbiță, se lățea în sunete de jale, apoi se stingea cu gîfîieli obscene.

Pînă la urmă, Saganne ațipi. Zgomote, rîsete la celălalt capăt al terasei, dinspre camera sa, îl treziră. Nu le dădu nici o atenție. Se simțea odihnit, îngăduitor, om superior. Fără să-și deschidă ochii, întrebă :

— Mai ești aici, Geindroz ?

— Da, domnule locotenent.

— Ești beat ?

— Nu

— Ești bucuros că pleci la Adrar, Geindroz ?

— Da, domnule locotenent.

— Nu-l ține de rău pe Courette. Face pe nebunul, dar nu-i băiat rău.. Nu te duci să te culci ?

— Nu mi-e somn.

Saganne se ridică și se întinse :

— Mie, da... Bună seara, dragă.

Înainte de a ajunge la scară, se întoarse spre sublocotenent :

— Te simți bine, Geindroz ? Cum stai cu moralul ?

— Nu prea grozav.

Ca să răspundă cum o făcuse, tînărul trebuia să aibă într-adevăr nevoie să vorbească, să fie ascultat. Datoria lui Saganne era să se întoarcă, să se așeze lîngă sublocotenent. Ezită. Nici un impuls nu-l mîna spre acest băiat scorțos datorită bunei educații. Totuși nu putea să nu-i răspundă nimic. Fără să facă vreun pas spre Geindroz, care stătea în întuneric, întors spre el, îi spuse :

— Îmbată-te. Nu, sînt idiot. Ascultă, Geindroz, n-aș putea să-ți spun ceva care să te ajute, sîntem prea diferiți. Ești de viță nobilă, eu nu. Nu-s credincios, și mi-e totuna...

— Ați ghicit? spuse Geindroz.

— Ce ?

— Că am pierdut harul lui Dumnezeu.

Vocea băiatului tremura. Saganne pufni pe nas. Mai bine să pufnească decît să rîdă batjocoritor. Dar ce să-i spună ?

— Nu mă mai pot ruga, începu din nou Geindroz. Nu mă mai pot ruga. Cu fiecare secundă mă îndepărtez de Dumnezeu. Va fi o tortură să apar mîine în fața preotului. Mă înțelegeți ?

Pe un ton mai aspru decît ar fi dorit, Saganne răspunse :

— Nu, nu înțeleg. Sînt dezolat.

Se duse spre camera lui. Zgomotele și rîsetele care-l treziseră adineaori din toropeală încetaseră. Cînd intră pe ușă, lumina lunii îi încadră silueta. Fata era așezată jos, lîngă perete, cu rochia adunată în jur, cu fața ascunsă în mîini. Descoperind acolo copila pe care o zărise la puț, nu se simți în nici un fel tulburat : nici o tresărire de surpriză, nici un freamăt de dorință. Făcu gesturile pe care se pregătise să le facă : aprinse lampa, aranjă fitilul care fumega. O fi vreun dar special, această indiferență care-l cuprindea în împrejurările grave sau minore, în care alții găsesc prilej să-și piardă capul ? Sau, dimpotrivă, poate-i semn că-i o fire lipsită de generozitate ?

Fata ridicase ochii și-l urmărea cu privirea. Îi zîmbi. Că-i era frică sau că se distra, nu putea s-o ghicească. Era acolo, oferindu-i nasul perfect, ochii de statuie pictată, gura cărnoasă cu buzele închise la culoare. Saganne cunoștea îndeajuns moravurile tuaregilor și libertatea de care să bucurau femeile ca să fie sigur că nu venise în camera lui împotriva voinței ei. Pe de altă parte, era însă clar că n-o făcuse din proprie inițiativă. Consimțise să joace un rol într-o farsă pregătită de altcineva, de Courette, fără îndoială.

Se apropie de ea și-i puse mîna pe cap. Gestul era o reminiscență a celui pe care îl văzuse la căpitanul Flammarin, la Djelfa. Își dădu seama de asta, făcîndu-l

Din codițele împletite strîns, unse cu unt, se înălța un miros numai plăcut nu pentru nasul unui european : tot ce putea să mai însemne ispită pentru Saganne, trecu. Folosind cele cîteva cuvinte din limba tamahek *, pe care le învățase, îi spuse fetei că trebuie să plece. Vru să-i spună că o găsea frumoasă, dar îi lipsi vocabularul. Ea se ridică fără grabă și privi în jur. Nu părea nici decepționată, nici ușurată. Apoi, cu o voce groasă, rapidă, fata vorbi. Înțelese că-i cerea ceva, dar nu pricepu sensul. Răspunse : „Fă cum vrei". Dezvelind niște dinți negri, ea izbucni într-un hohot mare de rîs. Sfărîmă astfel imaginea de serafim enigmatic pe care și-o făurise imaginația locotenentului, cînd scuipă pe pardoseală tutunul mestecat. Saganne nu căzu în ridicolul de a gîndi că mica lui musafiră îi dezvăluise adevărata ei fire. El, pentru că avea un alt soi de civilizație, o găsise plină de grație, așa, rezervată, și-i socotea vulgară veselia. Faptul că nu avusese nici un reflex prostesc îl satisfăcu. Și-i risipi o anume rigiditate care, oricum ar fi fost, îl stînjenea în purtare.

Fata simți că se ridicase o barieră. Fără nici o jenă, dădu ocol camerei, luînd în mînă obiectele, mirosindu-le, atingîndu-le de obraz. Alerga de la ceasul deșteptător la aparatul de ras, de la periuța de dinți la călimară. Avea mișcări vioaie, și privirea ascuțită de atenție a celor stăpîniți de o plăcere. Saganne înțelese că nu venise în camera lui nici pentru că el îi plăcea, sau că voia ca ea să-i placă, nici pentru banii pe care Courette trebuie să-i fi promis, ci împinsă de un mobil mai puternic decît interesul sau dorința : curiozitatea.

O privi umblînd. Cum trecea pe lîngă el, fără premeditare, o prinse de încheietura mîinii și o conduse spre pat. Se lăsă iubită cu o lipsă de pudoare senină pe care Saganne n-o văzuse la nici o femeie și pe care o găsi încîntătoare.

* Limba tuaregilor. (N.t.)

Cînd răsări soarele, pe la ora trei, se trezi cîteva secunde și o văzu dormind colac, pe jos, lîngă pat. La ora cinci, Embarek aduse cafeaua. Ferlcit să constate că locotenentul său știuse să răspundă bărbățește glumei, îi puse lui Saganne, fără să-i pese de fata care nu putea să-l înțeleagă pentru că nu înțelegea decît limba tamahek, întrebări precise despre plăcerile pe care i le oferise. Saganne îi închise gura și-i ceru să-i servească de interpret. O așeză pe puștoaică lîngă el și-o întrebă cum o cheamă („Demla"), vîrsta („cincisprezece ani"), de ce venise în fort și ce voia să facă.

Embarek traducea frază cu frază :

— Am venit la fort deoarece caidul Baba mă bate și nu-mi dă să mănînc... Că-i un negru și eu nu sînt o sclavă, ci o fată targhi imrad de sînge nobil... Vreau să rămîn cu francezii, cu tine... Cînd vei pleca mă vei lua cu tine pentru că aici n-am să mă mai pot mărita... N-am cămilă de dat ca dotă dar știu să cos, să pun cortul, să îngrijesc animalele, să fac supă și plăcinte. Nu mănînc mult ; nu sînt bolnavă. Merg mult pe jos fără să obosesc. Pot face mulți băieți.

Cînd Embarek termină de tradus, ea adăugă ceva rîzînd, cu vocea ei răgușită, atît de în dezacord cu chipul ei de înger.

— Ce spune ? întrebă Saganne.

— Spune că ești cel mai grozav bărbat pe care l-a cunoscut.

— A cunoscut mulți ?

Fără să mai traducă întrebarea, Embarek răspunse :

— Femeile tuarege sînt toate niște tîrfe.

În timp ce Saganne își bea cafeaua, întrebîndu-se ce va face cu cucerirea asta, fata se lansă într-un discurs vehement :

— Ce spune ?

— Spune despre caidul Baba că e un hoț care îi ia toți banii pe care căpitanul îi dă pentru ksurieni. Cînd francezii nu-s aici, el spune că o să vină într-o zi războiul sfînt, c-o să-i alunge pe toți *kufarii*, necredincioșii, și

apoi el se va duce la Meca, să se purifice. Spune despre caidul Baba că ia recoltele de la ksurieni și nu le dă bani. Spune că el are două puști ascunse în munte și povestește că într-o bună zi o să tragă în necircumcișii ăștia, apoi o să le taie coaiele cu cuțitul pentru că kufarii sînt niște pui de cățea.

— Spune-i că nu așa trebuie să se poarte cu mine, spunîndu-mi minciuni ; n-o să cîștige nimic.

În timp ce Embarek vorbea, fata îi aruncă o privire disprețuitoare lui Saganne. Răspunse prin trei cuvinte scurte, cu vocea sugrumată de mînie.

— Spune că nu minte, zise Embarek.

Saganne își stăpînea dorința de a mîngîia brațul, mîna, obrazul Demlei. Își repeta : „Fără sentimentalism". Își termină ceașca, o întinse lui Embarek :

— Dă-i cafea !

Bău plescăind tare din limbă, din nou veselă, cu ochii întunecoși plini de șiretenie. Puse ceașca pe jos și, cuprinsă de un acces de pudoare, de neînțeles, își acoperi fața cu un fald al rochiei. Vorbi prin pînză. Embarek, care nu auzea bine, o puse să repete fraza. Se ridică apoi și-i spuse lui Saganne rîzînd :

— Spune că un proverb targhi zice : „Și un cîine, dacă te iubește, trebuie să-l iubești".

Mai înainte ca Saganne să apuce să facă gestul duios pe care și-l reținuse, Demla se ridică și o șterse la fugă.

— Unde se duce? întrebă Saganne.

— Cu femeile tuarege nu poți ști niciodată, domnule locotenent.

— Unde doarme de cînd este în fort ?

— Doctorul i-a pus niște saci într-o debara din spatele infirmeriei.

— Ce mănîncă ?

— Există Marguerite, spuse Embarek.

— Se culcă cu el ?

— Nu, nu se duce cu negri. Se duce cu francezii. E o șmecheroaică.

— Cu doctorul ?

— Eu mă ocup de tine, spuse Embarek Nu mă interesează poveștile altora.

— Hai, Embarek, vorbește !... Uite, pune-ți cafea.

Saganne voia să știe. Nu era gelozie. De fapt, da, era o criză de gelozie amoroasă brută.

Bătrînul codoș scoase niște piuituri. Nimic nu-l dispunea mai mult decît bîrfa. Se așeză pe jos ca să bea, își trecu limba peste buze.

— Ei, povestește, se culcă cu doctorul ?

— Doctorul n-o face aici, domnule locotenent. Dintre ofițerii de aici, doar căpitanul o face... și tu.

Saganne zîmbi gîndindu-se la declarațiile înflăcărate ale lui Courette din timpul cinei, la crucifixul atîrnat deasupra biroului lui Wattignies. Aflînd că Demla nu se dăduse nici monstruosului Marguerite, nici prietenului său Courette, se simți ușurat.

— Căpitanul cu cine se culcă ?

— Cu cine se nimerește... Soldații mi-au spus. Eu n-am văzut nimic de cînd am venit.

Rușinat puțin că pusese această ultimă întrebare pe care nimic n-o justifica, Saganne aruncă pătura de pe el și-i ordonă lui Embarek să-i aducă apă să se spele.

— Îți aduc două bidoane, spuse Embarek. În dimineața asta îți trebuie apă multă.

Saganne îi făcu vînt bătrînului afară, dîndu-i un picior în spate.

Wattignies a dat jos de pe perete fotografia soției. N-a mai rămas decît crucifixul. Dosarele sînt îngrămădite pe jos : masa, învelită în alb, servește de altar. Saganne intră în vîrful picioarelor și se oprește în spatele lui Courette și Geindroz. Își încrucișează, ca și ei, brațele. În genunchi, în dreapta preotului, Wattignies strînge la piept două sticle de Ricqlès, ridicate la rangul de biurete. Aplecat peste potir, Foucauld are un spate de orfană. Cămașa lungă, fără lărgime prea mare, care-i atîrnă pînă sub genunchi seamănă mai mult cu cămașa pe care o purtau cruciații sub armură decît cu rasa unui

călugăr. E încins cu o curea din piele. Se întoarce cu brațele deschise și palmele întinse : pe Saganne, care-i vede prima oară chipul îngustat de barbă, îl impresionează ochii, poate fiindcă Dubreuilh l-l descrisese în termeni izbitori : „O privire neagră care pricepe, judecă și absolvă. Privirea unui om pentru care a trăi la înaltă temperatură a devenit o stare obișnuită. Foucauld arde de renunțare, și asta se vede". Preotul ridică ostia la înălțimea frunții. Saganne nu-și pleacă fruntea, nici nu îngenunchează. A venit la slujbă pentru că s-a gîndit că e de datoria lui de ofițer să participe. Dacă era solidar cu concetățenii săi, de ochii indigenilor, nu înseamnă că avea intenția să-și ascundă sentimentele privind religia nici față de Foucauld, nici față de Wattignies. Respectul convenienței nu ajungea pînă la maimuțăreli.

Așa cum stă nemișcat și străin de misterul care se celebrează la patru pași distanță, începe totuși, din cauza nemișcării, să fie impresionat de grandoarea ceremoniei care-i strînge laolaltă pe camarazii lui și pe el, în această celulă izolată în mijlocul deșertului. Îl privește pe Wattignies cu oarecare înțelegere, cînd acesta deschide cu fervoare gura ca să primească împărtășania. În sfîrșit, Foucauld spune *Ite, missa est* *, și-i binecuvîntează pe cei patru bărbați. În timp ce Wattignies, Geindroz și Courette răspund făcîndu-și cruce, Saganne își învîrte mustața. Nu o face cu vreun gînd de provocare. Totuși, căpitanul îl fulgeră cu o privire de cloșcă înfuriată, constrîns să se abțină în public dar care, cu prima ocazie, o să ți-o zică.

Slujba se terminase de cinci minute abia și cu toții schimbau pe șoptite cîteva cuvinte revenind la realitate, cînd apare Vulpi. N-a băut încă. Sobrietatea nu-i vine bine : are aerul unui evantai jerpelit și închis.

— Părinte, îi spune lui Foucauld, dacă un individ ca mine își îngăduie să vă deranjeze, e pentru că alde Sanchez, împlarul, a avut o noapte grea și nu-și revine. În

* *Plecați, liturghia s-a sfîrșit :* cuvintele latinești cu care se termina liturghia la catolici. (N.t.)

starea în care se află e mai mult de popă decît de doctor ; scuipă sînge fără încetare.

— Vino cu mine, îi spune Foucauld lui Courette. Şi lui Vulpi : Te urmăm.

Saganne, căruia nu-i vine să rămînă cu Wattignies şi întristatul Geindroz, îi ajunge din urmă.

Sanchez şi-a ridicat coliba la jumătatea drumului dintre fort şi sat, ca pentru a arăta că nu face parte nici din categoria francezilor, nici din cea a indigenilor. În timp ce Foucauld şi Courette intră înăuntru, Saganne se aşază pe nisip, cu Vulpi. Peste puţin, Courette se întoarce :

— Nu mai poate fi salvat, spune. Dar mai poate dura cîteva zile. După un timp, îl întreabă pe Saganne :

— Ai găsit cadoul pe care ţi l-am lăsat în cameră, aseară ?

Probabil că s-a bucurat ca un elev gîndindu-se la cuvintele în doi peri şi la confidenţele pe care o să le schimbe cu prietenul lui. Nu s-a putut abţine să nu abordeze subiectul, dar vecinătatea muribundului îl obligă să fie sobru.

— Da, răspunde Saganne.

E bucuros că împrejurările îi permit să fie laconic. Nu doreşte să povestească noaptea, cu detalii, ca într-o discuţie de adolescenţi.

Foucauld iese din colibă şi-i spune lui Vulpi :

— Te cheamă.

Şi, celor doi ofiţeri, cu un surîs abia schiţat dar amabil :

— Vă rog să mă scuzaţi că vă părăsesc ; am multă treabă şi timp puţin. Ne întîlnim la prînz.

Se îndreaptă din nou spre fort. Merge fără să se grăbească dar cu pas hotărît. E omul care şi-a ales drumul şi şi-l urmează.

Pe jos, în colibă, e nisip. Nevasta, chircită în semiîntuneric, geme fără oprire, cu gura închisă. Sanchez stă întins pe patul înalt din scînduri pe care şi l-a făcut

singur. De cum îl vede pe Vulpi și pe ofițeri, se ridică, cu ochii aprinși de febră, cu o indignare șuierătoare care-i întreruptă tot la trei cuvinte de accese de tuse.

— Mi-a spus c-o să mor, puiul de lele! L-am dat afară, și încă cum! Asta-i colibă, da-i a mea. Mizerabilul, mi-a zis, spovedește-te, împacă-te cu Dumnezeu, trimite-ți nevasta acasă la ea, nu mai bea, trăiește-ți demn ultimele zile!... Nu vreau să mor. Am să plec de aici, mă duc la văr-miu care se îmbogățește vînzînd roșii la Oran... Tu ești, doctore? Scapă-mă, doctore! Fă-mi injecții! Dacă spui fără absint, fără absint să fie! Am patruzeci de ani, vezi doar! La șaptezeci de ani și chiar mai mult, tatăl meu descărca încă vapoare la Barcelona. La Oran, acolo, am să muncesc, am să pun parale de-o parte, am să am copii cu o franțuzoaică.

Scuipă un sînge negru, cade la loc pe scînduri, murmurînd: „Popa! el aduce moartea!"

Nu s-a mai vorbit de Sanchez în timpul prînzului. Marguerite a dat la masă un pui targhi, slab și cu multe tendoane, ca și stăpînii lui. Foucauld adusese o sticlă de muscat de la călugării albi din Maison-Carrée. Lăsa să se vadă că mănîncă puțin și refuză să bea vin. Courette, agasat de atîta sobrietate, insistă ca măcar să-l guste. Foucauld îi răspunde: „Îi știu gustul; e vinul de liturghie", și-și îndulci ironia strîngînd din pleoape.

Saganne știa că Foucauld e cel mai bun cunoscător al triburilor tuarege. De cînd se instalase în Hoggar, din 1905, părintele își consacra timpul unui dicționar, unei gramatici și unei culegeri de legende și poeme. Și citise mult, învățase mult din conversațiile cu Dubreuilh și Hazan, își luase multe note. Îi puse întrebări lui Foucauld cu o precizie care-l făcu pe acesta să lase să se vadă plăcerea pe care o încerca găsind în acest tînăr locotenent atent un posibil colaborator la lucrările sale.

Cînd se termină masa, preotul îi propuse lui Saganne să-și continue în doi discuția, făcîndu-se a uita că, de obicei, în aceste întîlniri de duminică, acel moment era

consacrat unei conversații cu Wattignies. Căpitanul își împinse scaunul :

— Sper, părinte, că o să găsiți o clipă și pentru mine, înainte de a pleca ?

— Desigur, spuse Foucauld. Trebuie să vă vorbesc despre prietenul dumneavoastră, caidul Baba.

— Ce anume, în legătură cu Baba ? îl întrebă Wattignies în defensivă.

— O să vă spun, domnule căpitan. Pe curînd.

Courette se apropiase de Saganne și-i strecură :

— Wattignies o să-ți poarte pică. Foucauld e proprietatea lui personală.

Saganne zîmbi :

— Ești mic, bătrîne, și tot așa și judeci. Wattignies e mai presus de asemenea lucruri.

Courette îi dădu amical un pumn prietenului său :

— Și tu, tu ești un naiv. Ferește-te. Wattignies poate deveni de temut.

Foucauld îl duse pe Saganne spre munte pînă la un lac cu apă verde, înconjurat de cătină. Era mărginit de o plajă plină de tărtăcuțe ; tijele lungi și frunzele galbene desenau arabescuri pe nisip și, din loc în loc, pe trei sferturi îngropat, la cald ca un ou, apărea un dovleac mic cu dungi galbene și verzi.

Cei doi bărbați se așezară. Nu schimbaseră nici o vorbă pe drum. Înainte de a relua discuția despre tuaregi, Saganne vru ca lucrurile să fie clare :

— Părinte, am primit o educație anticlericală pe care nu o reneg. Mă îndoiesc că cineva m-ar putea converti vreodată.

— Apreciez sinceritatea dumitale. Am înțeles privindu-te la liturghie. N-am să încerc să te convertesc. Permite-mi totuși să nu disper. Căci nu întîmplarea te-a făcut să alegi un ideal militar care-i făcut din supunere, renunțare, sacrificiu. Și nu întîmplarea te-a făcut ca dintre toate căile deschise unui tînăr ofițer, să alegi Sahara. Aici avansarea vine mai încet, lovitu-

rile spectaculoase rămîn necunoscute. Ofiţerii îşi fac slujba ca şi călugării, într-o mănăstire imensă. Cum n-aş spera ? Toate virtuţile pe care le presimt în dumneata sînt virtuţi creştine. Şi-apoi, Ahaggarul este cel mai frumos loc din lume ca să întîlneşti harul divin.

Saganne protestă spunînd că ţelurile sale sînt mult mai puţin nobile, că a ales Sahara pentru că pur şi simplu viaţa de garnizoană îl sufoca.

— Dragă domnule Saganne, reluă Foucauld, nu ştiu dacă o ştii sau nu, dar dumneata eşti un căutător de absolut. Înţeleg de ce rîzi cînd o auzi. Dar să revenim la tuaregi...

Vorbiră o oră despre tuaregi ; Saganne întreba, Foucauld răspundea. Saganne a fost frapat de probitatea intelectuală a preotului. Spre deosebire de Dubreuilh, ale cărui cunoştinţe erau mult mai superficiale, Foucauld respingea teoriile cu caracter general, comparaţiile aproximative. Se părea că cercetările întreprinse asupra lumii targhi nu-i serveau să înţeleagă mai bine ca să acţioneze, ci doar să cunoască.

Saganne i-o spuse.

— Te înşeli, răspunse Foucauld. Dacă nu eram convins că lucrările mele servesc interesele Franţei şi a naţiilor pe care Dumnezeu le-a pus sub oblăduirea noastră, nu le-aş fi întreprins. În materie de colonii, ne-am mulţumit prea adesea cu jumătăţi de măsură. E vremea să dăm la iveală adevărul şi să-l facem acceptat. Numai cu preţul acesta, opera de civilizare care ne este încredinţată, va reuşi.

Înainte de a se despărţi, Foucauld îl invită pe Saganne să vină să-l viziteze în vizuina lui din Aserkem, în munţi.

— Pentru mine va fi întotdeauna o plăcere să te văd. Mai am multe lucruri să-ţi spun.

Saganne îi mulţumi sincer şi călduros. N-avea nici o părere despre Foucauld ca trimis al lui Dumnezeu ; Foucauld, omul de ştiinţă, îl cucerise.

Seara, se retrase devreme în camera lui şi-l trimise pe Embarek să-i spună Demlei că nu trebuia să vină. Înainte de a adormi, îşi notă tot ce aflase de la Foucauld.

La ora trei, a doua zi dimineaţă, ordonanţa lui Wattignies îl trezi : căpitanul îl chema. Se îmbrăcă în grabă, traversă curtea în care nisipul rece mai păstra frigul nopţii. Cerul, fortificaţiile fortului, muntele, totul părea făcut din aceeaşi materie vaporoasă, violet-deschis. Zece chaambani cu carabina pe umăr aşteptau lîngă cămilele înşeuate. Cămilele încercau să se muşte bălăngănindu-şi larg gîturile. Oamenii băteau din picioare şi îşi suflau în mîini ca să se încălzească. Wattignies, cu chipiul pe cap, se plimba prin biroul lui, trei paşi într-o parte, trei în alta

— Îţi amintesc că-ţi reiei serviciul în dimineaţa asta, Saganne. Aici totul începe devreme. Plec să-mi inspectez şantierele. Mă voi întoarce peste trei zile.

Cu o mişcare bruscă, de marionetă, îi arată hîrtiile puse teanc pe birou :

— Îţi las astea : situaţie nominală cu plata indemnizaţiilor pentru meharişti, de completat în trei exemplare ; borderourl recapitulative cu cumpărările de orz, patru exemplare ; inventar trimestrial al armamentului şi materialului, patru exemplare. Birourile din Alger se hrănesc cu hîrţoage. O să-mi mai trebuiască şi rapoartele privind cei doi oameni pe care i-ai pierdut pe drum. De pregătirea expediţiei spre Adrar se va ocupa Geindroz. Cu instruirea meharîştilor este însărcinat intendentul Laganère. I-am dat ordin să nu-i ţină mai mult de două ore pe zi. O să-ţi raporteze...

Wattignies luă cravaşa de bambus înainte de a adăuga :

— Firește, ai comanda în timpul absenţei mele. Pe curînd.

Saganne se aşeză sub crucifix şi fotografia doamnei Wattignies şi se puse pe lucru. Era prea obişnuit cu moravurile militare ca să se simtă ofensat de toanele lui Wattignies.

A doua zi, pe la sfîrșitul după-amiezii, pe cînd ma trudea la formulare și plictiseala începea să-i macine bunele intenții, primi vizita caidului Baba. După lungile plecăciuni de salut, grăsanul îl privi cu ochii lui de găină. Saganne continuă cu scrisul. După o vreme, cum Baba nu arăta nici că vrea să plece, nici că vrea să-i spună ce l-a adus, îl întrebă :

— Ce vrei ?

Baba făcu o mișcare cu mîna prin care voia să spună că ceea ce-l adusese nu era important, putea să aștepte.

— Chaambanii care au venit cu tine de la In-Salah spun că tu, tu ești un șef adevărat !

Saganne nu voia să se lase flatat de banditul acela căptușit cu grăsime. Repetă :

— Ce vrei ? N-am timp de pierdut.

Caidul își prinse cu amîndouă mîinile pîntecul scuturat de rîs.

— Ești mereu grăbit, ca un ghiaur ! Aici, asta nu-i bine !

Apoi, apreciind că nu era bine să mai pună la încercare răbdarea locotenentului, intră, în felul lui, în miezul problemei care-l preocupa :

— Tu înlocuiești căpitanul acum ?

— Cît lipsește, da.

— Și ți-a spus căpitanul de banii ksurienilor, de recolte, de rambursări, de corvezi, totul ?

Era clar că Baba voia să știe dacă noul-venit avea să intervină în sistemul de care profita din plin. Venise să-i cîștige, pentru orice eventualitate, bunăvoința.

— Ce te privește ? răspunse Saganne. Te temi pentru afacerile tale ?

Pînă atunci copil cuminte, caidul schimbă tonul și expresia feței. Cu gura strînsă, întrebă :

— E bună, Demla ?

Saganne nu răspunse. După un minut, caidul își schimbă din nou atitudinea. Se apropie de birou, se aplecă și-i șopti cu o mină de codoș care vrea să încheie o afacere :

— Domnule locotenent, pe Demla, ți-o fac cadou din partea ksurienilor.

Saganne nu lăsase tocul din mînă. Îl muie în călimara de sticlă.

— Ieși afară, Baba.

Celălalt voi să-i explice tîrgul, să-i dea amănunte despre avantaje. Saganne repetă : „Ieși afară" și se puse din nou pe scris, fără să-i mai dea vreo atenție grăsanului.

La vreo zece minute după ce caidul părăsise biroul, Saganne auzi niște țipete. Nu le dădu nici o atenție cu atît mai mult cu cît curtea răsuna de cîtăva vreme de răgetele adînci ale unui atan care, încurajat de glasurile și gesturile a vreo zece meharișți, se străduia să cucerească o femelă. Embarek apăru în ușă :

— Domnule locotenent ! Baba o ia pe fată !

Saganne ieși după ordonanță. La intrarea în fort, caidul o trăgea pe targhie după el, ca și cum ar fi dus o capră. Demla se zbătea cu mișcări smucite, cu trupul încordat, înjurîndu-l în gura mare. Chaambanii întorseseră spatele cămilei în călduri ca să privească noul spectacol. Courette apăru în pragul infirmeriei, apoi Geindroz, în fața magaziei de arme. Saganne se duse pînă la Baba și se proțăpi în fața lui :

— Dă-i drumul, îi ordonă.

Baba scuipă :

— Ea a mea ! Lasă-mă să trec !

Saganne făcu un pas înainte :

— Dă-i drumul, repetă el.

Din spatele burnuzului caidului, văzu fețișoara Demlei care-l privea mai mult curioasă decît înspăimîntată. Dintr-o privire, Baba văzu că chaambanii și ksurienii care-și pierdeau vremea pe acolo deveniseră atenți, așa că începu să strige :

— O vrei pentru tine ! Francezii ne iau femeile. Pe cele bătrîne le lasă. Pe cele tinere, le păstrează.

Cu un gest teatral, o învîrti pe fată și o aruncă la picioarele locotenentului :

— Na, ia-o ! Mie nu-mi mai trebuie. Musulmanii îi dau la spate pe necredincioşi. Musulmanii...

Diatriba îi fu întreruptă de pumnul pe care Saganne îl repezi în bărbie. Baba prevăzuse scandalul prin care spera să-l compromită pe locotenent dar nu se gîndise că acesta o să-l lovească. Rămase descumpănit o clipă, apoi îşi prinse cu mîna poalele burnuzului şi o luă la fugă fără să se mai uite în urma.

Demla se sculase de jos. Tropăia mărunt în urma lui Saganne. În colţul lor, cele două cămile nu se despărţiseră. Formau un cuplu grotesc, plin de bale şi răgete. Masculul răgea, înecat de dorinţă, şi-şi încolăcea gîtul ca un şarpe în jurul gîtului femelei. Aceasta se ferea de el cu paşi mici, îşi trăgea crupa şi, din cînd în cînd, îşi legăna capul ca să-l muşte de coapsă pe încăpăţînatul nepriceput.

Saganne era furios. Trecînd prin faţa lui Geindroz, îi aruncă :

— E cămila dumitale, nu ? Şi dacă o laşi să fete, o să mergi la Adrar pe jos, sau cum ?

Se opri în dreptul lui Courette, cu fata la trei paşi în urma lui ;

— Trimite-l pe infirmier să-l aducă pe Marguerite !

Cînd sosi negrul, Saganne puse mîna pe umărul lui de uriaş şi-i spuse cu voce tare, ca toţi cîţi erau în curte să-l audă :

— Marguerite, o s-o păzeşti pe targhie ca şi cum ar fi sora ta. Dacă încearcă cineva să se atingă de ea, îl sfărîmi, ai înţeles ?

— Da, domnule locotenent, răcni Marguerite cu o voce de stentor, ca să se menţină — din imitaţie sau deferenţă — în registrul ofiţerului.

Wattignies se întoarse din inspecţie într-o dispoziţie excelentă. Balizajul pistelor cu ajutorul grămezilor de piatră — misiune epuizantă pentru cei pe care-i însărcinase cu ea, dar de altfel foarte folositoare — era ideea lui fixă : indigenii îl porecliseră „căpitanul pie-

tricică". Găsise şantierele într-un stadiu mult mai avansat decît sperase. Reuşise să amenajeze şi o pistă de aterizare pentru aeroplane. Asta-l încînta. Repeta, frecîndu-şi mîinile :

— Pînă la transsaharian, vom avea aeroplanele. Am făcut un raport. Imaginaţi-vă ! Alger — Tombouctou în trei zile ! O să vedeţi că din acest mare deşert de nestrăbătut o să facem un bulevard !

În cu totul altă dispoziţie l-a găsit Saganne cînd a intrat în biroul lui, a doua zi dimineaţă. Începu printr-un rece :

— Domnule Saganne, nu sînt mulţumit de dumneata.

Tonul urcă pe măsură ce-i înşira primele reproşuri :

— L-ai înjurat şi bătut în mod public pe caid. Te-ai afişat cu o indigenă.

Foarte curînd, urla :

— Te crezi puternic, nu ? Pentru că ai citit două sau trei cărţi şi pentru că mehariştii au fost impresionaţi de aerele dumitale de mare şef, crezi că-ţi poţi permite orice ! Dar nu eşti decît un mucos care nu ştie nimic, care găseşte cum să prăpădească doi oameni de la In-Salah pînă aici ; care, de cum a ajuns, e pradă nervilor ; care, după ce abia s-a însănătoşit, se îmbată în tovărăşia unora ca Vulpi şi Sanchez, indivizi a căror existenţă insultă pe dumnezeu ; care-şi petrece noaptea cu o tîrfă ; care, de abia ieşit din braţele ei, aleargă la slujbă ca să fie bine văzut, dar care, neputîndu-şi ascunde firea, are o atitudine intolerabilă ! Ştiu despre dumneata mai mult decît gîndeşti, locotenente. Ştiu cum te-ai purtat la Djelfa. Ţi-a ajuns vorba înainte. Nu înţeleg cum a putut colonelul Dubreuilh să te placă aşa de tare. Sau, mai curînd, îl înţeleg prea bine după ce te-am văzut cum l-ai învîrtit pe Foucauld. Felul în care i te-ai băgat pe sub piele, flatîndu-l, ascunzîndu-i că n-ai nici o religie, e nedemn !

Saganne nu era obişnuit să ridice cineva tonul la el ; ceva îl oprea să strige. Chiar cîinii din cartier, pe cînd era copil de trupă şi mai tîrziu soldat, lătrau pe un ton

mai scăzut cînd îl vedeau. Asista la explozia aceasta de furie ca și cum nu i s-ar fi adresat, împărțit între stupefacție și dorința de a rîde.

A trebuit să facă un efort ca să vorbească despre singurul lucru care-l jignise și pe care credea că, oricum, nu trebuia să-l lase să treacă neobservat :

— Domnule căpitan, ați amintit de comportarea mea la Djelfa. Aș putea să vă întreb la ce faceți aluzie ?

Wattignies nu răspunse. Mîinile îi tremurau și fața, strîmbată cu o clipă înainte, i se întinse, fie de oboseală nervoasă, fie de rușine că s-a lăsat în mod nepermis în voia nervilor, dincolo de orice limită. Se sculă în picioare și spuse cu o voce răgușită, smulgîndu-și parcă fiecare cuvînt :

— Domnule Saganne, dacă ai cît de cît stimă pentru mine, vei uita scena aceasta pentru care îți cer, cu umilință, iertare.

Acest „cu umilință" îl năuci pe Saganne. Mînia pe care o simțea crescînd în el pe măsură ce-și spunea că acest căpitan, fie că era sau nu o marionetă ridicolă a nervilor lui, îl insultase în termeni inadmisibili, îi trecu într-o clipă. Spuse primul lucru care-i trecu prin minte :

— Domnule căpitan, vă solicit permisiunea de a mă duce pentru cîteva zile la părintele Foucauld.

Wattignies era din nou stăpîn pe el. Se obișnuise de mult cu ieșirile acestea, cu alternarea între furie și umilire, așa că știa să și le domine cu o ușurință foarte surprinzătoare pentru cei de față. Răspunse calm :

— Bineînțeles, domnule Saganne, du-te la Asekrem.

Apoi adăugă :

— Îți mulțumesc că te-ai achitat de corvoada hîrtoageler pe care ți le-am lăsat.

Adăpostul lui Foucauld era o căsoaie dărăpănată de piatră pe marginea prăpastiei. Te aflai în inima Kudiei, privirea îți aluneca peste teribilul masiv muntos. Sufla un vînt glacial. Cînd soarele apusese, djebelul* Ahmar,

* Munte, vîrf al acestuia. (N.t.)

muntele roșu, se aprinse de la bază spre vîrf, arzînd parcă din interior, în timp ce tot Atakorul se colora în violet. Apoi culorile păliră, muntele se stinse, cerul verde-albăstrui și roz deveni, aproape dintr-o dată, bolta neagră din fiecare noapte, înainte ca stelele să-l lumineze.

Saganne se culcă într-o scobitură a stîncii, pe un pat de nisip, lîngă cămila albă pe care Embarek i-o alesese la In-Salah. Era un animal de cu totul alt soi decît dromaderul grosolan de la Uargala. Saganne se atașase de ea și i se părea cîteodată că și reciproca era adevărată.

Foucauld trăia la Asekrem împreună cu un adolescent abrutizat — un sclav pe care-l răscumpărase și-l botezase Pierre — și un targhi scăpat de la moarte, din tribul Dag-Rali, care-l ajuta la treburi. Bătrînul Ben Messis știa toate legendele care țineau loc de istorie poporului său și era în stare să recite genealogia tuturor luptătorilor.

Programul lui Foucauld era strict; nu-l modifică din cauza vizitatorului. Saganne a fost invitat să asiste, fără să pună întrebări, la transcrierea poemelor pe care preotul le adusese de la Tamanrasset.

La prînz, Focauld lăsă creionul jos și spuse :

— Avem la dispoziție o oră să mîncăm și să stăm de vorbă.

Pierre aduse două bucăți de plăcintă și un urcior cu apă. Foucauld mîncă — a fost o treabă de cîteva minute — înainte de a-l întreba pe musafir :

— Domnule Saganne, deci peste cîteva săptămîni vei pleca spre Adrar pe urmele amenokalului Mussa Ag Amastan și a triburilor sale? Cum mă îndoiesc că veți reuși să-i convingeți repede s-o ia spre nord, o să stați mult cu ei. O să trăiți împreună. O să pălăvrăgiți cu ei. Mi-ai face un serviciu de seamă dacă ai vrea să-ți notezi într-un jurnal, în fiecare seară, ceea ce vei afla : vocabular, turnură de frază, povești, poeme, legături de familie.

— O voi face bucuros, spuse Saganne, dar am o competență limitată și mă tem...

— Vei învăța repede, i-o tăie Foucauld. N-am nevoie de impresii ; am nevoie de fapte precise, verificate, răsverificate. Aceasta cere grijă : tuaregii fabulează întruna. Sînt lăudăroși ca și copiii prost crescuți. Un lucru ar fi foarte util : să faceți, cu prietenul dumitale doctorul Courette, un inventar al metodelor de îngrijire și al igienei. Ben Messis mi-a vorbit de un decoct împotriva sifilisului. Mi-a vorbit și de spălături cu apă de care fac uz tinerele, care trăiesc, după cum știi, în cea mai completă libertate, ca să evite sarcina. Sînt subiecte mai greu de abordat pentru mine.

Foucauld își plecase ochii :

— Puteți conta pe mine, spuse Saganne.

Hotărîse să nu-i spună nimic preotului despre diferendul pe care îl avusese cu Wattignies. Tot Foucauld abordă subiectul.

— Ai în Wattignies un șef valoros, curajos, întreprinzător și drept. Totuși firea îl orbește cîteodată. Nu te lăsa înșelat de ieșirile lui. Wattignies poate comite cu bună-credință erori și apoi se încăpățînează în ele. Îți revine să veghezi asupra lui, cu diplomație. Dar cea mai gravă greșeală a lui Wattignies nu lui trebuie să i se reproșeze. Nu poți face nimic și nici eu, în ciuda eforturilor mele. Ține de politica pe care a definit-o și pe care o aplică prietenul nostru, colonelul Dubreuilh : să se sprijine pe nobili, să guverneze prin intermediul elitelor. În acest ținut, nobilii nu știu decît să facă raiduri, să jefuiască, să exploateze. Sînt niște paraziți, fără vreo utilitate socială, lipsiți de loialitate și de onoare. Cînd le-o cere interesul se aliază cu noi, și ne părăsesc de îndată ce situația se schimbă. Îl vei vedea pe amenokalul Mussa. Dubreuilh face mare caz de el, îl tratează ca pe-un prieten. Dar să fii sigur, domnule Saganne, că într-o bună zi, Mussa va întoarce armele împotriva noastră dacă simte că nu mai sîntem atît de puternici

sau dacă sprijinul nostru mai mult îi dăunează decît îi folosește. Soarta triburilor peste care domnește, bunăstarea lor, este ultima lui grijă... Ca să cucerim aceste întinderi și să ne punem amprenta aici, nu trebuie să încurajăm această castă de bandiți. Trebuie, dimpotrivă, s-o dăm jos și să ne concentrăm toate eforturile în slujba săracilor, a celor care, de secole, sînt împilați. Prezența noastră aici trebuie să fie o ocazie de emancipare a lor. Ei ne vor fi recunoscători și credincioși, dacă ceea ce le aducem este dreptatea și bunătatea. La Tamanrasset, cum ai vrea ca nenorociții aceia de ksurieni să creadă în Franța, cînd sînt storși de caidul Baba pe care-l sprijină Wattignies!

Saganne se feri să aprobe sau să dezaprobe. Știe că datorită lui Dubreuilh, și poate îmboldit de acesta, Foucauld se instalase în Hoggar, și se mira că doi oameni despre care se spunea că sînt atît de apropiați puteau să aibă concepții atît de diferite. Dar, la urma urmei, ce aveau comun el și Wattignies, Courette și Geindroz? Ce aveau comun ei toți, saharienii, în afară de prezența în Sahara?

Pe la mijlocul după-amiezii, doi soldați chaamba din fort sosiră și îi dădură un mesaj lui Foucauld. Foucauld îl citi, scrise îndată ceva drept răspuns și-i expedie pe cei doi oameni. Nu-i spuse lui Saganne despre ce era vorba și acesta nu-l întrebă nimic. Pe la cinci, Saganne, care se temea să nu-l deranjeze pe Foucauld printr-o ședere prea lungă, își luă rămas bun.

Cînd ajunse la Tamanrasset se lăsase noaptea. Trecînd prin fața colibei lui Sanchez, îi văzu, la lumina unei lămpi cu carbid, pe Courette și Vulpi aplecați peste tîmplar. Se dădu jos de pe cămilă și se duse la ei. În patul lui din lemn de etel. Sanchez horcăia. Nevastă-sa stătea jos într-un colț, cu obrazul inexpresiv, așteptînd să vină timpul să spele trupul și să-l îngroape, așa cum, alteori, aștepta să termine caprele de băut.

— Dă-mi un absint, Vulpi; un absint, nu lapte, horcăi muribundul.

Bău, scuipă, bău din nou. Courette îi șopti lui Saganne :

— A băut aproape o sticlă. Cel puțin, moare fericit.

Întărit de alcool, Sanchez începu să vorbească, foarte repede, șoptit, cu o voce răgușită despre care parcă știa că în cîteva minute n-avea să mai vibreze :

— Absintul, da, m-a vindecat întotdeauna. De zece ani de cînd tușesc, numai absintul mi-a făcut bine. Am cumpărat prafuri Cok, văzusem o reclamă, da' nu-i decît o șarlatanie, cu tot tacîmul. Știi, Vulpi, mama s-a recăsătorit. E bogată acum. Ține o cîrciumă la Ramblas. Cînd luăm concediu, mergem acolo. O să ne așezăm pe o bancă. O să comandăm băuturi și cînd o să vină cu plata, o să spun : „Sînt fiul tău. Aici sînt acasă. Trebuie să-mi dai să beau și să mănînc pe gratis. Nu mai vreau să plec".

Capul îi căzu. Repetă : „Nu mai vreau să plec. Nu mai vreau să plec". Muri cu mîinile la gît, cu gura căscată, încercînd să mai prindă cîteva zdrențe de aer.

Ieșind din colibă cu lampa în mînă, Courette îl întrebă pe Saganne :

— Vii de la Asekrem ? Ai văzut mesagerii pe care i-am trimis ?

— Am văzut doi flăcăi. Dar Foucauld nu mi-a spus că i-ai trimis tu.

— Eu îi trimisesem. Îi spuneam că Sanchez e pe moarte, că trebuie să vină. Știi ce mi-a răspuns Foucauld al tău ? Uite, citește.

Îi întinse lui Saganne foaia de carnețel pe care Foucauld scrisese : „L-am văzut pe Sanchez. Nu-i nimic de făcut cu el. N-am timp de pierdut".

Saganne îi înapoie hîrtia prietenului său. Poate pentru că tocmai plecase de la preot, se crezu obligat să-l scuze :

— Nu trebuie să-l judeci după asta.

Courette rînji :

— Nu-l judec !

Și adăugă :

— Știi, Charles, lucrul de care e bine să te păzești înainte de toate e să faci pe omul de seamă... Mai ales noi, aici, cu „încercarea de autodepășire", cu „mistica deșertului", și toate celelalte.

Apoi își strecură brațul sub cel al locotenentului:

— Vino, consăteanule! O să bem un absint în camera mea. Nenorocitul ăsta de Sanchez m-a făcut să-mi fie sete. Ți-e nu ți-e?

Goliră cîte un pahar, stînd alături pe patul de campanie. În fața lor, sprijinite de perete, stăteau violoncelul și carabina, așa cum le văzuse Saganne la Djelfa, cînd îl întîlnise pentru prima oară pe prietenul său.

— Știi ce mi-ar plăcea? întrebă Courette.

— Spune.

— Să mă asculți cum cînt.

Se instalară pe terasă, sub cerul liber, Courette așezat pe marginea scaunului, ținînd instrumentul între picioare, Saganne lipit cu spatele de balustrada în unghi, îmbrățișîndu-și genunchii cu mîinile.

Courette potrivi arcușul. Primele măsuri răsunară puternic, neașteptat. Nu era un virtuoz. Se străduia, apăsa pe fiecare notă. Saganne fu emoționat, mai puțin de muzică cît de acel ceva încăpățînat ce exista în înlănțuirea sunetelor.

Cînd s-a făcut din nou liniște — și acum liniștea era ciudată: liniștea, întunericul deșertului și decorul acela de capăt de lume — Saganne îi spuse prietenului său că-l invidiază.

— De ce?

— Fiindcă știi să cînți la violoncel. Mai exact, că ești în stare să parcurgi o bucată de la un capăt la altul. Da, așa-i. Te invidiez pentru satisfacția pe care trebuie s-o ai că ai făcut ceva complet, încheiat, ceva care iese din limita evenimentelor.

— Ceea ce-ți dă satisfacție nu-i să execuți toată bucata, ci să o execuți bine, fie numai și cîteva măsuri.

— Numai arta permite asta, nu? continuă Saganne, care-și urmărea ideea: o bucată muzicală, un tablou, o

carte. În viaţă, nimic nu-i încheiat. Împrejurările, hotărîrile, întîmplarea, faptele, totul se înlănţuie; formează o tramă, bineînţeles, dar firele rămîn în aer.

Sărind de la una la alta, întrebă:

— Îţi aminteşti de Madeleine de Sainte-Ilette, de la Djelfa?

— Bineînţeles, spuse Courette; domnişoara Madeleine şi sora ei, Jeanne, cea pioasă. De ce? Eşti îndrăgostit?

— Nu cred, spuse Saganne. De altfel, mă întreb dacă dragostea e un lucru chiar atît de frumos cum se spune... Poate că dragostea-i pentru tîmpiţi?

Courette trase violent cu arcuşul:

— Eşti minunat, uimitor, dar n-ai inimă... Lasă-mă să mă culc. Sau, mai degrabă, hai să mai bem un absint.

În cameră, privi ceasul deşteptător şi spuse:

— Sanchez trebuie să fie ţeapăn acum.

Capitolul V

După două luni şi jumătate, la 8 martie 1912, pe la ora trei după-amiază, coloana căpitanului Wattignies ajungea la taberele hoggarilor. Risipite pe imensitatea podişului, sute de cămile păşteau hadul* verde, cu picioarele de dinainte depărtate. Măgarii stăteau nemişcaţi, păşteau fiecare la locul lui, în arşiţă, parcă anesteziaţi de mirosul de fum care plutea deasupra taberei. În schimb caprele, cu botul în aer, fugeau de colo-colo, tropăind grăbit, legănîndu-şi ugerele negre pe care iezii încercau să le prindă. Behăitul lor neîncetat făcea aerul să vibreze. Între corturi şi în îngrăditurile de crengi şi spini, care serveau drept curte, pămîntul era acoperit cu resturi. Coji, bălegar, rahaţi, totul era uscat, învelit în praf.

* Plantă verde, pitică şi ţepoasă de deşert. (N.t.)

Chircite în fața acestor cămine mizerabile, înconjurate de copii goi care nici nu mai încercau să alunge muștele lipite în jurul ochilor, femeile păreau niște cerșetoare. Dar cum se ridicau și începeau să se miște, cu pași lungi și legănați, se metamorfozau în tot atîtea regine din Saba. Basmalele, negre sau albastru intens, le atîrnau de pe umeri ca niște pelerine de curte.

De cînd francezii părăsiseră puțul Tin-Rarsh, cale de cinci zile spre Nord, pîndarii tuaregi îl țineau la curent pe șeful lor cu înaintarea acestora. Cînd Wattignies, Saganne, Courette și Geindroz descălecară, Akamuk, omul de încredere al lui Mussa, îi aștepta. Îi conduse la amenokal.

Mussa se afla într-un cort de gală, înconjurat de șefii triburilor nobile : o duzină de lupi țepeni și neîncrezători. Toți aveau fața strîns înfășurată în litam *. În cort nu era nici mobilă, nici vreun obiect decorativ sau pictat, în afară de un ceainic cu gîtul lung și de pahare puse pe o tavă de aramă. Covoarele jegoase, pielea cortului tăbăcită grosolan și cusută cu împunsături mari, totul dovedea sărăcie și un dispreț răspicat pentru confort. Numai bijuteriile, costumele și armele — ceea ce ținea direct de persoană — dădea impresia unei oarecare griji.

Singurul obraz descoperit era cel al unei femei. Stătea la dreapta lui Mussa, ceva mai în spate. Un lanț de aur îi atîrna pe piept. Wattignies îi șopti lui Saganne :

— E faimoasa Dassine. Foucauld ți-a vorbit de ea, nu ?

Această mare doamnă, a cărei frumusețe și talent de poetă erau, de mai bine de douăzeci de ani, lăudate în toată lumea targhie, era, în acel moment, o femeie de cincizeci de ani, cu o față plată, care-și rumega tutunul.

Unul după altul, ofițerii se înclinară în fața lui Mussa și, după moda targhie, își frecară mîna de cea pe care el le-o întinse. Apoi luară loc pe covor. Cere-

* Basma cu văl care acoperă fața la tuaregi (N.t.)

monia salutărilor și a schimbului de urări începu. După regulă, ar fi trebuit să se prelungească mult. Dar lui Mussa nu-i plăceau solemnitățile. Așa că intra direct în subiect, ca un european, doar că se folosea cu multă măiestrie de o vorbărie interminabilă și totdeauna vagă atunci cînd găsea că-i necesar. Îi spuse să se scoale bărbatului care stătea în stînga lui și-l pofti pe Wattignies să-i ia locul. Începură o conversație cu vocea scăzută. Dassine trăgea cu urechea.

Contrar luptătorilor lui, Mussa n-avea nici o prestanță. Era scurt în membre și borțos ; ceea ce i se vedea din chip trăda sîngele negru.

Fiul unei sclave, Mussa, prin naștere, n-ar fi trebuit niciodată să moștenească tobolul — tobă simbolică a puterii într-o societate în care averea și puterea se transmiteau pe linie feminină. Ca să pună mîna pe putere, a trebuit să-l îndepărteze pe vărul său Attici. Reușise s-o facă dobîndindu-și de foarte tînăr o reputație extraordinară de bravură fizică, de loialitate, de inteligență. Încetul cu încetul, îi adunase în jurul lui pe toți cei pe care neîndemînarea și lașitatea amenokalului oficial îi nemulțumea.

Cînd francezii pătrunseseră în podișul Hoggar, puterea lui Mussa o cumpănea pe aceea a lui Attici. Înțelesese repede că noii ocupanți nu vor mai pleca : trecuse de partea francezilor. Hărțuit de luptătorii lui Mussa și de mehariștii chaamba ai lui Dubreuilh, Attici fugise, destul de rușinos, spre Tripolitania. Mussa luase atunci tobolul și titlul de amenokal.

La începutul conversației între amenokal și Wattignies, luptătorii au stat indiferenți. Dar aparența aceasta nu dură mult : unii dintre ei, obosind în poziție șezîndă, se lungiră pe jos, alții își scoaseră cuțitele ca să-și rîcîie picioarele. Aveau brațe musculoase, pline de brățări ; culoarea veșmintelor le întuneca pielea : era semnul lor de cochetărie să fie albaștri. Începură curînd să zboare cuvinte în doi peri, rîsete. În sfîrșit, unul din cei mai tineri, un uriaș slab cu părul crescut tufe

pe craniu, veni și se proțăpi în fața lui Saganne, întrebîndu-l :

— Cum te numești tu ?

— Locotenent Saganne.

— Bun ! Saganne, dă-mi tutun. Eu sînt Takarit, șeful taitokilor.

Locotenentul scoase punga cu tutun. Omul i-o luă din mîini și, împingîndu-și mai încolo mînerul sabiei, o făcu să dispară sub veșminte. Cu gura pînă la urechi de plăcere, îi spuse lui Saganne :

— Vino, ți-o arăt pe nevastă-mea.

Mergea cu picioarele depărtate ceea ce era șic după moda targhie. Soția lui, un turn de grăsime, dormita în fața unei căsuțe din crengi, cu o bătrînă sclavă neagră lîngă ea. Takarit îi enumeră calitățile :

— E fiica surorii lui Mussa. Dacă are un fiu, va avea tobolul, după Mussa. O să fiu cinstit și o să primesc multe cadouri pentru că o să fiu tatăl amenokalului. Mănîncă mult unt. Cînd o vreau, îmi trebuie două negrese ca să-i ridice picioarele.

Femeia îl întrerupse în limba tamașek.

— Ce spune ? întrebă Saganne.

— Spune : francezul îmi dă pînză, ace, coliere și medicamente. Mie îmi dai sare, sămînță, macaroane, cartușe. Tot ce ai bun.

Saganne izbucni în rîs. Acest lucru, departe de a-l vexa pe Takarit, îl încîntă. Mai tîrziu, locotenentul află de la noul său prieten că tuaregii îi împart pe oameni în „cei care rîd", și „cei care nu rîd". Aceștia din urmă nu meritau nici încredere, nici stimă.

Embarek, care nu-l pierdea niciodată din ochi pe locotenent și care făcea bucuros pe mentorul, veni să-i spună :

— Atenție, domnule locotenent ! Dacă începi așa să le asculți poveștile bandiților ăstora și le faci daruri, te-ai dus pe copcă. La tuaregi cei slabi fac daruri celor puternici.

Seara, Mussa oferi ofițerilor o cină cu căprioară friptă la foc mare. Au băut lapte de cămilă și limonadă. Negrii dansară pe muzică de chimvale; fetele tuareg cîntară din amzad, o vioară mică, cu o strună. Courette scîrțîi și el la violoncel în mijlocul unui cerc de femei și de luptători. Dassine îi boteză instrumentul „bunicul tuturor amzadurilor". Apoi Courette le propuse o întrecere pe măgari printre corturi. Ideea le plăcu tuaregilor, gata oricînd de joacă, chiar și cei mai așezați. Dar Wattignies i-o reteză scurt. Nu-i plăceau inițiativele care nu-i aparțineau și, ceea ce numea el „copilăriile" lui Courette, îl agasau.

— Să ne luăm rămas bun; trebuie să vă vorbesc, le spuse el celor trei ofițeri.

Îi adună în cortul lui. Stînd în spatele mesei, luminat de o lampă cu gaz, expuse sec, ca un șef, situația, așa cum reieșea din discuția avută cu amenokalul. Mussa primise trimiși ai lui Dubreuilh prin care acesta îi cerea să plece cu oamenii săi spr enord, se jura pe toți sfinții că de atunci face toate eforturile ca să-i convingă. Nu-i răspunsese colonelului de teamă ca acesta să nu-și piardă încrederea în el și să fie nevoit a-i mărturisi că nu era în stare să-și impună voința. Într-adevăr, șefii triburilor se arătau potrivnici ideii de a părăsi Adrarul. Păsunile erau bune aici, de ce să le părăsească, știind că în Hoggar era secetă de multă vreme. În sfîrșit, Mussa lăsase să se înțeleagă că neînfricații săi oșteni, și poate chiar el, nu erau deloc entuziasmați de perspectiva de a merge să lupte împotriva triburilor ajjer, cum dorea Dubreuilh. „Înțelegi, îi spusese el căpitanului, colonelul promite să ne lase nouă toate cămilele și toată prada pe care o vom lua de la ajjeri. Dar pentru prada și cămilele astea noi ne vom bate ca să le avem. E drept să spui unui om: îți dăruiesc ceasul acela, du-te și ți-l ia singur?"

— Aici nu pot să nu-i dau dreptate, spuse Wattignies.

După această mică înțepătură la adresa lui Dubreuilh, se feri să spună că motivul principal pe care i-l spusese Moussa ca să explice împotrivirea oamenilor săi de a părăsi Tamanrassetul era amintirea odioasă a amenzilor și corvezilor cu care-i copleșise comandantul Aubagnier. Încheie astfel :

— Moussa măsoară acum primejdia în care se află dacă se opune mult timp ordinelor noastre. Dar e clar că n-o să-și dea toată osteneala decît atunci cînd va fi sigur că șefii triburilor sînt gata să-l urmeze. Sarcina noastră este să convingem în minimum de timp un număr cît mai mare de tuaregi că trebuie să se întoarcă la Tamanrasset. Nu uitați femeile și copiii : dumnezeu știe de ce, părerea lor contează mult aici.

Să îmblînzești, să cucerești, să convingi ; cînd răsărea soarele, Wattignies se instala într-o vîlcea, la oarecare depărtare de tabără, la umbra unui etel * mare. Unul după altul, luptătorii veneau și se așezeau lîngă el, angajați în discuții care durau cîteodată toată ziua. La sfîrșit, căpitanul își nota niște cifre într-un carnet. Își freca mîinile. Își spuneau glume și izbucneau în hohote de rîs. Saganne admira modul în care Wattignies, fire atît de rece, știa să-și domine firea fără să o arate. Omul acesta care-i păruse la început atova — un ofițer catolic, încăpățînat, nevricos — pe măsură ce-l cunoștea mai bine, se dezvăluia a fi mult mai complicat. Nimic din ceea ce făcea sau spunea, chiar în momentele de destindere, în cursul conversațiilor prietenești, nu era gratuit. Se controla fără încetare. Saganne simțea un fel de milă pentru el, o milă amuzată pe care o ascunzi, provocată de acei oameni care sînt prea mici pentru personajul pe care vor să-l reprezinte.

Într-o seară, Saganne îl întrebă :

— Se poate ști, domnule căpitan, ce vă povestesc tuaregii sub copac și ce le spuneți ?

* Copac de deșert. (N. t.)

— Să ne vedem fiecare de treburile noastre, dragă, și totul va merge bine, îi răspunse Wattignies, fără să ridice ochii.

Își curăța pipa cu virful unghiei, apoi o ștergea de pantaloni, cu o complezență visătoare de copil care se scobește în nas.

Saganne nu insistă. Luase hotărîrea să nu răspundă provocărilor căpitanului. Adevărul îl află de la Mussa. Amenokalul, informat repede că tînărul locotenent era în grațiile colonelului Dubreuilh, îl trata cu o deferență evidentă. Pe jumătate ca să-l flateze, pe jumătate ca să se distreze, îl trimitea pe Akamouk să-l invite pe Saganne, îl copleșea cu ceai, plăcinte și povești despre faptele sale de arme. Vorbea în tamașek, traducîndu-i în arabă cuvintele pe care Saganne nu le înțelegea, în ciuda progreselor sale rapide în limba targhie.

Dar, într-o zi, îi spuse în franceză :

— Căpitanul este nostim. Spune luptătorului : „Cîte amenzi ai plătit ? Cîte cămile ți-au rechiziționat ? Scriu pe hîrtie și cînd te vei întoarce la Tamanrasset îți voi da totul înapoi". Cine uită că, atunci cînd comandantul Aubagnier punea amenzi și lua cămile, el, căpitanul, conducea, cu comandantul Aubagnier ?

Și burduhănosul rîdea plesnindu-se peste pîntec, pîndind cu coada ochiului efectul vorbelor sale. Saganne rămase imperturbabil dar nu crezu că e necesar să-i atragă atenția lui Wattignies că prea cosea totul cu ață albă.

De cînd sosise în tabăra hoggarilor, Courette strălucea. Saganne și el stăteau împreună și-și petreceau ceasuri lungi, în fiecare seară, informîndu-se despre ce aflaseră și nețind.

— Tu lucrezi pentru Foucauld, spunea Courette, eu lucrez pentru mine. Cînd mă voi întoarce în Franța, voi scrie o carte în care voi povesti lucrurile așa cum sînt și nu cum ar vrea ca ele să fie profesorii de morală și energie națională. Voi povesti despre Sanchez și Foucauld, despre Aubagnier, despre Wattignies cu barba

lui mare și sufletul mic. Voi povesti despre Geindroz, aventurile neprihănitului rcșcat sau cum reușești să nu-ți mai găsești credința și să nu-ți pierzi virginitatea în Sahara franceză... Voi vorbi și de tine. Dar de tine, o să spun numai de bine, mai întîi pentru că ești prietenul meu și, mai ales, pentru că, dintre noi toți ești singurul care pare la largul lui în deșert. Vreau să spun că n-am nevoie să-ți găsesc justificări pentru prezența ta aici. Deșertul este elementul tău natural. Și poate că lumea întreagă este elementul tău natural. Știi, cel care trăiește lîngă tine are impresia că toate bătăliile pe care le dă fiecare din noi împotriva slăbiciunilor, tu le-ai dat și le-ai cîștigat înainte de a te naște...

Saganne îl întrerupse :

— Bați cîmpii..

Armele lui Courette pentru îmblînzirea tuaregilor erau medicamentele, violoncelul și buna dispoziție. Cortul-infirmerie era în permanență plin de copii cu burțile umflate, legănîndu-se pe piciorușe slăbănoage și de femei suferinde. Șmecherii și fetele își dădeau întîlnire acolo : se vorbea despre rochii, vopsele, coafuri, bijuterii. Seara, se țineau aici ședințe de *ahal,* seri de poezie și muzică pe care turiști, de bună seamă orbi și surzi, le-au comparat cu lecțiile despre iubire din Evul mediu curtenesc. În realitate, ceea ce îi aducea aici pe băieții și fetele culcați în întuneric unii lîngă alții nu avea nimic eterat. Cînd un cuplu părăsea cortul, declamarea poemelor era înlocuită cu glume de o obscenitate fără ascunziș.

Hărțuit de babele care-i cereau mereu cîte ceva, atacat de băieții care-l provocau la luptă, urmărit de o ceată de copii care urinau peste tot și furau tot ce le era la îndemînă, Courette, mereu ocupat, fără ca cineva să-i dea ascultare, gata de orice farsă și rîzînd primul cînd își dădea seama că el era prostul, nu inspira nici un respect și era iubit din această cauză. Își lepădase uniforma și îmbrăcase costumul targhi, împrumutat de unul din tinerii lei ai tribului Kel-Rehla. Într-o seară, pe cînd se pregăteau să cineze, Wattignies, Saganne și Geindroz îl vă-

zură apărînd însoțit de curtea sa. Cățărat pe spatele unei cămile, cînta la violoncel. Îi strigă lui Saganne :

— Cum vezi, dragul meu, mi-am realizat visul ! Acum pot să mor !

Tabăra chaambanilor fusese așezată la o distanță bună de cea a tuaregilor, pentru a fi evitate ciocnirile. Wattignies îi dăduse lui Geindroz misiunea de a preveni incidentele. Cum riscul unor diferende se ivea în jurul puțurilor sau era legat de pășuni, sublocotenentul își petrecea aproape tot timpul însoțindu-și oamenii. Nu se cruța, chiar părea că gustă o plăcere amară să dea în brînci așa, alergînd dintr-un loc în altul. Se temea în permanență să nu se întîmple vreun conflict în lipsa lui și să nu-l poată astfel potoli. Pe zi ce trece mai slab, îți făcea milă văzîndu-l Wattignies îl trata cu o bunăvoință dulcegă, ce-l umilea pe tînăr, fără ca acesta să îndrăznească să protesteze.

Saganne îl fascina. După masa de seară, cînd cei patru ofițeri se adunau în jurul focului, pe nisip, îl pîndea pe locotenent cu o privire arzătoare.

— Te iubește, îi spunea Courette lui Saganne. Te iubește de-a binelea. Și-ar da o mînă să-ți semene. Fii și tu amabil cu el.

— Ce vrei să fac ? răspundea Saganne. De fiecare dată cînd îi vorbesc pe un ton mai apropiat, am impresia că o să-mi facă o destăinuire completă, că o să se reverse tot, dintr-o dată. E foarte neplăcut.

În ciuda eforturilor lui Geindroz, într-o noapte avu loc o bătaie între chaambani și tuaregi. Francezii n-ar fi știut nimic dacă o bătrînă, una dintre pacientele credincioase ale lui Courette, n-ar fi venit după doctor · fiul ei zăcea în cort, cu umărul despicat adînc, cu clavicula spartă. Era vărul lui Takarit, cel mai tînăr luptător al tribului taitok. Acceptă îngrijirile dar nu răspunse la întrebările lui Courette. De la mama lui, doctorul află că rana i-o făcuse un soldat chaamba. Dar bătrîna nu spuse nici un cuvînt despre motivele încăierării. Din partea chaamba-

nilor, șefii declarară că nu știu nimic. La ordinul lui Wattignies, lucrurile rămaseră așa.

Aproape în fiecare zi, la ora odihnei de după-amiază, Takarit intra în cortul lui Saganne și, după un salut distrat, pipăia îndelung lampa, cărțile, busola. Deși se vedea că face un efort, nu mai cerea nimic : la prima lui vizită, Saganne îi oferise un cuțit și-i spusese răspicat că nu-i va mai da nimic. După ce-și potolea curiozitatea, Takarit se așeza și se dăruia celei de-a doua mari pasiuni : trîncăneala Tribul taitok, al cărui șef era, foarte redus ca număr dar bogat, trăise multă vreme izolat și de confederația hoggarilor și de cea a ajjerilor. Pretindea, în ceea ce-l privea pe el și ai lui, că se trag din cea mai veche nobilime. Deși Mussa îl copleșise cu favoruri ca să și-l apropie — îl luase cu el în Franța, într-o călătorie organizată de Dubreuilh, i-o dăduse de nevastă pe nepoata lui — lui Takarit îi plăcea să dea de înțeles că supunerea față de amenokal nu era pentru el nici totală, nici definitivă ; „Dacă dromaderul lui Mussa merge pe drumul meu, îl urmez ; dacă dromaderul lui Mussa o ia pe alt drum, eu mi-l continui pe al meu."

În Franța, două lucruri îl uluiseră : lipsa cămilelor (repeta cu hohote de rîs neîncrezătoare : „Să vezi, o țară fără cămile !") și abundența ierbii :

— De ce-ați venit aici unde nu-s decît pietre, cînd aveți atîta verdeață acolo ? spunea el. Ce-ați făcut ?

Acest „ce-ați făcut ?" nu era o exclamație gratuită. Era o întrebare serioasă. Lui Takarit îi intrase în cap că dacă francezii își părăsiseră pășunile ca să vină în „țara setei", o făceau numai pentru că aveau de ispășit vreo crimă. Cînd a înțeles gîndul targhiului, Saganne, după ce a reflectat, nu l-a găsit chiar idiot. Oare nu pentru a compensa rușinea de la Sedan se avîntaseră ei în Africa și Asia ? Și setea de glorie și de sacrificiu care-i însuflețea pe cuceritorii Imperiului nu era oare o replică dată frivolității spirituale și lăcomiei care-i dusese pe părinții lor la dezastru ? De atunci, pentru prima dată, Saganne se

gîndi explicit că dacă era ce era, asta se întîmpla mai puțin pentru că voia să continue o ascensiune socială începută firav de tatăl său, cît pentru a răscumpăra greșelile bătrînului farsor. Ideea asta îi plăcu. Explica în propiii săi ochii de ce a așezat pe primul loc al meritelor disciplina, respectul pentru ordine și anumite valori morale întrucîtva mărginite, care-l făceau puternic dar despre care presimțea că n-o să-l mulțumească mereu. În orice caz, Takarit avea dreptate : era în Sahara ca să sufere. Nu onorurile îl atrăgeau ci încercările.

Într-o după-amiază, Takarit nu se prezentă în cortul lui Saganne. Nu-l văzură nici a doua zi. Saganne dădu puțină atenție acestui lucru cu atît mai mult cu cît, de două zile, era neliniștit că-i lipseau doi soldați chaamba. Geindroz spunea că plecaseră pe jos, fără merinde, la o vînătoare de muflon, care n-ar fi trebuit să țină mai mult de o zi. În dimineața zilei a treia, Saganne plecă în căutarea lor cu o patrulă de cinci meharișți și doi cercetași tuaregi pe care Mussa ținuse să i-i pună la dispoziție. Îi cunoștea acum pe oameni și ținutul. Nu i-au trebuit mai mult de patru ore de mers ca să-și dea seama că cercetașii, care mergeau cam la un kilometru înaintea patrulei, îi purtau la întîmplare. Îi chemă înapoi și-l trimise înainte pe Embarek. Embarek nu era cercetaș : nu avea darul de a ghici al unora dintre coreligionarii săi care te duceau, aparent fără indicii, drept la țintă. La ora cinci după-amiaza, nu găsiseră nimic. Saganne voia să dea ordin de întoarcere în tabără cînd Embarek, foarte agitat, veni și-i semnală urme de balegă de cămilă :

— Mergem mai departe, domnule locotenent ?

— Dă-i drumul, spuse Saganne.

La ora șase, ajunseră în vatra unui ued. Îi descoperiră pe cei doi chaambani la trei kilometri în amonte, la piciorul unei stînci roșii : erau înfipți în nisip, unul lîngă altul, străpunși pe la spate de cîte o spadă. Li se luaseră puștile, munițiile și tolbele de piele în care țineau banii și tutunul. Embarek scuipă pe jos :

— Asta, tuaregii au făcut-o. Ciini vicleni care vin pe la spate.

Apropiindu-se Saganne recunoscu, după inscripțiile pe care le purtau, spadele taitokilor.

De cum ajunse în tabără, se duse direct la Wattignies. Ordonanța îi spuse că era la amenokal. Saganne alergă acolo. Mussa și Wattignies ședeau sub lumina lunii. În spatele lor, Akamuk, Dassine și alți cîțiva bărbați stăteau în picioare.

— Pot să vă spun un cuvînt, domnule căpitan ?

Wattignies veni lîngă el. Locotenentul îl informă despre descoperirea lui.

— Ei bine, eu am descoperit altceva, spuse Wattignies. Prietenul dumitale Takarit, de care făceai atîta caz, cu toți luptătorii lui, și-au luat tălpășița de cel puțin ieri-dimineață. Din tribul taitok nu ne mai rămîn decît doi bătrîni, femeile și copiii. L-au luat chiar și pe băiatul rănit la umăr. De o oră, Mussa încearcă să mă convingă că nu știe nimic, că nu trebuie să ne pese de plimbările lui Takarit care, după părerea lui, a fost întotdeauna puțin nebun.

Îl privi fix pe Saganne :

— Dumneata trebuia să-l ții sub control pe Takarit, nu ? În sfîrșit, vino cu mine. Acum cînd răul s-a produs, trebuie să scoatem adevărul de la maimuța asta bătrînă.

Amenokalul îi privea atent pe ofițeri și-și făcea vînt cu basmaua. Îl salută pe Saganne strîngînd din pleoape :

— Mussa Ag Amastan, spuse Wattignies, locotenentul Saganne i-a găsit pe cei doi chaambani uciși cu spada. Cum explici acest lucru ?

În loc să răspundă, Mussa, fără să se miște, făcu un semn cu degetul, peste umăr. Akamuk veni și se aplecă la urechea lui. Cînd Akamuk se retrase, Dassine îi luă locul. Mussa o puse la curent din cîteva fraze. După care, ascultă atent. Cînd Dassine se retrase și ea, Mussa își întoarse privirea spre francezi :

— Domnule căpitan, numaĭ adevărul este adevărat. Dar cel care nu cunoaște adevărul, ce poate să-i spună prietenului său ?

— Poate să-i spună ce bănuiește, îi replică Wattignies.

Mussa se reculese o clipă, apoi continuă cu o voce stinsă :

— Domnule căpitan, dacă niște oameni ți-ar fi rănit fratele prin vicleșug, ai fi încercat să-ți răzbuni fratele, nu-i așa ? Ca să-l răzbuni ai fi putut, de exemplu, să-i urmărești pe ticăloși cînd plecau la o vînătoare de muflon și să-i ataci. Odată fratele răzbunat, te-ai fi întors la tribul tău să ceri protecție, cum este firesc. Dacă, în această împrejurare, ai fi fost șeful tribului, ce-ai fi făcut ? Ai fi spus omului : „Ai avut dreptate să-ți răzbuni fratele, dar acum toți prietenii celor pe care i-ai ucis se vor întoarce împotriva ta". Și vei fi spus luptătorilor tăi : „Să lăsăm femeile și copiii în paza alor noștri și să plecăm ca să nu provocăm un război".

Amenokalul se întrerupse, ridică spre Wattignies o privire maliționsă :

— Ai înțeles, domnule căpitan ?

— Mussa Ag Amastan, îți mulțumesc, spuse Wattignies. Am înțeles perfect. La rîndul meu, îți cer să înțelegi că nu pot lăsa să fugă nepedepsit luptătorul taitok care mi-a ucis doi soldați, chiar dacă a făcut-o ca să-și răzbune fratele. Dar n-am nici un motiv să le vreau răul celorlalți luptători ai tribului și mai ales șefului său, Takarit, pe care locotenentul Saganne și cu mine îl cunoaștem și-l apreciem. Ca să terminăm cu acest incident, îți sugerez să trimiți propriile dumitale ștafete la Takarit. Să-i spună că, dacă se întoarce, omul care i-a ucis pe cei doi chaambani va fi judecat corect, iar el și ceilalți luptători nu trebuie să se teamă de nimic. Îi dau trei zile. Dacă peste trei zile, Takarit și luptătorii lui nu sînt aici, locotenentul Saganne va pleca în urmărirea lor... Îți doresc o noapte bună, Mussa Ag Amastan.

Wattignies și Saganne se ridicară. Amenokalul, după ce chemase mila domnului asupra lor, îi privi plecînd fără să se miște.

— Începe să te pregătești de mîine dimineață, îi spuse Wattignies lui Saganne ; cincisprezece oameni și merinde pentru o lună. Îl iei cu dumneata și pe Geindroz : o să se mai dezmorțească.

— De ce să le lăsăm trei zile avans ? întreabă Saganne. Știți prea bine că Mussa nu va trimite pe nimeni.

— Sînt oamenii lui Mussa. Sînt obligat să-i apăr autoritatea. Aceste trei zile de răgaz o să-i permită să le prezinte versiunea sa personală și să-i convingă pe ai săi că nu i-a trădat. Așa a și înțeles-o... În ce te privește, îți doresc să-ți găsești cît mai repede oamenii. Voi fi obligat să-i înaintez un raport lui Dubreuilh, și nu va fi mulțumit. Pentru că, acum cînd tribul taitok a luat-o din loc, s-a zis să-i mai convingem pe ceilalți să se întoarcă la Tamanrasset ! Sper că-ți dai seama de asta.

Seara, în cortul lor, Courette îi spuse lui Saganne :

— I-auzi ! trei zile de răgaz ca să-i menajeze lui Mussa autoritatea. O face ca să fie sigur că nu-i vei mai găsi pe taitoki, asta-i ! Wattignies nu dorește decît un lucru : să dai chix. Sau, mai degrabă, mai este un lucru pe care-l dorește și mai tare, să dea chix planul lui Dubreuilh, și tu să fii cel care poartă răspunderea. E încîntat, să nu te îndoiești de asta, că prietenul tău Takarit, a șters-o !

— Admit că nu i-ar displăcea să mă vadă dînd chix în prima mea misiune, spuse Saganne. Dar că vrea să saboteze planul lui Dubreuilh, aici exagerezi !

— Ba deloc, spuse Courette, deloc ! Wattignies n-a înghițit treaba cu Aubagnier. Va face totul ca să se răzbune.

— Ei bine, dacă ai dreptate, o să se păcălească. Pentru că îi voi aduce pe taitoki înapoi, chiar de va trebui să cern tot nisipul din deșert, timp de șase luni !

Capitolul VI

Extras dintr-o scrisoare a locotenentului Saganne către fratele său Lucien :

Sourfat, 1 aprilie 1912

Sourfat *vrea să spună „repaus" în tamaşek. Numele acesta drăguţ este al unui puţ lîngă care ne-am instalat de o jumătate de oră.*

Am părăsit corturile hoggarilor la 28 martie, cu cincisprezece chaambani. Am mers nouă ore pe 28, treisprezece ore pe 29, zece ore pe 30, paisprezece pe 31 şi treisprezece ore astăzi. Cei care spun că dromaderul nu te oboseşte să vină aici, să vadă !

Grupul pe care-l urmărim are un avans de trei zile. Nici vorbă să mai tărăgănăm. Mai ales că par să se îndrepte spre ergul Şes. Dacă ajung acolo înainte de a-i prinde, îi scăpăm. Ergul Şeş este un ocean de dune, cinci sute de kilometri fără puţuri sau aproape fără. Nici un european nu a pătruns acolo. Nici unul din chaambanii mei. Să intru acolo în aceste condiţii ar fi o încercare mai mult decît temerară. Dar cîteodată, contrar oricărei raţiuni, mă tentează... O să vedem...

Am luat cu noi hrană pentru o lună, pentru fiecare om, şi două sute de kilograme de curmale pentru cămile, cadoul amenokalului. Este o hrană excitantă, le moleşeşte sau le înnebuneşte pe jumătate. Ieri, cămila mea, „Djahar" — Perla — de obicei atît de ascultătoare, a luat-o razna : ţopăia ca o iepşoară ; era să iau o trîntă bună. Ca să-mi liniştească animalul, Embarek, maestru în materie, i-a vîrît în fiecare ochi o priză de tutun : e capital. Indigenii se servesc de el cînd şchioapătă, cînd au constipaţie sau colici. Tutunul e bun la toate, ţine minte !

Vremea e apăsătoare și caldă. În Franța ar ploua cu găleata; aici, am văzut fulgere gigantice care împrăștiau întunericul, dar numai cîteva picături de ploaie... Vîntul mi-a smuls de două ori cortul noaptea trecută.

Am un detașament de viteji foarte simpatici, care-mi dau numai satisfacții. Alaltăieri, după paisprezece ore de drum, au muncit noaptea mai mult de șase ore ca să sccată toate pietrele cofragului dărîmat care acoperiseră puțul. După asta au scos apă în tot restul nopții ca să adape cele treizeci și două de cămile însetate care absorb șaptezeci-optzeci de litri fiecare. A doua zi, toată lumea era surîzătoare.

În timpul drumului, cîntă. Unul din ei improvizează cuplete și toți reiau refrenul în cor: „Am părăsit In-Salahul, oaza cu o mie de palmieri. Locotcnentul merge cu noi. Drumu-i greu. Cu fiecare zi ne îndepărtăm mai mult de casă. Cînd ne vom întoarce la In-Salah, o să se dea o mare serbare în cinstea noastră. O să bem ceai dulce, întinși pe saltele. O să mîncăm pui, ouă, ciorbă cu tăiței, roșii, ardei, cuș-cuș...". Enumerarea mîncărurilor ține vreo douăsprezece strofe.

Am o părere foarte bună despre ei și nici o grijă dacă gloanțele ar începe să șuiere. Dar pentru moment, nu-i vorba nici de gloanțe, nici de praf de pușcă. Îndeplinesc o misiune de poliței.

Ca ghid îl avem pe Baba Uld Abidin, fiul bătrînului tilhar Abidin care, de zece ani, cutreieră cu bandele lui drumurile Africii occidentale franceze, Mauritaniei și teritoriile Tafilaletului. Își blestemă fiul, cum spune acesta, pentru o pricină pe care n-am reușit s-o înțeleg, și el a venit să ceară ajutor la Tamanrasset cu șase luni înainte de sosirea mea. Baba al nostru este un ascet de treizeci și cinci de ani, cu un profil ca o lamă de cuțit. Pînă în prezent a fost corect dar am doar parțial încredere în declarațiile lui de credință eternă (ne-a omorît de altfel destui oameni). Am încredințat prețioasa lui persoană credinciosului meu Embarek: revolverul lui are

șase gloanțe și n-o să-l scape pe Baba dacă încearcă s-o șteargă.

M-am îmbrăcat ca un saharian nomad și ai rîde dacă m-ai vedea înfășurat în văluri. Popota este bine organizată: avem din belșug orez, paste și supa Maggi, providența saharianului.

Sublocotenentul Geindroz e cam abătut. Dar e un băiat plin de zel și, lucru principal, rezistă fizic. Își face bine treaba și, la urma urmei, n-am altceva să-i cer. Totuși, sînt seri în care aș prefera compania cuiva mai vesel...

Extras dintr-o scrisoare a locotenentului Saganne către Domnul Augustin Saganne, spitalul Nossi-Bé, Madagascar:

Tin Tinai, 13 aprilie 1912

Nemșu I Allah! Să mergem cu Dumnezeu! Așa strig în fiecare dimineață, pornind în fruntea oamenilor mei.

Profit de întîlnirea neașteptată cu o caravană mică, prietenă, ca să-ți scriu. Oamenii aceștia de treabă duc sare de la salinele din Taudenî la Tuat. Cînd vor ajunge? Oare vei primi scrisoarea? E o asemenea distanță între noi! Am impresia că arunc o sticlă în mare.

Deși nu-i cazul să vorbesc de hoinăreală, fac o plimbare interesantă într-o regiune în care, după cîte știu, n-a pătruns încă nici un european. E mai bine decît să scriu hîrtoage la Tamanrasset.

Ieri am omorît o gazelă. Nu văzuse niciodată oameni și ne-a lăsat să ne apropiem fără să se miște din loc. De fiecare dată cînd omorîm gazele, chaambanii împart carnea în două: o parte o mănîncă imediat, cealaltă o taie în felii foarte fine și le atîrnă de șa. Uscîndu-se, acestea capătă niște nuanțe verzi și violete, dar e totuși bună.

În timp ce-ți scriu, în fața mea ghidul nostru sfărîmă cu o piatră osișoarele gazelei ca să sugă măduva: oamenii deșertului nu lasă nimic să se piardă. Acolo unde un european nu vede decît nisip și stîncă, ei găsesc întot-

deauna rădăcini ascunse cu care să facă focul și, ca să mănînce vreo șopîrlă, un os, cîteva semințe.

Mergem de șaptesprezece zile. După ce, timp de cinci zile, am traversat un ținut murdar și părăsit, fără apă, fără vegetație, numai pietriș negru cît vezi cu ochii — e ce-am văzut mai reușit în genul ăsta — ghidul ne-a dus la un izvor și o pășune excelentă. Ne-am instalat în albia unui ued splendid; sînt copaci mari: talha s[illegible] plini de flori parfumate. Cămilele se ospătează din plin. În ciuda faptului că mă grăbesc să-i ajung pe fugari, a trebuit să ordon o haltă de o zi ca animalele să se refacă. Fie lăudat numele lui Allah, care mi-a trimis acest gînd inspirat! Dacă plecam de dimineață, n-am mai fi prins caravana și n-aș mai fi putut să-ți scriu.

Nu-ți face griji pentru mine. Stau minunat cu sănătatea și moralul. Am putut să mă spăl la izvor, adineaori. Să te speli! Nu-ți închipui ce poate să însemne asta aici. Sînt clipe dintre cele mai fericite din cîte am trăit. De astă dată sînt în deșert, adevăratul deșert, nu cel pe care englezii se duc să-l vadă la Biskra. Și răspund singur de toate.

Viața activă, personală, utilă, a saharianului, m-a prins de tot. Cîți locotenenți din Franța mi-ar invidia soarta dacă mi-ar cunoaște-o! Oricum e mai bine aici decît într-o garnizoană, așteptînd Revanșa, cu arma la picior! Nu regret că am părăsit vînătorii de munte! Ah, pe legea mea! n-o regret de loc!

La 15 aprilie, după nouăsprezece zile de urmărire, coloana Saganne nu ajunsese încă din urmă grupul lui Takarit, în ciuda nenumăratelor indicii că erau pe aproape și, în special, cel din ajun: descoperiseră cenușă caldă încă. Merg din zori pe un podiș de pietre, pe jos, ca să-și menajeze cămilele. Acestea nu s-au adăpat la oprirea precedentă puțul plin de nisip abia îngăduind să se refacă provizia de apă pentru oameni, și acum rag de sete. Lichidul pe care-l mai au pe fundul bu[illegible] furilor din piele de capră e gros, negricios. La plecare,

Baba Uld Abidin a pretins că vor ajunge la puțul Tagenot în mai puțin de șase ore. Dar, la două ore după asfințit, încă nu găsise nimic. Exasperat de tergiversările ghidului despre care nu știe dacă s-a pierdut de-adevărat sau a făcut coloana să rătăcească în mod voit pentru a-i lăsa lui Takarit timp să fugă, Saganne ordonă oprirea.

Își alege cinci oameni să meargă în căutarea acelui puț de negăsit. În fruntea lor îl pune pe targhiul Anini. E un taciturn, cu reputație de om cinstit și pios. Și-a părăsit tribul ca să se instaleze la Tamanrasset unde s-a căsătorit cu fiica unui preot arab. Chaambanii îl respectă și chiar Embarek, pe care nimeni și nimic nu-l impresionează, îl tratează cu o stimă deosebită. Cei șase oameni dispar în întuneric, spre vest.

Cămilele sînt adunate și împiedicate. Sînt adunate rădăcini pentru aprinsul focului, ce-i slujește drept reper lui Anini, în întuneric. Apoi Saganne, Geindroz și indigenii se așază să-i aștepte.

Așteaptă toată noaptea. Pînă a doua zi după prînz. La ora două, nu mai au strop de apă în burdufuri. Oamenii stau culcați la umbra animalelor, unii dezbrăcați, alții, dimpotrivă, înveliți în cuverturi. Fiecare se luptă cu setea : în tăcere, de unul singur.

Geindroz a scos una din cărțile cu care i-s pline buzunarele și-și notează ceva pe margine. Saganne ia binoclul de la ochi și-l întreabă :

— Ce faci ? Comentezi Evanghelia ?

— Iau note despre moartea prin sete. Ar putea să-i intereseze pe medici.

Resemnarea adjunctului său îl exasperează pe Saganne. Și, după un minut e-n stare să plîngă din cauza detașării lui. Nu lasă să se vadă nimic.

La ora patru desemnează două cămile și ordonă să fie sacrificate. Cu o cutie din aluminiu, împarte apa din buzunarele stomacale. Chaambanii beau și sîngele. Putoarea care emană din carcasă e mirosul disperării. La

ora cinci, sînt tot în așteptare. Geindroz adoarme. Capul îi atîrnă între genunchi. Saganne îl scutură :

— Nu te lăsa ! Roagă-te, scrie, gîndește-te la femei ! O să treacă. Mai avem cămile. Putem rezista mai multe zile.

Geindroz înalță capul, cu un aer iluminat :

— Avem apa de la conservele de mazăre !

— M-am gîndit și eu la asta. Dar nu sînt decît trei cutii. Să mai așteptăm.

La stînga lui Saganne, Embarek nu se oprește din mormăit.

— Ce tot spui ?

— Anini a fost atacat de Takarit, domnule locotenent, e sigur. E mort acum și noi, dacă rămînem aici, o să crăpăm ca șacalii.

— Vom pleca în cazul că nu se-ntoarce pînă la ora șase. Dacă un saharian bătrîn ca tine se pierde cu firea ce-o să ne facem ? Uite, Baba e liniștit.

Ghidul, așezat ceva mai departe, deapănă un șirag de mătănii de chihlimbar. Embarek se strîmbă ca să scuipe, dar n-o face totuși, saliva e prea prețioasă.

— Baba, spune el, știe unde-i puțul. În noaptea asta, dacă nu-l legi cu frînghii bune, nu-l mai găsești. El o să bea și noi...

— Tacă-ți gura, spune Saganne.

Chiar în clipa aceea, un soldat scoate un strigăt. Dintr-un salt toți sînt în picioare. Saganne își pune binoclul : la orizontul întinderii nete, șase cămile vin grăbit spre ei. Locotenentul distinge, pe spatele animalelor, burdufurile umflate de apă. Oamenii încep să cînte, își aruncă în aer lithamurile și puștile. În jurul apei care curge, limpede, din belșug, în cănile de zinc, e îmbulzeală și rîs.

Embarek, cu gura pînă la urechi, scoate din pantaloni un bidonaș pe care îl răstoarnă pe jos.

— E apa de la vasele spălate, domnule locotenent. De două zile o păstrez. Cu asta aș mai fi rezistat trei zile !

— Deci n-ai fi dat la nimeni !... Ești un ticălos !

— Da' tu, domnule locotenent, apa de la mazăre ne-ai fi dat-o nouă ? Nu : ai fi păstrat-o pentru tine și sublocotenent. Pentru francezi !

— Te înșeli, spune Saganne.

— Nu, domnule locotenent, nu mă înșel, spune Embarek, care rîde întruna.

Îi întinde cana lui :

— Ia, mai bea. Cînd ești tînăr ca tine, trebuie să bei mult !

Ajungînd la puț, pe la mijlocul dimineții, a doua zi, coloana surprinse trei oameni care-și adăpau cămilele. Simțindu-se reperați, au sărit în șa și au șters-o în mare galop. Nu putea fi vorba să-i urmărească cu animalele care nu băuseră de treizeci și șase de ore. Saganne și Geindroz cu binoclul la ochi, indigenii cu ochiul liber, îi observară pe fugari.

— Nu sînt tuaregi, spuse Anini.

— Atunci ce sînt ? întrebă Saganne.

— Berberi, spuse Anini. „Șufi" care acoperă o bandă.

Zărindu-i pe cei trei oameni, Saganne a fost străbătut de fiorul pe care-l simte vînătorul cînd vede leul.

— Anini, spuse el, tu te întorci la puț. Dacă este o bandă berberă și nu le-ai văzut ieri urmele, înseamnă că au luat apă azi-dimineață. Te uiți la urme și vii să-mi spui cîți oameni și cîte cămile ai numărat. Grăbește-te.

Anini coboară spre puț cu pași mari, alunecați, cu carabina legănîndu-i-se pe spate. Toți îl văd îngenunchiind din loc în loc. Parcă mai mult adulmecă decît privește solul pe care l-au călcat oamenii și animalele.

Cînd se întoarce să-i dea raportul lui Saganne, toți chaambanii se apropie. Sînt nervoși ; au scos dopurile de cîrpă care protejează gura puștilor.

— Sînt o sută de cămile, spune Anini. Cît despre oameni sînt mai mult de douăzeci, sînt și negri. Poate trei, poate mai mult. Sînt femei și copii foarte mici.

În spatele lui Saganne, chaambanii fac să țăcăne culasele. Locotenentul se întoarce : cincisprezece guri

zîmbesc pînă la urechi ; cincisprezece priviri, înfierbîntate de perspectiva luptei, îl înfruntă. Ţăcănitul culaselor se înteţeşte.

Baba Uld Abdin, care dansează în loc de aţîţare, şuieră printre dinţi :

— Atacă, atacă, domnule locotenent ! Avem de luat pradă.

Saganne se face că se gîndeşte. În sfîrşit spune :

— Adăpăm animalele fără să le deşeuăm. Fiecare îşi ia apă, raţie pentru trei zile, şi cincizeci de cartuşe. Djillali, cel mai tînăr, şi Şir Omar, cel mai bătrîn, vor păzi cămilele de povară şi materialul. Ceilalţi, pregătiţi-vă de luptă ! *Nemşu I Allah !*

Cuvintele îi fac pe soldaţi să scoată triluri guturale de entuziasm. Urmărirea, condusă de Baba şi Anini, dură şaisprezece ore, cu două pauze de o jumătate de oră. Umflate de apă, îndopate cu curmale, cuprinse şi ele de tensiunea călăreţilor, cămilele înaintau fără ezitare în noaptea luminoasă.

În zori, soarele descoperă primele dune ale ergului Şeş. Acestea se desfăşoară ca nişte mase gazoase la orizont, spre nord-est. Deşertul de pietre e de culoare albăstrui-argintie, ca marea în zori. Saganne îi vede pe cei doi ghizi care merg înainte, oprindu-se, făcînd cale întoarsă şi venind în trap spre el, pe dromaderii în viteză, cu gîtul întins. De îndată ce crede că poate fi auzit, Baba răcneşte :

— Sînt acolo, domnule locotenent ! Au dat drumul cămilelor ! Fug ca nişte mufloni femele !

Saganne îi strigă lui Geindroz, care vine strîns din urmă :

— Păstrează-ţi şase oameni. Eu atac cu ceilalţi. De cum ajungem, descălecaţi şi desolideţi focul.

În timp ce soldaţii îşi verifică încărcătorul şi mai încearcă o dată jocul săbiilor-baionetă în teacă, el îşi scoate basmaua care-i acoperă capul şi-şi pune chipiul. Des-

prinde din șa carabina Lebel, îi pune un încărcător plin. După ce se uită dacă toți sînt gata, strigă

— Înainte, băieți !

Își simte viscerele răsucite parcă de ceva ce s-ar putea numi bucurie, la care se adaugă ceva ce s-ar putea numi frică ; pieptul și capul însă îi sînt limpezi. E prima lui bătălie.

Cămila lui e cea mai rapidă : în fruntea alor săi, ajunge la grup. Nu se gîndește la nimic. Ochii văd tot. Cămilele libere, în grupuri de zece-cincisprezece, rătăcesc la întîmplare, cele tîncre țopăie pe picioarele lor subțiri. Spre stînga, patru negri goi mînă din urmă. lovindu-le cu prăjina, vreo douăzeci de animale, împovărate de coșuri și cufere. Spre dreapta, o duzină de berberi călare, s-au așezat în linie ca să primească atacul. În sfîrșit, în fața lui, împrăștiate în deșertul de pietre, siluete mai mult sau mai puțin depărtate de oameni și animale care fug.

Prima detunătură pleacă din spatele lui : în mijlocul liniei berberilor, o cămilă îndoaie un genunchi, apoi se răstoarnă încet, înainte. Saganne își oprește dromaderul, pune arma la umăr, țintește, trage. Anini a răsărit lîngă el, îl depășește, aplecat înainte, lovind crupa animalului cu patul puștii. Targhiul e jos dintr-un salt și, înfipt în picioare, începe să tragă fără întrerupere. Berberul a cărui cămilă s-a prăbușit, fuge, îndoit de mijloc. Atins în cap, se rostogolește și cade. Răsună alte împușcături, de o parte și de alta, invizibile. Mirosul de praf de pușcă îmbibă aerul în dire. Doi berberi o iau la galop, drept înainte, apoi cotesc spre dreapta. Saganne își mînă dromaderul ca să le taie calea. La mai puțin de treizeci de metri, își golește încărcătorul. Trage aproximînd, repede și prost. Totuși unul dintre oameni dă drumul la pușcă și alunecă din șa, răsucind în cădere gîtul animalului care zbiară. Fața i se strîmbă, sîngele îi pătează hainele, pe umăr. Se răsucește încă o dată, de parcă-și caută drumul, apoi se prăbușește pe burtă cu brațele desfăcute. Doi

chaambani tabără pe cel de al doilea tîlhar ; în timp ce unul îi prinde cămila de hățuri, celălalt îl amețește pe soldat cu o lovitură de pat de pușcă. Șuierul gloanțelor se întețește în jurul lui Saganne. Împușcăturilor lor le răspunde scrîșnetul metalic al gloanțelor care ricoșează în piatră. Ridicîndu-și privirea, vede pușțile celor zece berberi care n-au rupt alinierea, ațintite spre el : îi atrage chipiul. Vrea să pornească în galop cu cămila : animalul refuză să înainteze. Își trece din mînă în mînă cravașa, lovind-o. Mișcîndu-se, vede, în sfîrșit, dîre de sînge pe partea ei de dinainte. Sare jos, își pierde echilibrul. În timp ce se ridică, cu ochii ațintiți spre pieptul din care țîșnește sîngele, un glonte sfărîmă maxilarul cămilei. Aceasta se răstoarnă pe o parte. Atunci el sare între labele ei, și, în genunchi, la adăpostul trupului, sprijinit cu coatele pe burta caldă cuprinsă de spasme, începe din nou să tragă. Chaambanii i-au încercuit pe berberi dar nu îndrăznesc să se apropie. Ritmul împușcăturilor scade: fiecare detunătură se aude distinct. Un chaamba se clatină în șa și, după o piruetă pe crupa animalului, se strivește căzînd pe piatră, înfășurat în vălurile lui.

Răsună o salvă. Saganne se întoarce : pe o ridicătură, Geindroz și cei șase soldați au ajuns și ei, și țintesc ca la exerciții, stînd într-un genunchi. Patru berberi cad, apoi un al cincilea. Supraviețuitorii, toți dintr-o dată din același reflex, întorc cămilele și fug. Chaambanii se iau după ei cu urlete. Geindroz ridică mîna, ordonînd încetarea focului. Liniștea înlocuiește vacarmul. Ridicîndu-se în picioare, Saganne își dă seama că pantalonii îi sînt uzi. O fracțiune de secundă e încredințat că a făcut pe el fără să-și dea seama. O furie acră îi răcește exaltarea de după luptă. E cu atît mai rușinat cu cît nici o secundă n-a avut conștiința fricii. Apoi înțelege că dromaderul l-a udat murind. Spune cu voce tare : „Vitează cămilă !“, apoi se descheie la pantaloni. În afară de un tremur interior, asemănător cu cel pe care-l simte după ce face dragoste, e pe deplin stăpîn pe el. Starea de excitare a lui Geindroz care vine în goană strigînd victorie și ro-

tindu-şi braţele, îl agaseazâ. Îi spune sublocotenentului, peste umăr :

— Ne-au prăpădit totuşi un flăcău. Du-te şi vezi în ce stare e. Vin şi eu.

A continuat să urmărească cu privirea fuga berberilor şi pe oamenii săi. Tîlharii, care au animale odihnite, cîştigă mereu teren. Desprinde din şa goarna din aramă şi sună adunarea.

Extras din raportul locotenentului Saganne către căpitanul Wattignies :

La o oră după terminarea luptei, adunasem prada şi am putut face bilanţul următor :

• *Din partea noastră, un mort ; nici un rănit ; patru cămile scoase din luptă.*

• *Inamicul a lăsat pe cimp patru morţi şi trei prizonieri din care doi răniţi ; unul e pe moarte, celălalt va supravieţui.*

• *Ne-a lăsat : şapte negri, opt negrese şi douăzeci şi patru de negrişori de la unu la cinci ani, patruzeci şi trei de puşti 1874, cu tir rapid, optsprezece săbii, zece şei, nouăzeci şi şapte de cămile, trei sute de kilograme de curmale. Plus o pradă mică pe care i-am lăsat pe chaambani să şi-o împartă. Suficient ca să constituie un imbold pentru următoarea ocazie.*

Extras dintr-o scrisoare a locotenentului Saganne către fratele său, Lucien :

Am trăit una din cele mai frumoase zile din viaţă ! Am descoperit şi-am bătut măr o caravană de tîlhari berberi care duceau sclavi din Sudan spre pieţele marocane. Succes complet. Un singur mort la noi. Dintre tîlhari n-au scăpat decît cinci, care nu vor ajunge departe fără apă şi fără mîncare. De altfel, trebuia să fie cineva care să răspîndească la Tafilalet şi mai departe frica sfîntă de centurile noastre roşii !

Acum ce mă fac cu prinșii? Închipuiește-ți că am pe cap douăzeci și patru de negrișori, din care cel mai mare nu are încă cinci ani. Toți știa mici trebuie să mănînce și să bea. I-am scăpat de o soartă îngrozitoare dar dacă-i părăsesc acum, în mijlocul pustiului, înseamnă să-i condamn la moarte. Pe de altă parte, nu pot să nu-mi duc la capăt misiunea. Cu atît mai puțin cu cît, de îndată ce căpitanul o să primească raportul meu și-o să-l expedieze șefului cel mare, voi fi fără îndoială socotit o rușine sahariană pentru „independența" mea, ușurință și cine mai știe ce încă! Dar puteam face altfel? Nu regret nimic.

Tabăra chaambanilor a devenit o creșă de negri. Berberii îi transportau pe copii în burdufuri din piele care erau de la unt, încît sînt toți lucioși, pînă ce se lipește nisipul de ei. În afară de asta, horresco referens! *au toți diaree, rezultat al virtuților purgative ale puțurilor din ținutul acesta. Am și opt negrese, speriate ca niște animale maltratate. N-au înțeles că le-am eliberat. În mintea lor și-au schimbat doar stăpînul, și gata. De abia se învățaseră cu duritățile berberilor. Se tem că trebuie să se învețe și cu ale noastre. Mi-am prevenit chaambanii. Nu-mi fac nici o iluzie în privința purtării lor la adăpostul întunericului; cel puțin știu însă că, dacă exagerează, au de-a face cu mine. Cei șapte negri nu pun nici o problemă. De cînd i-am lăsat să mănînce pe săturate carne de cămilă, sînt de-ai noștri cu tot sufletul. Cred că berberii îi țineau serios la post! Ca să mănînce carneo, o lasă cîteva minute în cenușă, o bat între două pietre mari și o înghit: au mîncat așa kilograme întregi!*

Cu toate gurile astea în plus, în curînd n-o să mai avem de mîncat decît cămilele! Va trebui, totuși, să-mi rămînă destule ca să transport apa și prinșii.

Dar să-i transport unde? Vom rămîne două zile la puț ca să ne odihnim și să ne organizăm. Pe urmă nu știu ce voi face. Nici nu poate fi vorba să mă întorc în tabăra lui Mussa fără să fi pus mai întîi mîna pe Takarit

şi războinicii lui. Şi-apoi, ce să facă acolo cu toţi negrii ăştia? Oricum, pot să-i vînd sau să-i dau ca sclavi tuaregilor! Cea mai bună soluţie ar fi să-i duc înapoi în Sudan, de unde au fost răpiţi. Ar fi o treabă de patru-cinci săptămîni, dus şi întors. Dar, în cazul acesta, abandonez urmărirea taitokilor şi nu mă supun făţiş ordinelor. Cred că voi fi obligat să-mi împart grupul în două, sublocotenentul Geindroz să-mi ducă negrii acasă la ei, şi eu să continui să rătăcesc pe urmele lui Takarit. Soluţia aceasta nu mă entuziasmează: sîntem şi aşa puţini la număr şi, dacă unul dintre grupuri dă peste o bandă mai puternică, nici nu poate fi vorba să se mai apere. Am căzut singur într-o capcană. Dar, încă o dată, puteam face altfel?

Ezitările locotenentului nu ţinură mult. La două zile după bătălie o coloană de vreo şaizeci de trăgători sudanezi sosi la puţ. Era comandată de un căpitan a cărui ţinută impecabilă şi marţială îl impresionă pe Saganne. În ce-l privea, de două zile n-avusese timp să se bărbierească. Cînd veni să-i vorbească, căpitanul îl găsi îngenuncheat lîngă berberul rănit. În cort, unde muştele bîzîiau, te trăsnea mirosul de medicamente, sudoare şi excrement.

— Dumneata comanzi acest detaşament? îl întrebă ofiţerul.

Vorbea fără să-şi mişte buzele, cu o voce fără timbru, cu o expresie impasibilă întipărită pe figura-i antipatică.

Saganne îşi ridică ochii spre silueta proţăpită la intrarea în cort.

— Locotenent Saganne, comandant secund al anexei din Tamanrasset. Scuză-mă, domnule căpitan, trebuie să termin de pansat.

Celălalt nu-i întinse mîna.

— Căpitan Baculard d'Arnaud, adjunct al locotenent-guvernatorului Senegalului de Sus şi Nigerului. Te voi aştepta afară.

Îi împinse din cale cu bastonul pe plozii negri şi se postă la vreo douăzeci de metri, cu mîinile la spate.

Părăsind rănitul ca să se ducă la căpitan, Saganne văzu că trăgătorii sudanezi nu rupseseră rîndurile. Stăteau aliniați cîte patru, cu arma la picior, flancați și subofițeri imobili pe căluții lor de un cenușiu metalic.

— Providența te trimite, domnule căpitan, spuse Saganne, ștergîndu-și mîinile cu o cîrpă de o curățenie dubioasă. Am prins o bandă și mă întrebam ce voi face cu toți acești copii.

— Presupun că știi, spuse căpitanul cu vocea-i moartă, că ești pe teritoriul Africii occidentale franceze unde nu ai nici un drept și, în primul rînd, pe acela de a pătrunde aici.

Avea un fel neplăcut de a te privi în față, fără să-ți întîlnească ochii. Lui Saganne îi trecu sentimentul de inferioritate și jenă pe care-l încercase mai înainte. Ghicea în Baculard un om pe care traiul, de la vîrsta de șaisprezece ani, alături de subofițeri, îl molipsise și pe el : flăcăi cu mintea greoaie, al căror singur reazim e o brutalitate pe care o au și încearcă s-o facă să treacă drept caracter, și al căror drum în viață e jalonat de gesturi imbecile, repetate cu o siguranță de fier.

Totuși, Baculard nu era subofițer ci căpitan și, în mod vizibil, de viță nobilă. Ceea ce dădea, desigur, prostiei lui, temelii de nezdruncinat. Saganne gîndi că-i va fi greu să se înțeleagă cu el. Îi răspunse pe un ton cordial, evitînd totuși să zîmbească, știind susceptibilitatea acestui soi de idioți :

— Domnule căpitan, să-ți spun drept, nu știu exact unde mă aflu.

— Pe teritoriul meu, i-o tăie Baculard. Banda pe care ați pus mîna lăsînd să scape grosul forțelor, îmi aparține. O urmăresc de două săptămîni.

— Mi-au scăpat cinci oameni fără apă și provizii...

Saganne se întrerupse. Continuînd să se justifice s-ar fi pus într-o situație de inferioritate. Fără să-i lase căpitanului timp să răspundă, reluă :

— Banda e distrusă. Îți cedez cu plăcere prada, inclusiv cămilele și puștile... și pe nenorociții ăștia de negri care trebuie duși acasă...

Se întrerupse din nou : vene groase, vinete, începeau să se umfle pe fruntea și gîtul căpitanului. Ochii i se rostogoleau în cap. Ai fi zis că-i un actor de melodramă jucînd cu convingere rolul unui nebun în criză. În sfîrșit, începu să urle :

— Îți bați joc de mine !

Saganne îi aruncă o privire rece nebunului. Cum acesta, nu dădea nici un semn de domolire, îi întoarse spatele. Pentru moment argumentele nu serveau la nimic. Trebuia să aștepte. Părea clar că ceea ce era logic în această situație, adică să coopereze cu Baculard, se va înfăptui în cele din urmă.

Intră în cort și se întinse. Embarek îi aduse un pahar de ceai și o bucată de plăcintă. Mîncă și bău urmărind cu privirea jocul luminii pe pînza translucidă. Pînă la urmă ațipi.

Geindroz îl scuturâ de umeri :

— Ne-au încercuit, domnule locotenent !

Saganne împinge ușa cortului. Vede trăgătorii senegalezi dispuși roată în jurul taberei : un om la fiecare zece metri, cu pușca în mînă. Se apleacă spre Geindroz :

— Adună-i pe chaambani. Nu vreau incidente. Ia-le puștile.

Baculard, înconjurat de subofițerii lui, perorează cu bastonul întins. Saganne se îndreaptă spre el. Subofițerii negri se îndepărtează.

— Dă ordin oamenilor dumitale să se îndepărtèze, spune Saganne. Trebuie să stăm de vorbă numai noi doi.

Cum Baculard nu se clintește, se întoarce și strigă sudanezilor :

— Depărtați-vă !

Subofițerii șovăie, apoi se împrăștie. Sufocat de furie, căpitanul răcnește :

— Cine-ți permite ? Asta-i o nebunie !

Dar nu-şi chemă oamenii.

— Nebunie e ceea ce faci dumneata. Ce vrei ?

Baculard nu răspunde. Faţa îi este schimonosită de furie. Saganne îşi spune : „E nebun". Dar nu-i vine să creadă : Baculard e un ofiţer francez.

— Domnule căpitan, te mai întreb o dată : accepţi să preiei banda ca să-mi pot continua misiunea ?

— Niciodată ! strigă Baculard, stacojiu. Niciodată ! Şi dacă îţi dă prin cap să pleci, voi trage ! Şi dacă-mi laşi sclavii, îi voi lăsa să crape !

— În aceste condiţii, îi voi conduce cu însumi în Sudan.

— Îţi interzic ! urlă Baculard. Nu eşti pe teritoriul dumitale !

— Voi duce sclavii înapoi la Tombouctou, repetă Saganne. Şi-acum, ascultă-mă cu atenţie. Dacă continuaţi să vă învîrtiţi pe aici, sînt şanse serioase să daţi peste tribul pe care îl caut. Dacă s-ar întîmpla aşa, ar fi de dorit să ai cu dumneata oameni care-l cunosc pe şeful lor şi care ar putea să-i transmită ceea ce amenokalul Mussa şi autorităţile franceze din Sahara aşteaptă de la el. Accepţi să-ţi las în subordine pe locotenentul Geindroz şi doi ghizi ?

— Nu accept nimic ! strigă Baculard.

Îşi înhaţă cu amîndouă mîinile bastonul şi-l rupe. Obrajii pătaţi îi tremură. Mugeşte :

— Nu mă sperii, tu, rahat ce eşti ! Te am la mînă, acum ! Pe toţi vă am la mînă !

Saganne s-a săturat pînă-n gît. Nici vorbă să-i întoarcă spatele, să-l lase. Înaintează împingîndu-l la o parte.

În mijlocul taberei, chaambanii au format un cerc cu faţa la sudanezi. Copiii şi femeile negre s-au refugiat în spatele lor. Saganne ajunge la ei din cîţiva paşi :

— Ridicăm tabăra. Geindroz, pune să se adune cămilele de povară ! Pune să se umple burdufurile !

Se apropie apoi de Baba Uld Abidin :

— Tu, dă-mi puşca !

În timp ce în spatele lui oamenii se agită cu pregătirile de plecare, el se întoarce la Baculard și se așază pe o piatră în fața căpitanului, cu pușca pe genunchi.

— Mă amenințI ? strigă Baculard.

— Stai jos. Vom aștepta fără să ne dăm în spectacol.

Baculard nu se mișcă. După o oră, cămilele sînt încărcate, chaambanii sînt gata. Saganne îl strigă pe Geindroz :

— Formează caravana : negrii și cămilele la mijloc, soldații în jur, pe jos.

Se întoarce apoi spre Baculard :

— Domnule căpitan, dacă nu-mi dai cuvîntul dumitale de onoare că ne lași să plecăm fără să tragi, vol fi nevoit să te iau cu mine.

— Șantaj, mîrîie Baculard. Nu cedez șantajului !

Așteptarea i-a diminuat, i-a concentrat furia :

— N-ai vrea cel puțin să-ți chemi oamenii ? îi propune Saganne.

— Șterge-o de-aici ! spune Baculard cu o voce surdă.

Cu buzele strînse, repetă :

— Șterge-o ! Șterge-o !

O clipă, Saganne șovăie. Poate oare să se încreadă în nebunul ăsta ? Pînă la urmă biruie sila de a lua ostateo un ofițer francez sub ochii indigenilor. Bate din călcîie și salută. Se duce în fruntea alor săi. Apoi strigă, foarte tare :

— Înainte !

În spatele lui, Baculard s-a ridicat. Unul dintre subofițeri se repede spre el. E un bărbat înalt, cu obrajii plini de tăieturi. Ca toți sudanezii, ca toți soldații chaamba, a urmărit de departe, de la început, înfruntarea dintre cei doi francezi. Își înalță trupul masiv în fața lui Baculard :

— Nu da nici un ordin, domnule căpitan. Soldații nu te vor asculta. Nu vor trage.

Baculard ridică brațul și lovește, cu pumnul strîns, obrazul negru. Sudanezul nu se dă înapoi, nu schițează nici un gest de apărare ci, dimpotrivă, se apleacă, pentru

a primi mai bine loviturile. Din gura-i care sîngerează, ies cuvintele :

— Așa, domnule căpitan, așa. Lovește-mă, mai lovește-mă. Dă ! Dă !

În timp ce Baculard își varsă furia pe negru, caravana se îndepărtează.

Extras dintr-o scrisoare a locotenentului Saganne către fratele său Lucien :

Pe puntea unui șlep pe Niger, 10 mai 1912.

Dacă m-ai vedea, înfășurat în burnuzul roșu, scriindu-ți pe o masă solidă de pe un șlep pe Niger, nu ți-ai crede ochilor. De-abia cred eu însumi... Ce cursă am făcut ! De la In-Salah pînă la cotul Nigerului !

Am ajuns la Tombouctou acum cinci zile. Am fost foarte dezamăgit. Misteriosul Tombouctou, pe care toți caravanierii indigeni îl descriu ca pe un fel de Capua, e o capitală jalnică. Și ca să ajungi acolo. traversezi un ținut care-i încîntător pentru noi, oameni ai nisipului și ai pietrei, dar care este înspăimîntător dacă-l privești din punct de vedere economic, colonial, francez.

Copleșiți cum eram de încărcătura noastră umană și animală, călătoria a fost grea. Liota de douăzeci și patru de negrișori nu ne ușura deloc înaintarea. Din fericire, negresele au fost extraordinare. Am dat fiecăreia în custodie doi sau trei copii și cîte o cămilă ca să-i care, atîrnați de o parte și alta, în burdufurile de piele abandonate de bandă. La fiecare oprire, toată această mică lume alerga la raport. Pentru ei nu strigam „la arme !" ci „la curmale !", și apăreau din toate părțile în costumul cel mai simplu sau cel mai complicat, după oră : dimineața, cînd clănțăni, totul e bun ca să te acoperi ; de cum începe soarele să ardă, pînă și o batistă pare o îmbrăcăminte stingheritoare. Mă temeam să nu facă ravagii diareea, dar n-am pierdut decît doi.

Cei opt negri adulți și prizonierul valid mă stînjeneau mai puțin : primii păzeau cămilele ; prizonierului îi era

la fel de frică să nu-l lăsăm în plin deșert fără apă, fără mîncare și fără cămilă, cît să-l ucidem. I-am promis viața, dar nu-i dădeam de mîncare. Își lua cît îi trebuia ca să trăiască din cămilele sacrificate. Cît despre celălalt prizonier, a murit din timpul primei etape.

Primirea a fost entuziastă aici, din partea populației indigene: negrii și nomazii din împrejurimi, victime îndeobște ale berberilor, ne-au făcut o primire călduroasă. A plouat cu cadouri și invitații. Și chaambanii mei au profitat zdravăn de situație! Autoritățile franceze au fost mai rezervate. Locotenentul-guvernator al Senegalului și Nigeriei de Sus nu era încă informat de ciocnirea pe care am avut-o cu adjunctul său. L-am pus la curent fără să minimalizez faptele. A înghițit-o fără comentarii. În genere, mi-a părut un om cu judecata sănătoasă. Cu timpul, primirea noastră s-a mai încălzit și sublocotenentul meu Geindroz și eu am fost foarte solicitați. Cei din colonii nu pot să reziste ocaziei de-a se distra, ceea ce e cazul cu noii veniți... chiar cînd aceștia vin pe neașteptate și după ce li s-au cam amestecat în treburi!

Sărmanii sclavi au fost „eliberați" în cursul unei mari serbări, cu dansuri sălbatice, muzică zgomotoasă și o fantasia cu cai și cămile. Eliberarea negrișorilor și a negreselor a însemnat că au ajuns la orfelinatul surorilor albe. Își vor mai regăsi vreodată familiile? Copiii poate că da, în timp. Dar femeile, după tot ce au îndurat, ce tată și ce soț vor mai accepta să le primească înapoi? Vor deveni prostituate în bordelurile de la periferia orașului. Bărbații au luat drumul satelor lor, după ce ne-au moult ambrassades mîinile și genunchii. Unul singur, cel mai tînăr, a refuzat să ne părăsească: s-a atașat de sublocotenentul Geindroz și a hotărît să urce cu noi la Hoggar. Încă un recrut pentru Franța.

Extras dintr-o scrisoare a locotenentului Saganne către domnişoara Alice Saganne, pensionul Poques, Versailles :

Alunec pe fluviul Niger şi mă gîndesc la tine, micuţo. După un periplu unic pentru un saharian, şi atîtea întîmplări, pe care o să ţi le povestesc, aveam nevoie de o pauză. Şi ce mă mai odihnesc ! Uitasem ce bine e să nu faci nimic !

În fiecare sat în care mă opresc, pe malul fluviului, sînt primit ca eliberator, cu cîntece, dansuri, cadouri. Am să-ţi aduc brăţări din aramă şi os, coliere din scoici.

Nu mă mai satur să contemplu Nigerul. E necrezut de lat, mărginit de verdeaţă, cu păsări nenumărate de toate mărimile şi de toate culorile. Acum o clipă am zărit, la suprafaţa apei, ochii de vacă ai unui hipopotam. Privind această enormă masă de apă lutoasă pe care, din zori pînă la sfinţit, jocurile de raze o metamorfozează în cremă de migdale roz şi verde, în şuvoaie de metal în fuziune, în întunecatul Lethe şi în multe alte lucruri încă, mi se pare că asimilez cu ochii o hrană reconfortantă.

În seara asta mă întorc la Tombouctou unde noi, saharienii, dăm, la rîndul nostru, o grandissimă diffa, * *pentru a ne achita de toate obligaţiile. Vor veni toţi ofiţerii şi francezii din Tombouctou. Mîine plecăm din nou. N-am nici un chef să plec din Nigeria şi să mă trezesc iar între pietre şi nisip. Dacă această călătorie nu m-ar apropia de voi toţi, pe care ard de nerăbdare să vă văd, cred că aş fi găsit pretexte s-o amîn la nesfîrşit.*

* Petrecere şi ospăţ în cinstea cuiva. (N.t.)

Extras dintr-o scrisoare a locotenentului Saganne către Courette :

...Şi să-ţi spun, că asta te interesează, m-am înfruptat cîte o negresă, de mai multe ori. Persoane tinere pe care tăticu' mi le-a adus în semn de onoare şi mulţumire : căci aici sînt un om mare. Nici un semn de boală pînă acum. Dar mă vei examina ca specialist, dacă va fi nevoie.

Discuţiile cu ofiţerii din Tombouctou, mai informaţi decît mine — cum e şi firesc — despre ultimele ştiri din Europa, mi-au trezit nelinişti grave. Mă tem să nu aflu la întoarcere că a izbucnit războiul cu Germania. Ce ghinion ar fi pentru mine să-mi pierd timpul aici, în nisip, cînd acolo lumea se bate !

Pe lîngă asta, celelalte griji pălesc. Bănuiesc că la expediţia asta a mea pînă la Tombouctou, contrar ordinelor, o să reacţioneze Wattignies, şi Dubreuilh, şi Algerul. Totul plăcut în felul lui ! Vom vedea. Plec mîine în zori.

Pe drumul de întoarcere, în seara celei de-a şaptea etape, coloana Saganne s-a oprit la puţul Tagenout, acolo unde înainte cu cinci săptămîni avusese loc întîlnirea cu Baculard d'Arnaud.

Oamenii erau veseli. Au aprins focuri şi au început să cînte. Acum Saganne înţelegea fiecare cuvînt : „Cu locotenentul nostru căruia nu-i este niciodată frică, am fost pînă la Tombouctou. Negrii ne-au dat să mîncăm plăcinte, carne de vită şi pui. Ne-au dat femeile lor. Am fost trataţi ca nişte seniori. Acum ne întoarcem acasă. Ne vom revedea nevestele şi copiii. Francezii ne vor da o gratificaţie. O să ne odihnim mult timp, o să mîncăm, o să dormim cu nevestele noastre, o să ne jucăm cu copiii, o să le povestim despre călătorie. Toată lumea va spune despre noi : aceştia sînt vitejii care au traversat ţara setei ; s-au luptat ; nu se tem de nimic. Cu locote-

nentul nostru care nu se teme de nimic, am fost la Tombouctou..."

Embarek, făcînd pe şeful, campion al dansului din buric, îl trase pe Sama, sclavul sudanez care se ataşase de Geindroz, la o parodie lascivă. Strîns de şolduri, pişcat, chinuit în glumă, băiatul se legăna apărîndu-se de atacurile bătrînului ţap. Chaambanii băteau tobele, rîdeau în spatele flăcărilor înalte, galbene.

Deodată Geindroz se ridică şi strigă :

— Stai locului, Embarek ! Vino aici, Sama.

Geindroz avea o voce de parizian bine crescut. Cînd ridica tonul, avea alta, joasă, artificială. Ca să fie la înălţimea situaţiilor, trebuia mereu să schimbe registrul.

Sama veni şi se aşeză la picioarele stăpînului lui. În mijlocul cercului, Embarek continua să danseze sîsîind.

— Nu suport să fie umilit Sama, spune Geindroz.

Saganne nu se mişcă. Culcat pe nisipul moale, cu ochii larg deschişi spre stele, se bucura de darurile acestea cumînţi.

— Sama se teme de ei, reluă Geindroz. Nu îndrăzneşte să li se opună. Dacă ar fi lăsaţi să facă ce vor, s-ar servi toţi de el ca de-o femeie.

Cum Saganne continua să tacă, vocea tînărului se încărcă de acreală :

— Şi dumneavoastră nu vedeţi nimic. Nu vreţi să vedeţi nimic !

Saganne se întoarse într-o parte. N-avea chef să vorbească :

— Păstrează-ţi efebul şi lasă-mă să dorm, spuse el.

Se răsuci şi-şi trase burnuzul pe faţă. Noaptea din urmă, îi surprinsese pe Geindroz şi Sama îmbrăţişaţi. Gîndise, fără urmă de dispreţ : „Astea erau deci chinurile acestui tînăr atît de fin !"

A doua zi în zori, lui Saganne, care se izolase după o barieră de stîncă ce surplomba puţul la vreo sută de metri, i se păru că aude un geamăt omenesc. Ascultă atent o clipă, fără rezultat. Era cît pe ce să facă stîn-

ga-mprejur pentru a o lua spre tabără, cînd auzi — şi de data asta nu putea să se înşele — sunete asemănătoare cu cele produse prin lovirea a două pietre. Se îndreptă spre acel zgomot. În ciuda semnalelor care se reluau la intervale regulate, îi trebuiră mai mult de zece minute ca să descopere, la nivelul nisipului, un orificiu orizontal.

Se ghemui :

— Cine-i acolo ? întrebă în arabă.

Înainte ca omul dinăuntru să aibă timp să răspundă, ochii săi adaptaţi la întuneric îl recunoscură pe Takarit.

Targhiul era culcat pe spate. Piciorul stîng dezgolit pînă sus, lăsa să se vadă un genunchi sfîrtecat. Dedesubt, pulpa şi talpa erau umflate şi vineţii. Ţinea într-o mînă piatra cu care-l orientase pe Saganne, şi cu cealaltă îşi apăsa pe burtă un şomoiog de cîrpe scorţoase de sînge.

Îşi păştrase litamul în jurul feţei. Vru să vorbească, nu reuşi, îi aruncă locotenentului o privire intensă, apoi închise ochii.

— Nu te mişca, nu vorbi, spuse Saganne. Te vom duce în tabără, te vom îngriji.

Cînd Takarit fu culcat în cort, Saganne văzu că rana de pe burtă începuse să sîngereze iar. Îndepărtă pansamentul din cîrpe. De la buric pînă în partea stîngă, rana era brăzdată de o sfoară cusută grosolan, nu doar în piele, ci chiar în carne.

— Cine ţi-a făcut asta ?

Drept răspuns, Takarit, fără să deschidă ochii, ridică încet mîna dreaptă şi o ţinu înaintea lui, deschisă, cu degetele răsfirate. Mîna aceasta fluturată în aer, imaginea pe care ea o evoca, aceea a omului care, străpuns de gloanţe, singur în deşert, nu numai că nu se lăsase pradă disperării dar găsise şi puterea nebunească de a se coase singur, îi provocară o emoţie violentă lui Saganne.

Puţinele medicamente pe care le transporta cu el într-o cutie de lemn îi părură derizorii. Cînd Embarek

îi prezentă pe fundul unei gamele o fiertură din balegă de cămilă cu tutun, îi permise ordonanței să aplice această prișniță.

Rămînea piciorul, amestecătură de carne putredă și os. În spațiul închis al cortului, mirosul devenea de nesuportat.

— În orice caz, cu asta e ca și mort, spuse Embarek, pe care nici putoarea, nici adevărul crud nu-l deranjau.

Saganne luase o hotărîre :

— O să i-l amputez de deasupra genunchiului, spuse el.

— Vorbiți serios ? întrebă Geindroz înspăimîntat.

Saganne îl cercetă cu privirea pe sublocotenentul care sta în picioare în ușa cortului, în semiobscuritate. De la Tombouctou, Geindroz lăsase să-i crească o barbă roșcată.

— Nu puteți face asta, domnule locotenent !

— De ce ? întrebă Saganne.

— Nu aveți nimic din ce vă este necesar. O să...

— Am un cuțit, un fierăstrău, o placă de fier pe care o s-o înroșesc ca să-i cauterizez rana.

— Domnule locotenent, dar încercați să vă închipuiți cum va fi !

Geindroz sărise de la spaimă la indignare. Saganne îl întrerupse din nou :

— Omul acesta și-a cusut singur burta, știind că șansele lui de supraviețuire sînt egale cu zero. Vrei să-l las să crape fără să încerc nimic ?

Și pentru că Geindroz deschidea gura să protesteze, adăugă :

— Ajunge. Du-te după sticla cu coniac din lada mea. Dacă dezaprobi ce fac, sau dacă ți-e teamă că n-o să suporți, lasă-mă singur.

Astfel, Saganne, îngenuncheat în nisip, cu mînecile suflecate pînă la umăr, cu fața brobonind de sudoarea care-l orbea și-i picura de pe nas, din bărbie, în sînge, tăie mușchii, nervii, secționă tendoanele, tăie omul care

părea atît de fragil sub membrana inervată dar care se dovedi atît de tare sub fierăstrăul grosolan, sutură, cu ață neagră și cu un ac îndoit care le servea chaambanilor să-și repare șeile, artera din care țîșnea sîngele, aplică pe ciot fierul roșu ținut cu doi clești, pansă cu o cîrpă carnea friptă al cărei miros îi pătrunse pînă-n fundul foselor nazale, pînă în creier, îl invadă în întregime, ucigînd în el orice sentiment, orice gînd, orice senzație parcă. Înainte de a începe, îi dăduse lui Takarit să bea o jumătate de sticlă de coniac și-i vîrîse între dinți o bucată de lemn. Anini și Embarek îl țineau de umeri și de coapse. Dar nu fură nevoiți să intervină : toropit de alcool, la primul val de durere, Takarit își pierduse imediat cunoștința. Spre sfîrșitul după-amiezii, cînd Saganne își pierduse orice speranță, Takarit deschise ochii și ceru de băut. Și oricît ar părea de extraordinar acest fapt, se vindecă și supraviețui.

A doua zi, Saganne zăcu retras. Moțăi toată ziua, visă femei : îi smulgea fusta de tenis Madeleinei de Sainte-Ilette, o săruta lipită de grilaj ; apoi sta culcat, iar Demla făcea dragoste cu el. Și vîrtejul erotic o lua de la capăt : Madeleine, grilajul, Demla.

Seara, întors în tabără, se spălă într-o piele de țap, crănțăni niște curmale pentru cămile, fibroase și acre. Chaambanii jucau domino. Geindroz îl învăța să citească pe Sama. Ghemuit în umbra stăpînului său, sclavul își scărpina fără ostoire pulpa stîngă cu unghiile de la celălalt picior, ca o maimuță captivă.

Cînd Saganne intră în cort, Takarit își puse litamul. Febra îi dilata pupilele :

— Ți-e rău, Takarit ?

Targhiul ocoli răspunsul :

— Dă-mi tutun.

Saganne îi strecură o bucată de tutun de mestecat, pe sub văl, pînă la gură. Apoi îngenunche la capul rănitului, aplecat peste fața lui :

— Poți vorbi ? Poți să-mi spui cînd ți s-a întîmplat ?

— Acum cinci zile, spuse Takarit. Noaptea, veneam la puț pe spate. Mă tîram cu brațele, pe spate, ca o șopîrlă. Mestecam noroiul : nu puteam scoate apă.

— Unde-ți sînt războinicii ?

— Dacă mergi o jumătate de etapă, îi găsești. Toți taitokii, toate cămilele. I-au ucis pe toți.

— Cine v-a atacat ? De ce nu v-ați apărat ?

— Ocupaseră puțul. Nu se clinteau de aici de mai bine de zece zile. Cămilele noastre nu se mai adăpaseră ; nu voiau să mai meargă. O dată, noaptea, am trimis doi șufi cu burdufurile ca să ia apă. Pe băiatul surorii mamei mele și un altul, bun, ca și el. I-au prins, nu știu cum.

— Cine erau ?

— Negri, francezi, cu cai și puști cu repetiție, cum tu n-ai.

Saganne închise ochii. Tîmpla începu să i se zbată într-un punct. Vedea roșu prin pleoape.

— Dă-mi apă, zise Takarit.

Saganne ridică vălul, aplecă plosca. Takarit încercă să scuipe. Zeama de tutun se prelinse pe barbă, în păr. Obrazul îi brobonea de sudoare.

— Vrei să te șterg ?

Takarit ocoli din nou răspunsul : puterile îl lăsau, voia să sfîrșească :

— Au venit peste noi, pe jos, înaintea zorilor. Au făcut un cerc, la distanță. N-am văzut nimic, n-am auzit nimic. Au început să tragă pe lumină, repede, din toate părțile.

— Șufii voștri v-au vîndut ?

— Niciodată. Niciodată taitokii nu fac așa. Ne-au luat urma. Poate îi conducea un cercetaș tubu ? Sînt printre ei și buni.

Ceea ce-l făcea pe Saganne să se aplece din ce în ce mai aproape de ochii, de buzele invizibile ale taitokului nu era nerăbdarea de a afla — știa că Baculard îi masacrase pe taitoki — nu era nici indignarea, ci rușinea.

— Apoi, Takarit ?

— Au omorît cămilele mai întîi. Cînd nu ne-am mai putut mișca, au tras în noi. Au stat toată ziua. Noaptea au tras rachete. Patru taitoki care nu aveau răni, au plecat pe nesimțite, ca șacalii.

— Și tu ?

— Aveam șevrotina în burtă. Au tras așa toată ziua și noaptea următoare. Noi nu puteam face nimic ; muream. După aceea, căpitanul francez a venit și i-a împușcat pe toți în cap.

— Și tu ?

— Eu, nu știu... Apoi am venit la puț. Toată noaptea m-am tîrît pe spate ; dormeam ; mă tîram.

Takarit tăcu, apoi își mișcă piciorul care-i rămăsese :

— Tu mi-ai tăiat piciorul ?

— Da, spuse Saganne.

— Acum am un singur picior, da ?

— Da.

— Și voi sta acasă cu babele ?

— Nu, vei putea merge ; pe cămilă.

Takarit rămase o clipă visător : lui Saganne i se păru chiar că zîmbește. Pînă la urmă spuse :

— Așa mai merge.

Zîmbise, vorbise fără ură, ca și cum evenimentele pe care le relatase nu priveau propriul său trib ci pe niște străini, din timpuri îndepărtate. Furia însă, furia îl cuprindea pe Saganne. Începînd cu capul, îl năpădi ca un val. Faptul că porcul de Baculard d'Arnaud putuse să se răzbune de afrontul ce i-l adusese distrugînd tribul taitok era o monstruozitate pe care refuza nu numai s-o ierte dar chiar s-o înțeleagă. A căuta motivele acestei mîrșăvii sîngeroase însemna să se înjosească. Faptul însă că-i oferise ocazia, că nu fusese în stare să prevadă că un ofițer francez ar putea să decadă într-atît, îl murdărea pentru totdeauna.

Nu lăsă să se vadă nimic și redactă un raport în care consemnă, cu toată răceala de care era capabil, evenimentele ce-i duseseră la moarte pe cei pe care avea

misiunea să-i aducă acasă. Nu omise nici amputarea lui Takarit.

Doi chaambani fură însărcinați să-i ducă în grabă acest raport lui Wattignies, fie în tabăra amenokalului Mussa, dacă se mai găsea acolo, fie la Tamanrasset.

Peste două zile, coloana porni din nou. Înjghebaseră pentru rănit un fel de hamac pe care îl ducea o cămilă bătrînă, zdravănă și liniștită. La cîțiva kilometri de puț, dădură peste cadavrele războinicilor taitoki. Zăceau în nisip, pe jumătate putrezi, pe jumătate uscați de soare, în poziția în care îi surprinsese moartea.

Saganne puse să se sape gropi. Cînd tovarășii lui Takarit fură acoperiți de nisip, le dădu onorul. Chaambanii, care găseau că-i prea multă ostenceală pentru niște disidenți, nu mormăiră cum făceau de obicei cînd li se impuneau corvezi pe care le socoteau inutile. Și nu de teamă că vor fi repeziți : de cînd locotenentul amputase piciorul targhiului, dacă le-ar fi cerut să-l urmeze în iad, ar fi făcut-o.

Dar pentru Saganne aceasta nu era o consolare. Nu avea decît un gînd : să ajungă la Tamanrasset, să deschidă ușa biroului lui Wattignies.

Capitolul VII

Wattignies stă pe un scaun sub crucifix. Ușa e deschisă. Saganne intră. Și-a pus pantalonii largi arăbești, pe care-i cară după el de două luni și pe care sîngele lui Takarit s-a uscat. Nu s-a ras, nu s-a spălat. A sosit la Tamanrasset în fruntea cetei lui de umbre la ora unsprezece seara, în ajun : patruzeci de kilometri pe zi, timp de treizeci și două de zile : ultimele zece etape pe jos, atîrnați de hățurile cămilelor care nu mai voiau să înain-

teze. A dormit cinci ore, în pielea goală, pe pat. Nu s-a odihnit. Nu s-a liniștit. Furia i s-a dizolvat în epuizare : simte doar silă.

Wattignies se ridică pe vîrfuri ca să-l ia pe Saganne de umeri. Murmură :

— Sînt bucuros să te văd, dragul meu.

Saganne scapă din îmbrățișarea piticului. Nu se poate bizui pe vocea care-i este spartă de oboseală. Ca să-l facă atent pe Wattignies, repetă de două ori :

— Ascultați-mă.

Apoi cu aceeași voce albă :

— Îmi dau demisia din armată.

Cizmele scrîșnesc pe dale. Wattignies își reia poziția sub crucifix. Își privește atent subordonatul. Wattignies e șef. Asta se vede : nimic nu i se clintește pe figură. Trage un fum din pipă, suflă fumul albastru :

— Du-te și fă un duș, Saganne. Dormi. Vorbim după aceea.

Saganne e inferiorul, deposedatul. Cu fiecare secundă care trece, își pierde din substanță, se destramă. Ceea ce-l mai ține încă, punctul lui de sprijin este, în gît, spasmul de greață care urcă, se umflă, dă afară :

— Nu. Vreau să pun la punct totul acum.

— Cum vrei, spune Wattignies. Mai am cafea. Vrei ? sau coniac ?

Spune nu din cap. Toropeala ar putea să-l înmoaie.

Wattignies se răstoarnă în scaun, întoarce o cheie și dă drumul ruloului de lemn al dulapului, care se înfășoară cu zgomot. Scoate un dosar.

— Să vedem faptele, spune el. Mai întîi iată raportul căpitanului Baculard d'Arnaud, contrasemnat de colonelul Hanault, locotenentul-guvernator din Senegalul și Nigeria de Sus. Citez la întîmplare : „Locotenentul Saganne a manifestat o insolență... lipsă de educație elementară, nedemnă de un ofițer... nesupunere caracteristică... amenințări, șantaj,... violență fizică asupra persoanei mele..." Trei pagini pe acest ton.

Și mai este și raportul unui anume medic-colonel Martinerie, inspector general al Serviciilor de sănătate

din Africa occidentală, care cere o sancțiune pentru practicarea ilegală a medicinei. Asta-i pentru talentele dumitale chirurgicale.

Aceste rapoarte au fost transmise guvernatorului AOF, guvernatorului general al Algeriei, ministerului de Război și al Coloniilor. Mai este nevoie să-ți spun că pentru că ești saharian, te vom apăra? Dubreuilh a și trimis la Alger și Paris o notă de acoperire. Dar dacă-ți dai acum demisia, îți pătezi obrazul. Și pe al tuturor saharienilor.

— Mi-e totuna, spune Saganne.

— Mie nu, spune Wattignies.

Își leagănă lornionul deasupra dosarului deschis. Ezitările lui par să urmărească această mișcare pendulară. Pînă la urmă iese din încurcătură întrebînd plin de fiere :

— De fapt, dragă, pentru ce vrei să demisionezi ?

Wattignies joacă teatru : încearcă să domine discuția, să-și descumpănească interlocutorul prin schimbări de ton. Saganne n-a venit să joace teatru : spune răspicat fiecare cuvînt :

— Căpitanul Baculard a masacrat oamenii lui Takarit, de care răspundeam eu.

Epuizarea fizică îl servește pentru că îl simplifică. Așa, stînd pe scaun, se simte intangibil.

Pe scaunul lui, Wattignies se foiește :

— E absurd, Saganne. Nu erai acolo cînd s-a produs ciocnirea.

— N-a fost nici o ciocnire. A fost un masacru deliberat.

— Una sau alta, n-are importanță : nu ești răspunzător de asta în nici un fel... Și apoi, îți spun : de acord, căpitanul Baculard ți-a făcut o porcărie...

Saganne îl întrerupe :

— Numiți asta o porcărie ?

— Voiam să spun că ți-a făcut asta ca să se răzbune ; te-ai amestecat în treburile lui arestînd banda

cu sclavi pe teriteriul său. S-a servit de prima ocazie ca să ți le strice pe ale dumitale.

— Exact de asta demisionez, spuse Saganne.

— Lasă-mă să termin... Poate că acest Baculard d'Arnaud s-a purtat în mod condamnabil dar sînt obligat să constat că efectul a fost excelent. Mă îndoiesc că triburile hoggare ar fi acceptat s-o pornească spre nord cu noi așa de ușor cum au făcut-o, dacă șefii lor n-ar fi aflat de întîmplarea nenorocită a lui Takarit și a oamenilor lui. Au înțeles repede că rămînînd în Adrar riscă toți, într-o zi sau alta, să aibă de-a face cu trupele sudaneze care, pentru că nu-i cunosc, i-ar trata drept rebeli.

Saganne își sprijină mîinile în șold. Privește podeaua, între picioare.

— Deci, spune el pînă la urmă, ar fi trebuit să las să fugă banda cu sclavi și să-i masacrez eu însumi pe taitoki.

— Păi nu, spune Wattignies.

— Păi da, spune Saganne. Fiți logic pînă la capăt.

Wattignies pune pipa pe masă. Alege alta din suport, o umple apăsînd cu degetul mare. Cu ochii în plafon, clipește ca și cum ar căuta în cap un argument uitat Revine la Saganne, surîzînd viclean :

— Dacă persiști în hotărîre, va trebui să te gîndești bine cum o să i-o prezinți lui Dubreuilh. Te-a apărat ; plecarea dumitale o să-l pună într-o situație falsă : nu-i place asta... Pe de altă parte, cum a fost pus în gardă împotriva dumitale, la Paris, pentru motive pe care le știi, poate că n-ar fi chiar nemulțumit să scape de dumneata.

Saganne înalță capul ;

— Nu înțeleg ! Cine l-a pus pe colonel în gardă împotriva mea ? De ce ?

Vocea lui trăiește din nou.

— Nu ești la curent ?

— Nu !

Wattignies a reușit să-l scoată pe Saganne din amorțeală. Își subliniază avantajul printr-o pauză. Își toarnă cafea în cana lui de metal apoi, arătînd cafetiera :

— Chiar nu vrei ?

Saganne nici nu acceptă, nici nu refuză. Wattignies se scoală, se duce și ia o cană, o pune pe masă, o umple.

Pauza asta, încetineala gesturilor căpitanului îi stîrnesc iarăși furia lui Saganne. O clipă mai înainte nu calcula ; prin demisie își retrăgea orice miză ; nu voia nici să cîștige, nici să dovedească ceva. Acum totul se schimbă : cuvintele lui Wattignies îl fac să bănuie că și demisia lui făcea parte din joc ; ușa asta prin care el voia să scape din ticăloșie era capcana în care ticăloșii voiau ca el să cadă. Îl cuprinde mînia celui păcălit. În așa hal încît, dacă cu un minut în urmă trebuia să se concentreze ca să scoată din gîtlej cuvinte distincte, acum e nevoit, dimpotrivă, să-și stăpînească vehemența ca să se facă înțeles :

— Cine l-a pus pe colonel în gardă împotriva mea ? Trebuie să-mi spuneți totul ! Totul, imediat !

— Bea-ți cafeaua ! spune Wattignies.

Cu dosul mîinii, Saganne face vînt cănii de metal. Wattignies se sprijină de fereastră. Marginile și colțurile ei decupează pe albastrul cerului o aureolă dreptunghiulară deasupra craniului său de țăran din Escaut. Cu cana într-o mînă, cu pipa în cealaltă, gustă pe rînd, cînd din cafea, cînd din tutun.

— Dragul meu, la Djelfa, ai sedus o verișoară de-a președintelui Republicii. Dacă ai fi compromis-o în așa hal încît familia să nu poată face altceva decît să ți-o dea de nevastă, toată mașinăria s-ar fi pus în funcțiune spre profitul carierei dumitale. Dar ai rămas la jumătatea drumului : totul îți este împotrivă.

Saganne nu se aștepta la o lovitură dinspre partea aceasta. Pe scaunul lui, rămîne descumpănit. Wattignies contemplă o clipă efectul perfidei sale destăinuiri apoi,

împingînd comedia mai departe, se face că se întoarce la hîrțoage. După un timp, flutură lornionul :

— Ah ! eram să uit, locotenente. Cînd ai intrat citeam chiar o notă a lui Dubreuilh. În ultimul paragraf îmi cere să te trimit la el. E la Biskra cu guvernatorul general. Du-te deci la Biskra ! O să te explici cu Dubreuilh ; veți lămuri totul. Eu, nu-i așa, am încercat să te ajut !

Între scîndurile cabinei în care apa îi curge, mîngîietoare, călduță, pe cap, pe față, pe umeri. Saganne se sufocă scoțînd frînturi de frază : „Ah, au vrut să mă elimine ! Ah, au crezut c-or să se descotorosească de mine ! Las' că le arăt eu ! O să vadă ei !...“ Din cauza oboselii, parcă-i de cîrpă. Așa cum, mai înainte nu simțise decît dezgust, acum hotărîrea îi luase locul răspîndindu-i-se în trup pe acest fond de epuizare. Deși în cîteva minute a trecut de la dorința de a demisiona la aceea de a le ține piept, n-are simțămîntul unei schimbări bruște : a virat prin impregnare, fără ruptură. Era hotărît să demisioneze ; acum tinde spre polul opus, spre luptă. Dar nu s-a schimbat. E tot trupul acesta sleit de puteri, dincolo de orice limită, care a rezistat.

După duș, se duce în camera lui. Courette îl așteaptă, așezat de-a curmezișul pe patul îngust cu cuvertura cenușie ; se forțează să zîmbească, dar veselia nu-l înseninează deloc :

— Hei, spune, ce mai faci, consăteanule ?

— Și tu ? întreabă Saganne. L-ai examinat pe Takarit ?

— L-am văzut. Ai făcut o treabă bună. N-aș fi putut face mai bine. De fapt, cred chiar că n-aș fi făcut nimic.

— Așa spui de la distanță. Acolo, pe loc, n-ai de ales.

Se duce să pună pe spătarul scaunului prosopul cu care s-a șters. E calm acum. Contemplînd pe fereastră muntele Kudia, albastru și cafeniu, inuman, se gîndește

la micuța Sainte-Ilette. Gîndul că în timp ce el o ținea în brațe, în vis, părinții fetei îl țineau drept țap ispășitor, de-a binelea, coincidența asta care nu-i o coincidență nu-l amuză. Se întoarce spre Courette

— Și aici ? întrebă el. Ce-i nou ?

— Hoggarii s-au întors ; și noi. Ei așteaptă ; și noi. Eu cu babele mele care vin să-mi arate ce le doare ; le badijonez cu tinctură de iod. Wattignies s-a pus iar pe balizarea pistelor. A profitat de absența ta ca să-l trimită pe Vulpi pe unul din șantiere. Sărmanul bătrîn o să-și lase oasele acolo. Armăsarul de Marguerite a reușit să-și estropieze nevasta și se gîndește acum să-și cumpere alta. Prietenul tău, caidul Baba, prosperă. Foucauld îl piscază pe căpitan să-l destituie, dar căpitanul se face că nu înțelege.... Și apoi, am vorbit mult de tine, cum îți poți imagina. Ce ți-a spus Wattignies ? Ce-ai să faci ?

— Plec la Biskra să-l văd pe Dubreuilh.

— Te întorci ?

— Nu știu... Ține, o să-i dai lui Foucauld notele pe care le-am luat pentru el.

— O să i le dai tu însuți. S-a întors de la Asekrem ; e aici. O să-l vezi.

— N-am chef să văd pe nimeni... Și acum scuză-mă, mi-e somn.

Doarme douăsprezece ore, fără vise, în ciuda mușteloi, a căldurii, a luminii orbitoare. Cînd se trezește, e noapte. Se îmbracă.

În bucătăria mare, Demla, ghemuită la piciorul unui dulap, numără pachetele de orez la lumina a două lumînări puse pe jos. Întoarce capul cînd el intră, apoi își vede mai departe de treaba ei :

— Mi-e foame, spune el în tamașek.

Cum ea nu-i răspunde, repetă :

— Mi-e foame. Dă-mi să mănînc.

Demla se scoală și se întoarce spre el. O legătură de chei îi atîrnă la brîu. S-a îngrășat.

— E prea tîrziu pentru masă, spune ea.

El se apropie :

— Mă recunoști, Demla ? Știi cine sînt ?

Se uită la el cu o privire inertă. Adeseori, în fața indigenilor, chiar în fața celor care-i sînt apropiați, Saganne are impresia că aparține unei alte categorii decît ei, aproape altei specii. Detestă lucrul acesta.

— Focul s-a stins, spune Demla. Marguerite doarme.

— Ai putea să-mi dai tu ceva ?

— Eu nu sînt bucătăreasă. Sînt „intendenta".

A spus cuvîntul în franceză punînd mîna pe legătura de chei.

Traversează curtea fortului. Afară, oamenii s-au strîns în jurul focurilor. Nu se mișcă, nu vorbesc. Unul din ei îngînă un cîntec, cu gura închisă. Saganne se așază lîngă Anini :

— Cum îi merge lui Takarit ?

— L-a luat doctorul. Îi face injecții. Dar Takarit se plictisește acolo, în pat. Nu vrea să stea.

— O să vedem... Anini, n-ai ceva de mîncare ?

— Turtă și cafea, domnule locotenent.

— Dă-mi.

Ceea ce ar vrea să știe e pînă unde a făcut Dubreuilh jocul familiei Sainte-Ilette. E un gînd rece : dezgustul, indignarea, tristețea, le vede parcă în față. S-ar zice că le măsoară întinderea și răsunetul. Dar nu le pătrunde. Învăluit în mirosul de țap al lui Anini, mestecînd turta, se simte poate pentru prima oară un muritor.

Capitolul VIII

Arbuștii au flori uscate, friabile ca fluturii morți ; în straturile de flori, pămîntul e solzos și crăpat : apa curge rar în grădinile hotelului Royal de la Biskra. La capătul aleii care mărginește terenul de tenis, în jurul unei mese de ceai din lemn de palmier, trei englezoaice — corpolență și înțepeneală de spate victoriene ; ca îmbrăcăminte, Stanley — fărîmițează pîine pentru vrăbii.

Saganne trece de ele tocmai cînd mingea îl lovește în spate. Se întoarce : Madeleine de Sainte-Ilette s-a repezit în grilaj, cu gura deschisă, sufocată de surpriză, cu trupul lipit de ochiurile de fier.

De cînd el a părăsit Djelfa, Madeleine n-a trăit o oră fără să se gîndească la Charles. Contemplată mereu, și fără speranță, imaginea lui s-a decolorat. Pînă la urmă, chipul lui îndrăgit se spălăcise. Apariția lui Saganne în carne și oase a pulverizat estomparea ; cutremur cu valuri de căldură și căderi în gol : obrajii în flăcări, palmele umede, mijlocul frînt, genunchii moi. Cincisprezece metri între iubirea ei și ea. În zece secunde, o s-o atingă cu mîna. Acest spațiu și timp le umple cu toate speranțele, cu toate emoțiile.

Saganne și-a scos haina. Înfipt pe picioarele lui lungi, scutură praful de cărămidă lăsat de mingea de tenis. Apoi își pune din nou haina, schițează din cap și bust un salut vag și-și vede de drum.

Madeleine se sufocă, picioarele o lasă. Arătătorul ei, agatat de grilaj, susține dintr-o dată, la încheietură, toată greutatea trupului. Pielea plesnește, pătrunde rugina. De cealaltă parte a fileului, Gabriel Barroux, care e la serviciu cu patruzeci la cincisprezece și care, foarte ocupat să-și privească picioarele, n-a văzut nimic, ridică racheta.

— Nu mai joc, strigă Madeleine ; m-am rănit.

S-a rănit. Lacrimile din ochi fac lumea întreagă să se clatine. Nepriceputul vine în grabă, vrea să-i dezinfecteze chiar el rana. Ea îl repede printr-un insultător :

— Du-te și-ți vezi de afacerile cu alfa ! Lasă-mă-n pace !

În holul hotelului, personalitățile civile și militare cărora guvernatorul general le-a dat drumul de la ședința de lucru zilnică stau de vorbă în grupuri. Saganne, cu chipiul sub braț, ocolește pachetele de uniforme. Îl zărește pe domnul de Sainte-Ilette stînd de vorbă cu un civil cu ochelari și întoarce capul ca să nu fie recunoscut. Dar în momentul în care pune piciorul pe prima treaptă a scării, mîna inspectorului general se așază pe umărul lui.

— Tinere prieten, pe dracu' dacă mă așteptam să te găsesc la Biskra !... Da-i logic, la urma urmei : expediția dumitale de la Tombouctou face senzație ! Nu se vorbește decît de dumneata. Ai, ți-o spun eu, apărători înflăcărați...

Își suge burta și face o mică plecăciune :

— Servitorul dumitale, în primul rînd. O să-mi povestești și mie, nu ? Cred că a fost nemaipomenit ! Ai văzut-o pe Madeleine ? A venit cu mine. Nu prea se distrează la Djelfa... Am venit împreună cu tînărul Barroux. Îți amintești de el ? Compania franco-algeriană pentru alfa. Cum concesiunile pentru alfa se reînnoiesc anul viitor, a dorit să vină : toate autoritățile sînt aici.

Îl ia pe Saganne de cot :

— Arăți splendid ! Îți merge bine în deșert ! Cu adevărat splendid !

Domnul de Sainte-Ilette și-a epuizat stocul de interjecții mobilizate de neprevăzutul întîlnirii : Saganne va trebui, de bine de rău, să răspundă ceva. E salvat de ofițerul ordonanță care, în acel moment, îl strigă din capul scărilor :

— Colonelul vă așteaptă în camera lui.

— Scuzați-mă, îi spune Saganne inspectorului general.

Își repetă micul discurs pentru Dubreuilh, de cînd a părăsit Tamanrassetul. Din versiune în versiune, a ajuns la un ultimatum cu trei puncte : întîi, Baculard d'Arnaud sau eu ; doi, vreau să știu tot adevărul despre complotul Sainte-Ilette ; trei, dacă nu mi se dă satisfacție, demisionez. Îi stă totul tăios, în gît.

Dubreuilh s-a lăsat pe spate, de-a curmezișul patului. Prins cu mîinile de barele de aramă, împinge cu un picior în fundul lui Mabrouk care-i călare pe celălalt picior, în sens invers. Cei doi bărbați scot la unison o ultimă icnitură și Mabrouk pleacă înainte cu cizma. Eliberat, Dubreuilh sare pe parchet, în șosete.

— Ei, Saganne, ce se mai aude pe la Tombouctou ?

Saganne s-a zăvorît în poziție de drepți. Nu vrea să participe la glumă.

— Domnule colonel, comandantul Baculard d'Arnaud a masacrat cu sînge rece tribul taitok de care răspundeam. E inadmisibil. Ajungînd la Tamanrasset, i-am prezentat căpitanului Wattignies...

— Știu, Saganne, știu...

Dubreuilh s-a apropiat de birou. Se întoarce, îi întinde o scrisoare.

— Citește asta !

Cum Saganne nu se mișcă, repetă enervat :

— Hai, ia-o ! N-am să stau un sfert de oră cu mîna întinsă !

E o scrisoare scrisă de mînă, pe o hîrtie cu antetul ministerului de Război, cu ștampila, în stînga, sus : „Cabinetul Șefului Statului major general" :

Dragă prietene,

Ordinul de mutare a comandantului Baculard d'Arnaud a fost semnat ieri. Timp record. E trimis să reflecteze la Châteauroux. Tombouctou va primi notificarea la data la care primești aceste rînduri. Am obținut să fiți informați oficial, Algerul și cu tine. Gata, deci, cu afacerea asta. Sper că ești mulțumit !

Prostănacul tău de fin a reușit să-și rupă mîna, ieri, în curtea colegiului. Călugării mi l-au trimis în trăsură, tremurînd și suspinînd. L-au pus în ghips. Nu-i nimic grav. Anunță-mi data concediului tău. O să organizez o vînătoare la La Rouche-Boulaye. Fermierii mă asasinează cu scrisori să vin ca să-i scap de mistreți.

Sub un „Al tău, sincer", semnătura este ilizibilă.

Saganne înapoiază scrisoare. E încordat tot. Punctul unu este rezolvat ; își reia spusele cu punctul doi :

— Domnule colonel, în timpul discuției avută cu căpitanul Wattignies, acesta mi-a spus că o mașinație...

Dubreuilh vine spre el, se lipește de el, față în față. De aproape, pleoapele îi par cornoase, ochii au fixitatea răutăcioasă a papagalilor. Spune sacadat cuvintele, ca un virtuoz în manevrarea oamenilor :

— Întrebare, Saganne : regreți că te-am scos din groapa aia de Djelfa cu patru luni înainte de sfîrșitul regulamentar al stagiului ? Altă întrebare, Saganne : mă crezi capabil de vreun lucru josnic ? Saganne, știu de unde vin președintele Republicii cu toate neamurile lui, chiar dacă se numesc „de Sainte-Ilette", și că-s mînă în mînă cu niște preoți blestemați. Francmasonii au bunul obicei să se lipsească de mine în treburile lor murdare. Cît ești sub ordinele mele, nimeni nu se va atinge de dumneata.

Se dă înapoi, observă efectul cuvintelor sale asupra lui Saganne : îl socotește bun ; îl exploatează imediat :

— Demisionezi sau nu ? Răspunde.

— Nu.

— Faci bine, spune Dubreuilh, sever.

Dar cînd se întoarce spre birou, are pasul puțin săltat ca un copil care a cîștigat la jocul cu bile. E tot în șosete, cu haina de la uniformă descheiată.

— M-am temut pentru dumneata, băiete... Te-ai gîndit la familie ? Dumneata ești baza, nu ?

— M-am gîndit, spune Saganne.

Și-a descleștat pumnii. E conștient că a fost manevrat, dar nu-și poate înfrînge simțămîntul de fericire.

E fericit și el ca un copil ; o fericire care-l înveselește : rămîne ofițer, rămîne în Sahara ; totu-i salvat. Se simte ușurat și nu-i este rușine.

Dubreuilh se afundă în fotoliu, cu picioarele întinse, cu gleznele încrucișate.

— Fiindcă văd că ești deștept, am o misiune pentru dumneata. N-am timp să-ți vorbesc despre asta acum. E posibil, de altfel, ca discuția pe care urmează s-o am cu guvernatorul general să anuleze acest lucru. Fii aici mîine dimineață, la ora șapte... Pînă atunci distrează-te ; Biskra e plină de englezoaice... Bună seara, dragul meu.

Saganne părăsește hotelul Royal, evitînd terenul de tenis. Cinează într-o crîșmă cu firma *Grădina lui Allah*. Ca să-și sărbătorească nedemisionarea, comandă o sticlă de șampanie. Nu au ; băiatul îi aduce o sticlă de vin roșu pe care o golește în timpul mesei. Mestecă și înghite cu o grabă absurdă ca și cum îl așteaptă ceva urgent. După o jumătate de oră e iarăși pe stradă, tot singur, tot așa de cuprins de neastîmpăr. Rătăcește prin Biskra. Ființele pe care le întîlnește, indigeni sau europeni, se învîrt în căutarea schimbului : voluptăți orientale pentru bani occidentali. În piața orașului, un puști îl agață și se ține după el piuind : „Vrei o dansatoare ; vino, comandantule, vino. Ai încredere : garanfat curată". Pînă la urmă se ia după el pe niște străduțe. O lumînare într-o lampă și o firmă, *Casă cinstită*, semnalează bordelul. Dă la o parte perdeaua de mărgele, vede camera joasă, neagră de murdărie, doi olandezi asudați, fiecare pe o băncuță, un bătrîn orb care pufăie din pipă ; un puști zdrăngăne dintr-o tambucină, cu ochii înecați de kif și, pe o estradă, o Salomee de vreo cincizeci de ani, într-o criză de stomac, între două lămpi care fumegă. Pleacă. E iarăși în fața anexei hotelului Royal, unde locuiește.

Cînd îi dă cheia, portarul care poartă turban roșu, îi spune :

— O tînără vă așteaptă în fața terenului de tenis.

După cuvîntul „tenis" Seganne știe, fără a se mai gîndi, că-i vorba de Madeleine. În același timp își spune : „Să mă aștepte mult și bine". După două minute, intră în camera lui, ultima ușă pe stînga, în fundul coridorului. Aprinde lampa cu gaz, stinge lumînarea cu care urcase scara, începe să-și arunce hainele pe pat.

Madeleine stă pe marginea băncii de o oră și un sfert. Cu fața îndreptată spre aleea întunecoasă care duce la anexă, tresare la fiecare zgomot, la fiecare mișcare a frunzelor sau umbrelor.

De îndată ce a scăpat de Gabriel Barroux, a fugit repede în camera ei, a tras zăvorul la cele două uși : cea dinspre culoar și cea care dă în apartamentul tatălui ei, apoi, în picioare, în mijlocul încăperii, strîngînd în brațe racheta, cu pleoapele strînse, a așteptat să-i vină lacrimile. N-a venit nimic ; osteneală zadarnică. A deschis ochii, s-a apropiat de toaleta cu oglindă ovală, să-și vadă chipul de nefericită. Pe suprafața apei din ligheanul de faianță, un păianjen minuscul dădea din toate cele opt lăbuțe. Madeleine și-a vîrît mîna rănită în apă, pînă la încheietură : mușcătura rece pe care a simțit-o în rană i-a hotărît purtarea. Din acel moment a acționat fără șovăială.

Mai întîi i-a comandat băiatului de pe etaj o baie. Apoi, ea, atît de stîngace în materie de cochetărie, atît de promptă cînd voia să se facă frumoasă, să se travestească, a reușit să dea feței și persoanei ei adevărata-i frumusețe, în cea mai mare strălucire. În timpul cinei, stînd între tatăl ei și Gabriel Barroux, a fost o mască de fetiță model, în conversație și comportare în care alternau nici mai mult nici mai puțin decît de obicei naivități, obrăznicii, chicoteli, cu perioade de absență cînd visa cu nasul spre plafon.

Dar în seara asta, fiecare privire era studiată, fiecare clipit controlat, fiecare inflexiune a vocii lucrată, cu o asemenea stăpînire de sine încît, dacă tatăl ei i-ar fi

putut citi gîndurile, prefăcătoria fetei lui l-ar fi sufocat de indignare.

Pe terasă, unde, după-masă, s-au servit lichioruri și băuturi răcoritoare în societatea a vreo zece persoane, domni în uniforme și doamne moleșite de căldura serii, s-a strecurat atît de discret pînă la fotoliul tatălui ei, i-a șoptit „Tată, mă duc să mă culc ; mă doare puțin capul" și s-a îndepărtat de-a îndăratelea de cercul fotoliilor, încît nimeni nu și-a dat seama că a plecat, nici chiar Barroux.

Apoi traversarea holului, dezinvoltă, un „mulțumesc" politicos recepționerului care i-a dat cheia, ocolul prin fumoar, ca și cînd ar fi căutat pe cineva, și, cînd a fost sigură că n-o privește nimeni, gesturile dintr-o dată rapide, ușa boltită care a înghițit-o. S-a trezit în mijlocul lăzilor cu sticle, a mers de-a lungul culoarului de cărămidă, a cotit de două ori ghidîndu-se după mirosul de bucătărie, i-a zîmbit copilului arab care, ascuns într-un colț, termina de mîncat o oală cu linte, a zărit perdeaua de mărgele în spatele căreia domnea întunericul, stelele, parfumul de verbină, a alergat spre ieșirea aceea. Cursă continuată de-a lungul terasei, prin aleile întunecoase, pînă la anexă. L-a descris pe Saganne portarului cu turban cu o precizie de entomolog, găsind mereu un amănunt de adăugat. A lăsat să-i cadă din mînecă moneda pregătită pentru asta, a împins-o pe tejghea pînă la mîna omului, ca și cum era tot așa de obișnuită să cîștige bunăvoința servitorilor pe cît îi era de familiară reverența în fața doamnelor. Apoi întoarcere la terenul de tenis, cu pași înceți, ca să-și potolească bătăile inimii. În sfîrșit, banca, nemișcarea, așteptarea. Șaptezeci și cinci de minute de așteptare și de alertă. De șaptezeci și cinci de ori timpul să retrăiască în ordine zăpăceala ei la apariția lui Saganne în spatele grilajului, șocul pe care-l simțise — o renaștere violentă, sfîșietoare ; Saganne lovit de minge în spate, cum se întoarce, cu privirea care n-o vede, cum își scutură haina, o pune din nou, pleacă.

Unde-i acum? Ce face? De ce nu vine? La început cinci, tatăl ei a spus:

— Știți pe cine am întîlnit adineaori? Pe locotenentul Saganne. Urca la colonelul Dubreuilh. Nu l-am reținut, cu atît mai mult cu cît avea o mutră de domn care se duce să fie tras de urechi. Ești la curent, Barroux, cu treaba aia de la Tombouctou?

Gabriel a înghițit nu știu ce. Ea l-a întrerupt:

— Locotenentul Saganne! Oh, ce mi-ar plăcea să-l revăd! Îți amintești, tată, de ziua în care am vrut să mă urc pe calul lui? Mama era furioasă. Pe urmă am rîs, dar pe moment, eram îngrozitor de jignită. Cred chiar că am plîns! Ce proastă eram acum un an!...

S-a oprit; era cît pe ce să întindă prea mult coarda. Și cum nu era sigură că putea să continue să joace teatru dacă mai vorbea de iubitul ei, a mimat un hohot de rîs înfundat, orientînd atenția tatii și a lui Gabriel spre soția guvernatorului general care, la două mese distanță, înghițea lintea cu noduri.

Pe bancă, Madeleine rezistă prin nemișcare. A devenit o superstiție: „Dacă nu mă mișc, vine". O ceată de pisoi țîșnește dintre tufe și o fac să tresară; pojghița de încordare care o proteja se rupe; își constată nefericirea: e ora unsprezece și Saganne n-a venit. Să mai aștepte înseamnă să-și accepte nefericirea. Să se ducă în camera ei, nici nu-i trece prin minte. Se ridică. Va merge pînă la capăt, pe aleea întunecoasă.

Portarul doarme șezînd, cu turbanul tras pe ochi. Îi răspunde Madeleinei fără să se trezească de-a binelea.

— Da, domnișoară, a urcat. Numărul 6, pe stînga.

Numărul e desenat cu crem pe fondul maro, în mijlocul panoului, chiar în dreptul ochilor Madeleinei. Cîteva secunde, stă nehotărîtă în fața ușii, cu pumnul strîns, gata să bată. Își imaginează cu luciditate scandalul, dacă vreo cunoștință, urcînd scara, ar surprinde-o acolo unde se află, mînia tatălui ei, mai tîrziu, a

mamei. Dar nu această temere o hotărăște, nici vreo tulburare. Ci doar curajul : bate de două ori

Întins în întuneric, Saganne nu se mai gîndește de mult la întîlnirea pe care i-o dăduse domnișoara de Sainte-Ilette. Rumegă din nou întîlnirea avută cu Dubreuilh, renunțarea la demisie, în fiecare clipă mai găsește un motiv care-i justifică purtarea înțeleaptă. Cînd prin țesătura de satisfacție pe care și-o fabrică îl înțeapă remușcarea că n-a fost consecvent cu sila de la început, o ocolește. A luat o hotărîre, deci nici o altă stare de spirit. Dar nici nu poate dormi, deși se tot îndeamnă.

— Cine e ? întreabă el.

Drept răspuns, încă două ciocănituri clare. Se ridică pe pernă, aprinde fitilul lămpii :

— Atunci intră !

S-a gîndit la o greșeală, la portar, la Dubreuilh care a trimis după el. Cînd o vede pe Madeleine în ușa întredeschisă, sub șocul acestei intruziuni nepotrivite, reacționează prost :

— Nu poți rămîne acolo, spune el, trăgînd cearșaful ca să-și acopere pieptul păros.

Privirea ei insistentă întîlnește un obraz înciudat, cu ochii clipind din cauza luminii. El e sigur că ușa se va închide și că acest interludiu va lua sfîrșit înainte de a începe. Dar Madeleine înaintează, închide ușa în spatele ei :

— De ce n-ai venit la tenis ? spune tremurînd. Te-am așteptat.

Dacă n-ar fi gol sub cearșaf, s-ar scula, ar lua-o pe fată de umeri, ar împinge-o pe culoar.

— Ascultă, spune el, te porți nesăbuit..

— De ce te faci că nu mă vezi ? De ce ești așa...

Lacrimile răsar printre cuvinte, le distanțează. Mai bîlbîie : „De ce... de ce...“, apoi lasă brațele să-i cadă de-a lungul rochiei și tace

Saganne nu știe ce să facă : fata începe să-l emoționeze. Ar putea, dacă o astfel de idee i-ar trece prin cap, s-o

aibă pe domnișoara de Sainte-Ilette, acolo, pe carpetă. La urma urmei, se oferă... Ce lovitură pentru mamă ! „Voiați să-mi dați o lovitură pe la spate ? Ia priviți cum îmi funcționează și cine mi-l mîngîie, spatele meu de țăran !“ Visele lui din deșert, în care Madeleine era mlădioasa eroină, îi vin în minte, în salturi ; stofa ruptă, carnea care se strivește de grilaj ; el agățat cu amîndouă mîinile de ochiurile de fier, zgîlțîind și grilajul o dată cu fața.

Spune brutal :

— Madeleine, nu pot face nimic pentru dumneata. Pleacă !

Lui Madeleine îi cade capul în piept ; dar nu pleacă. Ce-ar mai putea el să-i spună acum ?

La întîmplare, începe cu blîndețe :

— Nu plînge, Madeleine, nu merită...

Dar repede derapează spre o lecție de bun simț. Încearcă să se aducă la rațiune, pe el ca și pe ea :

— Dacă-ți cer să pleci e pentru că prezența dumitale în camera mea nu poate decît să te compromită. Dacă ai vrea să te gîndești mai bine, chiar dumneata...

Ea îi taie predica, cu fața înălțată, aprins :

— Eu, te iubesc !

În vocea ei răsună pasiunea ; și disprețul pentru micimea bărbatului. Tremurînd, își repetă provocarea :

— Eu te iubesc !

O privește, cu cearșaful tot așa tras pudic peste piept. Ce-l face să nu întindă mîna, să n-o tragă spre el ? Buna-cuviință ? Ce legătură are el cu buna-cuviință ? O dorește, și ea e acolo, consimțind, mai mult decît consimțind. Peste zece secunde, el nu va mai rezista. Îi aruncă :

— Eu nu pot să te iubesc ! Ieși !

Ea își acoperă fața cu amîndouă mîinile : gest de călugăriță, ca și cum s-ar retrage din această lume. În timp ce se îndreaptă orbește spre ușă, el adaugă :

— O să ne revedem, Madeleine !

Fraza aceasta banală — care pentru el nu-i deloc așa în acel moment — e dătătoare de viață pentru Madeleine, cînd iese din cameră. Pe culoar, pe scară, prin grădina pustie, repetă : „O să-l revăd".

A doua zi dimineață, Saganne se trezește vesel. Scena din timpul nopții acționează asupra lui ca unul din acele vise din care nici un episod nu are ceva plăcut dar lasă totuși o impresie agreabilă : a fost cît se poate de caraghios, a făcut-o să sufere pe fată pur și simplu din prostie, dar are, în sfîrșit, certitudinea că este iubit. În timp ce-și săpunește subsorile, apoi picioarele, se apucă să se joace cu ideea că ar putea ajunge să se îndrăgostească de domnișoara de Sainte-Ilette. Perspectivă încîntătoare, entuziasmantă chiar, din cînd în cînd, și pe care totuși nu știe unde s-o plaseze, care plutește încă în el. Încearcă să fixeze imagini ale Madeleinei însărcinată, plimbîndu-se în parcul casei din Daillou, cu tatăl său. În fața oglinzii, cu obrajii plini de spumă, cu briciul pe gît, își rîde în nas la gîndul că ar putea s-o numească pe îngrozitoarea Sainte-Ilette „mamă".

Se prezintă la Dubreuilh, cu sufletul ascuțit de o veselie ironică. Colonelul se plimbă, harnașat pînă în dinți. Purtarea lui în această dimineață are calmul abrupt al șefului care a hotărît ceva. Atacă fără preambul :

— Locotenente, îți iei concediu și pleci la Paris. Îți convine ?

Saganne nu mișcă.

— Pleci la Paris, reia Dubreuilh, și îndeplinești o misiune de care depinde viitorul Franței în Sahara.

Saganne face o strîmbătură neîncrezătoare : admite că Dubreuilh vrea să-l îndepărteze după ceea ce s-a petrecut. Dar felul acesta grandilocvent de a-i îndulci pilula este prea mult.

Colonelul trece peste asta. Aplecat peste birou, desfășoară o hartă :

— Vino aici, locotenente... Știi unde se află Ghât ?

— La marginea ținutului Tassili al ajjerilor, în spatele frontierei tripolitane.

— Exact, spune Dubreuilh.

Arată cu indexul pe hartă :

— Exact aici.

Întinde mîna peste zona hașurată care reprezintă teritoriile sub dominația turcă, dintre care Ghât este centrul. Apoi, se îndreaptă de spate pîndind reacția lui Saganne, și spune solemn :

— Voi lua Ghâtul.

Chiar dacă-i surprins, Saganne nu arată nimic. Și colonelul, chiar dacă-i dezamăgit că n-a făcut senzație, nu arată nici el nimic. Întărindu-și vocea, continuă :

— Da, iau Ghâtul și-l ocup definitiv. Asta pentru un motiv foarte simplu : cît nu vom deține Ghâtul, nu vom avea pace în Tassili.

Lovește harta cu palma deschisă :

— De la Ghât senuziții îi trimit împotriva noastră pe propovăduitorii fanatici. La Ghât, sub oblăduirea turcilor, încurajați pe ascuns de Germania, s-a refugiat Sultan Ahmud și, cu el, ce a mai rămas din șefii de bandă și toți răzvrătiții. Acolo își adună Ahmud oamenii, armele, animalele cu care, într-o bună zi, o să năvălească în Tassili... Să vedem drapelul nostru fluturînd deasupra orașului Ghât, e un act necesar.

Încetează să mai bată în masă :

— Vrei să bei ceva, Saganne ?

— Cu plăcere, domnule colonel.

Dubreuilh bate din palme, chemînd astfel un negru tăcut :

— Mabruk, ceai.

Înconjoară bircul, se așază cu degetele mari vîrîte în haină.

— De un an mă gîndesc la asta, și acum clipa a sosit... Fără ordin, bineînțeles.

Saganne se încruntă, mai mult amuzat decît surprins.

— Nu te speria, Saganne. Ia loc. Bine... Imaginează-ți că-mi comunic planul la Paris. Ce se va întîmpla? Cei de la Quai d'Orsay vor telegrafia legațiilor noastre de la Londra, Constantinopol, Roma. Bravii noștri ambasadori își vor petrece noaptea redactînd note înfierbîntate pentru a arăta că, dacă manifestăm umbra vreunei intenții hotărîte în Tripolitania, Sublima Poartă care este acolo suverană, Italia care se gîndește să-și croiască acolo un capăt de imperiu, Cabinetul englez care vede roșu cînd Franța face vreo mișcare în Africa, și tot așa Kaiserul, țarul, regina Zulușilor, regele din Thule, vor roti ochi mari și furioși, pe scurt, că arena diplomației internaționale va fi perturbată în mod primejdios. Voi fi convocat și un oarecare profesor de liceu, din întîmplare ministru în acest moment, mă va face să înțeleg că dacă nu stau liniștit, un centru de remontă are nevoie de director, în Bas-Poitou. De aceea n-am întrebat nimic la Paris, și nici nu-i voi întreba. Cînd vom deține Ghâtul, vor aplauda. Iar ambasadorii noștri vor explica faptul că nimic în afara acestui gest hotărît nu putea să pună stavilă degradării situației diplomatice devenită periculos de nesigură.

Dubreuilh bea o gură de ceai și continuă:

— Totuși, dacă oficial nu întreb nimic, pentru ca operațiunea să-mi reușească, am nevoie mai întîi de mijloace ca s-o întreprind, apoi de unele aprobări ca ea să nu fie torpilată odată începută. Cu asta m-am ocupat la diferitele întîlniri avute în timpul ultimei mele șederi la Paris. Ieri-seară, l-am neutralizat, să zicem, pe omul acesta cumsecade care-i guvernator general...

Se îndreaptă în scaun:

— Și acum, Saganne, e rîndul dumitale să intri în joc... La Paris te vei duce pe strada Saint-Dominique, unde o să-l cauți pe colonelul La Boullaye — este cel care semnează scrisoarea pe care ai citit-o ieri. Îi vei spune, din partea mea, că pornesc peste patru luni. Patru luni îmi sînt necesare să ocup Tassili-ul ajjerilor cu

Mussa Ag Amastan și să-mi asigur astfel un spate solid; răgazul acesta va trebui să fie suficient pentru ca birourile pariziene să se pună pe lucru : eliberarea creditelor, trimiterea materialului etc. E clar ?

— Foarte clar, domnule colonel.

— Bine ! Misiunea dumitale va avea o altă țintă. Pentru acest gen de operațiuni, este absolut necesar să-ți obții în prealabil sprijinul cîtorva instituții. Dar nu-i mai puțin important să pregătești spiritele care ne vor susține în Cameră, în Senat, în presă, în saloane și în anticamere. De cum ajungi la Paris, intri în legătură cu domnul Remi Lorédan, secretar general al Societății de geografie. Omul este un fanatic al expansiunii coloniale. Asta-i moda la geografi : teritoriile pe care le colorează cu albastru, alb, roșu, fără să pună vreodată acolo piciorul, îi amețesc. Lorédan îți va organiza o conferință. Îi trimit chiar în seara asta o scrisoare și-i explic ce aștept de la el. Știe de pe acum de expediția dumitale sudaneză și va fi încîntat să-l prezinte oițelor sale pe eroul de la Tombouctou. Lasă-l să facă el invitațiile. Asigură-te doar că senatorul Bertozza, președintele Cercului Prieteniei coloniale, va veni. În fața acestor domni trebuie să-ți începi expunerea printr-o relatare pitorească a expediției. Vei termina printr-un tablou alarmant al situației din Tassili, scoțînd în relief că la Ghât se urzesc toate comploturile, la Ghât se înfiripează bandele, la Ghât Sultan Ahmud s-a refugiat să-și pregătească forțe ca să ne atace. Repetă acest nume, Ghât, cît poți de des. Nu trebuie să le spui chiar că atîta timp cît nu am luat Ghâtul nu vom fi liniștiți : oprește-te exact înainte de asta... Asta-i. Crezi că vei fi la înălțime ?

Saganne nu răspunde imediat. Misiunea aceasta nu-i place. În sfîrșit, spune :

— Nu, domnule colonel.

— Ei bine, vei crește, Saganne.

Își mîngîie mustața :

— Sarcina pe care ți-o dau nu-i prea plăcută dar, crede-mă, e foarte utilă.

Scoate ceasul din vestă și aruncă o privire :

— E șapte și jumătate.. Trenul dumitale e la ora opt și doisprezece. Mult noroc, băiete !

Capitolul IX

O mascaradă întreruptă de pauze sumbre : aceasta este amintirea pe care Saganne avea s-o păstreze de pe urma începutului șederii lui la Paris. Pe de o parte, în decoruri de operetă, opera bufă pe care Dubreuilh o pusese la cale : vizuina cu hîrțoage a lui Remi Lorédan, Faust clovnesc, decorațiunile pline de praf ale sălii de conferințe, la Societatea de geografie, cabinetul particular al președintelui Bertozza. Se arătase acolo, cînd în rol de erou măreț, cînd în cel de mesager secret, în ambele cazuri conștient că-i o marionetă și, de la început, convins că bufoneriile la care lua parte nu vor influența cu nimic deznodămîntul. În cel mai bun caz, își va cîștiga o reputație de șmecher ; în cel mai rău, va fi catalogat drept necioplit : în ceea ce-l privea, miza era pierdută.

Dar după fiecare episod dispărea în culise unde îl aștepta, de cealaltă parte deci, tragedia curată, fără decor și aproape fără cuvinte, a fratelui său. Nici un artificiu aici ; dacă păstra vreo mască, foarte rigidă, aceea era a lui. Căci miza aceea fusese lucrul la care ținea cel mai mult pe lume : soarta lui Lucien, viitorul familiei Saganne. La sfîrșit tăiase în carne vie. Pînă la moarte o să poarte crucea aceasta !

Din cele patru zile în care alergase fără încetare de la o scenă la alta, apoi, singur, în cameră, îl așteptase

pe Lucien, chinuindu-şi sufletul, avea să păstreze o singură imagine odihnitoare.

Era într-o dimineaţă, înainte de vizita hotărîtoare la colonelul de la Boullaye. Plecase din hotel cu noaptea-n cap şi rătăcise aşteptînd ora deschiderii birourilor. Ca să uite ceea ce hotărîse să facă, evoca ceea ce avea mai plăcut în minte : pe Madeleine. Madeleine nu prinsese încă cine ştie ce consistenţă : o promisiune cu care se obişnuia fără să creadă încă în ea.

Înainte de podul Concorde, pe malul fluviului, o echipă de muncitori la drumuri ridicau o macara. Erau şapte, dezbrăcaţi pînă la brîu, cu pantalonii legaţi strîns pe ei de o fişie lată de pînză de un albastru şi un roşu ţipător. Culcată, inertă, enormă, macaraua nu se clintea. Totuşi ei trăgeau, cu spatele brăzdat de funiile întinse, cu feţe dobîndind aceeaşi înfăţişare datorită mustăţilor şi pălăriilor cu borul lăsat în jos şi a muşchilor contractaţi. Puţin i-a lipsit să nu-şi scoată burnuzul şi să-l pună pe parapet, apoi vesta prea strînsă, chipiul, toată panoplia. Înhămat la macara, cot la cot cu muncitorii, ar fi fost fericit.

La sosirea expresului Paris-Lyon-Marsilia în gara Lyon din Paris, Lucien îl aştepta pe peron, în uniformă. Cînd Charles îl văzu, atent, rezervat, drept sub çasoar *, un val de mîndrie plină de dragoste îl străbătu pînă la lacrimi. Căzură unul în braţele celuilalt.

Saganne se hotărîse să nu-i spună nimic lui Lucien despre păţaniile lui. Dacă ar fi demisionat, s-ar fi explicat, sigur că va fi înţeles : întotdeauna crezuse că fratele lui mai mic are o minte mai subtilă şi mai exigentă decît a lui. Dar nu demisionase ; toată indignarea lui fusese fără urmări. Deci, tăcere.

Vorbiră de Alice. Lucien se ducea s-o viziteze o duminică pe lună, în pensionul de la Versailles.

* Panaş alb şi roşu purtat la chipiu de către elevii şcolii de la Saint-Cyr. (N.t.)

— Învață ? întrebă Saganne. Nu i-am primit ultimele note

— N-a îndrăznit să ți le trimită. Se teme de reacțiile tale. Nu trebuie să fii prea sever. Nu duce o viață veselă, și are atît de puțină încredere în ea !

— Am să încerc să mă duc s-o văd, spuse Saganne. Și tu ? Ai primit rezultatul la ultimele lucrări ? Din ultima scrisoare, îți mai rămîneau trigonometria și istoria.

Lucien nu întrebă de ce fel de treburi este vorba ; note, care erau bune ; despre profesori, despre colegi. Charles observă că fratele său se străduia să se pună într-o lumină favorabilă, să insiste asupra lucrurilor care-i făceau lui plăcere. S-ar fi zis că Lucien vrea să-l cîștige, ca și cum n-ar fi fost de partea lui.

Charles plăti cafelele pe care le băuseră în picioare, la bar, și-și trecu brațul pe sub cel al lui Lucien :

— Ai timp să mergi cu mine pînă la hotel ? Mi-am oprit o cameră pe strada Lille, ca să fiu aproape de Ministerul de Război, unde am treabă.

Lucien nu întreb ăde ce fel de treburi este vorba ; nu-i punea întrebări fratelui mai mare.

Luară o trăsură. Cerul era cenușiu. Charles venise de două ori în capitală : priveliștea nu-l surprindea. În orice caz, nu se găsea acolo ca să-și adune impresii. Stăteau alături pe banca de piele plesnită. Genunchii, umerii, li se atingeau. Aveau același miros și fiecare îl simțea pe al celuilalt. Vorbiră puțin, mai ales despre casa din Daillou. Subiectul nu-l pasiona deloc pe Lucien. Charles trebui să recunoască că, de cînd casa era cumpărată, se gîndea mai puțin la ea. Apoi se făcu tăcere. Domnea între ei o oarecare stînjeneală, chiar de la îmbrățișarea de pe peron, și Charles nu știa cum s-o risipească fără să forțeze nota.

Cînd trăsura intră pe bulevardul Saint-Germain, strecură o monedă în mîna lui Lucien :

— Poți să ții trăsura. Vei ajunge mai repede la Saint-Lazare.

După un ultim viraj, care-i împinse unul în altul, calul se opri.

— V-am adus, prinţii mei ! strigă birjarul.

În loc să deschidă portiera, Lucien ridică geamul glisant şi se aşeză mai bine pe locul lui. Charles era prea aproape de mezin ca să nu-i vadă încordarea şi să nu intre şi el în tensiune.

— Charles, este ceva ce mi-am promis să vă comunic ţie şi Tatei, la prima întîlnire. Dar împreună nu vom fi decît la primul concediu al Tatei, şi nu pot să mai aştept... Mă voi căsători...

Vorbise încet. Ceea ce îi permise lui Saganne să întrebe, ca şi cum n-ar fi înţeles :

— Te vei sau vrei ?

Era răscolit de surpriză, ca o mamă care nu presimţise nimic. Totul se îndărătnicea în el să refuze această veste.

— Mă voi căsători de cum voi termina Saint-Cyrul şi voi fi primit un post.

Îngrădit de locul strîmt, Saganne nu putea să-şi consume nervozitatea mişcîndu-se. Îşi puse chipiul, apoi şi-l scoase.

— Aş putea să ştiu cu cine ?

Pe capitonajul roşu aprins al trăsurii, profilul lui Lucien se desena palid.

— Se numeşte Marthe Vallin. E învăţătoare. Vara colegului meu Ruissoud de care ţi-am vorbit. Am cunoscut-o la el, la Crăciun... Charles, sînt hotărît. Nici Tata, nici tu, nu mă veţi face să mă răzgîndesc. Îţi jur că Marthe o să vă placă.

— Nu mă îndoiesc că-i o fată bună, fiindcă ai ales-o tu, spuse Saganne cu voce surdă. Dar recunoaşte că-i o lovitură grea. Ai douăzeci de ani, cariera ta...

— Douăzeci şi unu peste două luni, zise Lucien.

Ridică degetul arătător şi zîmbi ca un înger al Judecăţii de Apoi :

— Fără predici, te rog. Ştiu tot ce ai putea să-mi obiectezi.

Saganne rămase singur pe trotuar, proțăpit lîngă valiză, cu trei sau patru gînduri negre în cap, gînduri care nu voiau să se înlănțuie. Urcînd scara, uluiala făcu loc unei mînii clocotitoare : trebuia acționat, să ridice un zid între Lucien și catastrofă. Ajuns în cameră, se repezi imediat la masă și înnegri trei pagini cu argumente, promisiuni și amenințări. La sfîrșit, rupse totul și scrise :

Lucien dragă,

Pot să înțeleg un gînd nebunesc. Nu pot să-l aprob. Nu-l aprob. Nu-l voi aproba niciodată. Vei face această căsătorie împotriva voinței mele : trebuie să-ți intre bine în cap. Voi sta la hotel în fiecare seară. Te voi aștepta. Te îmbrățișez,

Charles

Sună băiatul, îi întinse plicul și o monedă :

— Fugi la poștă. Trimite-o expres.

Înainte de a se ridica, respiră adînc : alunga neliniștea, aspira siguranța de sine. Acum, după ce-și împrăștiase dezordinea din cap scuipînd-o pe hîrtie, acum cînd Lucien era departe și putea din nou să-l privească așa cum îl considerase întotdeauna — un alt el însuși dar mai înzestrat — era încredințat că o să cîștige. Va împiedica această căsătorie tîmpită. Orice altă ipoteză era absurdă.

Primul episod al mascaradei avu loc în aceeași zi, la începutul după-amiezii, la Societatea de geografie.

Remi Loredan este un tip grotesc de format mare. La fiecare mișcare a mîinii, un teanc de hîrtii se clatină și le dă jos cînd vrea să le prindă. O cuperoză împletită gros, pe care o împarte în două un nas alb ca brînza, îi pătează sus obrajii. Vorbăria i se revarsă peste

o barbă de asirian, pătrată, foarte neagră. Vorbește cum își toarce firul un vierme de mătase : fără încetare, cu o mișcare laterală a gurii pentru a urma scurgerea cuvintelor. Dedesubt, lavaliera poartă pete de gălbenuș care nu-s din ziua respectivă.

— Lyautey mi-a explicat totul...

Cum Saganne ridică din sprîncene, rectifică fără să respire :

— Dubreuilh, scrisoare admirabilă, conciziunea marelui Cezar, ce spun, zugrăvit ca de Tacit, stilul este omul ; visez pentru generalii din Africa triumfuri romane, carul *imperatorului*, pe Cîmpul lui Marte, imaginați-vă măreția : cămilele, negrii, huriile plîngînd, toată suita sultanilor, aurul, tămîia, mirtul, Orientul în genunchi, mîndru, în fața învingătorului. Franța, mamă a artelor, a armelor și a legilor... Am înțeles totul, am răscolit cerul și pămîntul : scrisorică la dreapta, scrisorică la stînga, de aici, din vizuină, totul. Poimîine pe 10 deci, nu, pe 11, miercuri, la ora 17... Vă voi prezenta în trei fraze, voi improviza ceva, zeii mă vor inspira : înainte ! Pentru Dumnezeu și rege ! Montjoie Saint-Denis ! *Evohé !* O sală splendidă, crema partidului colonial, spuma, toți granguriі ; președintele Bertozza în fruntea acestei valoroase cohorte parlamentare. Îi punem în rîndul întîi, un fotoliu pentru președinte, știu să-i iau, aleșii poporului, cu laude, numai unt și miere, mă cunosc și le place. În privința presei toți titularii ziarelor care se citesc, care de dreapta, care de stînga. Cine n-a înțeles că la vremea asta presa poate totul, n-a înțeles nimic, este un lucru adînc pe care ți-l împărtășesc, eroule, să meditezi ! Așa cum spun concetățenii mei din Franche-Comté pe limba lor atît de specifică : „Mușteie nu le prinzi cu oțet", sau, în altă împrejurare și cu alte cuvinte, nu-i de ajuns să faci, trebuie să știi s-o faci și să faci știut acest lucru. Geografii trec drept niște aiuriți. Dar, ia vezi ! V-o dovedesc cu prisosință că există și descurcăreți. Și ghicește pe cine mai avem ? Pun rămășag pe o mie, pe o sută,

că n-o să-ți treacă prin minte, scumpule. Ține-te de scaun, că spun : pe Louise Tissot, marea Tissot, fabuloasa Tissot, romanciera ale cărei cărți pun saloanele pe jar, le fac să strige în gura mare, urmașa lui George Sand, ce spun urmașă, Tissot este mai fecundă ca Sand, nu-i place să-și piardă vremea, ouă cîte două romane pe an. Ah, femei, femei, ce frumoase sînteți ; geniul vostru n-o să împiedice niciodată nebunia noastră ! Superbă, Tissot ! O s-o vezi ; o piele, păr de andaluză, ochi, farmec de luat în seamă ! N-ai crede deloc că-i deșteaptă. Gurile rele spun că-i plac femeile ; șoaptelor astea otrăvite, le dau cu piciorul și strivesc sub talpă. Pentru după conferință, am comandat răcoritoare și ceva solid : epopeea îți stîrnește foamea. Și la cine ? Pac, la Poiré-Blanche, furnizorul ducesclor. Siropul lor de cireșe e un nectar, madeleinuțele îl fac mai spiritual pe cel care le oferă și întăresc memoria celui care le crănțăne. Ce m-am înfierbîntat, ah, nu-mi vin în fire ! Dar cine vrea să fie extraordinar, folosește mijloace extraordinare. Apropo, un amănunt meschin : noi nu sîntem bogați, aici, la Societatea de geografie, n-ați putea găsi vreun mijloc să trimitem nota de plată de la Poiré-Blanche, ca să o onoreze Armata ?

Cînd ajunge la bani, Lorédan se oprește în sfîrșit.

— Mi se pare dificil, spune Saganne.

Lorédan s-a ridicat. Își tamponează gura, cu gesturi scurte, ca pe o rană.

— E foarte supărător, murmură el, însoțindu-l pe locotenent prin labirintul de cărți.

La ușă, bătîndu-l pe umăr, îl apucă din nou vorbăria :

— Nu-i nimic ! Banul nu e totul ! Apropo, marele Dubreuilh mi-a șoptit că ai tăiat cu fierăstrăul un picior de indigen ! Te lupți și dai îngrijiri ! Ah ! har al lui Vicq d'Azyr și Du Guesclin ! Pe curînd, eroule, și nu uita : crema, o sală de operă ! Dacă elocința dumitale îți egalează vitejia, o să fie o zi de însemnat cu o piatră

albă, dintr-o lovită două pălite. La revedere! Menajează-ți vocea și fii atent la ultima treaptă a scării : se clatină.

Saganne se întoarce direct la hotel și nu mai iese. Își pregătește conferința. Lucien n-a primit încă scrisoarea și nu știe deci că el îl așteaptă. Îl așteaptă totuși. Cel puțin veghează în locul pe care singur și l-a ales. N-a privit camera, n-ar ști să spună ce culoare au perdelele. Veghează, străbătut de valuri de îndoială. O singură certitudine, cu fiecare minut mai adîncă : această căsătorie este o nebunie. Scrie trei fraze la conferință, se întoarce la Lucien, se acuză de orbire, de neglijență, încearcă să-și recîștige stăpînirea de sine, rătăcește iarăși printre amintiri și remușcări, apoi se lovește cu fruntea de perete : proiectul lui Lucien e o nebunie. Nu coboară la cină, se culcă la ora zece, întins în întuneric, cu mîinile pe piept, cu ochii deschiși : va împiedica prostia asta oricît l-ar costa.

A doua zi, la Ministerul de Război, colonelul de La Boullaye îi face cea mai cordială primire. Nobil de țară, încă foarte aproape de glie, cultivă graiul provinciei sale și, ca o persoană nobilă, mînuiește arta de a trata pe fiecare ca egal. Saganne se lasă prins în aceste manevre, fără însă să li se abandoneze. Rolul de mesager secret pe care se forțează să-l joace de la plecarea sa din Djelfa îi vine prea rău ca să îndrăznească, chiar pentru un moment, să iasă din apărare. De altfel, biroul te intimidează: nuc, catifea brocată, plafon încasrtat. Colonelul îl traversează de-a curmezișul, scoate de după un lambriu o sticlă cu gîtul ceruit, îi arată un fotoliu lîngă șemineu :

— Așezați-vă, locotenente. Vreți o înghițitură de calvados ?

Plimbîndu-și în gură alcoolul galben, îl privește pe Saganne cu ochi mijiți de bunăvoință. Dar aduce a geambaș.

— Sînt bucuros să vă am în fața mea. Știți că Dubreuilh m-a pus să fac acrobații ca să vă salvez situația. Acum, cînd vă văd, îl înțeleg... Și apoi a fost o ocazie să-l zbor pe animalul acela de Baculard. Sînt printre colonizatorii noștri din Africa cîțiva indivizi care trebuiesc țesălați. Dacă-l zbori pe cîte unul din cînd în cînd, febra celorlalți se calmează. Cel mai greu lucru de potolit, în situația dumitale, a fost acuzația de exercitare ilegală a medicinei. Toată lumea a intervenit. Capacitatea pe care o au hîrțoagele să îngroape ce-i important și să umfle fleacurile mă uluiește pe zi ce trece.

Întinde o mînă roșie și-l bate cu familiaritate pe genunchi pe Saganne :

— Un sfat de bătrîn : nu mai faceți să se vorbească de dumneavoastră doi ani !

Apoi se apropie să ațîțe focul :

— L-ați văzut pe Lorédan ? întreabă el, așezîndu-se cordial pe marginea fotoliului.

— Ieri, spune Saganne. Conferința are loc mîine, la orele șaptesprezece.

— Asta știu, spune La Boullaye, suflînd în degete ca să alunge funinginea. Și cînd intenționează prietenul nostru Dubreuilh să atace Ghâtul ?

Saganne dă drumul cuvînt cu cuvînt mesajului șefului său :

— Peste patru luni ! spune La Boullaye. În ce ne privește, o să meargă, dar la ministerul pentru Colonii o să se spună că-i prea repede. Apropo de ministerul pentru Colonii, Dubreuilh te-a trimis la cineva de-acolo ?

— Nu, domnule colonel. Dar dacă socotiți că-i necesar...

La Boullaye, care a obținut informația pe care o dorea, încheie :

— O să vedem, zice el... Cu Dubreuilh, încurcătura e că, dacă a stat o oră într-o cameră cu un director de cabinet de la minister, și nu i s-a spus un „nu" formal, își imaginează că a cîștigat. Cît privește treaba asta a lui, situația e mai puțin bună decît crede. Și apoi, ce

mai, în împrejurările actuale un nimic poate da foc Europei. Așa că povestea cu Ghâtul...

Se ridică, cu mîinile în șold :

— Unde vă pot găsi, locotenente, în caz că e nevoie ?

Saganne îi dă adresa hotelului.

— Perfect, zise La Boullaye. Dumneavoastră, dacă vreți să mă consultați, nu șovăiți. Veți vedea multă lume mîine seară, la Societatea de geografie : fiți prudent. Nu faceți nici un demers fără să mă consultați în prealabil ; va fi mai bine... La revedere, locotenente. Viața dumneavoastră m-a înviorat. Sahara mea a fost Indochina cu Gallieni și Lyautey.

Desface brațele, arătînd încăperea solemnă :

— Și iată cum o sfîrșești !

Saganne iese din birou aproape convins că La Boullaye nu-l va susține pe Dubreuilh. Nu-l supără, nici nu-l neliniștește : asediul Ghâtului se va face fără La Boullaye.

Lumina care filtrează prin romburile bălțate ale ferestrelor pe un piedestal aurit, un vas mare în care crengi de liliac se usucă, floare lîngă floare, dau holului hotelului un aspect de biserică de țară, a doua zi după o nuntă. Portarul lipsește. La ghișeu, un buton de sonerie de aramă și un anunț : „Sunați, în caz de nevoie".

Saganne vede scrisoarea în căsuță, sub cheia lui. Rupe un colț de plic, îl deschide cu arătătorul. Sînt trei rînduri scrise în partea de sus a foii, ca și cum Lucien ar fi avut intenția să scrie mai mult și nu a putut :

— Sînt laș. N-am îndrăznit să-ți spun direct că Marthe are un băiețel de doi ani, căruia sînt hotărît să-i dau numele nostru. Îți cer iertare, și lui Tata.

Saganne se dă înapoi ca pălmuit și dă cu cotul în sonerie. La țîrîit, patroana dă la o parte o perdea de tapiserie :

— Doriți ceva ? întreabă ea, grasă și languroasă, strîngîndu-și în ace, cu mîinile ridicate, cocul.

— Nu, spune Saganne. Din greșeală.

A mototolit scrisoarea în mînă. Se îndreaptă spre ieșire, cu hîrtia în pumn, pe trotuarul care o ia la stînga, fără țintă. Îl vede pe Lucien pierdut, tot așa de pierdut ca și cînd și-ar fi tras un glonte în tîmplă. Cine-i mai învie pe morți? Se oprește undeva, lîngă piața Bastiliei, într-un restaurant pentru șoferi, înghite niște carne de vită cu sos, pe o masă de marmură, în fața unui muncitor cu șapcă. La ora două e din nou la hotel.

Își aruncă haina pe spătarul unui scaun; scrisoarea lui Lucien e în buzunarul drept. Camera a devenit cartierul general al înfrîngerii sale. Se întinde pe pat.

Cînd aude bătînd în ușă, scoate ceasul de oțel. Vede șapte și jumătate, strigă:

— Intră!

Lucien e în civil, cu guler tare și o haină din serj uzat. Face trei pași și se oprește, cu capul plecat. Umilința lui îl înduioșează tare pe Saganne, dar elanul de compasiune se transformă îndată în exasperare:

— Am primit biletul tău azi-dimineață, spune Lucien.

Are vocea firească, fără nimic patetic, ca și cum s-ar bizui pe vechea lor complicitate, ca și cînd nu și-ar da seama că hotărîrea de a se căsători cu o fată cu un copil i-a rupt inima fratelui său mai mare, și legăturile cu el.

— Și eu, spune Saganne, în aceeași poziție.

— N-am obținut permisie. Am sărit gardul.

— În civil, spune Saganne. Văd.

Tăcere, apoi Lucien mai face trei pași și se așază pe pat, la picioare.

— Charles, faptul că Marthe are un copil nu schimbă nimic...

— Taci din gură, zice Saganne.

Vede genunchiul slab al fratelui său desenîndu-se sub țesătura cu lustru, nasul prea lung, un pic strîmb, partea aceea dintre ureche și ceafa de copil, care atrage mîna, palmă sau mîngîiere.

Cît timp va dura zidul lipsei de înțelegere după care s-a retras? Dacă cedează, ce-i mai rămîne? Simte pe de o parte, din ce în ce mai abstractă, din ce în ce mai puțin presantă, convingerea că are datoria să-l salveze pe Lucien de la această nebunie; de cealaltă parte, simțămîntul că s-a spus totul, că ce-i mai prețios s-a distrus, că-i neputincios. Trebuie să se grăbească. Se ridică și se duce la fereastră :

— Dacă o iei de soție pe această femeie, cariera ți-e distrusă și viața la fel. Te duci la pierzanie fără s-o salvezi. Ea va fi mereu o fată care a greșit și te-a făcut s-o iei în căsătorie, și tu, cel care ai primit-o cu bastard cu tot.

Lucien a rămas așezat pe pat, cu fața spre ușă. Saganne îi aude răspunsul repercutat de perete :

— N-ai dreptul să spui asta, Charlie, nu tu. Mai întîi, e fals...

Saganne i-o tăie :

— N-am intenția să discut. Te somez să renunți la această căsătorie.

— Îmi ceri imposibilul, Charles. I-am promis.

— E ultimul tău cuvînt ?

— Da.

— În cazul acesta, voi face tot ce voi putea ca să împiedic nebunia asta.

De data asta Lucien se întoarce și-i aruncă :

— Adică ?

— Nu știu încă. Acum e mai bine să pleci.

— Așteptam altceva de la tine ! strigă Lucien.

Vocea îi tremură și se gîtuie.

— Și eu, spune Charles.

După un timp, cum Lucien nu se mișcă, iese el. În hol, patroana hotelului ia din vas, una cîte una, crengile de liliac și și le pune pe braț. Îl urmărește cu un zîmbet lung. Afară plouă. Picăturile îi cad în ochi.

Se prezintă la Ministerul de Război la ora opt a doua zi dimineaţa, trimite cartea sa de vizită lui La Boullaye. Aşteaptă pe culoar, pe un scaun. Ofiţerii trec de la un birou la altul, cîte doi, cîte trei, gălăgioşi, veseli. În sfîrşit, un uşier vine şi-i spune că la Boullaye îl aşteaptă. Împinge uşa capitonată, bate din călcîie în faţa biroului impunător. Colonelul semnează nişte scrisori, parafă în mîna dreaptă, tampon cu sugativă în stînga.

— Ai noutăţi, Saganne ?

— Nu, domnule colonel. Vin să vă cer un serviciu personal.

— Despre ce este vorba ? întreabă La Boullaye fără să ridice ochii.

— Fratele meu e elev ofiţer la Saint-Cyr. M-a anunţat că intenţionează să se căsătorească de îndată ce termină şcoala. Cer ca autorităţile militare să-i refuze autorizarea cînd o va solicita.

— Aveţi motive serioase să vă opuneţi acestei căsătorii ?

— Foarte serioase, domnule colonel.

— Ar fi indiscret să vă întreb care sînt ?

— Da, domnule colonel.

La Boullaye închide cutia parafei. Cu arătătorul bate în mapa de birou decorată cu frunze de aur.

— De cînd sînt în locul ăsta, nu trece o lună să nu vină cineva să-mi ceară ce-mi cereţi. De obicei, vin taţii.

— Tatăl meu se află în Madagascar, spune Saganne. Garantez că este de acord.

Colonelul îl priveşte atent o clipă ; mişcă buzele ca pentru o nouă întrebare, renunţă :

— Am încredere în dumneavoastră, locotenente. Cum se numeşte tînăra ?

— Marthe Vallin.

— Şi prenumele fratelui ?

— Lucien.

La Boullaye îşi notează.

— Voi face tot ce trebuie. Asta-i tot ce voiați să-mi spuneți ?

— Da, domnule colonel.

— Atunci pe deseară, la Lorédan. Dacă am timp să vin.

Saganne traversează bulevardul și intră în braseria din fața ministerului. Îi cere băiatului care se apropie tîrîndu-și picioarele sub un șorț mare, un țap de bere, un toc și hîrtie. Așteaptă din nou pe bancheta cu catifea roșie, cu mîinile sprijinite de masă. Cînd băiatul îi pune în față, la dreapta țapul pe un rotund din împletitură, la stînga călimara metalică, în mijloc trei foi de hîrtie cu antetul braseriei Les Trois Marronniers, își scoate burnuzul și scrie cu scrisul lui citeț :

Paris, miercuri 11 iulie 1912

Dragul meu,

Ies de la Ministerul de Război unde am cerut ca viitorul tău șef de corp de armată să-ți refuze autorizația de căsătorie. Cererea mi-a fost acceptată.

Intenționez să nu-i spun nimic Tatii despre asta, nici acum, nici altădată.

Plec mîine din Paris, sau poimîine cel mai tîrziu. Adio.

Fratele tău, Charles Saganne.

Își plimbă limba pe plic și se duce să pună scrisoarea la colțul străzii Varenne. Din clipa în care scrisoarea a alunecat în gaura de tablă, se străduiește din răsputeri să-l uite pe Lucien, să-l șteargă din minte. Își regăsește reflexele pe care și le-a cultivat la Saint-Hippolyte-du-Fort, atunci cînd se hotărîse să-l șteargă pe tatăl său din gîndurile sale, din viața sa. Atunci tatăl său era călăul, și el victima. Astăzi călăul este el. O știe : ceea ce a făcut repetă ceea ce a suportat el la șaisprezece ani.

Dar, ca să reziste, urmează aceeași cale : se retrage în spatele durității sale. Se întoarce la hotel să-și pregătească conferința.

Fost ministru al Instrucției publice, vicepreședinte al partidului radical-socialist, venerabil al Marii Loje din Franța, președinte al Cercului Prieteniei coloniale, senator de Oran, unde un bulevard poartă numele tatălui său, Amédée Bertozza doarme.

Materia din care este făcut alunecă din vesta gri peste genunchi, spre ghetrele tot gri. Și-a pus jobenul între pantofi, cu fundul pe jos, de parcă ar aștepta să i se arunce bani.

Dar lui Saganne i-ar trebui mai mult decît moțăiala acestui bătrîn ca să se simtă dezamăgit. În spatele lui Bertozza, cincizeci de busturi așezate pe scaune aurite trăiesc ceea ce le spune glasul lui. De trei sferturi de oră, Charles mînuiește după plac aceste statui. Darul de orator este singurul pe care un om poate să și-l descopere pe neașteptate. La treizeci de secunde după ce a început să vorbească știa că-i stăpînește pe acești oameni : orice le-ar spune, l-ar urmări. Acest adevăr are darul să-l amețească : înțelege de ce actorii vor să moară pe scenă.

Înainte de a veni, și-a lustruit cizmele. A întins crema, a lustruit cu o grijă de maniac, de parcă exista vreo legătură între demersul făcut pe lîngă La Boullaye și pielea cea frumoasă : ceva de șters sau, dimpotrivă, care trebuia făcut să strălucească. Încerca să-și închipuie cu cea mai mare răceală reacția lui Lucien : furie care strică tot, demisie de la Saint-Cyr, fugă cu fata ; sau resentiment înghițit, din care-ți tragi răbdarea pentru viitoarele răzbunări ; sau chiar supunere : ruptura cu Marthe, revenirea la normal. Nici una dintre aceste ipoteze nu i se păreau probabile, nici una de dorit, nici măcar, în mod ciudat, ultima. Spera de la Lucien ceva neprevăzut și măreț care să șteargă dintr-o dată zilele acestea mohorîte.

A sosit la Societatea de geografie cu degetele încă mirosind a cremă de ghete. Lorédan, umflat de importanță și zgomotos ca un bondar, l-a luat sub aripa sa. Stînd la ușă în întîmpinarea invitaților, a strîns mîini, a ciulit urechea ca să prindă numele pe care i le șoptea Lorédan. Bertozza, din obișnuință, l-a îmbrățișat după moda republicană : „Bravo, dragă, Franța are nevoie de oameni ca dumneata", înainte de a se așeza în primul rînd și de a închide deîndată ochii. Bătrîn crocodil parlamentar care, de dimineață pînă seara, fără a mai pune la socoteală ședințele din timpul nopții, onorează cu importanta-i persoană întruniri și colocvii, comisii și conferințe, birouri lărgite și comitete restrînse, ar crăpa de plictiseală dacă ar trebui să asculte tot. Un nedezmințit instinct îl trezește cînd apare ceva interesant.

Faimoasa Louise Tissot a sosit cu întîrziere, pe cînd Lorédan, sărind de la citate latine la proverbe din Franche-Compté, se străduia să-și încheie introducerea. Tunică grej, turban înalt de o simplitate provocătoare, ochi mari, negri, iată ce a văzut Saganne de pe estradă. Ea s-a strecurat pînă în mijlocul ultimului rînd și s-a așezat pe un scaun liber cu o discreție care a făcut să se întoarcă toate capetele. Este singura femeie.

Fără îndoială, de aceea, de la început, ea este singurul auditor pe care-l distinge din turma care-i soarbe cuvintele. Nu o privește dar îi simte privirea ațintită asupra lui, exact pe gură și gît.

A vorbit mai întîi despre Kudia, Tamanrasset, centru de muncă și cultură ; l-a evocat pe Foucauld, dar nu pe Vulpi și Sanchez ; a descris îndelung tabăra hoggarilor și pe șeful lor, nobilul Mussa ; a scos bine în evidență atacul bandei berbere ; a alunecat modest peste eliberarea sclavilor ; a sărit cu totul peste Baculard ; a înfrumusețat Toumbouctou, fluviul Niger, serbările negrilor ; a omis fetele sudaneze oferite și posedate ; patima întortocheată a lui Geindroz pentru drăguțul Sama ; a povestit fără detalii, ca și cum ar fi fost un simplu

mortor, amputarea lui Takarit; a salutat întoarcerea la Tamanrasset, bucuria chaambanilor; a lăsat deoparte, desigur, scena din biroul lui Wattignies; la sfîrșit a adus un omagiu soldaților și șefilor săi.

Se oprește, ridică ochii spre nudurile din Adormirea Maicii Domnului care decorează plafonul. Trebuie să încheie cu Ghât. De aceea este acolo. Cum, de cîtva timp, începuse să-i fie silă de cît de ușor îi face pe cei din fața lui să înghită tot felul de adevăruri ciuntite, atacă brusc:

— Situația în Sahara centrală este proastă. La Ghât, în spatele frontierei tripolitane, șeful rebel Sultan Ahmud, susținut puternic de turci...

La cuvîntul Ghât, președintele Bertozza deschide ochii. De fiecare dată cînd Saganne îl repetă — de zeci de ori, cu o voce sacadată — bate în brațul fotoliului.

Deodată, Saganne tace. Asistența așteaptă. Atunci el anunță cu glas scăzut, cu un zîmbet:

— Am terminat.

— Bravo! Ah, bravo! strigă Lorédan, dorind să imprime o notă de mare entuziasm. Îi ridică mîna lui Saganne și i-o flutură ca pe un trofeu. Fiecare, ușurat, aplaudă. În afară de Bertozza care bate darabana în joben; se pregătește să tragă spuza pe turta lui prin cîteva cuvinte improvizate la sfîrșit și nu vrea nici să intervină prea mult. Saganne mulțumește: dă din cap, zîmbește de conveniență, cum se face în astfel de ocazii. În sfîrșit, după cîteva false opriri, aplauzele încetează.

O tuse ușoară anunță că Lorédan va lua cuvîntul. O lovitură pe care Bertozza n-o înghite.

Înainte ca nefericitul Lorédan să înțeleagă ce i se întîmplă, președintele este în picioare, cu brațele ridicate, cu atenția sălii fixată pe el: provoacă și oprește deîndată un ultim val de aplauze, cu bunăvoința fermă a omului de meserie:

— Prieteni, sînt sigur că mă fac interpretul fidel al tuturor personalităților care au avut fericirea să se afle

aici în această seară și să trăiască, da, cu adevărat să trăiască, epopeea...

Limbajul lui Bertozza e plin de floricele la orice oră. După ce l-a rostogolit pe Saganne în omagii, lansează o jerbă de stimă pentru tineretul înflăcărat, apoi depune cîteva gînduri pentru ofițerii care-și sacrifică viața pe pămînturi străine, pentru Imperiu, împotriva barbariei. Sfîrșește printr-o frază bine întoarsă despre țara setei prin care i-a purtat oratorul și răcoritoarele care așteaptă alături.

La această invitație, toți se ridică și se risipesc mișcînd scaunele. Lorédan strigă că va spune și el un cuvînt, doar un cuvînt, dar strădania lui se pierde în vacarm. În bibliotecă, unde s-a pus bufetul, sulurile cu hărți, pachetele cu reviste legate cu sfoară, au fost înghesuite prin colțuri. Lorédan s-a gîndit la tot, doar să mături și să șteargă praful nu. Venindu-și în fire după eșec, aleargă de la un grup la altul, remorcîndu-l pe Saganne pe care îl ține strîns de braț și, umflat de îngîmfare ca un cocoș de munte, aruncă în dreapta și stînga „dragă prietene", „dragă președinte". Cînd vedeta sa e felicitată, își împinge bărbia înainte și răspunde în locul locotenentului. Saganne reușește să scape și se cinstește cu o cupă de șampanie. În timp ce se retrage cu paharul, un bătrîn de vreo șaptezeci de ani, cu un obraz rumen (dar privirea dezminte orice bunătate și buzele îi atîrnă ca o carne crudă), îi taie drumul și începe cu o bădărănie microasă :

— Cunosc bine Sahara, locotenente : Biskra, Tuggurt. Henri Ghéon m-a inițiat. Îl cunoști pe prietenul Ghéon ? Nu ? Ar trebui : un caracter puternic... Un spirit delicios.

Își netezește cu o mînă îngreunată de inele vesta brodată, apoi mîneca lui Saganne.

— Că veni vorba de literatură, îți primesc un articol pentru revista mea cînd vrei. Pagini de autenticitate directă... Ceva drăguț...

În clipa aceea, Bertozza vine peste ei, îl elimină pe omul de litere ca pe un popic, îl împinge pe Saganne spre șemineu :

— Nu vă lăsați compromis de indivizi tarați, locotenente, spune el rîzînd.

Apoi, serios :

— Trebuie să stăm de vorbă liniștiți, domnule Saganne. Sînteți liber mîine la prînz ?

— Da.

— Atunci pe mîine, la cercul meu, la prînz. Strada Vaugirard, numărul 38. Vă las, sînt așteptat.

Face doi pași, se întoarce :

— Ați fost foarte bine, adineaori. Foarte bine.

Face cu ochiul, adaugă :

— Dubreuilh poate fi mulțumit de dumneavoastră.

Luînd-o spre ușă, se lovește de Lorédan care vine să pună din nou mîna pe Saganne. Scapă de el zicîndu-i din fugă :

— Dragă, trebuie neapărat să ne vedem. Îți dau eu de știre. Acum mă așteaptă președintele Consiliului. O șterg.

— Un mare om de Stat ! îi spune Lorédan lui Saganne. Dar dumneata ! Hai, încetează să faci pe modestul. Lumea strigă că te vrea, în gura mare, în dreapta și stînga. Vino, vino, bate fierul cît e cald !

Saganne, pe care aluzia lui Bertozza la Dubreuilh l-a lăsat perplex, se lasă dus prin mijlocul unui culoar de zîmbete.

— Vi-l aduc pe erou ! strigă Lorédan. Șampanie pentru tînărul nostru erou ! Ah, scumpă Louise Tissot, spuneți-mi sincer părerea dumneavoastră ! Aventurile acestui tînăr nu fac să pălească toate romanele ? Firește, în afară de ale dumneavoastră, în afară de ale dumneavoastră ! Ce zăpăcit sînt !

Romanciera îl părăsește pentru o clipă pe directorul de revistă cu gura sîngerie, și spune, întorcînd capul spre Saganne :

— Cu siguranță. Și pe ale mele.

Apoi, lui Lorédan :

— Mă veți scuza că plec : trebuie să dau cronica pentru *Le Matin*.

Lorédan se înclină adînc :

— Dacă este pentru lucru, doamnă, vă scuz din suflet ! Ce fel de bijuterie ne-ați brodat pentru săptămîna asta ?

— N-am scris nici un rînd, spune ea. De fiecare dată mă fură timpul, ca pe un elev leneș.

Vocea îi este ca și persoana, lipsită de afectare. Întregul ei farmec stă în această naturalețe. Nu etalează nimic, și se pare că nu ascunde nimic.

Îi întinde mîna lui Saganne :

— Bună seara, locotenente. Conferința dumneavoastră m-a interesat și aș fi fericită să vă revăd.

Nici în cuvinte, nici pe chipul ei care zîmbește nu-i urmă de politețe gratuită sau cochetărie. Francheța îi place lui Saganne. Răspunde precis și sincer :

— Mulțumesc. Și mie.

Ea se îndepărtează, escortată de bătrînul crai. Plecarea ei e marcată de o tăcere pe care Lorédan se grăbește s-o umple.

— Dragul meu, te-a plăcut ! crede-mă, pun pariu, în materie de femei mă pricep.

Ultimul sfert de oră este penibil. Ca să evite dezordinea, Lorédan s-a așezat de pază la ușă și agață pe fiecare cînd vrea să plece :

— N-o să ne lăsați chiar acum ! Vreți o cupă ? Vreți o madeleină ? Sînt de la Poiré-Blanche, furnizorul duceselor...

Cînd Saganne își ia și el rămas bun, își frînge mîinile :

— Dumneata nu, dumneata nu ! Nu mă lăsa singur ! Mergem să cinăm, mergem la spectacol, la fete, dacă vrei : am o adresă grozavă ; sînt văduv.

Se agață de el cît ține scara. La ieșire, Saganne trebuie să-l împingă ca să-i dea drumul de mînecă.

Afară s-a făcut noapte. Cortina cade din nou ascunzînd mascarada. Saganne merge de-a lungul fațadelor bulevardului Saint-Germain. Aceste imobile de piatră sînt cetăți de necucerit. Depinde numai de el să simtă că-și face ucenicia de om de seamă. Are de ce : succesul ca orator, laudele pe care le-a primit, prînzul de a doua zi cu puternicul Bertozza. Dar nu se îmbată cu spuma asta, nici măcar ca să se distreze : e prea multă șarlatanie în toate acestea.

De cum gîndul îi ajunge la Lucien, îl alungă, se biciuie, se forțează să-l mute la altceva. Altceva înseamnă un vis pe care de obicei îl socotește irealizabil și pe care astăzi și-l imaginează posibil : să părăsească armata, familia, Franța, Europa, să rupă hamul, să devină liber, răspunzător doar de el : colon în Maroc. Un măgar, un hîrleț, un bidon ; de la răsăritul pînă la apusul soarelui să defrișeze pămîntul, să sape puțuri, să planteze. Seara să se odihnească, privind înserarea. Să mănînce cînd îi este foame, lîngă o fată tăcută. Să-i vină somnul. Să se afunde în el.

Nu-l așteaptă nimeni. Totuși merge repede. Printr-o poartă dată în lături, zărește o curte cu pavaj frumos, cu portocali în vase mari, un vitraliu deschis, două lămpi aurite în formă de torță în care fluieră gazul, ferestre înalte, opacizate de perdele cu desene, lustre, siluete elegante care valsează. Nu încetinește pasul.

Într-o braserie, își comandă un homar rece, pentru că n-a mai mîncat așa ceva și bere pentru că-i e poftă. De fiecare dată cînd înalță capul, își vede, în oglinda gravată, figura răsărind în mijlocul unei frize cu nuferi și bîtlani. Are o expresie de lup pe care o mai și accentuează strîngînd din buze.

Cercul lui Bertozza este o copie după cele englezești. Acajuul reflectă o lumină vărgată și zgomotele se sting în damasc. Un *maître d'hotel* deferent care merge de-a-ndăratelea, ca un crab, îl conduce pe Saganne

printr-o galerie străjuită pe toată lungimea de biblioteci cu grilaj. Pe banchete capitonate, membrii cercului își dorm viața, cu monoclul pe piept. Alții, în picioare, răsfoiesc de sus ziarele risipite pe o masă acoperită cu o față de masă cu volan. Bertozza n-a sosit dar salonul privat pe care l-a reținut este gata. Maître d'hotel împinge ușa, se înclină în fața lui Saganne, se interesează de ce ar dori acesta și, cum locotenentul nu vrea nimic, se retrage. Masa este pusă simplu. O sticlă de apă minerală deschisă arată locul președintelui. Deasupra șemineului, Orfeu, cu un picior în aer, ciupește corzile lirei. Cu mîinile la spate, timp de cinci minute, Saganne poate să admire grădina, grota de ciment, nimfele înălțate pe piedestale.

De cum intră pe ușă, Bertozza este ca la el acasă, sparge liniștea, umple atmosfera cu o voioșie brutală :

— Ți-e foame, desigur, locotenente. Ia loc, te rog.

Se așază, își desface șervetul, pune laba pe brațul lui maître d'hotel, care s-a strecurat în urma lui.

— Armand, o să-i servești prietenului nostru pateu de Strasbourg și becaținele casei. La ele, o carafă de șampanie, vin sec. Pentru mine, merluciu prăjit.

Îi dă drumul bătrînului servitor, și către Saganne :

— Am devenit adeptul prescripțiilor dietetice. Am găsit asta la antici : ești ceea ce mănînci. Dar nu impun nimic : toleranța, înainte de toate.

Are sprîncene de drac, ochiul parcă din carne de moluscă, mîinile acoperite de blană neagră pînă la a treia falangă.

Saganne îi disprețuiește în general pe politicieni. Din Bertozza n-a reținut decît perorația înflorită din ajun și aluzia ironică la adresa lui Dubreuilh. Se așteaptă la vorbe învăluitoare de om viclean care trage sfori. Descoperă o bruță, care-i dă drumul, fără ocoliș :

— Întîi de toate, un lucru, locotenente : operațiunea Ghât nu se va face. Anul trecut era momentul pentru această lovitură : Dubreuilh ar fi avut atunci și Ghâtul și cele două stele. În prezent e prea tîrziu.

Ca să replice, Saganne pune jos tacîmul :

— Dacă nu ocupăm Ghâtul, domnule Ministru, Tassili, apoi Hoggarul vor cădea. Toată opera noastră va fi măturată. Popoarele care s-au aliniat sub steagul francez vor fi masacrate...

Bertozza, care l-a privit în timp ce vorbea, cu o mutră amuzată, îl întrerupe :

— Domnule Saganne, te interesează într-adevăr kilometrii aceia pătrați de piatră și pumnul acela de nomazi ?

Cinismul lui are asupra lui Saganne efectul unui scuipat aruncat la picioarele lui. Se trage brusc înapoi.

— Ușurel, locotenente, reia Bertozza. Te-am cîntărit ieri : n-ai să mă faci să cred că ești dintre militarii care refuză să gîndească. Îți pasă de Tassili ? este legitim, în situația dumitale. Eu — vocea i se umflă — mă gîndesc la Imperiu ; la Imperiu și la interesele superioare ale țării. Mîine, ca să facă față războiului care o amenință, Franța va avea nevoie de toate resursele. E o datorie de patriot să înțelegi asta : timpul aventurilor a trecut. Astăzi trebuie să ne întărim cuceririle ca să le exploatăm cît mai bine.

— Ce vreți să spuneți ? întreabă Saganne. Părăsim Sahara ?

— Nu, zise Bertozza, cu seninătatea celui care a imaginat această ipoteză, și, după ce a reflectat, a respins-o. Dar, dacă sînt ascultat, vom înceta să investim eforturi și oameni în acest deșert. Pentru cît ne dă, am făcut destul. Dubreuilh e un soldat valoros, în spiritul bunei tradiții franceze. Dar epoca oamenilor ca Dubreuilh s-a încheiat... Te șochez, locotenente ? Adevărul este șocant.

Se ridică și se duce să se sprijine de șemineu, cu degetele mari înfipte ca niște clești în vestă. Saganne rămîne singur cu nasul în becațe.

— Locotenente, am o propunere pentru dumneata. Compania franco-algeriană pentru alfa, pe care o prezidează cumnatul meu, își întinde pe zi ce trece domeniul. Avem nevoie de un director întreprinzător, ca să-i

dăm toată amploarea cuvenită, de cineva care să se descurce și pe teren și în birouri...

A întrecut măsura : Saganne împinge scaunul. N-o să mai asculte elucubrațiile insultătoare ale acestui mistreț. Bertozza prevede reacția, întinde brațul, îl oprește cu mîna :

— Nu răspunde acum. Îți ofer o situație de zece mii de franci. Ești inteligent. Ai la ce să te gîndești !

Totul e atît de indecent și de tîmpit că Seganne uită ofensa și izbucnește în rîs. Obrăznicia lui nu-l tulbură pe Bertozza ; se pune și el pe rîs, ca Saganne : gura i se cască, burta îi saltă. Rîde pînă în momentul în care își dă seama că locotenentul se îndreaptă spre ușă. Atunci îi aruncă :

— Locotenente, nu pleca fără să-ți arunci ochii pe ziarul care l-am adus pentru dumneata.

Ia de pe șemineu *Le Matin*, pe care l-a pus acolo cînd a intrat, și-l flutură cum faci cu o trufanda pentru a îmbuna un copil încăpățînat.

— Louise Tissot îți consacră toată partea de jos. Este o onoare rară. Privește titlul : „Arhanghelul eliberator".

Saganne e cu mîna pe clanță. Se întoarce.

— O să-l citesc în altă parte. La revedere, domnule.

La primul chioșc, cumpără cotidianul, vede de la cea dintîi privire articolul încadrat pe prima pagină, începe să citească, stînd sub un castan. La început citește atent, apoi din ce în ce mai repede, sărind cuvintele, frazele : „E un ofițer francez. Unul dintre acele ființe înflăcărate care a ales Africa pentru a-și consuma surplusul de energie al tinereții. Un zîmbet deschis dezvelind dinți sănătoși ; o mustață în vînt ; ochi foarte limpezi, decolorați de soarele deșertului și pe care nimic de aici înainte nu-i mai sperie. Vă voi spune numele lui : îl cheamă Charles Saganne. Pentru fiecare dintre cei ce au asistat la conferința pe care a ținut-o sub egida Societății de geografie, acest nume va fi ca o sfidare a tuturor îndoielilor, a încuviințărilor lașe, a înfrîngerilor... Ne-a povestit, așa

cum ați face despre o plimbare la Bois, cum în inima Saharei, mergînd în fruntea unei mîini de indigeni devotați, a oprit o caravană cu sclavi. Era singur, rătăcit în acele teritorii imense, unde nici un european... Erau cu rezervele de hrană pe sfîrșite ; apa, prețioasa apă, se clocise. Rațiunea îți spunea să te întorci... Bărbații, femeile, copiii pe care-i eliberase tremurau încă de frică dar și de recunoștință ; întindeau spre el... Atunci locotenentul n-a mai șovăit. Sărmanele ființe fuseseră smulse din pădurea sudaneză; îi va duce înapoi. Nemaigîndindu-se la pericole, la oboseală, făcînd să tacă în el prudența ca să-și audă mai bine vocea sufletului... Tombouctou... Ce-s o mie de kilometri de deșert, cînd ești răspunzător de libertatea... Afirm că acest tînăr este un erou... Rupturile, spațiile în care alții se pierd, dar pe care eroul le adună și le parcurge, cum face și poetul... Eroismul și poezia au aceeași sursă : credința în om, lupta împotriva forțelor neantului... Charles Saganne, simbol, o, cît de viu, a ceea ce geniul francez are ceva mai elevat..."

Saganne cade pe o bancă, strivit de revărsarea aceasta cu care este asociat, cu litere mari, pe prima pagină, numele lui. Furia o să-l năpădească peste vreo două minute. În această clipă ceea ce-l copleșește e gîndul următor: Bertozza l-a tratat ca pe o tîrfă pe care o cumperi. Louise Tissot ca pe o tîrfă pe care o vopsești cum îți place. Nu poate fi cu totul lipsit de vină că lumea se poartă așa cu el : o parte din el a meritat-o.

Capitolul X

Ajungînd în fața clădirii mari cu vitralii cenușii în care se află birourile ziarului *Le Matin*, pe bulevard, dincolo de Operă, Saganne fierbea de indignare, numai bun să-l servească doamnei Tissot ce credea el despre talentele ei. S-a lovit de insolența unui trepăduș care-și cu-

răța unghiile în spatele unui birou de primire din lemn scorojit. Luat de guler, maimuțoiul, căruia îi pierise cheful de zeflemea, a bîlbîit : „Domnișoara Tissot nu vine niciodată la ziar ; își scrie cronicile acasă și le trimite prin curier". Trîntit în scaun, a dat drumul adresei: strada Jacob, numărul 18.

Sub bolta imobilului, un fel de țăran împarte niște coji iepurilor. În saboți, picioarele îi put în rafale. Saganne îl întreabă de apartamentul Louisei Tissot.

— N-o să vă primească, spune mosul, și închide cotețul.

De la cercul lui Bertozza la birourile ziarului *Le Matin*, de la birourile ziarului *Le Matin* pînă în strada Jacob, Saganne a făcut două ore. Cu această plimbare, mînia care l-a cuprins după citirea articolului s-a spulberat : peste Paris domnește o lumină aurie parcă inteligentă, care-i influențează dispoziția. Totuși n-a renunțat să-i spună părerea lui acestei nerușinate și, acum că-i aproape de țintă, n-o să se împiedice de cerberul ăsta în halat de lucru.

— Te întreb unde-i apartamentul doamnei Tissot, repetă el.

— Ce încăpățînat ! spune omul. Vă zic că la ora asta lucrează. Nu trebuie deranjată : ăsta-i ordinul.

Spre sfîrșitul frazei totuși, văzînd aerul amenințător al locotenentului, schițează un gest peste umăr, arătînd curtea.

Saganne intră sub boltă. Ajunge într-un parc. La poalele unui fag, o capră paște iarbă. Lumina soarelui tremură prin cărpiniș. Casa e o parodie a stilului secolului al XVIII-lea: naiade prin nișe, acoperiș cu pante complicate, cu jghiaburile streșinilor de plumb. Petele de umezeală au șters lustrul acestui Trianon de prost gust. Obloanele sînt pe jumătate închise. Trage de lanțul clopoțelului. Deîndată, de parcă ar fi pîndit în spatele ușii, o femeie zdravăn clădită, travestită în subretă, îi deschide cu degetul la gură.

— Sînteți militarul pe care l-a anunțat ziarul prin telefon ?

— Nu știu dacă m-au anunțat, dar vin într-adevăr de la *Le Matin*. Aș vrea s-o văd pe domnișoara Tissot.

— Dacă sînteți dumneavoastră, urmați-mă. Dar încetișor.

În antret sînt cărți peste tot : în rînd pe partea de sus a două bufete mari, în teancuri nesigure pe scaunele din pai, pe jos, în teancuri prăvălite. Pereții sînt căptușiți pînă sus, pînă-n plafon, cu caricaturi și crochiuri, aproape toate cu dedicație, atîrnate în ordinea primirii.

Ducîndu-și din nou degetul la buze, matroana deschide o ușă, se dă la o parte din fața lui Saganne și o închide după el.

. . .

Mai întîi nu vede nimic. Singura lumină, aceea a zilei, cade pe el, accentuată de perdelele de fai. Face trei pași fără să iasă din această rază : fascicolul lipicios pare să-l urmărească. Fundul camerei e domeniul maselor nedistincte, tivite cu roșu. E sigur că cineva vrea să-l impresioneze cu primirea asta. Nu-l supără, dimpotrivă. Tușește ușor, apoi, neprimind nici un răspuns, înaintează mai departe.

Cînd o vede, se află încă pe jumătate în lumină. Stă culcată de-a curmezișul patului înalt, provincial, înfundată în așternut, cu șuvoiul de păr negru, cu un braț peste piept, cu mîna căzută peste coapsă, lîngă celălalt braț, cu un picior atîrnat. E goală. Doarme. Doarme de-adevăratelea. Are dovada, stînd acolo, uluit : nimeni nu poate să simuleze atîtea minute un somn așa de liniștit.

Se trezește cu aceeași naturalețe, fără să încerce să-l facă să creadă că nu-l vede și fără să mimeze surpriza. Deschide ochii, îl contemplă cu privirea aceea goală cu care revii la realitate. Piciorul care atîrna se trage, apoi mîna pipăie în căutarea cuverturii. Prima mișcare conștientă este să-și oprească acest pudic gest reflex.

— Am adormit, spune ea. Îți regizasem o primire și am adormit.

Nu și-a acoperit trupul, vocea nu-i este alterată. Aparent nimic nu-i este mai familiar decît să primească goală, necunoscuți. Totuși Saganne e sigur că situația este tot atît de stînjenitoare pentru ea cît este pentru el de o noutate provocatoare. Ea simulează lipsa de pudoare împotriva ei însăși, secundă după secundă. El își stăpînește din ce în ce mai greu gîfîitul. Are impresia că respiră tot așa de zgomotos ca un cîine mort de sete.

— Vrei totuși să rămîi ? întrebă ea în sfîrșit.

După voce s-ar zice că nu-i sigură de răspuns.

Își smulge hainele cu gesturi largi, pantalonul, apoi pantofii care ies greu, capa care se prăvălește peste umbra unui scaun ca un liliac uriaș, butonii dolmanului, unul cîte unul, pînă la gît, șosetele, în trecere, cămașa cu poale care filfîie cînd o scoate pe cap. Gol, are pielea închisă. Acum femeia primește lumina. Înainte de a face un fel de plonjon care să-l proiecteze peste ea, se întreabă cum a putut soarele să-și schimbe așa de repede poziția. Ea îl ia de mînă :

— Am scris articolul ca să te fac să vii, spune. Dar nu știam dacă vei veni într-adevăr.

El vede gîtul brăzdat de riduri fine ca și cum niște sforicele i-ar fi pătruns în carne. E mai în vîrstă ca el dar, de îndată ce zîmbește, întinerește cu o iuțeală extraordinară. Pune un genunchi pe marginea patului, se înfundă în saltea, simțindu-i învăluitoarea moliciune. Ea a ridicat o mînă și-i mîngîie orbește obrazul, de la frunte la bărbie.

— Fii drăguț, spune, pentru că mi-e foarte frică.

În dragoste, Louise știe ce vrea. Ceea ce vrea este gestul blînd, încet, aproape cast. N-are nici o idee, nici un respect, în orice caz, pentru ce trebuie să facă o femeie în pat. Cît despre Charles, ceea ce vrea el este simplu: s-o aibă pe femeia în fața căreia a stat uluit, ca un cîine brac, timp de zece minute. Se luptă. El, cu o încăpățînare grea, cu gleznele arcuite, cu toată puterea adunată în

mijloc ; ea, aluneeoasă, cu atingeri şi sărutări apăsate. El nu e vesel. Ea, da. El e împărţit între animalul care aleargă şi îngerul, în culise, cu pleoapele strînse. Ea e în întregime transportată, fără nici o parcelă de conştienţă lăsată în urmă. El se supără, se roagă, ameninţă. Ea îi strecoară în ureche mici cadouri exasperante care să-l întîrzie :

— Vreau să te privesc. Eşti frumos. Trupul ţi-e şi mai frumos ca faţa.

Nu cedează şi pînă la urmă el se risipeşte pe coapsa ei, furios mai întîi, apoi înseninat de uşurare, mai la urmă ruşinat şi foarte liniştit.

Lupta încetează. El n-o reia. Cînd Charles îşi revine din zăpăceală, nu mai e atît de prost. În loc să pregătească un nou asalt, se lasă în voia Louisei. E răsplătit. O îmbrăţişare reuşită e o poveste submarină : loc în care ruptura nu are ce căuta. Adăugaţi mirosul de blană de urs, balansul hulei, prăpăstiile întrezărite. Nimic mai înviorător. Ieşi din această baie prin somn şi întinderile lui.

Charles s-a trezit fericit, legat de fericire prin apăsarea uşoară a cearşafului pe piept : in moale şi trainic. Louise e aşezată la birou, îmbrăcată într-un chimonou pictat cu dragoni de aur. Îi vede cotul care se depărtează de bust, revine brusc, se depărtează iar. Lucrează aplecată pe manuscris ca un cizmar deasupra pantofului. Cînd întoarce puţin faţa, o şuviţă de păr i se leagănă pe obraz. Din penumbră, frumuseţea ei e ca o acuarelă : planuri întunecate şi luminoase care se întrepătrund. El n-o posedă, o împresoară. Ea nu l-a schimbat, l-a admis.

În cameră, peste mobilele de culoarea mierei domneşte o dezordine de rulotă ; bibelouri, borcane de fard desfăcute, cutii pline cu panglici, cu bolduri, cu creioane, flori uscate, pietre, cristaluri, reviste deschise, invitaţii, mănuşi desperecheate, şaluri aruncate la întîmplare. Ar trebui să deteste această boemă pe fond burghez. Cînd colo, e puţin spus că se obişnuieşte cu ea : îl încîntă.

La primul gest pe care-l face — să-şi pună mîna sub cap — ea se întoarce. Dragostea a întinerit-o şi a mar-

cat-o ; tonuri luminoase îi circulă pe sub piele, doar ochii îi sînt încercănați cu albastru.

Îi arată o gustare și o carafă puse pe o tavă lucioasă, în fața foilor ei :

— Ți-e foame ?

Își lasă picioarele jos din pat și se apleacă să-și ia pantalonii.

— Aș prefera să rămîi gol, spune ea. Doar dacă asta nu te deranjează pe dumneata ?

Se apropie de ea, gol. O sărută pe păr. Ea îl prinde de talie și îi întinde o aripă de pui. El mușcă din carnea rece. După aripă, face să dispară un picior, două pahare mari de vin, un măr. Louise îl încălzește pe ambele fețe cu o mînă pe spate, cu obrazul lipit de pîntec ; îmbucăturile pe care le înghite el coboară pînă la urechea ei.

Dacă-i adevărat că începi să iubești după ce ai luat această hotărîre, atunci în acele secunde el a făcut pasul. L-a făcut cu gravitate, conștient că-i o nebunie.

Ea s-a depărtat puțin și-i zîmbește :

— Sîntem drăguți așa, amîndoi. Sîntem amuzanți, nu găsești ?

El își dă seama, nu știe după ce, poate pur și simplu după felul în care-i rămîn buzele întredeschise, că ea tremură de frică. I-a plăcut mult că i-a rezistat, că s-a apucat de lucru de cum el a adormit, i-a plăcut mult că prima ei frază a fost să-l întrebe dacă-i este foame. Acum îi place că e slabă și că nu se ascunde. Tot ce vine de la ea găsește drum spre inima lui.

— Ce vei face ? întreabă ea.

— Rămîn cu tine.

Și lui îi este frică, o curioasă frică cerebrală, abia percepută. Și de frica asta se leagă luciditatea. Toată viața lui, tot ce a făcut, ceea ce este, are impresia că se află în mînă în fața lui, cum ții o carte de joc înainte de a o arunca.

— Mă duc să-mi iau lucrurile de la hotel și, într-o oră, sînt aici, spune el.

— Pentru cîtă vreme ?

El nu răspunde. Ea își trage mîna de pe talia lui, nu-l mai privește, se întoarce la manuscrisul pe care-l răsfoiește.

De cum nu-l mai atinge, totul i se pare deodată ireal lui Saganne, de necrezut : camera în clarobscur, această femeie care-l aștepta oferindu-i-se, chipiul lui pe jos, pe covor, alături de o botină descheiată, propria sa goliciune. Se trage îndărăt cu un pas, se duce spre pat.

— Unde te duci ?

Ea a strigat ; strigăt scurt, fără ecou.

— Să mă îmbrac, spune el.

— Și apoi, vei pleca ?

S-a întors și o privește, cu picioarele ușor depărtate, cu brațele atîrnînd pe lîngă trup.

— Voi face ce vrei tu, spune el.

Se culcă din nou.

Saganne se întoarce la hotel ca un somnambul. De abia a deschis ușa că patroana a ieșit de după perdea și-i pune în mînă un plic maro, sigilat cu ceară. Cu un deget, își răsucește cochet cîrlionții de pe ceafă și-i explică că un militar i-a adus acest plic, spunîndu-i să i-l dea în mînă. Saganne privește fără să vadă, ascultă fără să audă, desface mașinal sigiliul și citește fără să înțeleagă :

„Nu prea speram ; acum nu mai am nici o speranță..."

Nu mai citește, învîrtește în mînă scrisoarea, plicul, apoi, ceva mai cu picioarele pe pămînt, o întreabă pe femeie :

— Ce-mi spuneați ?

Ea repetă cu o voce răspicată ca pentru a convinge un om beat.

— Bine, spune el. Mulțumesc.

Se întoarce la hîrtie, caută semnătura, descifrează L.B. traduce „La Boullaye", se gîndește „Nu-i Lucien, deci este despre Ghât", zîmbește persoanei drăguțe care-l privește și ia scrisoarea de la început.

„Nu prea speram; acum nu mai am nici o speranță. Nu numai că treaba n-o să se facă, fără vreun miracol, dar servește și de pretext unora ca să ceară mutarea prietenului nostru. Lupt să parez această lovitură. Întoarce-te la baza dumitale. Inutil să vii să mă vezi; n-aș putea să-ți spun mai mult și vizita ar fi interpretată într-un sens defavorabil intereselor prietenului nostru. L. B.“

O clipă stă împărțit parcă între mireasma Louisei pe care-o mai simte pe degete și înțelesul scrisorii pe care o ține cu ele. Nu mai gîndește, înjură: „La dracu', la dracu', la dracu'!“ Cînd a terminat spune: „Ticăloșii, ticăloșii, ticăloșii!“ Cel mai tare îl ține de rău pe Dubreuilh. Pe ceilalți, pe Bertozza, pe La Boullaye, clica celor care în vîrtejul altor griji, aproape indiferenți, contribuie la distrugerea cauzei Saharei, îi-a considerat totdeauna niște marionete. Dar în Dubreuilh a crezut. Cel puțin a vrut să creadă în personalitatea lui de șef care știe să folosească oamenii și situațiile și, pe căi ocolite, să-și împingă înainte pionii.

Și acum are dovada că Dubreuilh este un naiv, un sărman bătrîn soldat incapabil să-și potrivească visurile cu realitatea, o ființă făcută din pretenții și aparențe, un mitoman, un tîmpit. Nu-l iartă că l-a amestecat în această bufonerie botezată misiune, făcîndu-l să creadă, crezînd el însuși, că fructul era copt, cînd acesta putrezise. Cînd faci pe șeful, trebuie să cîștigi, de nu, la gunoi.

Patroana hotelului îi întrerupe șirul răbufnelilor, întrebîndu-l:

— Ați primit vești proaste?

Sprijinită de ghișeu, cu brațele cerc în jurul sînilor, îi face ochi dulci. Iată măcar o ființă care nu trișează. În mod hotărît le preferă bărbaților, pe femei.

— Pregătiți-mi nota, spune el. Plec. Dacă sosește vreo scrisoare, v-aș fi îndatorat dacă ați trimite-o pe strada Jacob la numărul 18.

— Locotenente, am șampanie la gheață. Dacă v-ar plăcea să luați cina cu mine, aș face-o din toată inima.

A remarcat și înainte că reține ca niciodată interesul doamnelor atunci cînd vine de la o iubită.

— Vă mulțumesc, spune el. Am promis în altă parte.

Noaptea e liniștită. Ghât este la mii de kilometri. Lucien în altă lume. Pe strada Jacob, sub fag, nu mai este nici o capră. Saganne intră în camera Louisei pe fereastră : glumă veselă de îndrăgostit.

Ea e tot la birou. Îi interzice să se apropie și declară că trebuie să termine capitolul. Opreliștea nu ține. După cinci minute, lasă tocul, traversează camera, dispare prin ușa din spate cu un laconic „Mă întorc".

Se culcă. Nemișcat în pat, își descoperă pasiunea ca pe o pîndă simultană din mii de unghiuri. Ascultă, de cealaltă parte a peretelui, apa transvazată, apoi o aude șiroind din burete pe piele : delicii ale așteptării.

Nimfa apare din nou, aleargă, se ascunde lîngă el, rece în unele locuri, caldă în altele. Sînt încă neobișnuiți unul cu celălalt, în contratimp din prea multă delicatețe, neghicindu-și încă dorințele. Șirul micilor nepotriviri formează între ei o legătură aspră memorabilă : cunoaștere și recunoaștere.

Louise adoarme prima. El o privește îndelung, sprijinit într-un cot, apoi își pune capul pe pernă simetric cu al ei, din profil. Cînd se trezește camera, cu obloanele închise, e cufundată în întuneric. Ridicată în pernă Louise ține cu amîndouă mîinile, foarte aproape de ochi, un ceas. Îl lasă din mînă, dă la o parte cearșaful să se scoale. El întinde brațul, îl pune peste ea, peste mijloc, ca o bară.

— Mai stai, spune.

Are limba împleticită de somn. În care se vădește brut instinctul proprietarului : încredere deplină a bărbatului care a dat valoare unui lucru bun prin întrebuințarea dată.

Louise reacționează ca o vulpe prinsă în capcană :

— Lasă-mă ! îi șoptește șuierat.

Se rostogolește, alunecă și, tot luptînd să se elibereze, cade aproape din pat. Se ridică, aprinde o lampă,

începe să umble prin cameră. El rămîne culcat pe burtă, cu capul pe pernă. Datoria lui este să nu lase fericirea să se risipească. Acum cînd ea a dezertat, el e singurul ei depozitar. Cu ochii închiși, greu, cald, clocește iubirea lor.

Cînd, complet treaz, se ridică și se sprijină de tăblia ornamentată a patului, Louise, legănîndu-se din șolduri lîngă șemineu, aplecată spre oglindă, își face ochii. Îi prinde privirea și spune fără să-și întrerupă ocupația minuțioasă :

— Am o întîlnire la ora zece.

— Nu te duce, spune el.

Nu-i răspunde. Cînd a terminat cu ochii, se așază pe un taburet, cu chimonoul strîns în jurul picioarelor și începe să-și perie părul, cu capul plecat la dreapta, apoi la stînga, exasperantă ca un metronom.

El se răzbună încercînd să fabrice o versiune sordidă a poveștii lor. În ritmul periei, își repetă : „O romancieră — între două vîrste — care să schimbe peisajul vrea — m-a-ntărîtat ca o puicuță — eu am distrat-o o lecuță — seara bunuță."

Ea lasă peria ; el sare din pat :

— Îmi dai voie să mă spăl ?

Se simte suplu și puternic, o ființă armonioasă în spațiu. Această satisfacție fizică se opune unui soi de amărăciune care-l apasă de cîteva clipe. În baie, o cană cu apă se încălzește pe soba de faianță. Sub un geam pe jumătate boltit, cada de aramă stă pe picioare cu gheare. Ia cana, face un pas peste cadă și o toarnă peste el, stînd așa, în picioare. Cînd Louise apare în ușă, cu părul fluturînd, cu o expresie de disperare aiurită pe față, ca-n măștile de tragedie, el continuă să se spele. Apoi înhață un prosop de pe bara de bambus, se fricționează viguros și se îndreptă spre cameră.

— Pleci ? îl întreabă.

Trece prin fața ei, smulge cu o mînă toate hainele deodată de pe scaun, le pune pe pat. Se așază și ia o șo-

setă. În clipa următoare, Louise e la picioarele lui, pe care literalmente, le sărută

Saganne are limite în înțelegere. Cu toate orele pe care le trăise și care-l mișcaseră adînc, fără să-și dea încă seama, multe din cele omenești îi sînt străine. Gestul Louisei il îngheață, ca depășind orice normă. O prinde ca într-o menghine de umeri, strigă :

— Ah, nu ! NU !

Ea alunecă în jos, i se agață de glezne. Cum nu poate s-o ridice, încearcă să pășească peste trupul ei. Dar ea îl ține bine : cade peste ea, o lovește în cădere cu genunchii în spate, apoi, făcînd eforturi s-o scape de greutatea lui, o lovește iar, o calcă în picioare.

Din nou în echilibru, fîstîcit, prostit, se neliniștește :

— Te-am lovit tare ?

Louise e pe jos, cu picioarele întinse, sprijinită în brațe, Nu apucă mîna pe care el i-o întinde, se scoală singură, cu mișcări pe care nu încearcă să le facă grațioase.

Se întoarce spre pat, și-și ia șosetele. Louise se îmbracă și ea, mergînd încolo și-ncoace, prin cameră. E gata înaintea ei și se duce în fața ferestrei. Uniforma lui miroase puțin a neaerisit. Peste cîteva minute vor ieși, vor regăsi strada, lumea. Totul se va termina : lui Saganne i se pare logic și absurd.

— Știi, spune ea, dacă n-ai fi venit, aș fi venit eu la tine la hotel. Îi telefonasem lui Lorédan ca să-i cer adresa.

Vocea ei e blîndă. Totuși el nu se întoarce. După un timp, simte pe umăr mîna Louisei.

— Ce trebuie să fac, ce trebuie să spun ca să nu mai fii supărat ? întreabă ea.

— Nu sînt supărat. Nu înțeleg nimic din felul tău de a te purta.

— Să înțelegi ce ? Am treizeci și nouă de ani și tu pleci peste două zile.

A venit și s-a așezat în fața lui, îi vine pînă la piept, căci e mai înalt decît ea cu un cap. E nespus de frumoasă,

cu părul răsucit, cu obrazul ivindu-se din rochia de un roșu-închis.

— Nu te duce la întîlnire, spune el.

— Dacă-mi opresc viața pentru tine, cum voi trăi peste două zile ?

— Astea-s vorbe, spune el. Apoi : Și eu cum voi trăi?

— Tu ai Sahara...

— Sahara nu-i o groapă : de acolo vii, te întorci.

Ea se dă puțin pe spate ca să-l privească mai bine, zîmbește :

— Ești tînăr și bun, îi spune. Aproape tot atît de bun pe cît de frumos.

Tonul acesta de văduvă nobilă și nostalgică îl scoate pe Saganne din rezerva lui.

Ascultă, Louise, avem două zile, poate trei. O să le trăim. O să le trăim, auzi ? Du-te la întîlnirea aceea ! Eu aștept. Aștept.

Trăiră două zile ca doi pisoi într-un coș. Cînd Louise se așeza la masa de lucru, el scotocea prin cameră sau stătea culcat privind-o. Nu făcea nimic în afară de dragoste. Se plictisea uneori, dar conștiința îi era liniștită. În fiecare minut învăța cîte ceva. Printre altele, că a te lăsa în voia fericirii e o virtute care se cultivă, ca și celelalte, și nu-i mai puțin anevoioasă.

Servitoarea punea în fața ușii tăvi cu mîncare și venea să ia resturile și textul înnegrit de Louise, pe care-l ducea dactilografei. Cînd suna telefonul, ea răspundea — îi auzeau vocea răgușită — că domnișoara trebuie să stea în casă din cauza unei răceli. De fiecare dată îi apuca un rîs nebun pe care și-l înăbușeau în așternut.

În dimineața zilei a treia, Saganne hotărî că Sahara o să-l mai aștepte două zile. Dată fiind durata și riscurile călătoriei Paris — Tamanrasset, patru zile în plus sau în minus nu contau. Dar spre sfîrșitul după-amiezii, servitoarea bătu la ușă.

— A fost adusă o scrisoare pentru domnul, șopti ea de partea cealaltă a ușii. Ce fac ?

Charles își puse un halat de-al Louisei, deschise și luă plicul. Era scrisul lui Lucien. Inima începu să-i bată. Înainte de a rupe plicul, se așeză în fotoliul din fața șemineului.

Ca și în prima scrisoare, erau două rînduri scrise strîns în susul foii : „Am pus-o pe Marthe la curent cu demersul tău. S-a înecat ieri. Nu te voi ierta niciodată.“ Scrisoarea îi alunecă printre degete, îi cade pe genunchi.

Louise s-a apropiat fără ca el să-și fi dat seama. Îi vede degetul arătînd hîrtia ; o aude întrebînd : „Ce-i asta ?“ apoi, cu o voce schimbată :

— Ce ai ? Ce se petrece cu tine ?

El se aude spunînd :

— Lasă-mă singur. Voi fi jalnic o vreme. Prefer să fiu singur.

Ea se așază pe brațul fotoliului :

— Te sărut mai întîi.

Cu amestecul acela de străduință și stîngăcie care-i face purtarea în dragoste atît de derutantă, ia în mîini fața lui Saganne își plimbă buzele pe ea, uneori vîrful limbii și dinții, fără să se oprească mai mult la gură decît pe pleoape, pe nări, pe tîmple. El o lasă. Louise îi linge lacrimile care au început să-i curgă pe obraji, se ridică :

— Ar fi mai bine să plîngi de față cu mine, spune ea.

Își șterge repede ochii cu dosul mîinii :

— Mai bine pentru cine ?

— Mai bine, atît.. Te las. Cheamă-mă cînd vrei.

Orele care urmează sînt atroce pentru Saganne. Nu găsește nici o scăpare de suferință. Aceasta îl pătrunde mai adînc și mai complet cu fiecare minut, desfășurîndu-și dispozitivul ramificat ca o armă foarte puternică și foarte bine informată, care face să cadă unul după altul toate bastioanele, îi dă peste cap liniile de rezistență, pune mîna pe punctele de apărare, și le însușește și le întoarce deîndată împotriva lui, cîștigînd și sfîrșind prin a ocupa toate teritoriile sufletului său. Sinuciderea fetei

aceleia pe care el n-a văzut-o niciodată îl răscolește cum nimic nu l-a răscolit pînă acum, nici chiar moartea mamei lui, cînd avea doisprezece ani. E vinovat, în mod ireparabil. A făcut răul suprem, cel pentru care nu există nici scuză, nici iertare. E un lucru îngrozitor și, simțindu-l, trăind această durere care-l cotropește în întregime, își dă seama cît l-a schimbat întîlnirea cu Louise. Se simte despuiat de cuirasa de om puternic cu care s-a acoperit încă din copilărie. O momîie fără bandaje, o larvă pe care totul o străpunge, o zdreanță.

Nu găsește ușurare decît noaptea, cînd Louise vine lîngă el. Agățat de ea, geme, plînge, sughiță, fără pudoare, fără să-i fie rușine nici pentru descărcarea aceasta atît de puțin virilă, nici pentru hohotele și lacrimile pe care le îngroapă îmbrățișînd gîtul celei care-l primește așa cum este, în nenorocirea și abjecția lui.

Louise nu-i cere nici o explicație. Pînă la urmă adoarme, sforăind, cu trupul covrig. Cînd se trezește, pe la patru dimineața, somnul i-a potolit durerea, devenită mai blîndă. Louise nu doarme. El îi povestește totul. E de plîns dar ar putea fi mai rău. Și-a regăsit unele reflexe: relatează faptele, se oprește de cum alunecă în digresiuni psihologice.

Cînd a terminat, Louise își pune halatul, se duce în baie. El rămîne singur. Durerea din ajun începe iar să se simtă. Așteaptă. Nu-i nimic de făcut. Nu o aude pe Louise. După un timp, pe care nu-l poate aprecia, se ridică și el, deschide ușa băii..

Ea stă așezată pe marginea căzii, cu amîndouă mîinile strînse între genunchi. Înalță capul, îl privește:

— Ești alb ca varul, spune.

Se apropie de oglindă, se apleacă spre ea, își trece de mai multe ori vîrful degetelor peste obraji:

— Eu, în astfel de cazuri, mă îngălbenesc.

Se întoarce la cadă, se așază, își împreunează iar mîinile între genunchi. El e în ușă. Așteaptă. Cu capul un

pic înclinat pe umăr, complet neutră, îl privește din nou. În sfîrșit, spune :

— Nu trebuia să faci ce-ai făcut. În orice caz, nu trebuia să mi-o spui. Acum, pleacă.

I se supune.

CAPITOLUL XI

Infeleleh, 9 decembrie 1912

Ieri, uedul a luat totul : grădinile unde sămînța începea să încolțească sub împletiturile de crengi de palmier, rigolele pentru irigații, zece colibe pe puțin din cele treizeci construite de *haratinii* mei. Fațada de răsărit a fortulețului meu și cea mai mare parte din clădirea anexă unde depuneam semințele și materialul s-au prăbușit. Cinci luni de muncă duse pe apă. Capre înecate cu zecile. Cele trei vaci pe care le-am adus din Niger, dispărute cu viței cu tot. Cămilele s-au salvat, în afară de patru sau cinci pe care le-am văzut plutind printre arbuștii de cătină, cu gîtul sucit și burta umflată. Nici o pierdere omenească în afara unei fetițe care păzea caprele la poalele podișului cînd s-a pornit torentul. Și-a zdrobit capul de o piatră. Tatăl ei a adus-o în brațe și a pus-o în fața mea pe nisip, în momentul în care mă urcam pe cămilă. Ca și cum aș fi fost răspunzător de moartea ei ! Nu părea foarte afectat. Juca teatru, cu înclinația aceea pe care o au pentru comedie ca și pentru tragedie. E al patrulea sau al cincilea copil care-i moare ; îi mai rămîn opt în viață. Totuși, nu mă simțeam mîndru în fața acelui cadavru slăbuț, chircit în rochia udă. Micuța Fatiha era singura fată din banda de puștani care veneau să se joace pe terasa fortului, la căderea serii. Cînd Embarek pregătea ceaiul, își strecurau mîinile printr-o gaură a zidului ca să șterpelească zahăr. Embarek îi

alunga, plesnindu-i cu papucul; după cinci minute, erau din nou acolo. Se auzeau şoapte, rîsete.

Uedul a luat tot, şi eu n-o mai iau de la capăt. Voi repara fortuleţul: trebuie. În rest lucrurile vor rămîne aşa cum le-a lăsat avalanşa de mîl. Nu-i descurajare. Acum cînd totul e distrus, văd limpede că ideea mea de a face să se nască o insulă de prosperitate în gaura de şobolani unde am fost trimis era o idee de ghiaur, adică o tîmpenie. Dacă Tassili ar fi fost o regiune cultivabilă, de multă vreme indigenii s-ar fi stabilit aici, fără să mă aştepte pe mine. Desigur, spiritul de iniţiativă nu-i caracterizează. Dar ce nesăbuinţă şi ce naivitate să cred că trebuia să vin eu ca să le dau ideea că irigînd nisipul poţi face să crească sămînţa şi orzul, şi să trăieşti lîngă ogor, fără să te mişti! Uedul a dovedit că nu-i cu putinţă. Tassili e făcut pentru nomazi, punct.

De altfel, dacă uedul n-ar fi luat totul, ce însemnătate ar fi avut cele două hectare şi jumătate ale mele de verdeaţă, cînd cale de trei sute de kilometri de jur împrejur nu vezi decît nisip, piatră, cătină, iarbă pentru cămile, cîţiva arţari şi cîţiva palmieri?

Adevăru-i că am început aceste lucrări ca să-mi distrag atenţia. În starea de spirit în care mă găseam cînd am sosit aici, dacă nu mă antrenam într-o lucrare, aş fi înnebunit. Orice, numai inactivitate nu.

Şi totuşi cîtă energie am cheltuit! Ce-am mai crezut în treaba asta! Cînd am început să mă gîndesc la traseul canalelor de irigaţie, îl visam şi noaptea. Mă sculam ca să mă duc să verific o cotă pe curbele de nivel, desenam cu creionul pînă în zori. Şi ce de calcule de înaltă politică, atunci cînd a fost vorba să repartizez grădinile pe familii! Ca să dau un dreptunghi de nisip de doi metri pe trei, negociam ca Metternich la Viena... Îmi imaginam, peste unul, peste doi ani, o sută de colibe, un sat adevărat, o şcoală, o piaţă, centrul spre care să se îndrepte caravanele din Nigeria, din Air, din Tripolitania. Sărmanul de mine!

După catastrofă, mi-am luat arma Winchester, o măgăriță pentru apă, un măgar pentru provizia de lemne și m-am urcat pe podiș cu Embarek. Vulpi voia să vină și el. Dar pălăvrăgelile lui de beţiv abstinent mă plictisesc. În orice caz, avea de reparat zidul fortuleţului.

Adineaori, în drum spre cort, am ucis un muflon. Cînd am intrat în canion, păştea. Din şase salturi a ajuns pe vîrful unui pisc şi s-a oprit, desenat pe cer. Ecoul detunăturii s-a propagat din vale în vale, repercutat de pereţii ocru şi negru. Embarek a fript doi mușchi în nisip, sub jar, cu pesmet. Am mîncat în liniște. Trei păsări negre, cu capul şi coada albă, pe care tuaregii le numesc „mula-mula" au venit să cerşească firimituri, cum fac întotdeauna. Apoi s-a lăsat întunericul, dintr-o dată, ca de obicei. Acum Embarek doarme înfăşurat în pătură, cu capul pe o piatră şi eu scriu la lumina lunii, cu tălpile lîngă cenuşa caldă.

Să ţii un jurnal e un lucru absurd. Dar ce-mi pasă. Să-mi dau o ocupaţie mîinilor mîzgălind hîrtie este, la urma urmei, mai puţin idiot decît să faci pe Haussmann la Infeleleh.

N-am să-i fac un raport lui Wattignies despre inundaţie. Puţin îi pasă de ceea ce se întîmplă aici. Şi grasul de Peyremard, care, de cînd i-a luat locul lui Dubreuilh n-a părăsit In-Salahul, se sinchiseşte şi mai puţin. Politica acestor domni se rezumă la atît: urgent este să amîni. Apropo de generalul Peyremard, chiar chaambanii îl desemnează cu dulcea poreclă de „picioare de lînă". Asta Vulpi trebuie s-o fi răspîndit. N-a înghiţit îndepărtarea lui Dubreuilh. Îl consideră pe Peyremard, pe care de altfel nici nu l-a văzut, un incapabil şi un ticălos.

E ora trei. Luna a dispărut, şi stelele strălucesc cu intensitatea deosebită pe care o au înaintea zorilor. Strălucirea lor verde parcă se apropie, apoi se depărtează, ca să se apropie din nou. Nopţile la Hoggar sînt mai frumoase decît cele de la Tassili. Totuşi, prefer Tassili: sînt atîtea pietre şi, pe podiş, întinderi sinistre unde pînă şi nisipul e negru. Dar e şi cursul de nisip alb al uedului

Tafassasset, mărginit pe tot lungul lui de cătină albăstruie.

Am visat-o pe Louise. De cînd am părăsit Parisul, acum şase luni, o visez tot la patru nopţi, aproape. Curios, nu-s niciodată vise erotice, chiar dacă, cel mai adesea, o visez goală. Visele năstrușnice i le rezerv micuţei Sainte-Ilette. Nu terenul de tenis e acum locul hîrjonelilor noastre. Acum asta se întîmplă aproape întotdeauna după o plimbare călare, sau, în orice caz, în apropierea cailor. Embarek mi-a spus, într-o seară, că pentru arabi, să te visezi călărind un cal sau o femeie, are acelaşi semnificaţie : înseamnă putere şi fericire viitoare. *Inach'Allah !*

În noaptea asta, Louise venea la Infelelch în automobil, însoţită de directorul de revistă cu înfăţişare echivocă pe care l-am văzut la Societatea de Geografie. Lucien conducea limuzina, în uniforma de gală de la Saint-Cyr. Louise se căsătorise de curînd cu craiul cel bătrîn şi-şi etala o veselie vulgară, de parvenită. Se opreau în faţa fortului. Lucien cobora, lua cadavrul micuţei Fatiha şi-l arunca pe genunchii Louisei, strigînd : „Ţine-o pe înecată !“ Louise nu era de loc tulburată : continua să rîdă şi să arate circul de munţi cu gesturi de femeie mondenă. Cei care au imaginaţie în interpretarea viselor n-ar fi obligaţi la cine ştie ce subtilităţi ca să le dezlege pe ale mele. Am remarcat că, atunci cînd dorm în deşert, visurile mele sînt întotdeauna simple. Aici, marile fantasmagorii mă vizitează cînd sînt treaz.

Îmi făcusem planul să rămîn pe podiş mai multe zile Dar mă voi întoarce mîine. Nu-i pot lăsa pe *haratinii* mei să se bălăcească singuri în dezastru.

În momentul acesta, aş avea nevoie de un prieten foarte sigur, foarte puternic şi foarte inteligent. Nu mă am decît pe mine. Nici o scrisoare de la cineva de cinci luni de zile. De cinci luni, nici un contact cu vreun european, în afară de Vulpi. Ultima mea conversaţie este cea pe care am avut-o cu Wattignies a doua zi după întoarcerea mea la Tamanrasset. Ştiam de mutarea lui Dubre-

uilh, ca toată lumea. Dar Wattignies nu s-a lipsit de plăcerea de a mi-o anunța oficial, ascunzîndu-și bucuria răutăcioasă în barbă. Și ce aer și-a luat ca să mă anunțe că mă trimitea la Infeleleh, „să reiau încetișor contact cu triburile ajjer" : un clapon căruia o minune i-a dat înapoi testiculele ! „Și, mai ales, Saganne, nici o mișcare fără autorizația mea prealabilă. Insist pe cuvîntul „prealabilă" și cred util să subliniez că acesta este un ordin care nu poate suferi nici o excepție. Vezi, dragă, în timp ce dumneata te plimbai prin sălile redacțiilor pariziene, aici lucrurile s-au schimbat. Aș spune chiar că, mulțumesc lui Dumnezeu, s-au schimbat radical. Vremea trăsnăilor a trecut ! Peyremard a avut deșteptăciunea să înțeleagă, de cum a sosit, că singurul mijloc de a avea liniște la frontierele tripolitane este să se întreprindă o împăcare între tuaregii hoggari și tuaregii ajjeri. Nici o vorbă să provocăm o nouă Fachoda*, atacîndu-l pe Sultan Ahmud la Ghât. E vorba să-l facem pe Sultan Ahmud să iasă din Ghât pentru a încerca să se înțeleagă cu Mussa Ag Amastan. Sarcina dumitale acolo, la Infeleleh, va fi simplă : te instalezi la puț, nu te miști de acolo, observi și îmi raportezi totul în fiecare lună. Vom decide în funcție de rapoartele dumitale și informațiile pe care le vom obține din alte părți. O să-ți placă, sînt sigur. Se spune că ești foarte înzestrat pentru misiunile diplomatice, în afară de talentele diverse pe care le-ai demonstrat la Tombouctou".

N-am reacționat. Era normal să-și ia și el revanșa, piticul cel rău. De altfel, Wattignies îmi inspiră mai mult milă decît antipatie. Poartă în el o rană, nu știu ce, ceva ce nu-i dă pace. Cred că a comis într-unul din accesele de furie cu care s-a dat în spectacol și în fața mea o dată, un act a cărui amintire îl urmărește. Poate ceva cu soția lui. S-au făcut trei ani de cînd n-a mai luat concediu.

* Localitate din Sudanul anglo-egiptean, ocupată în 1898 de către expediția franceză a comandantului Marchand. Evenimentul provocase o mare tensiune diplomatică între Franța și Anglia.

Dacă n-am reacționat, a fost mai ales pentru că eram fericit că plec la Infeleleh. Mi se părea că nu voi fi niciodată destul de singur.

Firește că am dreptul la chambanii cei mai puțin instruiți și la toate cămilele care șchiopătau. Singurul lucru pe care l-am obținut a fost să-l iau pe Vulpi cu mine. Dar și pentru asta a trebuit să intervină Courette, apoi Foucauld, ca să-l facă pe Wattignies să cedeze. Cînd m-am dus să-l iau pe Vulpi de pe drumul în lucru spre Uargla, unde spărgea piatră de patru luni, am găsit un cadavru cu mîinile tremurînd, pe care negrii îl hrăneau cu lingura. A prins ceva pe el de cînd e aici și și-a regăsit limbuția. Dar mîinile continuă să-i tremure : la Infeleleh nu există absint.

Nu văd încă soarele, dar s-a luminat de-a binelea. Embarek deschide un ochi. Îi spun să se scoale să pună de cafea. Mormăie : „A ba-ba !" E o expresie pe care a învățat-o de la indigenii de aici și de care se servește în orice ocazie. Păsările mula-mula s-au întors și strigă după pesmet. Deasupra canionului, o pasăre de pradă se rotește fără să dea din aripi : așteaptă să plecăm. O furnică de culoarea mercurului mi se cațără pe degetul mare de la picior. Mi-e frig. Voi aprinde focul. Pînă la urmă n-am să aștept ziua de mîine ca să cobor iarăși la Infeleleh. Cu cît voi fi acolo mai devreme, cu atît va fi mai bine.

Infeleleh, peste o săptămînă.

Dacă astăzi ar sosi un călător, nu și-ar da seama de nimic. Zidul fortului e reparat și aproape uscat. Vulpi a lucrat ca un artist : a incrustat în lut arabescuri din silex. E mîndru ca Michelangelo de Sixtină. Colibele au au fost înălțate din nou : o treabă de trei zile ; cît a fost nevoie să se adune stuf, să fie împletit, să se taie și să se despice cinci palmieri pentru a face armăturile. Femeile și copiii au adunat grămezi de lemne aduse de torent : au rezerve pentru șase luni. Unsprezece familii au plecat, cu animale și bagaje, ca să se instaleze la Essendilen sau Djanet. N-am făcut nimic ca să-i opresc. Deșertul îmbi-

bat de apă s-a acoperit de graminee. Încep să înflorească. Firește, nu mai e nici un ogor. Dar cine le vedea, în afară de mine ?

Pînă la urmă, *haratinii* mei consideră viitura uedului mai mult o binefacere decît o catastrofă : au pierdut cîteva animale, dar ce însemnătate are dacă deșertul va fi verde timp de cinci sau șase luni și cele care mai sînt vor crește și se vor dezvolta ? Și, mai ales, ei știu că, chiar dacă nu va mai ploua timp de cîțiva ani, puțurile nu se vor goli. În privința adăposturilor, nu-i costă nimic să le construiască și, nomazi cum sînt, li se pare lucrul cel mai firesc. Oare au avut vreo încredere în culturi, în lucrările de irigație ?

Eu am avut. Ei știu asta. Mă consolează : cu un zîmbet cînd trec, agățînd o capră de o labă ca să-i stoarcă puțin ugerul, să-mi arate cît de mult lapte are, printr-o cugetare : „Uite ce de verdeață ; nici în Nigeria n-au așa ceva !“ Pentru ei, Nigeria e Capua : de acolo vin cele mai frumoase cămile, oile cu lînă pestriță și picioarele lungi, țesăturile lucioase, fără să mai punem la socoteală femeile, la care toți bărbații visează. Cînd am ajuns la Infeleleh, Șir Ahmed, care face figură de șef, pentru că e bătrîn, pios și a călătorit (în realitate, nu-i decît un șerb ca și ceilalți oameni ai mei, fii de sclavi, pe care tuaregii ajjeri i-au lăsat să fugă și pe care cînd or avea chef or să-i jecmănească iarăși), Șir Ahmed deci, mi-a spus : „Tu, ești bogat ; ar trebui să-ți cumperi o femeie din Nigeria. Dacă vrei, aranjez eu totul cu caravanierii.“ Și, ieri-seara, tatăl Fatihei a venit să mă anunțe, strălucind de bucurie, că și-a găsit vaca pe care o credea pierdută : „Acum, o s-o îngraș cu multă iarbă și, cînd o să fie grasă, o vînd și-mi cumpăr o femeie din Nigeria“. Au îngropat-o pe Fatiha : o grămăjoară de pietre, printre attea altele.

Infeleleh, trei zile mai tîrziu.

Febră. Transpirație. Greață. Mă apucă pe la cinci-șase după amiază și-mi trece pe la miezul nopții. Impo-

sibil să găsească o cauză a acestor crize periodice. De fapt, mă deranjează prea puțin. Mă fac tăcut și doritor de liniște : îl trimit pe Vulpi să clămpăne în altă parte liniștit ca-ntr-o găoace.

Infelelch, cinci zile mai tîrziu.

De două zile, gînduri obsedante : Lucien, Louise. Vîrtej de imagini care se declanșează cînd mă trezesc și se învîrt pînă seara. Imposibil să-l opresc. Nimic nu mă distruge : nici exercițiul fizic (cred că am mutat tone de piatră !), nici cititul, nici exercițiul intelectual : zadarnic învăț pe de rost versete din Coran. E ceva periodic, ca și febra, dar mult mai greu de suportat.

Lucien, în camera de hotel, ultima dată cînd ne-am văzut. Urechile lui de copil orfan ; încheietura mîinii ; gîtul, torsul plat. Mărul lui Adam, omoplații, claviculele proeminente (era să scriu „care țipă". Țipă, într-adevăr. „Nu vreau să fiu bărbat și sînt bărbat" ; „Fie-ți milă de mine și păzește-te"). Ochii lui prea mici, apropiați, înfundați în cap. Expresia lor la mînie : irișii parcă plesnesc ca niște bile de sticlă supuse unei presiuni teribile. Aerul acela de animal croit pentru fugă, care, obligat să te înfrunte, rezistă Știu totul despre el. Putem să nu ne vedem douăzeci de ani : în secunda în care-l voi revedea, după cel mai neînsemnat gest al lui, voi ști ce-i cu el. O voi ști dintr-o cunoaștere neexprimată, dar sigură și completă. Lucien e singura ființă pentru care simt afecțiune. Mă exprim rău. Ce vreau să spun e că numai raportîndu-mă la el, la el singur, măsor ce înseamnă durerea din iubire : să te apropii cît se poate de mult de o ființă și să îmbrățișezi golul! Iubirea fericită e aceea în care rămîi cu brațele deschise : așteptarea, umilința. Da, așteptarea umilă, cu brațele deschise. Dar nu-i pentru mine. Sînt torturat de nevoia de a poseda. Sînt un antropofag. Mă hrănesc cu cei pentru care mi-aș da viața, și foamea mea este nepotolită !

Ajunge !

Imaginile cu Louise sînt cele din camera ei. Trei lucruri precise : chimonoul cu dragoni, tăblia patului cu incrustații de sidef, cada cu picioarele cu gheare. Aceste trei obiecte au mai multă importanță în povestea mea (povestea cea adevărată, aceea care se derulează dincolo de ceea ce arăt și fac) decît intrarea la Saint-Maixent. Iată ceva tare absurd !

Și apoi, desigur, pielea Louisei, mireasma ei. Ar trebui să le pun la plural : gîtul, umerii, pîntecul, șoldurile, mijlocul, genunchii. Și mai ales felul imposibil de explicat în cuvinte, în care, după ce-și împlinea capriciile, se întorcea și se deschidea să mă primească.

Ajunge !

Adineaori, în timp ce prînzeam (de fapt, Vulpi și cu mine mîncam împreună, stînd pe vine lîngă gamele), Embarek m-a întrebat serios dacă elefanții au oase. L-am asigurat că da. A dat drumul unui „Ai-ua" neîncrezător. Mai tîrziu l-am întrebat cine i-a turnat o asemenea gogomănie. „Caravanierii din Niger spun așa" ; și imediat după :

— Și porcii, domnule locotenent, au și ei oase ?

L-am asigurat din nou că da.

— Ca și caprele, atunci ?

— Da.

— Dar sînt totuși porci ?

— Da.

— Ai-ua...

Infeleleh, trei zile mai tîrziu.

Îmi place Tassili pentru că-i semăn ; un podiș mineral, cu părți înălțate și părți dărîmate ; întinderi mari, nisipoase și sterile, care-și schimbă culoarea în funcție de timp (de vremea de afară și de trecerea timpului) ; chei înverzite a căror intrare o descoperi cu greu, nimic n-o semnalează, și se afundă apoi în munte, ca să se întrerupă abrupt. Schimbări violente de temperatură. Secetă persistentă și din cînd în cînd, cascade.

Mă laud : nu sînt nici atît de frumos, nici atît de interesant ca Tassili al ajjerilor. Sînt un locotenent trimis să se pocăiască într-o groapă şi care se plictiseşte.

Nici o scrisoare. Nici o caravană. Nimic. Nimic. Nimic. Rahat.

În aşa hal că am început din nou să sap canale de irigaţie. Singur, cu un hîrleţ. Hotărît lucru, sînt un nenorocit de ghiaur incorigibil.

Infeleleh, 29 decembrie 1912

Necazuri. I-am dat un pumn zdravăn în mutră şi două săptămîni de arest unui chaamban care a luat ouă de la un *haratin* şi refuza să i le plătească. Judecata a durat trei ore, cu Embarek şi Vulpi intervenind cînd ca avocaţi, cînd ca procurori.

Certurile astea permanente între soldaţii mei şi *haratini* pentru toate-nimicurile mă exasperează. Şi nu cad în greşeală numai chaambanii. Ceilalţi le caută pricină, mai ales femeile. Cred că ar fi la fel într-un sat francez.

Mîine plec la manevre. Puţin îmi pasă de interdicţiile lui Wattignies. Dacă nu le dau ceva de făcut chaambanilor mei, am să ajung să am poveşti urîte. Degeaba au ei o capacitate admirabilă să nu facă nimic, cele cinci luni de cînd durează starea asta le-a înfierbîntat mintea. Şi coaiele.

Infeleleh, zece zile mai tîrziu:

Mă întorc înviorat după zece zile de instrucţie. Am fost la Essendilen, vale adîncă plină de copaci, de oleandri, de flori, de păsări şi de marmote mici pe care indigenii le numesc „talu". O bucată de Paradis terestru, înainte de păcat.

Am mîncat smochine. Am vînat muflon, stînd la pîndă : douăsprezece bucăţi, printre care un mascul impresionant. Am pescuit peşti-pisică, în scobituri cu apă ce se numesc *ghelte*.

La întoarcere ne-am întîlnit cu o caravană care urca spre Djanet. Cel puțin șaptezeci de animale și vreo treizeci de bărbați. Nici o femeie, nici un copil. După spusa cercetașului meu, sînt imenani, adică oameni din tribul lui Sultan Ahmud. Am cu ce să-mi umplu raportul lunar către Wattignies.

Vulpi m-a informat că în timpul absenței mele au venit la Infeleleh șase tuaregi. Asta dovedește, dacă mai e nevoie, că ne observă și că sînt informați. N-ar fi îndrăznit să o facă, dacă n-ar fi știut că sînt plecat cu chaambanii. Au stat trei ore, și-au luat apă, au șterpelit niște capre și orz.

L-am întrebat despre asta pe Șir Ahmed, fără să aflu prea multe. Pînă la urmă mi-a spus că erau niște kel Azelluazi, vasali ai imenanilor. Îi cunoaște și nu pare să se teamă de ei. Mi-a repetat de cel puțin zece ori : „Sînt oameni pașnici".

Infeleleh, trei zile mai tîrziu.

Louise. Lucien. Marthe înecată. (Cum nu l-am văzut niciodată, chipul acestei fete moartă din cauza mea îl ia pe cel al Fatihei. Amestec totul.) Ca să-mi mai mut gîndul, îmi închipui că o supun pe domnișoara de Sainte-Ilette unor purtări de nemărturisit. Am ajuns de plîns.

Pe la patru, plec singur pe jos, în ued. Aleg trecerea cu nisip mișcător ca să mă obosesc mai repede. Dar buchetele de cătină, vîrfurile înălțate spre cer, linia arcuită a dunelor, totul mă trimite înapoi la gîndurile mele murdare, sau, mai degrabă, ele îmi poluează peisajul.

Dacă ar exista vreo femeie liberă la Infeleleh, ar fi o soluție. În orice caz, nu dînd din fund am să scap de remușcări. Și chiar și așa, nu sînt realmente copleșit. Simt străbătîndu-mă fiorii unui soi de voioșie. Curioasă alcătuire !

Infeleleh, a doua zi.

De necrezut. Mi-am dat seama azi-dimineață — pentru că el a vrut-o — că trăiește aici, de nu știu cîtă vreme,

un bătrîn targhiu de rasă pură. A venit drept la fortuleț, pe la ora opt, cu toate vălurile fluturînd, cu pasul acela frumos care pleacă din șold și pe care, deși îți dă impresia de încetineală, nu-l poți urma fără să te grăbești. Eram pe terasă. M-a salutat în arabă și s-a așezat pe vine în fața mea. Vorbărie goală despre timp, despre animale, despre noutățile locului. În realitate nu chiar așa de goală : voia să-mi arate că este aici de mult timp și-i la curent cu totul. L-am întrebat cum îl cheamă, ce face aici și ce vrea de la mine. Mi-a spus numele (Khaudi), în rest s-a eschivat cu hohote de ris.

Infelcleh, zece zile mai tîrziu.

Khaudi vine în fiecare zi să mă vadă. Ne-am făcut un obicei: ne instalăm în spatele fortului, sub un salcîm. El aprinde focul, pregătește ceaiul : îi trebuie două ceainice, două pahare, zahăr din belșug. Adulmecă, cîntărește în podul palmei frunzele și zahărul, potrivește apa caldă și rece, transvazează decoctul de cel puțin douăzeci și cinci de ori din ceainice în pahare, în sfîrșit gustă plescăind tare, umple paharele turnînd de sus fără să-i scape vreo picătură, mi-l întinde pe al meu, plin ochi cu un lichid spumos și galben ca urina. Mi-a spus : „Ceaiul este absintul tuaregilor", mod de a-mi da de știre că are cunoștință de moravurile francezilor.

S-a hotărît vădit să-mi cîștige încrederea și-mi răspunde fără reținere la întrebări : poziția taberelor ajjere, numărul oamenilor și al animalelor din fiecare trib, oazele unde se aprovizionează. Totuși, cum încerc să merg mai departe, ca să abordez „politica" (ce crede despre prezența francezilor ? Care sînt raporturile cu Ghâtul ? Cu turcii ? Ce influență are senusia ? Cum vede pe viitor raporturile între ajjeri și hoggari ? Ce crede despre Mussa Ag Amastan ?), răspunde pe-alături, ca și cum n-ar pricepe sensul întrebării. De exemplu, de fiecare dată cînd încep să vorbesc despre senusia, răspunde : „Senuziții sînt oameni foarte pioși, adevărați musulmani". Cînd

vorbesc de Mussa : „Astea sînt treburi din Hoggar. Aici nu știm ce se întîmplă acolo"

E de nepotolit cînd e vorba de legăturile de familie care-i unesc pe membrii fiecărui trib, și triburile între ele. Îmi desfășoară genealogia fiecărui războinic, amestecînd-o cu anecdote, nu numai despre personajul principal, dar chiar și despre fiecare străbun, tată, văr, fiu pe care-i numește, cînd le vine rîndul. Am dat peste un Saint-Simon din Tassili ! Ceea ce mă încurcă și mă face să-l urmăresc cu greu e faptul că desemnează adesea prin aceeași denumire : tată și pe părintele natural și pe unchii din partea mamei.

Tot așa, cuvîntul frate denumește adesea pe un văr din partea mamei. Căci aici, ca și în Hoggar, femeile determină filiațiunea. Cînd îi spun să precizeze (căci firește, scot notițe cît pot și aș vrea ca totul să fie cît mai clar), mă privește ca pe un *minus habens*. Dar nu trebuie să-l îndemn mult ca să înceapă iarăși să-mi povestească istorii nesfîrșite cu mătuși comune, cu văduve care s-au măritat cu cumnații, cu repudieri, adoptări etc. Am trasat cîțiva arbori genealogici și, în fiecare seară, îmi petrec cel puțin două ore completîndu-i.

Ieri, i-am arătat ce fac lui Khaudi. A aruncat o privire. Evident, nu-i pasă. Ce-i place e să povestească întîmplări. Că cineva încearcă să scrie aceste lucruri, depășește sfera lui de interes.

Rămîne întrebarea : de ce se află Khaudi la Infeleleh ? De ce s-a ascuns atîta timp ? De ce s-a arătat așa, deodată ? A fost oare trimis să-i țină sub observație pe francezi, așa cum am fost trimis eu să-i supraveghez pe ajțeri ? Cine l-a trimis ? Sultan Ahmud ? În cazul acesta, de ce mă informează cu atîta ușurință ? E doar imprudența unui limbut din născare ?

Poate că sînt prea neîncrezător. Dacă mă gîndesc bine, Khaudi mă ajută, și fără reținere.

Haratinii îl tratează fără prea mare respect. Mai degrabă își rid de el, cu înțelegere, cum s-ar face în Franța față de un unchi bătrîn și pisălog. Nu se duce niciodată în corturile chaambanilor dar, cînd întîlnește vreunul, se oprește să stea de vorbă. Cînd îl întreb pe acela ce i-a spus Khaudi, îmi răspunde : „mi-a vorbit de călătoriile lui", sau, „mi-a vorbit despre vînătoare".

Infeleleh, două zile mai tîrziu.

Miracol ! Evenimentele se precipită ! Geindroz a sosit ieri-seară. Cînd l-am recunoscut, în fruntea coloanei, nu-mi credeam ochilor. L-am sărutat, ne-am strîns în brațe, ne-am dat pumni în spate, ne-am bătut pe umăr, vreo cinci minute întregi. La sfîrșit, aveam amîndoi lacrimi în ochi: o adevărată „pastorală" ! Cum nu puteam continua așa și, în același timp, nici să uităm clipa de înduioșare, iată-ne stînjeniți și unul și celălalt, ca niște logodnici cuminți care au păcătuit ! Să mori de rîs.

Geindroz a scos din oblînc șase scrisori. Pe cuvînt, cînd am văzut cele șase plicuri, l-am îmbrățișat din nou. Le port cu mine ; nu mă mai pot despărți de ele.

Cea de la tata, expediată din Madagascar, cu patru luni și jumătate în urmă. Se pare că treburile merg bine. Nici un proiect insolit.

Cea de la Foucauld, caldă și un pic binecuvîntătoare. Mă înștiințează că Dubreuilh se află la Nancy, că i s-au dat cele două stele și că nu stă prea rău cu moralul. Mă invită să-i scriu.

Rîndurile lui Courette : ton glumeț, fond amar. Cu cît recitesc aceste cîteva rînduri, cu atît impresia este mai proastă : Courette al meu este pe punctul de a capota. Chiar scrisul i s-a schimbat.

Lunga scrisoare a lui Hazan care, după o analiză impecabilă, prezice război în Europa în următorii doi ani și, după acest război, al cărui învingător, oricine ar fi el, va fi tot atît de vlăguit ca și învinsul, o dare înapoi a expansiunii coloniale franceze : „Englezii ne vor înlocui peste tot, pînă în ziua în care și ei vor trebui să se retra-

gă. Colonizarea poartă în germene propriul ei sfîrșit. Singura modalitate de a asigura perenitatea imperiilor ar fi să convertim popoarele la religia creștină. Lucru imposibil : nu poți face Islamul să dea înapoi."

În altă ordine de idei, Hazan a fost numit la Djelfa : Dumnezeu să-l ocrotească !

Cinci rînduri de la Flammarin, pline de greșeli de ortografie. Mă anunță că va demisiona și intenționează „să plece colon" în Maroc, peste un an. Se termină cu : „O strîngere tare de mînă".

În sfîrșit, mai mult decît neașteptată, scrisoarea Madeleinei. O scrisoare de fată de pension către fratele ei. Scrisă și expediată pe ascuns, desigur, dar nici un cuvînt n-ar trezi vreo bănuială nici celei mai severe maici superioare. Îmi spune că vorbește adesea de mine cu „domnul Hazan a cărui conversație este interesantă dar care, din nefericire, nu știe să joace tenis". Înainte de a mă asigura de „sincerul și amicalul ei gînd", mă înștiințează că a început să învețe greaca cu tatăl ei, ca să-i „mai treacă plictiseala". De-ar ști ce fac eu cu ea în imaginație ca să-mi „treacă plictiseala" ! Poate că ar fi foarte mulțumită, la urma urmei ! Îi voi răspunde prin Hazan. Trebuie să fiu atent la ce scriu.

Dar trebuie să mărturisesc că scrisoarea Madeleinei m-a emoționat cel mai tare, gata să-mi pierd cumpătul ! Străduința ei stîngace de a fi rezervată îmi aduce în minte, prin contrast, purtarea nebunească de la Biskra. Nebunească și sublimă.

Nu speram să primesc ceva nici de la Lucien, nici de la Louise. N-am primit nimic. Totuși, cînd Geindroz mi-a dat scrisorile, în mod reflex, le-am căutat scrisul pe plic.

Să lăsăm treburile personale. Geindroz n-a venit la Infeleleh pentru a-mi aduce corespondența și o companie civilizată : e însărcinat cu instrucțiuni din partea lui Wattignies.

Treaba se prezintă în felul următor : peste cîteva zile, va veni și Takarit. Va trebui să-l punem în legătură cu Sultan Ahmud (care, după informațiile venite de la In-

Salah, ar fi la Djanet de două luni). Obiectul acestei întrevederi : pregătirea unei întîlniri Sultan Ahmud — Mussa Ag Amastan, care să pecetluiască reconcilierea celor două confederații tuarege. Dacă l-au ales pe Takarit pentru această misiune, e pentru că, din punctul de vedere al francezilor, e o persoană sigură, apoi pentru că e șeful taitokilor, trib care, cum mi-a explicat el în Adrar, are legături atît cu ajjerii cît și cu hoggarii. Takarit însuși este ceea ce tuaregii numesc un „aducător de pace", adică fructul unor căsătorii între adversari : mama lui este hoggară, soția sa este nepoata lui Mussa, dar tatăl său era un ajjer din tribul lui Ahmud.

Trebuie să mărturisesc că, eu care credeam că planul elaborat de Peyremard, așa cum mi-l prezentase vag Wattignies la Tamanrasset, era un alibi ca să nu fac nimic, o simplă replică la proiectele care au dus la eliminarea lui Dubreuilh, încep să cred în el. Din cauza prezenței lui Takarit mai ales. Că l-au ales pe el, este un lucru foarte inteligent. Dacă cineva e în stare să reușească, atunci el e acela. Și apoi, Takarit e prietenul meu. Prezența lui mă implică în această treabă, mă face să o consider un pic și a mea. Wattignies sigur a calculat și asta. Căpitanul nostru e o persoană pe care, în mod hotărît, nu trebuie s-o judeci prea repede. Nu știu unde vor duce toate acestea. Dar, pentru moment, este bine jucat.

Infeleleh, a doua zi.

Ceea ce am trăit alături, Geindroz și cu mine, în timpul expediției la Tombouctou, a creat între noi niște legături pe care nu le bănuiam și care se simt astăzi, șterg'nd diferența dintre temperamentele noastre.

De dimineață, stinghereala de ieri a dispărut și iată-ne camarazi sinceri. Pentru că este servit de un chaamba pe cît se poate de puțin genul „tip atrăgător", l-am întrebat ce face Sama. Mi-a răspuns zîmbind că sudanezul a plecat din Tamanrasset de mult timp și că, după cîte știe,

se ţine de un botanist german care rătăceşte prin părţile Uarglei. Geindroz a mai vrut să spună ceva, a tăcut, apoi a început să rîdă foarte degajat. O notă bună pentru el, rîsul acesta.

I-am cerut veşti şi despre Courette.

— Mereu acelaşi, mi-a spus Geindroz. Cel puţin în aparenţă. S-a apropiat mult de Foucauld, ceea ce n-a dus la îmbunătăţirea relaţiilor lui cu Wattignies. Timp de trei luni s-au încăpăţînat şi unul şi celălalt să nu-şi vorbească. Poţi să-ţi închipui ce plăcut era pentru mine, mai ales în timpul mesei! Într-o seară, le-am spus că ar face mai bine să se bată serios, decît să persiste într-o atitudine de care cel mai mult sufeream eu. Ei bine, dragul meu, au făcut-o. S-au închis în biroul lui Wattignies şi s-au caftit ca nişte căruţaşi! A doua zi, cînd am ieşit, l-am zărit pe Courette, la infirmerie, cosîndu-i arcada sprîncenei lui Wattignies. De atunci, lucrurile merg mai bine!

— Şi ţie, l-am întrebat, cum îţi merge?

— Cum vezi, a răspuns el, cu zîmbetul acela nou. Totul s-a limpezit deodată la întoarcerea de la Tombouctou. Şi ţie?

— Mie, invers. Totul s-a încurcat.

A rîs iarăşi:

— N-ai să faci pe nimeni s-o creadă vreodată!

Infeleleh, trei zile mai tirziu.

Takarit a apărut din erg, la căderea nopţii, magnific împodobit şi călărind tot aşa (o cămilă neagră, cu picioare albe pînă la genunchi: animalul cel mai rasat pe care l-am văzut), escortat de doi negri, înarmaţi fiecare cu carabine cu repetiţie, noi, şi patru cămile cu poveri. Courette i-a fabricat o proteză care să-i înlocuiască piciorul. Sub fuste şi djellaba, nu se vede nimic. Abia dacă şchioapătă cînd merge (mai bine zis, nu şchioapătă, se leagănă ceva mai mult decît coreligionarii săi) şi reuşeşte să se aşeze înfăşurat în văluri fără să i se vadă lemnul. Trebuie

să știi că-i lipsește un picior — și Dumnezeu știe cît o știu eu — ca să-ți dai seama că mișcările îi sînt mai încete și cumva mai țepene.

După ce a descălecat, Takarit a jucat teatru o jumătate de oră : indicații date negrilor, pronunțate cu o voce imperială; priviri de vultur aruncate curioșilor veniți să-i admire echipajul. Cu Geindroz și cu mine, niște aere distante. Mă gîndisem să-l culc în fortuleț. M-a refuzat de sus. Apoi, firea lui de targhiu a revenit repede : încă înainte de cină, culcat pe covoarele mele, cu cotul afundat adînc într-un teanc de pături superbe pe care le-a adus cu el, flecărea, rîdea, se scobea în nas pe sub litham și scuipa zeama de tutun într-o cutie de aluminiu cu obișnuita-i familiaritate.

O noutate în comportamentul lui : afișează o mare pioșenie. Înainte și după masă, ne-a părăsit ca să se ducă să-și spună rugăciunea pe terasă. Și nu o rugăciune de mîntuială, cum fac cel mai adesea tuaregii. Cu ritual, cu chemări ale lui Allah în direcția Meccăi, rostite cu voce tare, fiecare mătanie făcută cu grijă pînă la capăt, în ciuda piciorului de lemn. A doua seară, cîțiva chaambani, cîțiva *haratini* și Khaudi au venit să i se alăture. Au psalmodiat, au îngenuncheat și s-au ridicat în cadență, așezați toți pe un rînd.

Sînt curios să văd ce relații se vor stabili între Takarit și Khaudi.

Pînă la urmă, Takarit s-a culcat în fort, ca și cum așa ne înțelesesem de la început. Înfășurați în cuverturi, unul lîngă altul, am sporovăit multă vreme. Nu mi-ar ierta probabil dacă aș aminti de față cu un al treilea masacrarea tribului său și amputarea, pe care cred că le consideră niște înfrîngeri rușinoase. Dar, de cum am rămas singuri, a început cu aceste amintiri. Mi-a făcut o relatare, cu glas scăzut, aproape un poem. În varianta lui, se bătuse corp la corp cu senegalezii, omorîse mai mult de zece — îl descrie pe cel pe care l-a strîns de gît, pe cel căruia i-a scos mațele, pe cel care se ruga să aibă milă de el, ca o femeie — n-a fost învins la sfîrșit decît

pentru că a fost trădat de unii dintre războinicii lui care au fugit, deoarece nu erau de rasă pură, aveau sînge de sclav. Pe acești trădători își promite să-i găsească și să-i jugănească, și-i blestemă pe toți descendenții lor cu o soartă abominabilă și fantastică : „Să ajungă cîinii kufarilor ; să se prefacă în șacali..." El, tîrîndu-se pe spate în deșert, își atribuie salvarea unor spirite care-i dădeau apă și-i purtau de grijă cînd își pierdea cunoștința. Crede că-i mai frumos să cînte o mînă misterioasă care l-a cusut cu știrea lui, decît să vorbească despre nemaipomenitul lui curaj, făcînd-o singur. Ridică epopeea asta pînă la mit afirmînd că, dacă n-a murit, e pentru că a devenit șopîrlă. Șopîrla, fără să fie propriu-zis sacră (dacă se nimerește, tuaregii o și mănîncă), deține rolul principal în bestiarul lor divin. O numesc „bătrînul nostru unchi din partea mamei" și spun că-i o strămoașă a neamului lor.

Așa desprinsă de realitate cum se prezenta, povestea lui Takarit era împănată cu detalii prozaice : calibrul carabinelor și distanța la care trăgeau, numărul burdufurilor cu apă pe care le mai aveau taitokii cînd Baculard-porcul i-a încercuit ; mai încolo, „nu mă mai căcam" etc.

Înainte să adormim, Takarit mi-a arătat cicatricea de pe burtă Or, e puțin spus că tuaregii sînt pudici. Nu ți-ar arăta nici cel mai mic centimetru pătrat de piele pentru nimic în lume. Gestul furiș, de a se dezgoli, la flacăra lumînării, trebuia parcă să-mi amintească că între noi doi totul e pe viață și pe moarte.

Infeleleh, a doua zi.

Mă întrebam cum să intru în legătură cu Sultan Ahmud. Să-l trimit singur pe Takarit la Djanet, chiar însoțit de doi negri înarmați, însemna să-l expun unui risc incalculabil, în sensul propriu al cuvîntului. Căci dacă Peyremard vrea pace, Ahmud rămîne, pînă la informații contrare, omul care de doi ani pregătește la Ghât războiul. De altfel Takarit, care nu-i nebun, a declarat că nu se va duce singur la Djanet.

Să fie însoţit de chaambani era o provocare ce nimicea orice şansă a misiunii sale pacifiste.

Pînă la urmă, totul s-a aranjat cu o repeziciune pe care am găsit-o suspectă.

Cum îl sondam discret pe Khaudi, acesta a propus brusc să meargă el la Djanet şi să se întoarcă să ne spună dacă Ahmud voia să se întîlnească cu noi, şi unde. Cere pentru asta două cămile şi o puşcă.

După ce l-am consultat pe Takarit, care a găsit foarte firesc faptul că Khaudi s-a oferit, am acceptat.

Khaudi acţionează oare din proprie iniţiativă sau la ordin ?

Takarit mi-a spus :

— Nu baţi capul la tine cu bătrînul ăsta. Ca să aibă două cămile şi o puşcă merge pînă la Tombouctou, dacă tu ceri.

Părerea lui Takarit este că acest Khaudi e un individ neînsemnat care s-a refugiat la Infeleleh pentru că nevastă-sa l-a părăsit, luîndu-i caprele şi cămilele.

— Dar de ce la Infeleleh ?

— Se simte bine aici. Este apă. *Haratinii* îi dau mult mîncare. Vorbeşte cu tine.

— Şi de ce s-a ascuns atit ?

— Nu cunoştea pe tine. Observa dacă eşti paşnic sau vrei război. Aici, n-ai niciodată încredere imediat.

Takarit scuipă zeama de tutun, îşi şterge faţa cu un capăt al lithamului şi conchide :

— Ce poate faci Khaudi la Djanet ? Spune lui Ahmud cîte ai puşti, cîte ai cămile, cîţi ai chaambani. Şi ? Crezi că nu ştie asta Sultan Ahmud ? La Djanet şi copiii ştiu, şi caprele ştiu. Şi la Ghât tot aşa ! Nu baţi capul, frate !

Infeleleh, zece zile mai tîrziu.

Khaudi a plecat de zece zile. Dacă a mers normal, a ajuns la Djanet ieri. Se va întoarce ? Dacă da, cred că voi putea în mod sigur conta pe el. Geindroz începe iar să mă agaseze. În timpul expediţiei la Tombouctou, de

fiecare dată cînd ni se întîlneau privirile, mă temeam că o să mă vîre în labirintul unei conștiințe încîlcite, cu întortocheli. Acum mă pune pe gînduri rezerva lui : aprobă tot, totdeauna bine dispus, fără altă dorință decît să prevină propriile-mi dorințe. Ar fi o soție (sau un soț, să nu fim răi) perfectă. În calitate de camarad însă, nu-i un interlocutor.

Jucăm totuși partide interesante de șah. Pe care, măgarul, face ce face și le pierde, deși joacă mai bine decît mine !

Mi-a adus două sticle de coniac. Le-am ascuns. Dar poți ascunde alcoolul de un bețiv ? Vulpi a ajuns într-un hal fără hal ascară : vărsături, delir. Nimic nu-mi e mai străin decît furia asta de autodistrugere. E prea simplu sau prea complicat pentru mine !

Vulpi a decăzut de altfel mult. Mi-am dat seama de cînd Geindroz este aici. Singur cu el, ajunsesem să mă obișnuiesc. Repetă mereu aceleași povești. Cea mai mică întîmplare care-l scoate din obișnuit, îl înnebunește : înjură lumea întreagă. Slavă Domnului că chaambanii țin mult la el și nu-i iau în seamă limba veninoasă și provocările.

Infeleleh, treisprezece zile mai tîrziu.

Dacă nu să mă vindece, speram cel puțin ca prezența lui Geindroz și Takarit să mă pună la adăpost de crize. Ei bine, nu ! Manejul a început din nou, se învîrte. Lupți împotriva ideilor, lupți împotriva sentimentelor. Împotriva imaginilor, nu poți face nimic. Dacă aș fi copleșit de remușcări, mi se pare că m-aș mai obișnui cu timpul. Dar dereglarea asta care face ca imaginația să se fixeze în loc să vagabondeze, este necontrolabilă, deci de nesuportat. Crizele mele nu sînt psihologice : sînt patologice.

Mi-e silă de gîndul sinuciderii, dar, dacă înnebunesc, mă omor.

Infeleleh, două zile mai tîrziu.

În mod hotărît, nu mă simţeam bine. Mi-am petrecut două zile dormind sau moţăind. Embarek e neîntrecut în astfel de situaţii. Îmi dă să mănînc şi nu deschide pliscul.

Nu răul pe care l-am făcut Marthei şi lui Lucien mă roade. Ce mă ucide este faptul că dintr-o lovitură m-am rupt de singurele două fiinţe pe care le iubesc. Dacă o minune mi i-ar da înapoi pe Louise şi pe Lucien, sinuciderea Marthei ar fi, peste vreo trei ani, un punct negru aproape neştiut în fundul sufletului meu.

E monstruos, nu, domnilor moralişti ?

Infeleleh, a doua zi.

Khaudi s-a întors de la Djanet. Aveam nevoie de o dovadă de credinţă de la el : o am. Întîlnirea cu Ahmud este fixată la Iherir, peste o săptămînă. Ahmud a cerut să-l însoţesc pe Takarit, dar îmbrăcat în targhiu. Vrea să-i rămînă posibilitatea de a nega în faţa turcilor, prietenii săi, că s-ar fi compromis cu un ofiţer francez.

Infeleleh, zece zile mai tîrziu.

Iherir este o oază într-o scobitură, la patru zile de mers în interiorul podişului. Apă din belşug, deci vegetaţie : palmieri, păduri de oleandri, de-a lungul *gheltelor*. Cînd dai peste colţul ăsta de verdeaţă, după patruzeci de kilometri de piatră neagră sfărîmicioasă, efectul este formidabil. Coborîşul printre blocurile suspendate în gol este ameţitor. A trebuit să lăsăm cămilele. Takarit mergea greu şi se agăţa de braţul meu.

Ahmud este mult mai tînăr decît credeam. Înalt, cu faţa smeadă, cu ochi superbi. Drapat în întregime în negru, purtînd pe piept săculeţi cu amulete, din piele roşie, lucrate cu frunze de aur. O ţinută de ofiţer de cavalerie, înzestrat din leagăn cu toate darurile naturale şi cu avere. Deci, exact contrariul lui Mussa.

A trimis înaintea noastră doi băieţi cu litham albastru-deschis, un fel de paji foarte puţin solemni, care, după toate aparenţele, formau escorta lui. Dar nu ne-am dus

să ne uităm pe după stînci ! Nici un bărbat, nici o femeie, nici un copil din sat nu şi-au arătat nasul.

Ahmud ne aştepta, şezînd într-o colibă mare : pe jos, totul e acoperit de covoare cu dungi multicolore. Singura mobilă : un cufăr din piele.

Nu ne-a întins mîna, ne-a făcut semn din cap să ne aşezăm, şi n-a deschis gura în timpul sfertului de oră necesar celor doi băieţandri ca să pregătească şi să dea cele trei rînduri tradiţionale de ceai. Apoi a lăsat jos paharul, mi-a întors de-a dreptul spatele şi i-a declarat lui Takarit, cu glas tare, că el e şeful ajjerilor şi nu va fi niciodată supusul lui Mussa. Takarit i-a răspuns că-i vorba de o întîlnire în scopul de a face pace, şi nu, pentru nimic în lume, de o predare. S-au pornit pe un schimb de fraze scurte şi violente, prea rapid ca să-l pot urmări. Convorbirea a durat aproape zece minute, pe tonul acela extrem de plin de tensiune, ca şi cum uscăciunea cu care îşi aruncau replicile avea tot atîta importanţă cît şi fondul de argumente. S-a terminat tot aşa de brusc cum a început. Cînd Takarit s-a ridicat şi s-a îndreptat spre uşă, am făcut şi eu la fel, gîndindu-mă că Ahmud ceruse să asist la întîlnire doar pentru plăcerea de a nu mă băga în seamă. Atunci, mi-a aruncat în arabă, fără să mă onoreze nici măcar cu o privire :

— Tu, vei spune şefului tău că adevăraţii musulmani nu-i vor admite niciodată pe kufari la ei.

Am replicat :

— Tu, să spui stăpînilor tăi turci că Franţa este în Sahara din voia Domnului şi că nimeni n-o va alunga !

Ah ! jupîn Ahmud, dacă vrei să fii obraznic, ţi-ai găsit omul !

Pajii ne aşteptau la uşa colibei. Ne-au condus pînă la poalele muntelui. Spre norocul nostru, cămilele, pe care le dor picioarele pe teren pietros, nu se îndepărtaseră prea tare. Le-am recuperat pe cînd păşteau nişte tufe pe un tăpşan de nisip.

Am văzut, în trecere, o dală mare acoperită cu gravuri preistorice : o vacă, struţi, antilope culcate, girafe şi

un fel de leu. Nu-i momentul să fac relevee urî : mă voi întoarce

Concluziile lui Takarit sînt următoarele : Ahmud își dă seama că Mussa a devenit mult mai puternic decît el. Se teme că un aranjament între ei l-ar pune în inferioritate în ochii ajjerilor, și aceștia l-ar disprețui. N-a refuzat totuși categoric ideea unei întrevederi, numai să aibă loc pe teritoriul lui și în condițiile puse de el.

Situația mi se pare limpede. Franța nu poate fi în același timp și aliata hoggarilor și a ajjerilor. Dacă am fi intrat mai întîi în Tassili, probabil că Ahmud ar fi urmat aceeași politică ca și Mussa : ar fi pus căluș reacțiilor sale xenofobe și s-ar fi sprijinit pe noi ca să se impună și să-și întindă puterea. Dar noi am intrat mai întîi în Hoggar. Mussa ne-a folosit spre profitul său, și astăzi, el este cel mai puternic, în ciuda faptului că Ahmud e sprijinit de turci, cărora le-a cerut ajutor, și de senusia. Mussa are arme franțuzești ; celălalt s-a înarmat cu fanatism musulman.

Pe scurt, prezența noastră a rupt echilibrul de forțe între cele două confederații : cea care-i mai slabă trebuie să aleagă între a se supune și a lupta. Ahmud ezită încă. Sau poate încearcă să cîștige timp. Dar, pînă la urmă, va lupta. E condamnat să se opună. Dacă s-ar lăsa sedus de ofertele noastre, un alt șef ajjer l-ar elimina și ar relua făclia.

Planul Peyremard e o prostie. Dubreuilh era cel care vedea lucrurile clar.

Am scris un raport în acest sens lui Wattignies. Geindroz se întoarce mîine la Tamanrasset. Am stat mult de vorbă. E de acord cu interpretarea mea. Îl va convinge și pe Wattignies ?

Takarit rămîne să asigure, la nevoie, un nou contact cu Ahmud.

Nu mai avem altceva de făcut decît să așteptăm.

Infeleleh, două zile mai tîrziu.

De-abia a plecat Geindroz, că iată-l pe Courette. Wattignies mi-l trimite ca să organizăm un turneu de îmblînzire, cu alibi medical. „Trebuie să pregătim spiritele în vederea păcii și să arătăm ajjerilor ce binefăcătoare este o prezență civilizată". scrie căpitanul.

Întîlnindu-l pe Courette, după Geindroz, măsor diferența dintre o prietenie din afinitate și una dictată de împrejurări.

Courette e zglobiu ca un elev intern în vacanță. Cam prea zglobiu, cu ceva agitat în felul de a lega o frază de alta, de a sări de la un lucru la altul. Parcă fuge după sine însuși. E tot el, dar, cum să spun, ajuns la capăt, supratensionat.

Am rîs, am spus prostii. În miezul nopții, cu ajutorul coniacului, am alunecat spre confidențe; cel puțin eu. Pe bucățele, jurîndu-mi în fiecare secundă să nu mai continui, i-am povestit tot.

Zorile ne-au găsit beți turtă, bîlbîind jurăminte de prietenie eternă. Ne-am dus la puț. După ce i-a făcut de cîteva ori înconjurul, în echilibru pe margine, Courette s-a aplecat deasupra gurii. S-a întors să mă întrebe dacă cea mai bună soluție n-ar fi să ne aruncăm în el imediat.

— Două întrebări, spunea el. E frumos? E bine? Răspund da; negreșit da.

Pînă la urmă, cu mare greutate, am scos găleți cu apă pe care ni le-am turnat reciproc în cap. Am adormit acolo.

Cînd ne-am trezit, vreo zece femei, cărora le baram trecerea spre apă, stăteau așezate în semicerc și ne priveau. Din partea ghiaurilor, nimic nu le miră. Nu le miră nimic în general: tot ce se întîmplă, se întîmplă.

Infeleleh, o săptămînă mai tîrziu.

Turneul de îmblînzire medicală e un fiasco. Singurii pacienți ai lui Courette sînt copiii pe care-i prindem cu forța. Țipă ca niște purcei, în timp ce li se tratează of-

talmiile. Mamele îi acompaniază în cor, de la o distanță apreciabilă. Asta îi înveselește tare pe chaambani.

E totuși interesant. Iau notițe : floră, faună, geologie etc. Cu astea și cu ce am aflat de la Khaudi despre populații, voi scrie un opuscul despre Tassili. O să le servească succesorilor mei. Courette are o pasiune pentru frescele rupestre. Face releveuri excelente, grație cutiei lui de guașe. Amar, infirmierul lui, îl însoțește.

Courette și Amar fac un cuplu la fel de sudat ca Embarek cu mine. Amar e cel care duce greul, dacă pot spune așa. Distrat cum e, Courette s-ar fi rătăcit de zece ori pînă acum și ar fi murit de sete, dacă Amar n-ar veghea asupra lui. I-a găsit o pălărie de pai și cînd Courette uită să și-o pună — soarele este nimicitor de la unsprezece la patru — îl auzi strigînd : „Doctor, pălărie !“ Courette se grăbește să-l asculte, mormăind totuși : „E mai rău decît mama !“

Infeleleh, cinci zile mai tîrziu.

La Essendilen, pe care am vrut să i-l arăt lui Courette, am dat peste o tabără ajjeră, o parte a tribului indigen Ait-Lohain. Sînt bogați, umblă pe cămile din Nigeria și n-am văzut niciodată atîtea capre. Primire bună.

După o zi de hoinăreală printre compatrioți, Khaudi și Takarit se întorc cu vești care-mi confirmă părerea : Ahmud a răspîndit peste tot zvonul că războiul este iminent și că-i va masacra pe toți cei care nu vor fi de partea lui. Chiar el ar fi plecat din nou la Ghât.

Takarit ia lucrurile foarte în serios. Din partea lui, Khaudi mi-a spus : „Curînd scoți puștile, sau de nu, te duci imediat la Tamanrasset“.

Dau ordin de întoarcere la Infeleleh.

Infeleleh, patru zile mai tîrziu.

Mesagerii mei, ducîndu-i lui Wattignies raportul în care consemnez veștile alarmante adunate de la Essendilen, au plecat la șase dimineața.

La șase seara mesagerii sosesc de la Tam, cu răspunsul lui Wattignies la raportul pe care i l-a dat Geindroz, după întrevederea cu Ahmud.

Mi-o aruncă verde în față. Sînt acuzat că am păreri gata făcute, că forțez lucrurile în favoarea tezei mele. Nu-i spus explicit, dar reiese de peste tot : Wattignies este convins că fac tot ce pot ca să sabotez planul Peyremard, din dispreț de „dubreuilhist". Imbecilul !

Îmi scrie : „Consider, contrar părerii dumitale, că Sultan Ahmud este condamnat să facă pace : puterea lui Mussa îl constrînge la aceasta. El știe că dacă lasă să-i scape această ocazie, va ajunge în doi ani un șef de bandă oarecare. Exemplul lui Attici, pe care Mussa propriu-zis l-a eliminat, trebuie să-i fie o lecție : aminteș-te-i-o. Dacă-i obraznic, o face ca să salveze aparențele. Judecă ! nu te lăsa păcălit de fațadă. Oricum ar fi, îți ordon să intri din nou în legătură cu el și să obții un acord și o dată pentru o întîlnire cu Mussa. Acesta din urmă e gata să se ducă, dacă este nevoie, la Djanet."

Fie, scumpul meu căpitan, ne vom supune. Mîine, îl voi trimite pe Khaudi la Djanet, să încerce să pună mîna pe Ahmud.

Dar e timp pierdut.

Nici eu nu vreau război. Asta nu mă împiedică să văd că-l vom avea. Și, dacă cineva se agață de planurile lui, în ciuda faptelor, nu eu sînt acela.

Infeleleh, a doua zi.

Mărturisirile pe care i le-am făcut lui Courette în prima seară m-au ușurat. Nu mai am crize și, mai ales, teama că o să-mi revină se spulberă. Destindere. Prima, de la întoarcerea mea în Sahara.

Dintr-o dată, iată-mă visînd la Madeleine. Nu mai sînt viziunile acelea ce-mi serveau, *nolens volens*, să-mi alung obsesiile. Dimpotrivă, gînduri tandre, pe jumătate schițate, pe care le cultiv. E un balsam !

Poți oare iubi două femei în același timp ? În singurătate, da. Totuși, sentimentele pe care le am pentru

Louise și cele pe care le am pentru Madeleine sînt de o substanță atît de diferită că ar fi doar pură convenție să le pun în aceeași categorie. Ar trebui două cuvinte. Chiar dorințele îmi sînt diferite. Pentru Louise am niște răbufniri de senzații care mă uluiesc, de ciine legat. Cu Madeleine inventez, brodez, mă zbengui. Cred că ține de faptul că „am cunoscut-o" pe una, pe cealaltă nu. Într-un caz îmi amintesc, în celălalt, fac proiecte.

I-am încredințat lui Geindroz, cînd a plecat spre Tamanrasset, o scrisoare pentru Madeleine (ca și răspunsul meu către tata, Foucauld, Hazan, Flammarin și cîteva rînduri pentru Dubreuilh). Am profitat de un nou curier, plecat ieri cu raportul meu, ca să-i scriu din nou Madeleinei. O scrisoare mai „compromițătoare" decît prima, pe care am făcut-o să fie foarte neutră. Cu toate astea e departe de sentimentele mele și m-am ferit de vreo frază care să-i dea vreo speranță. Precauție poate inutilă. Cine-mi spune că iubirea nebună pe care mi-a arătat-o la Biskra durează încă? . Probabil că domnișoara de Sainte-Ilette, care-i o fire pasionată, dar capricioasă, se sinchisește foarte puțin de mine, la ora asta. De-abia m-am îndrăgostit și sînt neliniștit : iată ce animal am ajuns.

Altă pricină de neliniște : Courette.

De la întoarcerea la Infeleleh, starea lui de spirit s-a întunecat. Nu-mi mai vorbește, nici mie, nici nimănui, și-și petrece zilele stînd închis la el în cameră. Am încercat să-l fac să vorbească, adineaori. Stătea pe saltea, cu privirea fixă, neras. M-a dat afară. Impresie foarte proastă. E oare un acces al „mușcăturii sudului", care va trece așa cum a venit? Ce anume a putut declanșa această criză? Nu-i oboseala, și nu văd ce eveniment ar fi putut s-o provoace. Doar dacă s-a întîmplat ceva ce eu nu știu. Dar ce? Courette îmi spune tot de obicei. De ce refuză acum să se explice? Probabil pentru că nu știe mai mult decît mine despre starea lui. Încerc să mă liniștesc evocînd criza prin care am trecut cînd am ajuns prima oară la Tamanrasset.

Nu reușesc să mi-l închipui pe Courette pierzîndu-și cu totul controlul, ca atîția și atîția ofițeri francezi care au trebuit să fie repatriați de urgență, după acte clare de nebunie. Nu se vorbește, din milostenie, despre asta. Dar cine nu o știe aici ?

Infeleleh, în seara aceleiași zile.

Dacă aș avea de ales între Louise și Madeleine, pe care aș alege-o ? Întrebare care nu se pune.

Mai întîi, pentru că nu alegi o femeie ca pe un măgar. În al doilea rînd, n-am de ales.

Trebuie să ajung să mă conving că nu o voi mai vedea niciodată pe Louise. Ca și cum ar fi murit, ea sau eu. Desigur, e mult mai rău.

Courette a intrat acum la mine în cameră. Ochii îi sînt injectați, pleoapa stîngă i se zbate.

— Mai ai coniac ?

— N-ar trebui să mai bei.

— Păstrează-ți sfaturile și dă-mi coniacul.

A plecat cu sticla.

Infeleleh, două zile mai tîrziu.

M-am bătut cu Courette, în seara asta.

M-am dus la el în cameră hotărît să-l conving să ia cina cu mine. A refuzat. L-am apucat de braț ca să-l oblig să se ridice. M-a pălmuit. Totul s-a terminat cu pumni. Apoi, s-a prăbușit. Mă ruga să-l leg de pat. Încremenisem, incapabil să reacționez, fără să-l mai recunosc pe Courette al meu în zdreanța aceea. Cum s-a putut schimba așa de repede ?

În timp ce scriu, îl aud gemînd de cealaltă parte a peretelui de lut.

Infeleleh, trei zile mai tîrziu.

Nici o veste de la Khaudi. Aș paria pe galoanele mele că nu-l va găsi pe Ahmud.

Courette s-a arătat în seara asta. Palid dar calm.

M-a anunțat că va pleca mîine cu Amar să facă relevee după frescele pe care le-am descoperit întorcîndu-mă de la Iherir și de care îi vorbisem... Mi se pare o idee excelentă. O să le dau cinci chaambani să-i însoțească pentru a-i feri de vreo agresiune a lui Ahmud. După ce am stabilit itinerarul, am încercat să stau de vorbă cu el. M-a ascultat o clipă, apoi s-a ridicat și, fără nici un cuvînt, s-a dus din nou în camera lui.

Infeleleh, cinci zile mai tîrziu.

Courette a intrat la mine în birou, pe la ora patru, cu pălăria de pai pe cap, cu carabina în mînă. S-a apropiat, s-a uitat lung la mine și a spus :

— L-am ucis pe Amar.

Apoi a dat drumul puștii pe jos și s-a așezat pe scaun.

Imposibil să mai scot de la el un cuvînt în plus. Se uită în plafon, surd la întrebările mele. Am ieșit.

Chaambanii așteptau în fața ușii. Depuseseră cadavrul pe terasă. Amar a fost ucis de un glonte tras în cap, de la distanță foarte mică. Chaambanii n-au putut să-mi spună nimic : erau în corturi, cînd s-a întîmplat. Au auzit o împușcătură. Cînd au ajuns lîngă fresce, după zece minute, Courette stătea jos, lîngă cadavru, cu pușca pe genunchi.

În birou, Courette nu s-a mișcat. L-am apucat de umăr, l-am silit să-mi explice. Pînă la urmă a spus :

— S-a întîmplat într-o secundă. Am lăsat pensula, am luat pușca... Presupun că sînt nebun.

— O criză nu înseamnă nebunie ! E din cauza deșertului, a condițiilor în care trăiești de luni de zile...

M-a bătut ușor peste mînă :

— Nu te osteni ! Fă raportul și trimite-mă la Tamanrasset !

Infeleleh, două zile mai tîrziu.

L-am îngropat pe Amar ieri. În urma lui rămîn cinci copii. Embarek mi-a spus că întreținea și pe sora lui și trei nepoți.

Courette a plecat azi-dimineață. L-am implorat să dea și el aceeași versiune, de „accident", pe care am scris-o eu. Dar m-a auzit măcar ?

Timp de două zile a fost într-o stare de prostrație, fără să mănînce, cu fața schimbată de ochii înconjurați de cearcăne negre. Cînd l-am urcat pe cămilă, de-abia se ținea pe picioare. A trebuit să-l leg de șa.

Întîmplarea asta lamentabilă m-a adus într-o stare lamentabilă. Courette avea nevoie de mine și eu n-am înțeles nimic.

Țara asta pute a moarte și eu de asemeni.

Infelcleh, a doua zi.

Khaudi s-a întors de o oră. E, desigur, un prieten bun și loial : a omorît aproape două cămile ca să vină să mă anunțe că la Djanet se știe aproape sigur că Sultan Ahmud a trecut frontiera în sudul uedului El-Barkat, în fruntea a trei sau patru sute de oameni. Efectiv mult prea mare ca să fie adevărat. Am sunat deîndată adunarea și am dat ordin ca toată lumea, oameni și animale, să fie gata de marș, în zori.

Redactat un raport de trei rînduri lui Wattignies : „O informație precisă mă înștiințează că Ahmud a trecut frontiera tripolitană în regiunea Esseyène, cu o trupă importantă. Obiectivul este sigur Djanet. Mă duc să văd ce se întîmplă."

Takarit a plecat în grabă spre Tamanrasset pe cămila lui de cursă, cu mesajul în buzunar și cei doi negri ca însoțitori de pluton. N-o să întîrzie pe drum.

Înjur că m-am lipsit de doi chaambani ca să-l însoțească pe Courette. Mai trebuie să mă lipsesc și de bătrînul Marzaui, prea slăbit ca să ne poată urma. Voi avea deci patruzeci și opt de puști, incluzîndu-ne pe Vulpi și pe mine.

O să meargă !

La naiba cu ordinele lui Wattignies !

Nemșu ! Allah !

Capitolul XII

In seara de 8 aprilie, detașamentul Saganne sosește la puțul Tin Alkum, la patru ore la nord de Esseyène. Iau apă și-și instalează bivuacul la un kilometru distanță, la poalele masivului.

Intenția lui Saganne este să meargă de cu noapte la Esseyène ca să-i surprindă în zori pe locuitori și să obțină informații. Știe de la Khaudi că oamenii aceștia se duc adesea la Ghât, aflat la numai douăzeci și cinci de kilometri distanță, și știu tot ce se urzește acolo.

Esseyène este un nod cultural situat în uedul cu același nume. În acest loc, după o îngustare, albia seacă se lățește pe doi kilometri. Nisipul, foarte alb, se adună în dune presărate cu buchete de cătină. Cîțiva copaci, bătrîni eteli, se înalță deasupra unor grămezi mari de pămînt fertil, pe care îl cuprind între rădăcini. Satul e alcătuit din colibe din crengi, formînd vag trei grupuri; împrejur se întind grădinile udate de puțurile puțin adînci, săpate în nisip.

Cînd sosește coloana, abia a răsărit soarele. Nu se vede țipenie de om. Singurele semne de viață sînt behăiturile iezilor. Numărînd colibele, Saganne socotește că populația poate avea vreo douăzeci de familii.

Sare de pe cal și-i ordonă brigadierului Ben Larbi să adune bărbații din sat. Sînt șerbi, obișnuiți să suporte jafurile făcute de stăpînii lor ajjeri: ies cu docilitate din case. Majoritatea oamenilor dormeau încă. Din mers își înfășoară turbanul în jurul capului. După un sfert de oră, toți șed pe jos în jurul locotenentului. Embarek a aprins un foc și a pregătit ceaiul. Saganne se culcă pe nisip, întinde mîinile spre foc. L-a însărcinat pe Khaudi cu interogatoriul.

Stînd drept în fața țăranilor, cu lithamul strîns pînă sub ochi, targhiul începe țipînd înjurături împotriva lui Sultan Ahmud, „șacalul ăsta care vrea să treacă ținutul prin foc și prin sabie", banditul „ăsta care nu vrea decît

să fure animale și femei și să-i sugrume pe cei ce nu i se supun". Apoi îi îndeamnă pe ksurieni să spună tot ce știu despre *harka** pe care Ahmud a adunat-o la Ghât și, fără să le dea timp să răspundă, dă drumul la o ploaie de amenințări peste capetele lor, pentru cazul că vor tăcea sau mint. Cînd își termină diatriba, un bătrîn, fără să se miște din loc, declară liniștit că sînt mai mult de cinci sute de războinici la Ghât, că în fiecare zi sosesc întăriri, că, în ajun, cincisprezece războinici tebbu au trecut în drum spre harka. Enumeră numele triburilor care s-au grupat în jurul lui Ahmud, dar afirmă că majoritatea șefilor lor nu doresc războiul și că între ei domnește discordia.

Discuția continuă timp de o oră fără să aducă elemente noi. Hărțuit de Khaudi, bătrînul repetă fără să se tulbure, ceea ce a mai spus, deja. Ceilalți ksurieni tac.

Saganne îl strigă pe Khaudi și-l întrebă ce crede.

— Minte, domnule locotenent, minte ca și cei din Djanet. Nu sînt cinci sute de războinici. Poate două sute, poate mai puțin. Vrea să te sperie. Dar spune adevărul despre neînțelegerile dintre triburi. Aici nu găsești niciodată cinci sute de războinici, sau chiar două sute care să aibă un singur șef.

Saganne hotărăște să se întoarcă la Tin Alkum. Meharistii își încalecă din nou dobitoacele, nu fără să fi furat în trecere păstăi și ceapă.

Oamenii din Esseyène nu s-au mișcat din loc. Privesc coloana îndepărtîndu-se. Vulpi își grăbește cămila pînă îl ajunge pe Saganne.

— Ce facem, domnule locotenent ?

— Tu ce crezi ?

— Eu nu cred nimic. Dacă zici : „înainte", înainte să fie !

— Și oamenii ?

— Pe oameni îi cunoști și te cunosc. Dacă spui „atacăm", te urmează.

* Armată, tabără militară. (N.t.)

— Nu se codește nici unul ?

— Cine să se codească ? Singurul cap de lemn este Messaud. Vorbește mult dar n-o să crîcnească. Și poate și Amastar, negrul. Chaambanii nu-l înghit, îl ocolesc, și asta îl înfurie.

De la plecarea din Infeleleh, Vulpi și-a regăsit voia bună. Dar spatele lui bătrîn se încovoaie în șa și hățul îi tremură în mînă. Saganne îi zîmbește :

— Problema e simplă. Eu am patruzeci și opt de pușți. Trebuie să știu cîte am în față.

— N-o să știi niciodată.

— Vom vedea, spune Saganne.

Puțin înainte de prînz, coloana ajunge la tabăra de la Tin Alkum. Iau masa. Oamenii au moralul bun, sînt doar ceva mai agitați decît de obicei. Abdelkader, un tînăr chaamba care nu are nici un an de serviciu, fredonează ironic, în timp ce curăță cartofi :

— O Embarek, o Victor (Victor este Vulpi), o voi, toți bătrînii, dacă șuieră gloanțele, stați mai în spate !

Embarek îi replică pe același ton modulat :

— O Abdelkader, poți cînta ! Ai vocea dulce ca de femeie ! Mîine vom vedea cine-i bărbat !

În jurul focurilor unde apa fierbe în oale, saharienii rîd. După ce și-a băut ceaiul, Saganne îi spune lui Vulpi :

— Îți alegi șase oameni. Coborîți pe ued. Apoi îți trimiți băieții în recunoaștere cît pot de aproape de Ghât. Dă-le binocluri. Vă reîntîlniți aici, deseară.

Îl strigă pe Khaudi :

— Poți să te duci la Ghât?

— La Ghât nu, domnule locotenent. Toată lumea știe că-s de partea ta. Dacă mă găsesc, mă ucid. Dar mă pot duce pînă la El-Barkat. Am un văr acolo.

El-Barkat e un sat mare, foarte aproape de Ghât.

— Atunci du-te. Adu-l pe vărul tău ; descurcă-te cum crezi. Am nevoie de informații absolut sigure.

Khaudi pleacă, apoi patrula lui Vulpi. Un vînt ușor adie și răcorește aerul. Oamenii dorm sau pălăvrăgesc

lungiți lîngă șel. Brigadierul Ben Larbi a desemnat patru santinele. Aceștia veghează, stînd la adăpostul movilelor de nisip cu puşca între picioare. Cînd o cămilă se îndepărtează prea tare în ciuda piedicii, o mînă înapoi în tabără.

Saganne s-a instalat pentru noapte. Dar nu doarme. Se întoarce mereu cu gîndul la două lucruri: harka există; dacă ar da înapoi ar însemna să-i cedeze ținutul ajjer lui Ahmud. A părăsit Infelelehul, a mers în întîmpinarea rebelilor dintr-o pornire nesăbuită. Totuși, în seara aceasta, e stăpînit de o convingere: trebuie să reziste. Orice altă atitudine ar fi o greșeală. Și o lașitate.

Vulpi cu oamenii lui se întorc primii. Informațiile pe care le aduc sînt sărace. Unul dintre cercetași a zărit doi „șufi", aparținînd probabil unei bande, mergînd din Esseyène spre Ghât.

— Deci, domnule locotenent, Ahmud știe acum unde sîntem și cîți sîntem.

Un alt cercetaș a aflat de la un păstor că patruzeci de meharişti, comandați de șeful Matekum, trecuseră în ajun prin El-Barkat, fără să se oprească. A fost imposibil să scoată de la el vreo indicație precisă asupra numărului războinicilor reuniți la Ghât. După soldatul chaamba care l-a interogat, nu știa decît să repete: „Mulți, mulți: ajjeri, tebburi, arabi Ulad Sliman din Fezzan".

Întunericul s-a lăsat de o oră cînd sosește Khaudi, remorcîndu-și vărul, un băiat frumos, cu ținută elegantă, numit Șeriff Ag Kemmuch. Omul nu pare decît pe jumătate mulțumit că se află acolo. Se lansează într-un discurs lung și confuz ca să-i explice lui Saganne că oficialitățile de la El-Barkat vor pace, nu sînt ostili francezilor, că doresc doar să rămînă independenți și să aibă liber acces la piața tunisiană de la Ben Cardan. În mod vizibil n-are nici o tragere de inimă să vorbească despre Ahmud și harka lui. Consimte să admită că există o mare întrunire de războinici la Ghât dar jură că

intențiile lor nu sînt belicoase, că în orice caz oamenii de la El-Barkat nu doresc decît pacea. Și o ia de la capăt cu pledoaria.

Saganne reușește să-l facă să-i promită că, întors la El-Barkat, o să vorbească cu oficialitățile să vină să stea de vorbă, în tabără, fără ca această vizită să-i oblige la ceva. Șeriff Ag Kemmuch pleacă deîndată, promițînd că se va întoarce să le aducă rezultatul demersului său.

De cum a dispărut în noapte, Khaudi se apropie de Saganne :

— Nu-i da nici o atenție, domnule locotenent. Îi e frică de Ahmud ; îi e frică de francezi, îi e frică de toți. Toți se tem la El-Barkat.

Se apleacă ceva mai mult :

— Ahmoud va ataca, domnule locotenent. Dacă rămînem aici, sîntem pierduți.

— De unde știi că vor ataca ?

— Am văzut oamenii la El-Barkat.

— Ți-au vorbit ?

— Nu-i nevoie să-ți vorbească. E de ajuns să-i vezi, că înțelegi.

Saganne se hotărăște să pornească înapoi spre Esseyène, la ora două dimineața, ca să fie acolo înaintea zorilor. Dacă harka va trece la ofensivă, vrea să aibă timp să-și pregătească apărarea, și Esseyène i se pare locul ideal : întinderea fără obstacole o să-l ferească de surprize și dunele îi vor furniza un adăpost. Dă ordine. Oamenii se agită. Pe cînd traversează tabăra, urmat de brigadierul Ben Larbi, chaambanul Messaud spune tare cînd îl vede trecînd :

— Dacă nu ne întoarcem la Infeleleh, murim.

Saganne scoate un încărcător din buzunar, i-l aruncă la picioare :

— Ține, Messaud, și tacă-ți gura !

Ben Larbi, un bărbat cu o statură fragilă, cu mîini și picioare de copil, dar care are zece ani de serviciu

și pe care Saganne știe că poate conta în toate, îi aruncă și el zdrahonului de Messaud o privire de dispreț absolut.

Detașamentul ajunge la primele colibe din Esseyène la ora șase dimineața, pe 10 aprilie. Locuitorii au șters-o în grabă. Pe nisip se văd urmele unui exod grăbit, de oameni și animale. E un semn rău.

Saganne îl trimite pe Vulpi și pe cei șase cercetași ai săi în recunoaștere. Vor trebui să se întoarcă înainte de prînz. El însuși străbate uedul în căutarea celei mai bune poziții pentru tabără. Se hotărăște să aleagă un grup de dune mici, acoperite de cătină tînără, pe vîrful. Duna principală, la nordul ansamblului, va constitui o ascunzătoare perfectă. Bagajele sînt depuse într-o scobitură, la cincizeci de metri în spatele ei.

Saganne observă cu atenție conformația terenului din jurul taberei : spre nord, la picioarele dunei care va servi de ascunziș, sînt opt colibe pe care va trebui să le dărîme, apoi o întindere netedă de nisip și, la șase sute de metri, mascînd întreaga privelițte, o dună mare, ocru, cu numeroase adînciturl. La est și la sud peisajul este același : imediat, în fața ascunzișului, grădini, apoi albia actuală a uedului, iată de două sute de metri și, dincolo de ea, o grămadă de dune mici presărate cu cătină. La vest este regul de pietre pe care se înalță movile de pămînt avînd în vîrf eteli bătrîni și groși.

O dată terminată această examinare, dă dispoziții : pe duna cea mare, ocru, două santinele cu binocluri vor supraveghea un reg plat în direcția orașului Ghât, și, la un kilometru mai departe, o barieră stîncoasă care, printr-un efect de miraj, pare că plutește pe un iaz albăstrui. Cămilele vor paște în turmă la patru sute de metri de tabără, păzite de un detașament de șase oameni călări. Un picket de cincisprezece oameni rămîne pe loc și începe să sape tranșeele și să dărîme colibele care împiedică vederea. Restul trupei este trimis la treabă, la opt sute de metri spre vest, pentru a tăia

crengi de salcîm care vor servi la întărirea punctelor slabe prin împletituri spinoase.

Alarma se va da prin trei focuri de revolver unul după altul. La acest semnal goarna va suna adunarea și oamenii vor trebui să revină în tabără în pas alergător.

La ora unsprezece, un prim transport de crengi de salcîm a permis construirea unei bariere de apărare. Două colibe sînt la pămînt. O tranșee este săpată pe fața de vest a dunei-adăpost. Vulpi și cercetașii săi se întorc. A putut privi de departe grădinile de palmieri din El-Barkat. Totul pare liniștit : au văzut cu binoclul oameni care lucrau în grădini. Timpul trece.

Deodată, pe la ora trei, santinela înarmată semnalează cu strigăte puternice că oamenii însărcinați cu paza pășunii aleargă în mare grabă spre animale. În același moment, Saganne le vede pe cele două santinele de pe duna cea mare retrăgîndu-se în fugă. Trage cele trei focuri. Goarna sună. Cei duși după salcîm, în drum spre tabără, sînt abia la trei sute de metri de poziția lor. Soldații își abandonează încărcătura și revin în pas alergător. După zece minute, animalele sînt culcate, o parte în adăpost, o parte în scobitura în care au fost depuse bagajele, și toți saharienii sînt la postul lor, culcați în nisip, cu pușca ațintită.

Un grup de șaizeci pînă la optzeci de meharișți dușmani apar printre copaci, la opt sute de metri spre nord-est : aceștia amenință animalele. O clipă mai tîrziu, pe marea dună ocru, se arată vreo cincizeci de oameni pe jos, înarmați. Răsună patru sau cinci focuri de pușcă.

Deîndată sectorul lui Vulpi deschide focul, la șase sute de metri spre duna cea mare. Tirul este bine reglat. Soldații lui Ahmud se ascund, apoi Saganne îi vede împrăștiindu-se. În grupuri mici, încearcă să ajungă spre vest, la stînga adăpostului, la pîlcurile de eteli mari. La rîndul lor, meharișții apăruți la nod-est au descălecat și se strecoară spre sud, profitînd de fiecare loc adăpostit. La un semn al locotenentului, sectorul lui Ben Larbi îi ia drept obiectiv.

În mai puțin de un sfert de oră focul devine intens. O ploaie de gloanțe cade peste tabără. Cămilele, pe care n-au avut timp să le împiedice, înnebunite de șuieratul gloanțelor, se ridică. Formează o masă compactă, foarte vizibilă, pe care tirul inamic se concentrează deîndată. Animalele cad, ucise sau rănite; celelalte încearcă să fugă, stîrnind dezordine în turmă. Răgetele lor de jale răsună în contratimp cu împușcăturile. Saganne îl trimite pe Embarek și pe cei doi oameni culcați lîngă el să culce animalele la loc. Aceștia se strecoară de-a lungul dunei, se tîrăsc în patru labe, lovesc, urlă : dar cămilele nu se mai supun.

Saharienii sînt calmi. Unii totuși, cu ochiul pe țintă, îl înjură pe inamic în gura mare. Vulpi pare a fi stăpîn pe oameni și pe tirul lor. Saganne îl aude indicînd schimbarea înălțimii, desemnînd pe rînd obiectivele. Accentul său provențal dă ordinelor pronunțate ceva vesel. Culcat în mijlocul alor săi, Ben Larbi conduce operațiunile fără nici un cuvînt, prin gesturi poruncitoare ale mîinii lui delicate.

Saganne și-a dat imediat seama de trei lucruri : trupele lui Ahmud dispun de numeroase arme cu tir rapid și nu cruță munițiile. Fac manevre bune, după moda europeană, folosind inteligent terenul ; șuierele de țignal și indicațiile asupra tirului pe care le-a auzit răsunînd îl fac să presupună că turci din Ghât le însoțesc. În sfîrșit, e clar că Ahmud, perfect informat despre forțele francezilor, încearcă să-i încercuiască : în grupuri mici, traversînd în fugă spațiile descoperite, trecînd la pas, cu spatele încovoiat, prin spatele celor mai mici adăposturi, oamenii acestuia se răspîndesc în jurul taberei.

Totuși Saganne își păstrează speranța. Nici unul dintre mehariștii săi nu a fost atins, iar tirul lor ațintit, precis, face pagube mari : pe nisipul alb, în fața lui, vede căzînd și zăcînd morți și răniți.

Pe la trei și jumătate apar pe vîrful dunei ocru șaizeci pînă la șaptezeci de capete de întăriri. În același moment, Ben Larbi se retrage din linia de foc, cu fața

strîmbată de durere. Se tîrăşte între cămilele moarte, apoi aruncă cartuşele lui spre luptători, strigînd : „O prieteni, uşor cu cartuşele, uşor !“

Va repeta această recomandare pînă la căderea nopţii. Saganne fuge spre el ; două gloanţe l-au atins unul după altul : unul i-a trecut prin şoldul stîng, superficial, celălalt a intrat prin pulpă şi a ieşit prin gleznă, zdrobindu-i peroneul. Chaambanul îi strînge mîna locotenentului, repetă : „Uşurel cu cartuşele, uşurel“, apoi în franceză : „Ţine-te bine, ţine-te bine, nu sîntem învinşi“. Lui Saganne i-ar plăcea să-l creadă. Dar apariţia întăririlor şi rănirea brigadierului sînt lovituri grele. Va rezista ; nu are de ales. Dar pînă cînd ?

Revenind la postul său, zăreşte pe dună un fel de stat major. Doi cavalerişti se leagănă în loc, profilaţi pe cer. Locotenentul îl cheamă pe tînărul Abdelkader care este cel mai bun trăgător al său şi-i arată cu degetul. Chaambanul, fără să se sinchisească de focul de mitralieră, se culcă, depărtează picioarele, duce arma la umăr şi ţinteşte îndelung. La şase sute de metri, unul dintre călăreţi se înclină şi cade de pe cal. Oamenii aleargă spre el, îl trag la adăpost : trebuie să fie o personalitate. După o clipă, este rîndul celuilalt călăreţ : calul său cade, se ridică apoi şi dispare cu greu în spatele crestei de nisip. Saganne s-a gîndit : „Dacă este Ahmud !“ Douăzeci de secunde aşteaptă un semn de descurajare. Dar nimic : focul inamic pare, dimpotrivă, că se intensifică.

La dreapta, soldaţii lui Ahmud, înaintînd în grupuri mici, s-au apropiat în mod primejdios. Pentru a le opri înaintarea, Saganne trimite şase oameni din sectorul Ben Larbi să ocupe poziţia de pe o movilă din sudul adăpostului. Nici unul nu protestează.

Ravagiile printre cămile sînt înspăimîntătoare. Două cămile cu pieptul şiroind de sînge, fug, înnebunite de durere. Pe urma lor alte douăzeci o iau la fugă în trap, spre sud. În zadar cei şase oameni ai lui Ben Larbi

încearcă să le întoarcă înapoi. Saganne le strigă să deschidă focul asupra animalelor. Mai bine să le piardă decît să-i servească lui Ahmud.

Profitînd de incident, două antene inamice au reușit joncțiunea la sud. Cei șase oameni trebuie să-și părăsească avanpostul și să se retragă în fugă. Aproape imediat, războinicii harkăi, înaintînd din movilă în movilă, ocupă poziția. Sînt acum acolo șaizeci pînă la optzeci de inamici, scoțînd țipete sălbatice, în timp ce, la nord-est, în spatele unui rînd de cătină, la nord, într-o ondulație a nisipului, la vest, culcați în spatele unei dune joase, diavolii lui Ahmud continuă să tragă fără încetare.

Tabăra este încercuită. Saharienii își scot baionetele și le fixează la capătul muschetelor. Saganne se tîrăște pînă în sectorul lui Vulpi : îi trebuie oameni ca să întărească flancul de sud, care este cel mai amenințat. Îi bate pe umăr pe oamenii culcați pe burtă și le indică direcția. Cînd ajunge la Lagdar, un flăcău timid care de obicei rostogolește speriat ochii cînd locotenentul i se adresează declară că nu poate să se miște. De o oră este rănit la piciorul stîng. N-a spus nimic nimănui, s-a pansat cu turbanul și nu a încetat să tragă. Saganne îi dă o palmă amicală pe spate și se cațără în patru labe iar pe creastă.

E ora șase. Lupta durează de trei ore. În acest moment, la un semnal de rachetă, grupul inamic din sud, cel mai dens și mai apropiat, întețește focul, apoi se repede înainte cu răcnete înfiorătoare.

Saganne s-a ridicat în genunchi. Dacă adăpostul cade, s-a zis cu ei. Parcă vede căsăpirea, masacrul... Urlă : „Foc ! Foc de aproape !“ Muschetele scuipă. Drept în fața lui, la cincisprezece metri, patru atacatori cad pe loc, cu gura căscată, cu fața diformă. Alții fug, lăsînd după ei dîre de sînge pe nisip. Chaambanul Ben Mulad a înaintat spre inamic și, în picioare, cu părul în vînt, mitraliază panta în fața lui, ca un demon. Totuși, vreo cincisprezece războinici de-ai lui Ahmud, înconjurînd duna, au ajuns pînă în scobitura unde sînt bagajele. În ciuda

grindinei de gloanțe care cade peste ei, cuprinși de furia jafului, apucă șei, saci, se împovărează cu o pradă pe care mulți o udă cu sîngele lor. Vreo zece saharieni vor să se repeadă la jefuitori ; un ordin al lui Saganne îi oprește : atîta pagubă pentru bagaje ; nu poate risca să-i fie ocupată tabăra, în cazul cînd contraatacul ar fi respins.

Un chaamba a primit în braț o ploaie de șevrotine. Cu bicepsul stîng sfîrșit, continuă să tragă. Un alt glonte îi trece prin coapsă ; tresare, înjură și nu-și părăsește locul de luptă.

Atacanții s-au retras spre dunele mici și perdeaua de cătină. După acest efort, dușmanul se liniștește, ritmul împușcăturilor scade. Consumul de muniții a fost enorm din partea lui Ahmud. Saganne speră că nu-i mai rămîn multe proiectile. În ce-l privește, datorită îndemnurilor lui Ben Larbi, s-a tras cu multă economie. Întunericul se lasă încet. Oboseala se face simțită. Începe din nou să spere.

Saganne își șterge fața, apoi se duce lîngă Ben Larbi, culcat între cadavrele cămilelor. Brigadierul și-a înnodat turbanul ca pe un garou inghinal. Își ține ochii închiși dar, de îndată ce simte mîna locotenentului pe brațul său, îi deschide.

— Reziști, Ben Larbi?

— Dă-mi să beau.

Saganne îi dă ploșca lui. Rănitul bea mult, apoi :

— Fii fără teamă, domnule locotenent. O să ne alegem cu multă glorie din treaba asta. Tu ai *guelb*. Și asta-i mai mult decît *baraka*, decît curajul. Acum Ahmud se teme mai tare decît noi. Chiar dacă ne masacrează, tu ai cîștigat.

Dintr-o mișcare cu bărbia îi arată piciorul sfărîmat :

— O să mi-l tai, ca lui Takarit.

— Vom vedea, spune Saganne. Nu te agita.

S-a făcut noapte. Apare primul pătrar de lună. Inamicul întreține un foc slab. Trei rachete incendiare s-au

înfipt în nisip, la stînga adăpostului, fără să provoace vreo pagubă.

Într-o tăcere relativă, oamenii se insultă de o parte și de alta, în arabă și în tamahek. Silabele guturale se repercutează printre dune. Din partea lui Ahmud se strigă : „Părăsiți-i pe necredincioși, voi, musulmanilor veniți cu noi. Nu-i urîm decît pe creștini. Părăsiți-i, părăsiți-i pe Kuffari !“ Apoi : „Pe voi vă vrem, o, Biska Ag Sidi, o, Chebeqqui Ag Hemma, o, Haflun Ag Salem !“ Sînt singurii trei saharieni de neam targhi din trupă. Haflun Ag Salem își pune mîinile pîlnie la gură și strigă :

— Locotenentul este fratele nostru : nu ne-a făcut decît bine. Nu-l vom părăsi pînă la moarte !

Primește drept răspuns :

— O, tu, înțeleptule, mîine dimineață vom fi cu trei sute mai mulți și n-o să mai vorbești !

Dar ar trebui mai mult ca să-l faci să tacă pe Haflun. Urlă cu vocea lui de bas care răsună stîrnind toate ecourile :

— Mîine în zori o să fugiți din calea noastră, o, ciini, pui de cățea !

Tînărul Abdelkader reia ștafeta de la Haflun și revarsă un val de înjurături. E un spiriduș inventiv, ale cărui vorbe de duh răsunătoare îi fac să rîdă pe tovarășii săi :

— O, pui de tîrfă, vă vom batjocori mamele și le vom dărui negrilor ! O, fiice de gazelă, o s-o luați la fugă din fața noastră și cînd o să vă ajungem... O, hiene, pui de hienă, tații voștri erau femei și voi n-aveți coaie...

După o oră de astfel de schimburi de vorbe, Saganne ordonă liniște : nici un cuvînt, nici o împușcătură. A strigat, și ordinul său, auzit și de inamic, este salutat printr-o salvă masivă. La patru pași de locotenent, saharianul Biska Ag Sidi se întinde la pămînt fără nici un strigăt. Îl cred mort. Vecinii săi îi iau cartușele. Nu-i decît rănit dar foarte serios : un glonte i-a brăzdat fruntea. Horcăie o clipă, apoi își pierde cunoștința. Focul n-a slăbit. Abdelkader, care și-a reluat înjură-

turile, tace brusc în mijlocul unei fraze : un glonte l-a atins în plin cap. Era în genunchi : se răstoarnă încet pe o parte și Saganne vede, printre dîrele de sînge și materie cervicală, ochiul deschis și încremenit de moarte.

La ora douăzeci și unu, tirul se intensifică și mai tare. Bătălia începe din nou. În mijlocul împușcăturilor, se aude înălțîndu-se deasupra dunei mari din nord un cîntec de război însoțit de urlete de lup. Embarek, care de la începutul luptei nu l-a părăsit pe Saganne, îi spune :

— Sînt cei din neamul tebbu.

Cîntăreții își scandează imnul bătînd cu piciorul în nisip și izbindu-și săbiile una de alta.

— Salută un șef, spune Embarek. Atenție, asaltul !

Dar, după această alarmă, se produce o acalmie. În noapte se zăresc focuri ; inamicul se refăce cu alimentele furate. Strălucește luna și liniștea este ciudată. În aceste minute, Saganne are certitudinea că în zori, ca și capra domnului Seguin, vor fi mîncați. Lucrul acesta nu-l înduioșează. Are senzația unei detașări extreme de propria-i persoană. Frica, regretul, nu mai înseamnă nimic. Parcă s-a eliberat de orice sentiment, de orice gînd.

Pe la orele douăzeci și trei focul inamic reîncepe. Chaambanul Ben Brahim este ucis pe loc de un glonte care-i sfarmă baioneta și-i intră, prin frunte, în cap. După mai puțin de un sfert de oră, saharianul culcat la stînga lui Saganne este atins și el : glontele îi jupoaie pe vreo doisprezece centimetri pielea capului. Comoția îi paralizează brațul stîng.

Și din nou, brusc, vine un alt răgaz. Saganne pune să fie îngropați cei doi morți. Îi ajută pe chaambanii care sapă cu mîinile în nisip. Cînd cadavrele nu se mai văd, îl ia pe Embarek deoparte :

— Treci liniile să-i duci un mesaj căpitanului Wattignies. Ai înțeles ?

— Căpitanul o să ajungă prea tîrziu !

— N-o fac pentru noi, Embarek. Nu trebuie ca puii ăştia de năpîrcă să înainteze. Căpitanul trebuie să-i oprească.

Mîzgăleşte pe carnetul său: „Toate cămilele au murit. Mai mulţi răniţi, dintre care Ben Larbi grav. Abdelkader şi Brahim ucişi. Cel puţin o sută cincizeci de puşti cu tir rapid. Frumoasă comportare a oamenilor. Embarek vă va explica. Adio."

Embarek vîră foaia în cartuşieră.

— Şi dacă mă omoară ?

— Ce-ţi mai pasă dacă-i ceva mai devreme sau ceva mai tîrziu ? Dacă treci, te fac brigadier. Fură cîte cămile poţi. Hai, galop !

Embarek se strecoară de-a lungul dunei şi dispare în întuneric.

În tranşee, saharienii nu pot rezista somnului. Saganne le permite să tragă din cînd în cînd, ca să rămînă treji. Din groapa lui, Ben Larbi îşi strigă camarazii, întreabă de unii şi alţii, schimbă urări cu fiecare. E minunat. Vulpi, în ce-l priveşte, ca să alunge somnul, îşi hărţuieşte oamenii, îi bate pe spate, îi provoacă.

Acelaşi tir leneş pînă dimineaţa. Dar nu-i lipsit de primejdie. Încă un chaamban este atins la cap, dar uşor. Cu turbanul căzut într-o parte, cu tîmpla crestată, se ridică şi ţinteşte urlînd : „Ai să vezi tu ce-ţi trimit !" Mai tîrziu un alt soldat scoate un ţipăt pătrunzător pe care-l modulează într-un fel de cîntec furios : are soldul străpuns.

Zorii sînt salutaţi în partea lui Ahmud prin chemări la rugăciunea de dimineaţă : litaniile se înalţă spre cerul abia luminat. În adăpostul lor, şi mehariştii se prosternează. Razele razante ale soarelui stîrnesc mirosul greu al hoiturilor de cămilă.

O rachetă pleacă de pe dună. La acest semnal focul se reia, intens. După cinci minute, cam la opt sute de metri, o nouă trupă inamică apare la est : vreo sută

de oameni, jumătate pe jos, jumătate pe cămile, precedați de un călăreț a cărui lance scînteie în soare. În acest moment Saganne ia hotărîrea să atace la baionetă. I se pare că o face fără să reflecteze. Ori atacă la baionetă, ori crapă toți pe loc : asta-i alternativa.

Fără să le spună nimic despre intențiile sale, trimite cinci oameni pe o dună mică pe care harka a evacuat-o în timpul nopții, ordonîndu-le să hărțuiască grupul din sud. În același timp întărește cu încă zece oameni partea din sud a taberei. Pe acolo va ieși.

La șase treizeci, le anunță oamenilor hotărîrea sa. Mai mulți dau din cap în semn de încuviințare. Nici unul nu vorbește, în afară de Messaud, nedisciplinatul, care spune, destul de tare ca să fie auzit de camarazii săi : „Dacă ieșim, ne omoară pe toți". Saganne se îndreaptă spre el :

— Ți-e frică, Messaud ? Bine. Vei rămîne să păzești răniții. Măcar asta poți face ?

La șapte fără un sfert, toți s-au pregătit. Un servant execută un tir. Apoi Saganne, imitat imediat de bătrînul Vulpi, țîșnește din tranșee cu baioneta ridicată, strigînd : „Înainte ! Înainte !" Un moment saharienii ezită. Dar Saganne și Vulpi coboară duna în fugă, continuînd să urle „Înainte !" Oamenii se reped în urma lor.

Soldații dușmani sînt la treizeci de metri, în spatele unei movile de nisip, cu capul ferit din calea salvelor. Într-o clipită, Saganne și ai lui năvălesc peste ei. Războinicii lui Ahmud, descumpăniți de acest atac neprevăzut, dau drumul unei salve care nu atinge pe nimeni și intră deîndată în panică. Baionetele pătrund în spate, în piept, în pîntece. Chaambanii se dezlănțuie : în fiecare secundă cad tebbuni și ajjeri.

Strigătele de victorie ale saharienilor, țipetele de durere ale adversarilor, imaginea fețelor strîmbate de frică sau de moarte, senzația care pătrunde pînă în mușchii pieptului, cînd baioneta se lovește de un os,

apoi alunecă şi se înfige în carne, certitudinea ameţitoare că a spart încercuirea lui Ahmud, că-i pe cale să învingă, toate se învălmăşesc în Saganne.

În fiecare secundă braţele sale se ridică şi se prăvălesc într-o mişcare precisă : cea care ucide. La capătul puştii, sîngele stropeşte gandurele*, ţîşnind pe mîinile lui, cald, unsuros.

După un număr de minute pe care nu-i în stare să-l aprecieze, vreo douăzeci de oameni din harkă horcăie pe nisip. Ceilalţi fug printre dune, rupînd rîndurile. Atacul, pornit drept la sud, urcă spre nord pe urmele lor. Un grup mai important al fugarilor, care a reuşit să ajungă la adăpostul tufelor de cătină, îşi schimbă iarăşi direcţia, urmînd linia dunelor, apoi face un unghi mare care-i scoate din bătaia puştii chaambanilor.

Saganne vede siluetele alergînd în depărtare, cu spatele îndoit, alunecînd pe pante. Aruncă puşca, ridică braţele şi le strigă să oprească urmărirea : îşi simte inima pînă-n gît, i se taie respiraţia. Un timp, în liniştea care s-a lăsat, nu se aude decît gîfîitul adînc din piepturi. Apoi, încet-încet, soldaţii îşi reiau gesturile obişnuite : scuipă, îşi şterg fruntea, îşi freacă baionetele în nisip. Totuşi, nu îndrăznesc încă nici să se privească, nici să-şi vorbească.

Aceşti douăzeci de oameni i-au pus pe fugă pe mai mult de cincizeci. În realitate, victoria e mult mai mare decît îşi imaginează Saganne. În spatele dunei unde Sultan Ahmud şi-a ridicat cortul, şefii arabi din Fezzan au anunţat că se retrag. În acelaşi timp, doi şefi ajjeri îşi iau tălpăşiţa fără să dea de ştire nimănui. Harka s-a sfărîmat de mica fortificaţie a francezilor şi, încet, se dizolvă.

Vulpi este primul care îşi vine în fire. Scoate din buzunarul hainei o listă a efectivului şi, cu o voce pu-

* *Gandura*, cuvînt berber : bluză de lînă, de mătase sau bumbac fără mîneci, purtată de arabi sub burnuz. (N.t.)

fernică face apelul. După fiecare nume, suflă ca o forjă; sudoarea și nisipul lipit de față îi accentuează brazdele adînci de pe obraji, dar hîrtia din mîini nu tremură.

Lipsesc doi saharieni. Primul a murit la începutul atacului. Al doilea este Amastar, negrul eliberat. A dezertat în timpul nopții. Doi chaambani l-au văzut dar n-au spus nimic: nu era de-al lor.

În acest timp, Khaudi, care nu-i trecut pe listă, îl urmează pe Saganne pe cîmpul de bătaie. Într-o jumătate de oră numără patruzeci și șapte de cadavre pe o rază de două sute de metri în jurul taberei. Nici un rănit: au fost ridicați noaptea. Cît despre victimele atacului cu baioneta, nici unul nu se va mai ridica, chiar dacă mai respiră cîțiva dintre ei.

Printre cadavre, Khaudi îl recunoaște pe fratele vitreg al lui Ahmud, mort la douăzeci de pași de tranșee, cu o pușcă turcească în mîini. Saganne îl descoperă, sprijinit de un etel, cu mîinile încleștate pe un boț de mațe înnegrite, pe Șeriff Ago Kemmuch, vărul lui Khaudi, cu care vorbise cu două seri mai înainte. Omul din El-Barkat promisese că se va întoarce: și-a ținut cuvîntul. Fără o vorbă, Khaudi smulge sacul de piele plin cu muniții, care atîrnă la gîtul mortului.

Mai departe, un ajjer pe moarte îi spune lui Saganne că acel călăreț rănit pe dună, în ajun, era șeful Matekum, mîna dreaptă a lui Ahmud. L-au transportat la Ghât într-o stare foarte gravă. Mai spune că dacă bătălia s-a reluat, seara, și dacă tebbunii au cîntat, a fost în onoarea lui Ahmud, venit personal să-i încurajeze pe luptători.

Se întorc în tabără. În trecere, oamenii adună armele: zece puști cu tir rapid, șase puști turcești, vreo douăzeci de carabine, două pistoale, douăzeci de săbii, pumnale, lăncii. În depărtare se zărește încă o mare parte dintre războinici care s-au regrupat și se retrag spre nord.

În adăpost, răniții sînt culcați între cămilele moarte. Nici unul nu țipă, nici nu geme. Încet, chaambanii valizi încep să-i degajeze. Saganne se îndreaptă spre scobitura în care depuseseră bagajele. Tot timpul nopții, dușmanii au pătruns aici tîrîș: se vede urma trupurilor pe nisip. Saharienii, înjurînd, fac socoteala a ceea ce li s-a furat. La drept vorbind, nu mai au alimente. Din cele cincizeci și patru de cămile ale coloanei au mai rămas șaisprezece, din care cinci sînt rănite. Locotenentul sacrifică trei, care nu pot să meargă. Apoi ordonă retragerea.

O fac pe îndelete. În afara răniților pe care i-au cățărat pe cămile, tot efectivul merge pe jos. După trei ore de drum, coloana se oprește. Dușmanul le-a luat medicamentele : Saganne presară pe răni zahăr pudră și din turbane se confecționează pansamente. Vulpi fabrică o targă din crengi de salcîm pentru a fi transportat Ben Larbi, care se zvîrcolește de durere, cu buzele strînse.

În seara zilei de 11 aprilie ceea ce a mai rămas din coloana Saganne înnoptează la Tin Alkum. În timpul nopții, omul rănit la frunte moare. E îngropat la răsăritul soarelui și pornesc din nou. Pentru a-i păcăli pe eventualii urmăritori, locotenentul se hotărăște să ajungă pe podiș. Toată ziua de 12, apoi de 13, trudesc prin pietriș. S-a stîrnit vînt. Nopțile sînt glaciale. Se hrănesc cu carne de cămilă, zahăr și ceai verde.

Pe 14, după pauza de prînz, santinela de strajă pe un vîrf începe să strige și trage două focuri. După un sfert de oră apare Wattignies, în fruntea a vreo treizeci de mehariști. A plecat din Tamanrasset de cum a primit mesajul adus de Takarit. L-a întîlnit pe Embarek la Infeleleh și, de atunci, înaintează în marș forțat. A trecut pe la Esseyène, a văzut locul luptei, i-a luat urma lui Saganne. După ce i-a dat pe scurt aceste informații, se apropie de locotenent și-i pune mîna pe umăr :

— N-am crezut că te voi mai revedea, dragul meu. Viu, cel puțin. Cînd mi-a dat Embarek biletul și mi-a spus în ce viespar te-ai vîrît, mi-am zis : „Bun. Îmi rămîne doar să-l răzbun și să mor cum a murit și el". Timp de treizeci și șase de ore am mărșăluit cu gîndul acesta.

Se scarpină în barbă :

— E o prostie, dar aș fi făcut-o... La Esseyène, cînd o femeie mi-a povestit ce s-a întîmplat, m-am simțit totuși ușurat... Ești un om dat dracului, Saganne ! Nu mi-ai ascultat ordinele. Dacă ai fi fost masacrat, eu aș fi fost tras la răspundere !

Se întrerupe, îl privește pe Saganne care nu se clintește, apoi reia :

— Ai avut ce-ai dorit, nu-i așa ? Ceea ce fiecare dintre noi își dorește. O treabă frumoasă : o treabă foarte frumoasă! Ai căutat-o și ai găsit-o !

Brusc, îi întinde mîna :

— Hai, strînge-mi mîna.

Saganne strînge mîna întinsă :

— Mulțumesc, domnule căpitan, spune el.

Apoi, imediat :

— Să mergem să vedem răniții.

— Numai o clipă, dragă. După ce vei scrie raportul, să mi-l arăți. Vom alcătui o versiune despre întîmplări care va pune, pe cît posibil, inițiativele dumitale în concordanță cu instrucțiunile mele. Înțelege-mă cum trebuie. Nu vreau să-mi atribui paternitatea acestei istorii ; vreau să te feresc de necazuri. Sper că-ți dai seama că această poveste va avea un răsunet mare și că, în birouri, nu-s iubite nici vitejiile, nici eroii. Mai ales recidiviștii... Acum hai, să-i vedem pe oamenii dumitale !

La 20 aprilie 1913, domnul Amédée Bertozza, ministru de Război, adresa guvernatorului general al Algeriei următoarea depeșă :

„Vă rog să transmiteți locotenentului Saganne și vitezei sale trupe toate mulțumirile mele pentru energia,

sîngele rece și rezistența de care au dat dovadă în cursul luptelor crîncene din 10 și 11 aprilie, și pentru rezultatele politice care au decurs din ele. Fapta aceasta de vitejie, fără precedent în analele pătrunderii în Sahara, va rămîne cea mai frumoasă pagină a sa."

La 25 aprilie, căpitanul Wattignies îi scria domnului Augustin Saganne :

„Domnule,

Îmi face plăcere să vă aduc la cunoștință deosebita apreciere a conduitei fiului dumneavoastră, precum și cuvintele pe care ni le-a adresat guvernatorul general. Aceasta precede cu puțin, sînt convins, comunicarea unei recompense excepționale, crucea, atît de eroic cîștigată de Saganne în lupta la baionetă.

Am văzut locul pe care timp de paisprezece ore, nu numai că a ținut piept la patru sute, poate patru sute cincizeci de tîlhari înarmați, dar a păstrat intact moralul trupei, calmul, energia, elanul a patruzeci și șase de musulmani, însoțiți doar de doi «creștini», și care s-au bătut pentru Franța pînă la atacul la baionetă ! Fapt fără precedent !

Am auzit din gura lui mereu prea modesta povestire a diferitelor faze ale bătăliei, inclusiv cea care l-a făcut să-mi scrie, în grabă, cu creionul, un bilet, un rămas bun îngrozit și îngrozitor. Acest bilet, l-am primit cînd eram pe drum, grăbindu-mă în ajutorul lui.

Cînd ne-am întîlnit, trei zile mai tîrziu, într-un decor impresionant, după ce parcursese mai mult de o sută de kilometri, dar teafăr și sănătos, în mijlocul răniților, mi-am permis să-l strîng la piept, așa cum ați fi făcut-o și dumneavoastră."

La 15 iunie, Saganne, pe atunci la In-Salah unde-l convocase generalul Peyremard, primea de la Foucauld următoarea scrisoare :

Multiubite prieten,

Iată transcrierea poemului pe care Ben Messis l-a scris despre bătălia de la Esseyène :

„Ahmud şi toţi ajjerii sînt nebuni.
Au spus că nimeni nu va coborî pe valea Esseyène.
Saganne nu întîrzie, nu ezită.
Îşi plasează turma de cămile într-un loc întins, ferit,
Şi se instalează pe creasta dunei cea înaltă.
Duşmanii îl înconjoară cu miile, s-ar spune,
Sînt foarte aproape : el le strigă cuvinte sfidătoare.
Binecuvîntată să-i fie mama ! Toată noaptea nu închide ochii
Cu baioneta el şi ai lui atacă duşmanul !
Cît au luptat au tăiat !
Duşmanii fugeau dar plumbii îi ajungeau.
Spuneţi-o celor ce poartă giuvaericale."
Dassine a scris şi ea un poem în onoarea dumitale şi au făcut-o şi alţii. Ai intrat în legenda targhie!
La revedere, dragă prietene ; primeşte gîndul meu devotat, afectuos şi frăţesc întru Domnul nostru Isus."

În sfîrşit, la 8 septembrie, printr-o telegramă a guvernatorului general, locotenentul Saganne era convocat la Djelfa, pentru sfîrşitul lunii.

Capitolul XIII

— În numele preşedintelui Republicii şi în virtutea împuternicirii cu care sînt investit, vă fac cavaler al Legiunii de onoare.

Bertozza ia medalia de pe pernuţa de catifea, o prinde strîmb pe pieptul lui Saganne, încearcă s-o îndrepte, renunţă, deschide braţele, le închide în jurul bustului nou-

lui cavaler, se lipeşte de el prin două mişcări ale capului : un timp la dreapta, un timp la stînga. Se dă înapoi, ia mîna lui Saganne care atîrnă pe vipuşca pantalonului, o scutură şi spune cu vocea sa oficială :

— Dragă prietene, Franţa este mîndră de dumneavoastră, şi eu la fel. Mîndru dar nu surprins : v-am cîntărit din vreme.

Adaugă, ca să audă guvernatorul general care, cu un pas mai în urmă, asudă în uniformă :

— Pentru că domnul Saganne şi cu mine sîntem vechi prieteni ! Îmi amintesc de un prînz la care m-a convins, dacă mai era nevoie, că prezenţa noastră în Sahara are o importanţă strategică...

Guvernatorul schiţează din politeţe o mutră interesată şi face un pas înainte ca să-l oblige pe Bertozza să dea drumul mîinii locotenentului :

— Domnule Ministru, îi suflă el, mai aveţi opt decoraţii de dat, apoi are loc primirea caizilor şi dejunul. E douăsprezece şi douăzeci şi cinci şi trebuie să fim din nou la Alger la orele douăzeci.

— Se face ! spune Bertozza. Se face !

Alunecă pînă la ofiţerul următor, devenit statuie în poziţie de drepţi, tîrînd după el, în această mişcare laterală, semicercul de persoane oficiale care-l asistă.

Saganne n-a văzut nimic din toate aceste manevre. E alb în exterior, opac în interior. Scrobit de emoţie. Cînd, la In-Salah, Peyremard l-a întrebat : „Vrei crucea sau un al treilea galon ?“, n-a şovăit. Cine ar fi şovăit ?

Dar nu-i vine încă să creadă. E ca-ntr-un joc. Jocul acela în care eşti învîrtit, ţi se dă deodată drumul şi trebuie să rămîi nemişcat în poziţia pe care o ai. Îşi repetă : „Charles Saganne, cavaler al Legiunii de onoare“. Nu-l convins dar îl ajută să reziste.

Dacă-şi pleacă privirea spre stînga, imperceptibil, zăreşte, în jos, pe piept, acul aurit şi capătul panglicii roşii. E chiar pieptul lui ? Se ridică ritmic : inima continuă să bată. Totuşi singurele organe pe care le simte

vii sînt mațele : contractare de zîle mari ; gloria e-n pîntec.

În picioare lîngă tribună, tatăl său își șterge fața cu o batistă. Plînge sau transpiră ? Exces de mîndrie sau exces de căldură ? Amîndouă, fără îndoială. Hazan se află lîngă el, cu o expresie ușor plictisită ; prezent prin licărul ironic care i se strecoară în privire în toate împrejurările. Mult mai departe, în spatele barierei unde se îngrămădesc indigenii, craniul lui Flammarin face o pată roșie în mijlocul turbanelor. Madeleine stă în stînga domnului de Saînte-Ilette, în rîndul al doilea al tribunei. Cu gîtul întins, cu bărbia sprijinită în arătător, cu buzele întredeschise, stă parcă smirnă pentru o poză bust. De nu cumva încearcă prin poziția asta să scape de soare.

În neorînduiala de dinaintea ceremoniei, pînă ce fiecare și-a ocupat locul, nu s-a clintit de lîngă mama ei. Saganne a trebuit să se mulțumească cu un salut abia schițat. Doar Hazan a avut dreptul la un mic semn din vîrful degetelor, în timp ce doamna de Sainte-Ilette primea omagiile guvernatorului general.

Ministrul a terminat cu împărțitul. Alămurile încheie cu datul onorului și intonează *Marseieza*. Suflă din răsputeri spahiii din formație. I-au învățat să sufle și suflă. Cînd răsună chimvalele, trompetele cu pîlnie se răsucesc în soare. Guvernatorul general își consultă discret ceasul de buzunar. De îndată ce sîngele impur a udat brazdele, îl și împinge pe Bertozza spre automobilul care așteaptă, lucind în soare. Pentru că se aplaudă, ministrul salută : joc în care alternează zîmbete și plecăciuni. Oamenii din suita lui încep să dea din coate ; fiecare vrea să-și facă loc cît mai aproape de automobil ca să i se spună : „Urcați cu noi, prietene !"

Saganne ajunge lîngă tatăl său și-l ia de braț. Se îndepărtează, coboară strada unul lîngă altul fără să vadă nimic din ce-i înconjoară. Sînt prea emoționați ca să vorbească. La hotelul *Călătorilor*, unde de două zile

Saganne tatăl dă în dreapta şi în stînga bacşişuri princiare, chelnerul îi întîmpină. Înainte de a se aşeza în faţa fiului său, la masa pe care a reţinut-o, tatăl se întoarce :

— Cum vine la spate ? întreabă el.

Şi-a făcut o redîngotă la Alger, pentru ceremonie. În dimineaţa aceea, admirîndu-se în oglinda dulapului, şi-a dat seama că făcea o cută mare de-a lungul spatelui. Nu era, slavă Domnului !, decît ora şapte ! A întors hotelul cu susul în jos, ca să-şi procure tot ce avea nevoie şi, timp de o oră, a corectat defecţiunea cu fierul încins, blestemîndu-l pe croitor, în aburii scoşi de cîrpa de călcat.

Sosîse cu două zile mai înainte, cu diligenţa de Boghari. Saganne îl aştepta la intrarea în oraş. Moşneguţul i-a sărit în braţe înainte de oprirea cailor, direct de pe scăriţa trăsurii.

— Ah ! puiule ! puiule ! mă faci să plesnesc de bucurie ! Cînd ţi-am primit scrisoarea — crucea ! crucea ! — îţi spun drept, era să crăp. Şi, mai înainte, a venit scrisoarea căpitanului Wattignies. Ce şef ai !... Ştii la ce mă gîndesc, de, uite, aproape o lună de cînd sînt pe drum ? La mama ta, săraca ! Şi frate-tău, n-a putut veni, măgarul ! Sînt sigur că nici n-a îndrăznit să facă cerere de permisie. Îl cunoşti doar : disciplină, serviciu. Nu trebuie să te superi ! Şi el e foarte fericit. Mi-a scris-o... Şi Alice te sărută ! Te îmbrăţişează aşa, nu-ţi pot spune decît atît ! Da' cum puteam să aduc o copilă în deşert ? Ia te uită ! ai slăbit ! A fost greu, nu-i aşa ? O să-mi povesteşti ; vreau să-mi povesteşti totul, toate amănuntele !

Liniştit în privinţa redingotei, Saganne tatăl a luat loc şi şi-a desfăcut şervetul peste pîntec, cu un colţ vîrît între nasturii vestei. Continuă să tacă amîndoi. Cînd li se întîlnesc privirile, îşi zîmbesc. Din cînd în cînd, tatăl îşi ridică ochii din farfurie şi priveşte fix pieptul fiului său. Crucea n-a zburat. E acolo. Atîrnă. Atunci scoate

doi sau trei de „ah!" cu un zîmbet neîncrezător și încîntat.

Într-o scurtă întrevedere de douăzeci de secunde pe care a avut-o cu Bertozza înaintea ceremoniei, Saganne a încercat să profite de ocazie și să-i pregătească o surpriză tatălui său. N-are nici o speranță: Bertozza nu i-a răspuns și, dacă l-a auzit, a uitat deîndată.

Totuși, cînd erau la cafea, un căpitan intră în sala restaurantului și vine direct la masa lor. Se adresează tatălui:

— Domnule Saganne, Domnul Ministru m-a trimis să vă anunț că, dacă sînteți de acord, ar fi bucuros să vă ducă la Alger cu mașina lui. Vă stau la dispoziție pentru bagaje.

Saganne tatăl face niște ochi cît farfurioara. Apoi se stăpînește și spune foarte normal:

— Mulțumesc, domnule căpitan. Accept; voi cîștiga timp.

Peste o jumătate de oră, Saganne privește mașina îndepărtîndu-se, huruind prin praf. Și-a instalat tatăl pe strapontină, spate în spate cu șoferul, cu genunchii atingîndu-i pe cei ai lui Bertozza. Cînd răsună strigătele de adio adresate ministrului, moșneguțul nu se poate stăpîni: salută și el cu mîna.

Saganne urcă în camera lui de la Cercul ofițerilor, își scoate haina și pantofii, se întinde pe pat. După cinci minute, doarme. Se spune „stors de emoție", nu-i așa?

A doua zi e zi de tîrg. Măgărușii minusculi tropăie sub povara dublă a samarului și a oamenilor aproape la fel de mari ca ei, care-i încalecă pe deșelate și-i îmboldesc cu călcîiele ca să-i facă să înainteze în ritm susținut. Toți se îndreaptă spre fonduk sau vin de acolo.

Doamna Boquillon lasă coșul jos în fața lui Saganne. Începe prin a cotcodăci un șuvoi de felicitări, apoi:

— Și, noi, știți, am reușit! Soțul meu a obținut mutarea! Nu vă închipuiți ce fericiți sîntem! De cînd am primit scrisoarea, plutim de fericire!

Se întunecă la față, cu sprîncenele încruntate :

— Dumneavoastră ce credeți, va fi război ? Ar fi îngrozitor să ieșim în sfîrșit de aici, să ne întîlnim cu scumpul nostru André, ca să nimerim în alte tulburări...

— Dacă va fi război, spune Saganne, va fi o mare tîmpenie !

— Vă rog să tăceți ! exclamă doamna Boquillon, căreia i-au revenit reflexele conformiste. Cum puteți spune așa ceva, dumneavoastră, un ofițer, un cavaler al Legiunii de onoare ?

Saganne zîmbește :

— Vreți să vă duc coșul ?

— Ca odinioară, ei !... Vă mai amintiți de petrecerile noastre ? Ce ne mai distram ! Ce om de viață erați ! După plecarea dumneavoastră n-a mai fost așa vesel...

Charles a luat coșul și au pornit împreună. Ea continuă să pălăvrăgească :

— Știți că tînărul Barroux a plecat, disperat, se zice ?

— Disperat, de ce ?

— Oh, domnule Saganne, nu mai faceți pe prostul ! Uite, o să vă povestesc o mică întîmplare. Mi-am promis să tac, dar e atît de nostim că nu rezist. Era la prima cină pe care ați luat-o cu noi, vă amintiți ? Cînd toată lumea a trecut în salon, m-am întors în sufragerie, nu mai știu pentru ce. Am surprins-o pe domnișoara Madeleine tocmai cînd îmi fura un șervețel de pe masă. Pe moment, nu mi-am dat seama. Mai pe urmă doar am înțeles. Nu fura șervețelul „meu" ci pe al dumneavoastră, vreau să spun, pe cel pe care l-ați folosit... Și o să mă credeți oare cînd o să vă spun că nu mi l-a mai dat ? Totuși doamna de Sainte-Ilette îmi promisese...

— I-ați povestit asta doamnei de Sainte-Ilette ?

— Era de datoria mea : fiica ei, cleptomană...

Doamna Boquillon verifică dintr-o privire efectul produs de vorbele ei : Saganne are o privire visătoare. Repede, trece la un alt subiect :

— Apropo de Sainte-Ilette, mai este un lucru care ne-a bucurat mult pe domnul Boquillon şi pe mine: e vorba de alegerea domnului Poincaré ca preşedinte al Republicii. Iată un om de stat! Dacă va trebui să înfruntăm primejdii, va şti să le facă faţă... Ia te uită, domnule Saganne, mulţumită dumneavoastră am şi ajuns! Vreţi să intraţi, să beţi ceva?

Saganne refuză invitaţia şi-şi reia plimbarea. La capătul satului, mulţimea s-a mai rărit. Înaintează încet, cu mîinile în buzunare. În faţa casei familiei de Sainte-Ilette, nişte copii se joacă cu o minge de cîrpă. Se opreşte să-i privească. Poate că apare şi Madeleine la fereastră sau în faţa casei?

În săptămînile de după Esseyène, Charles s-a gîndit mult la Madeleine. La început erau nişte gînduri fugare, pe care le chema atunci cînd amintirile bătăliei şi mai cu seamă ale luptei corp la corp îl asaltau, adică în fiecare seară şi în fiecare dimineaţă, înainte şi după somn.

Imaginea Madeleinei nu ştergea acele viziuni cu feţe strîmbate, repetarea halucinată a gestului prin care, cu amîndouă braţele înfigea fierul în corpuri şi, mai ales, obsesia privirii pe care o ridica spre el omul căruia îi împlînta arma. Madeleine era mai degrabă o deschidere spre o altă realitate. O altă realitate peste care violenţa şi moartea continuau să apese, dar de atît de departe, prin atîtea filtre, că le uitai. Gîndurile i-au devenit mai precise cînd a aflat că va primi fără îndoială crucea. Totuşi, atunci cînd generalul Peyremard i-a confirmat-o, pe moment, nu s-a gîndit că aceasta va face din el o partidă mai prezentabilă pentru Madeleine. Abia după vreo două-trei zile, într-o dimineaţă, pe cînd se străduia să enumere toate motivele ce le avea ca să fie fericit, şi-a spus că, la urma urmei, nimic nu-l împiedica să ceară mîna fetei. Cel puţin să încerce.

Acum acest proiect îl stăpîneşte. În unele zile sau clipe speră, în altele disperă. De fapt, cu cît trece timpul cu atît crede mai puţin în realizarea lui. Legiunea de onoare i se pare un atu prea slab pentru a-i face pe

părinții Saînte-Ilette să-și schimbe părerea. Și mai ales, cu cît este mai convins că are nevoie de Madeleine, cu atît se îndoiește mai mult de sentimentele ei pentru el.

Își rememorează scena de la Biskra, cînd ea a venit și i s-a oferit, iar el, imbecilul... Cum să-l mai iubească după ce nici măcar nu s-a uitat la ea, umilind-o ? Povestea cu șerveţelul pe care i-a servit-o cu drăgălășenie sau perfidie doamna Boquillon, departe de a-l liniști, îl îngrijorează și mai rău : tot ceea ce-i arată că Madeleine l-a iubit devine dovadă că s-a purtat cu ea pe cît de crud pe atît de prostește. Are impresia că a făcut o greșeală pe care n-o s-o poată repara niciodată.

Copiii arabi au lăsat joaca și se îndepărtează sărind într-un picior pe trotuar. Nimeni nu s-a arătat din casa familiei Sainte-Ilette.

Saganne pornește din nou. Merge spre terenul de tenis, deși știe că la această oră și pe căldura asta n-are nici o șansă s-o întîlnească acolo pe Madeleine, nici pe altcineva, de altfel. Și, într-adevăr, cînd ajunge, locul e gol, fileul atîrnă. Lîngă poarta care a înțepenit, întredeschisă, din pricina ruginei, adună de jos o minge. E cenușie, jerpelită, uitată acolo de mult timp. Se așază pe bancă și jonglează cu obiectul găsit. Soarele a ajuns aproape de mijlocul drumului de pe cer. Razele cad drept. La picioarele lui Saganne, umbra umerilor și a capului se micșorează.

Încearcă să se convingă pe sine că, dacă Madeleine n-o să-l vrea, n-o să moară din asta. După cîteva încercări totuși, îi este imposibil să-și imagineze ce va fi existența lui în cursul lunilor următoare dacă acest proiect de căsătorie eșuează. Sau Madeleine sau o întindere de zile moarte, de netrăit : deșertul, în care se va întoarce și lupta corp la corp cu amintirile atacului.

Cum își interzice să se înduioșeze de propria-i soartă, începe să se gîndească la Flammarin. Cînd a sosit la Djelfa, cu șase zile mai înainte, prima vizită i-a făcut-o

vechiului său prieten, și unul dintre primele lucruri pe care fostul căpitan i le-a spus a fost că Urida l-a părăsit :

— I-am propus să mă însor cu ea. A plecat a doua zi, tîrfa naibii !

— Păi de ce ?

— Ei asta-i ! a exclamat Flammarin. Poate crezi că s-a explicat ! Știi, voiam să plec în Maroc cu ea. Să avem copii ; un fiu, cel puțin. S-o las mai domol cu absintul. M-am gîndit chiar să trec la islamism. Să încerc s-o iau de la capăt, da ! Dar acum...

A întins brațul, și-a pus mîna pe mîna lui Saganne :

— În orice caz, tu vei locui la mine, în timpul acestei şederi !

Saganne a refuzat pretextînd că în curînd sosește tatăl lui. Flammarin n-a protestat : și-a retras mîna.

Acum umbra lui Saganne s-a suprapus perfect peste cea a băncii. Aruncă mingea de tenis peste grilaj.

O jumătate de oră mai tîrziu, se află în camera lui, la Cercul ofițerilor. Își trage cizmele, coboară din nou, pune șaua pe unul din caii arabi care așteaptă, cu botul spre zid, cu capul aplecat, cu oasele crupei ieșind prin piele, în grajdul întunecos în care mușteleie bîzîie. Fiindcă n-a găsit-o pe Madeleine o să i-o aducă pe Urida lui Flammarin.

În duarul Teurfa lumea îl recunoaște imediat : copiii năvălesc, întinzîndu-și lăbuțele negre și botișoarele pline de muci ; femeile ies în pragul ușii și șeful satului, ca să-l întîmpine, își părăsește locul de la umbră, de lîngă zid, unde-și petrecea timpul așezat între ceilalți bătrîni.

Saganne împarte tocmai o farfurie de pesmet muiat în supă, cu bătrînul, cînd Urida apare în ușă. Nu poartă văl. Se sprijină de toc și privește. Cînd el trece, îi face loc. Îi spune bună ziua, o întreabă ce mai face. A vorbit în arabă. Ea îi răspunde în franceză :

— Bine.

— Familia ta te-a primit frumos ?

Ea zîmbește imperceptibil :

— N-am decît o mătușă. Frații mei nu-s aici. Dacă află că m-am întors, vin și mă omoară.

— De ce nu te întorci la Djelfa ? Căpitanul e trist fără tine.

Ea nu răspunde, nici măcar nu dă din umeri. Dar, cum el se pregătește să-i vorbească iar de Flammarin, face un pas spre el. Ochii i se aprind :

— Găsește-mi un loc, spune. Nu la Djelfa. În Nord, la Alger.

— Un loc de ce ?

— Un loc la o franțuzoaică. Cînd găsești, îi scrii lui Zorah de la doamna de Sainte-Ilette și ea, după, mă anunță.

— Nu cunosc multă lume la Alger !

Fata întinde mîna, parcă vrea să-l atingă :

— Nu vorbești la căpitan ! Dacă spui lui că vreau să plec, și el omoară la mine...

— Ba nu, Urida. Vrea să se căsătorească cu tine, să meargă cu tine în Maroc.

Ea zîmbește din nou, cu un surîs fără veselie, de-abia schițat. Apoi, brusc, își ridică voalul pe cap, îl trage pe față și rămîne așa, nemișcată, enigmatică, fată renegată de ai săi și care nu mai acceptă să fie tîrfa unui francez.

Saganne se lasă dus la Djelfa de pasul iepei. În gînd i se amestecă Urida și Madeleine, Louise și Demla. Femeile pe care le-a avut ; cele pe care nu le-a avut. Nici o nostalgie și nici un regret. Nu vrea să uite nimic.

Dacă Madeleine acceptă să se căsătorească cu el, îi va fi credincios. De o fidelitate fără efort și fără tentații. Nu face un jurămînt. Pur și simplu știe că, dacă vrea, nimic nu i se va părea mai ușor decît să-și aservească iubirii elanurile care-l străbat, cele bune și cele rele, cele mărturisite și cele de nemărturisit, pînă și amintirea Louisei. Se va întoarce cu totul spre Madeleine. Îi va da totul.

Cînd ajunge la Flammarin acasă, se lasă seara. E ora la care cele patru sau cinci pahare de absint pe care că-

pitanul le-a băut jucînd biliard îl fac greoi şi plutitor în acelaşi timp, foarte încet în mişcări şi foarte lucid.

— Se pare că ai fost la Teurfa ?

— Da.

— Ai văzut-o pe Urida ?

Saganne şovăie. Ce i se poate ascunde lui Flammarin ?

— Da.

— Ţi-a vorbit ?

— Nu. În sfîrşit, doar „bună ziua".

Flammarin îşi trage capul înapoi ca să-l privească mai bine, apoi îşi întoarce privirea :

— Nu trebuia să te oboseşti. Chiar dacă s-ar întoarce, n-aş mai primi-o.... Vezi, Saganne, nimeni n-a trăit mai îndelung împreună cu arabii, decît mine ; cu ei şi pentru ei. Şi-acum cred că-i detest. Nu ne vor accepta niciodată. Trebuie să-i masacrăm sau să plecăm de aici.

A rămas să doarmă la Flammarin. Au băut prea mult. A doua zi dimineaţa, cînd se trezeşte, Flammarin doarme încă în colţul în care şi-a aşternut salteaua. Charles face cafeaua pe reşou, se săpunește pînă la brîu în curte, apoi se întoarce pe terenul de tenis. Dacă are vreo şansă s-o întîlnească pe Madeleine şi să-i poată vorbi deschis, acolo o poate face.

Cînd ajunge în apropierea terenului, îi zăreşte în spatele grilajului pe Madeleine şi pe Hazan stînd alături pe banca din leţuri, aplecaţi. Au terminat chiar atunci o partidă şi-şi pun rachetele în tocurile de lemn. De cum ajunge la ei îşi dă seama, fără să ştie după ce, că e inoportun, că deranjează. Îi strînge mîna Madeleinei, apoi dă mîna cu Hazan :

— Ştiam că nu joci tenis ?

— Madeleine mă învaţă, îi răspunde Hazan. Are multă răbdare, căci n-am talent.

Madeleine protestează :

— De ce spui asta ? Nu-i adevărat !

Are părul strîns într-un turban. Așa, fața ei pare mai mică și are un aer hotărît. Cum fac adesea persoanele foarte frumoase, s-a refugiat parcă în spatele frumuseții ei ca după o fortificație. Tulburată poate, dar intangibilă.

Saganne își pleacă ochii. Pentru că Madeleine îl intimidează, îl atacă pe Hazan :

— În orice caz, ai o ținută superbă !

Hazan arborează niște pantaloni albi impecabili și o șapcă cu cozoroc, prea șic și un pic caraghioasă. Remarca îl face să se înroșească. Își scoate șapca și, după ce-o ține puțin în mînă, o aruncă pe bancă. Se lasă o tăcere. Saganne, care e cauza ei și o suportă greu, aruncă brusc cu o voie bună simulată :

— Jucăm cîteva mingi, Madeleine ?

Ea îi zîmbește scurt, apoi ridică ochii spre Hazan și-l întreabă cu o voce șovăitoare :

— Nu te superi, Hazan ?

În acel moment are loc între ei un schimb de priviri în care se citește atîta complicitate și poate tandrețe încît Saganne e cuprins de un acces neașteptat de gelozie feroce, aproape furioasă. Nimeni, în afară de el, n-are drepturi asupra Madeleinei. Ca fata să-i ceară lui Hazan voie să-l urmeze pe teren, e o monstruozitate. În piept inima-i bate violent. Apoi, ca și cînd s-ar fi deschis o vană, e copleșit de un val de pasiune posesivă. Nu gîndește „o vreau" ; gîndește „este a mea".

Înșfacă racheta lui Hazan, smulge apărătoarea de lemn:

— Ei, jucăm, Madeleine ? Simt că te voi zdrobi !

Ea îl înfruntă, cu bărbia în sus :

— Aș vrea s-o văd și pe asta !

De cînd l-a văzut pe Saganne, și ei îi bate inima mai tare. Dar numai ea o știe. Amintirea umilinței pe care a îndurat-o la Biskra o înarmează împotriva ei însăși, hotărîtă să nu-i cedeze nimic lui Saganne. Simte ca pe ceva de netolerat puterea pe care acest bărbat o are de a o tulbura chiar prin simpla-i prezență.

Hazan nu s-a clintit. De îndată ce Madeleine și Charles se depărtează ca să-și ocupe locurile pe teren, el se așază.

Mîinile îi tremură: şi le vîră sub coapse. În această atitudine, cu trupul plecat înainte, seamănă, de departe, cu un spectator pe care meciul îl fascinează. De aproape, disperarea zugrăvită pe faţa lui e înspăimîntătoare. Dar nici Madeleine, nici Charles, care-şi trimit mingi îndrăcite, nu se sinchisesc de Hazan. E puţin spus că nu-l văd. Nu mai există pentru ei.

A doua zi la prînz, Saganne intră în bordj, traversează curtea, pătrunde pe scara arcuită, urcă treptele, intră în biroul lui Hazan.

— Nu te deranjez ? Trebuie să-ţi vorbesc. Eşti liber la prînz ?

— De ce să aşteptăm prînzul ? spune Hazan.

E în cămaşă, fără guler, cu amîndouă braţele pe masa pe care se înşiruie un şantier de hîrtii, cărţi, dicţionare deschise. Pentru că-şi vîră degetele în păr cînd lucrează, are capul ciufulit. Dar ceea ce îi reţine atenţia lui Saganne sînt cearcănele de sub ochi şi umflăturile nesănătoase din jurul nărilor şi al gurii, care-i urîţesc faţa fină.

— Nu arăţi bine. Nu eşti cumva bolnav ?

— Nu, răspunde Hazan. Mi se întîmplă să fiu sănătos din cînd în cînd ! Mai uită de In-Salah...

Ceea ce nu s-a schimbat e privirea. Un pictor care ar reuşi să redea ceea ce e catifelat şi ascuţit totodată în aceşti ochi, ar picta inteligenţa. Saganne se enervează pentru că se simte, faţă de prietenul lui, în aceste secunde mai mult ca oricînd, elementar, greoi. Dar oare Hazan îi mai este prieten ?

— Îmi mai eşti prieten ? întreabă el brusc.

— De ce nu ţi-aş mai fi ?

Hazan şi-a împreunat mîinile în faţa lui ; îşi sprijină bărbia în ele, îşi pleacă puţin capul :

— Hai, Saganne, dă-i drumul ! Vorbeşte ! Semeni cu un băiat de familie bună care se duce pentru prima dată la cămătar.

— Nu-i vorba de bani...

— Știu. În orice caz, nu împrumut decît cu dobînzi josnice, și niciodată la prieteni.

Cum Saganne nu dă semne de veselie, comentează :

— Am umor ! Umor evreiesc !

Saganne nu s-a așezat. De la începutul discuției ține un scăun de spătar și-l leagănă în fața lui. Ca pentru a arăta că a terminat cu șovăiala, îi dă ocol, se așază, își încrucișează brațele :

— În ce raporturi ești cu Madeleine ?

Adaugă imediat :

— Pentru că sînt hotărît să-i cer mîna adresîndu-mă tatălui ei.

Hazan a pălit dar nici o trăsătură a feței nu i s-a clintit. Își privește prietenul în ochi :

— Și ce mă privește pe mine ?

Saganne se lasă pe spate, se încruntă, apoi izbucnește :

— Ah, ascultă, René, nu face pe prostul !

— Nu eu fac pe prostul.

Hazan își întinde amîndouă mîinile cu palma deschisă pe masă, ca un jucător de cărți sau un prestidigitator care vrea să arate că nu ascunde nimic. Și le privește o clipă, apoi ia stiloul. Îl așază vertical pe masă și-și plimbă degetul mare și arătătorul de-a lungul tubului negru. Cînd ajunge la capăt, îl întoarce și o ia de la început.

— Ieri, la tenis, am avut impresia că e ceva între voi, spune Saganne. Și cum îmi ești prieten...

Hazan trîntește stiloul de lemnul mesei :

— Și dacă ți-aș spune c-o iubesc, ai renunța la ea ? De ce-ai venit ? Ce-aștepți de la mine ? Credeai c-o să te felicit ? C-o să-ți intonez imnuri ?

Se oprește, trage aer în piept, apoi reia mai calm :

— Ce vrei să-ți spun ? Dacă o iubești, dacă te iubește, dacă familia consimte, căsătorește-te cu ea. Oricum, eu n-aș fi putut niciodată s-o iau de nevastă. Știi foarte bine pentru ce.

Saganne se așază mai bine pe scaun. Hazan are poate dreptate să-i arate că vizita lui e o prostie. Dar dacă ar lua-o de la capăt, tot așa ar face. N-a venit să-și întărîte

un rival condamnat dinainte. Ar fi trebuit oare să nu se poarte ca un prieten pentru că Hazan este, în ochii familiei de Sainte-Ilette, un ginere şi mai puţin acceptabil decît el ?

— Cred că n-o cunoşti îndeajuns pe Madeleine, spune el. O iubesc şi doresc să mă ia pe mine de soţ. Dar sînt sigur că dacă te iubeşte pe tine, o să te ia pe tine, în ciuda tuturor.

— Eşti naiv, spune Hazan. Sau poate încerci să te convingi şi să mă convingi că ne-am angajat într-o întrecere în care avem aceleaşi şanse. Ar fi perfect pentru tine, nu-i aşa, o cursă loială, pe care o cîştigi ? Dar Madeleine nu este Premiul cel mare şi, în orice caz, eu nu sînt la start.

— Eşti nedrept. N-am sentimentele pe care mi le atribui.

— Nu le ai şi totuşi le ai. Nu poţi face nimic : eu sînt evreu, tu nu.

Saganne se înfurie. Refuză să se lase cotropit de remuşcări.

— Mă enervezi cu asta, René ! Pe cînd bunicul tău negocia de la putere la putere cu Beiul Algerului, al meu păzea vacile, care nici nu erau ale lui ! Sînt un ţăran, şi încă sărac...

— Şi totodată cavaler al Legiunii de onoare, murmură Hazan.

— Ei asta-i ! strigă Saganne. Crezi poate că mi-au dat crucea pentru că nu-s evreu ! M-am bătut, amice ! M-am bătut ! M-am bătut ! Timp de paisprezece ore — ştii ce înseamnă paisprezece ore ? cîte minute reprezintă ele ? — în mijlocul cadavrelor, a răniţilor, a hoiturilor puturoase de cămilă, am crezut că acolo rămîn, că şi cadavrul meu o să putrezească în gaura aia împuţită ! Nu mă gîndeam la Legiunea de onoare, crede-mă ! Dacă am rezistat, am făcut-o ca să-mi scap pielea şi pe cea a băieţilor pe care-i luasem cu mine. Am reuşit şi mi-au dat crucea. Dar să ştii, René, n-aş mai putea-o face încă

o dată, chiar dacă aș ști că la capăt mă așteaptă crucea și Madeleine drept răsplată !

Hazan s-a făcut foarte palid :

— N-am spus că n-ai meritat crucea. Curajul tău...

— Nu sînt curajos ! strigă Saganne. Sînt ca toată lumea. Și apoi, la naiba, mă duc ! Eu unul n-am nici o vină dacă tu ești evreu și dacă o iubești pe Madeleine !

La ușă, se întoarce. Hazan îl privește. Cu cămașa aceea de ocnaș, cu înfățișarea de pasăre speriată, găsește totuși mijlocul să domine situația. Are cel puțin aerul, în orice caz.

— Iartă-mă, spune Saganne.

Se apleacă să iasă pe ușă. Nu-l mîndru de el. Dar, în sfîrșit, oprelișteа Hazan s-a ridicat. Îi mai rămîne acum să-i înfrunte pe părinții Sainte-Ilette. Și-a stabilit planul, ordinea demersurilor : nimic nu-l va face să se abată de la ele.

Încăperea pe care domnul de Sainte-Ilette o numește bibliotecă și în care se retrage cît poate de des are o intrare separată. Ajungi la ea urcînd două trepte, pe fațada stîngă a vilei.

Saganne își alege mai degrabă această intrare la care bate duminică pe la ora două, deși știe că inspectorul general este singur acasă. Toate doamnele din Djelfa, cu fiice și bone, au rămas la chermesa organizată de parohie.

Nu și-a pus uniforma de gală. Atîta doar că și-a călcat-o cu grijă pe cea obișnuită. Trebuie să mai bată o dată, pînă să audă în spatele ușii un tîrșiit de papuci pe parchet. Domnul de Sainte-Ilette trăgea un pui de somn ; are pleoapele umflate și răsuflarea grea : nicotină și acetonă. Prea adormit ca să se arate surprins, mormăie, din reflex :

— Ah, locotenente, cărui vînt bun îl datorez onoarea... ?

— Vreau să vă vorbesc, domnule.

— Atunci, intră, spune Sainte-Ilette. Ia loc !

În timp ce vorbește, își încheie partea de sus a prohabului pe care o deschisese ca să nu-l strîngă pantalonul pe pîntec.

Două fotolii de piele cu brațele crăpate și pătate de cerneală, rafturi din lemn de brad pe care se îngrămădesc dosare, o sobă cu lemne cu hornul prins cu o sîrmă în tavan și, în fața ferestrei, o masă grea cu picioarele răsucite lasă destul de puțin spațiu pentru mișcare. Praful acoperă totul și geamurile sînt pătate de muște : probabil că inspectorul general nu îngăduie să se facă curățenie ca să nu fie deranjat.

Unul din fotolii poartă amprenta posteriorului proprietarului ; Saganne se așază pe celălalt. Se întreabă dacă n-ar trebui, cîteva minute, să spună tot felul de baliverne, ca să-l lase pe Sainte-Ilette să se trezească. Nu-i vine nimic în cap ; atunci începe. Și-a pregătit frazele. I se par prea solemne pentru acest decor și se străduiește să le simplifice. Totuși, îi vin în minte frînturi :

— Domnule, vin la dumneavoastră pentru un lucru delicat. Știu că nu vă sînt simpatic. Vorbe indiscrete m-au făcut să aflu că ați încercat să mă îndepărtați din Djelfa în timpul primei mele șederi aici. Pe moment, acest procedeu m-a ofensat. Dar faptul a rămas fără consecințe și, în ce mă privește, sînt gata să uit totul.

Cu brațele întinse pe marginile fotoliului, domnul de Sainte-Ilette își clatină capul spre dreapta și spre stînga, pe spetează. Parcă-i un prizonier interogat care neagă moale, mai mult încurcat decît speriat.

— Se impune să mai punem ceva la punct, domnule Saganne. Îmi oferi ocazia și profit de ea. Te rog să consideri ce-ți voi spune ca o dovadă a stimei mele. Față de un altul decît dumneata, niciodată n-aș...

Renunță la diplomația oratorică pe care o lasă în suspensie și-și termină gîndul printr-un gest ușor răsucindu-și mîna dreaptă din încheietură. Apoi reia :

— Nu eram la curent cu uneltirile cărora le-ai căzut victimă. Am aflat-o la Biskra, dintr-o discuție pe care

am avut-o cu generalul Dubreuilh. O discuție penibilă! Eram așa de străin de aceste urzeli, că a avut loc o neînțelegere de cîteva minute între noi. Cînd am înțeles, mai degrabă cînd am ghicit ce s-a întîmplat, am fost cît pe ce să-ți scriu și să-ți cer scuze. Dar puteam s-o fac fără să-ți las impresia că-mi trădez soția? Ar fi fost, pe legea mea, gestul unui om lipsit de galanterie! Domnule Saganne, o mamă are îndatoriri ingrate. Inițiativele soției mele, oricît ar fi de condamnabile, nu doreau să-ți facă dumitale rău. Își apăra puiul. Poți s-o ții de rău pentru asta? Te rog să uiți acest incident.

Îi adresează din nou lui Saganne un zîmbet complice:

— Ne-am înțeles?

Saganne știe că, pentru a o avea pe Madeleine, va trebui să înghită cîteva compromisuri. Asta-i primul. Își drege glasul:

— Domnule...

Dar domnul de Sainte-Ilette s-a ridicat, vioi ca un tînăr. Ușurat, s-a înveselit:

— Pentru că totul s-a lămurit între noi, dragă prietene, ce-ar fi să mergem la chermesă?

Fără să aștepte răspunsul lui Saganne, se îndreaptă spre ușa care dă din bibliotecă în salon:

— Cîteva minute doar să mă îmbrac și sînt al dumitale.

Saganne ar vrea să protesteze, să-l oprească. Dar grăsunul se face că nu vede nimic și dispare. Cînd se întoarce, Saganne face o ultimă încercare. E anulată ca și celelalte de cordialitatea lui Sainte-Ilette care-l trage după el afară, cu un „să mergem!" vesel.

Chermesa își orînduiește chioșcurile din pînză în spatele bisericii. O arcadă din frunze late, împodobită cu fîșii de hîrtie creponată albastră, albă și roșie, indică intrarea. Imediat la stînga sînt răcoritoarele și, la dreapta, terenul coboară ușor înclinat pînă la rîpa de la care începe cîmpul de alfa.

În timpul drumului, Inspectorul general a vorbit întruna și Saganne a trebuit să tacă, amețit de valul acesta de amabilitate. E furios că s-a lăsat adus aici fără să-și fi făcut cererea. Trecînd pe sub arcadă, îl vede pe părintele Liénard părăsind un grup de enoriași ca să vină în întîmpinarea lor. Dacă nu vorbește acum, n-o va mai face. Se întoarce spre Sainte-Ilette :

— Domnule, mai am ceva să vă spun, în particular.

Sainte-Ilette se oprește, șovăie, își pipăie buzunarul vestei ca și cum ar vrea să se convingă că mai are ceasul la el apoi, liniștit de contactul cu frumosul obiect de aur pe care l-a moștenit de la tatăl său, spune :

— De ce nu ? De ce nu ?

Printr-un gest îl invită pe Saganne spre cîmp :

— Să mergem pe-aici, dacă vrei.

La distanță, părinte Liénard, văzîndu-i că-și schimbă direcția, o ia și el spre locul cu răcoritoare : așa n-o să se spună că i-au întors spatele.

Ajuns la marginea rîpei, Sainte-Ilette își proptește degetele mari în vestă. Simte o vagă neliniște :

— Despre ce-i vorba ? întreabă în sfîrșit, făcîndu-se că privește în zare cîmpia, ferindu-și ochii de-al lui Saganne, pe care-i simte ațintiți asupra lui cu o intensitate neliniștitoare.

— Am intenția să mă căsătoresc cu domnișoara Madeleine ..

Tatăl scoase un strigăt. Un țipăt adevărat, ca acela pe care îl provoacă o înțepătură de ac ascuns în capitonajul unui fotoliu. În același moment, Saganne o vede pe doamna de Sainte-Ilette că-și părăsește locul de la standul de broderie și vine spre ei. Îl apucă de braț pe inspectorul general :

— Nu i-am vorbit încă Madeleinei. N-o voi face decît dacă-mi spuneți că pot spera.

Îl strînge mai tare :

— Nu vă cer un răspuns definitiv. Dar pot spera, domnule ?

— Nu, bîlbîie Sainte-Ilette. În sfîrșit, da... Speră, să sperăm... Madeleine este atît de tînără ! E o surpriză atît de mare...

Apoi adaugă, ca să-l audă soția lui, ajunsă foarte aproape, cu o prezență de spirit burlescă, ca în vodeviluri soții prinși asupra faptului :

— Am avut noroc că domnul Saganne m-a ținut ; fără el aș fi căzut în șanț.

Doamna de Sainte-Ilette măsoară panta dintr-o privire și spune pe un ton acru care subliniază dublul sens al cuvintelor :

— De la ce cădere ne-ați salvat ! Nu ne-am mai fi venit în fire niciodată !

Fără să se uite la Saganne, continuă, întoarsă spre soțul ei :

— Evreul acela s-a instalat între Madeleine și Jeanne. Vinde bilete, se bagă. În ușa bisericii ! Ce nerușinare ! Trebuie să faci ceva, Émile ! Te rugasem să fii aici devreme !

— Exact ! spune Sainte-Illette, care clipește des.

A primit un șoc și spaima lui e sinceră. Totuși Saganne are impresia că exagerează puțin, ca și cum ar vrea să se folosească de asta.

— Exact ce ? întreabă doamna de Sainte-Ilette.

Celălalt îi aruncă lui Saganne o privire îngrozită dar hotărîtă : privirea pe care un naufragiat i-o aruncă tovarășului său de nenorocire înainte de a-l trage după el într-un salt de care depinde salvarea sau pieirea lor. Totuși, cînd o privește din nou pe soția lui, în expresia ochilor se citește vădit șiretenie. De astă dată, Saganne e sigur că inspectorul general, așa tulburat cum e, se distrează. Și într-adevăr, domnul de Sainte-Ilette consideră înfruntările dintre el și soție ca pe un sport : obositor dar amuzant. Pentru că nu poate evita o scenă, o provoacă deîndată. Douăzeci și trei de ani de viață comună l-au învățat că e mai bun la atac decît în apărare.

— Exact, spune el cu glas scăzut, domnul Saganne tocmai mi-a cerut mîna Madeleinei. Asta o să-ţi spulbere numaidecît toate grijile în privinţa domnului Hazan.

Doamna de Sainte-Ilette face un pas ameninţător:

— Eşti complet nebun, dragă! îi aruncă ea şi, lui Saganne, peste umăr:

— Dumneata, lasă-ne!

— Nu, rămîi, spune Sainte-Ilette, care pare că şi-a regăsit îndrăzneala.

Prezenţa lui Saganne va tempera ieşirile soţiei sale şi acesta este un atu în jocul pe care l-a calculat, şi nu vrea să-l piardă.

Saganne nu se mişcă. Abia se ţine să nu izbucnească în hohote nestăpînite de rîs, cum îţi vine cîteodată să faci la înmormîntări. Doamna de Sainte-Ilette a început să gîfîie. Îşi duce mîna la piept şi se clatină, ca şi cînd ar fi pe punctul de a se prăbuşi. Soţul ei nu se alarmează: ameţeala soţiei lui pare, dimpotrivă, să-i aducă un plus de siguranţă. O prinde de cot cu un gest mai mult hotărît decît tandru şi, întinzînd cealaltă mînă, îl apucă şi pe Saganne de cot.

— Draga mea prietenă, spune el, dacă tînărul acesta o iubeşte pe Madeleine şi dacă Madeleine îl iubeşte, nu văd nici un motiv să ne împotrivim dorinţei lor. Totul, dimpotrivă, ne face să...

Doamna de Sainte-Ilette dă din mînă, îşi clatină capul în toate sensurile:

— Niciodată n-o s-o accept. Niciodată. Şi brutalitatea cu care mă pui în faţa faptului împlinit...

Lui Saganne nu-i mai arde de rîs. Puţin îi pasă de dispreţul doamnei de Sainte-Ilette dar gîndul că soarta lui depinde de femeia aceasta pe jumătate nebună nu-i vesel.

— Linişteşte-te, dragă, zice Sainte-Ilette. Poate să te vadă lumea.

Dar doamna de Sainte-Ilette nu dă semne de liniştire.

— Mai întîi, ce aduce el? şuieră cu o voce sugrumată. Ce garanţie...

Un hohot uscat o înăbuşă. Sainte-Ilette îi aruncă lui Saganne o privire complice şi îl invită să răspundă el însuşi, arătîndu-i partea stîngă a pieptului, locul unde Bertozza i-a prins crucea. Saganne înţelege greşit :

— Doamnă, o iubesc pe Madeleine din tot sufletul. Voi şti s-o fac fericită, chiar dacă situaţia mea...

Înţelege ce gafă a făcut şi se opreşte cu maxilarele înţepenite, gata din nou să izbucnească în rîs.

La răspunsul acesta, mama se sufocă, încît domnul de Sainte-Ilette crede că-i mai prudent să ia situaţia în mînă. Se întoarce spre Saganne şi-i şopteşte aparte :

— Consideră că ai acordul nostru. Dar Madeleine va hotărî, numai ea. Vorbeşte-i. Am încredere în loialitatea dumitale. Şi scuz-o pe soţia mea. Nervii. Peste doi ani o să te adore. Acum e mai bine să ne laşi singuri.

Se întoarce spre soţia lui care stă deoparte, învinsă dar nu domolită :

— Plîngi, dragă, plîngi. Asta te-a uşurat întotdeauna.

Şi pentru că ea îi aruncă o privire ucigătoare, adaugă :

— Aş fi preferat un duce milionar, ca şi tine, poate mai mult ca tine. Dar, ce vrei ? Domnul Saganne are crucea la douăzeci şi şapte de ani. Va ajunge general. Şi între timp o va face pe Madeleine fericită. Asta contează, nu-i aşa ?

Chermesa e ca toate chermesele : zdrăngănele ieftine. Saganne se amestecă printre europenii de toate vîrstele şi copiii arabi care circulă printre tejghele. Merge la întîmplare, în urechi cu ultimele fraze ale domnului de Sainte-Ilette şi nu observă aproape nimic împrejur. Totuşi cuvîntul „Epurodrom", scris cu şabloane pe o pînză întinsă între două prăjini, îi pare curios. Se apropie. Cînd îşi dă seama că aici vinde Madeleine, însoţită de sora ei şi de Hazan, nu se mai poate întoarce. Hazan, care ţine de urechi un iepure cenuşiu ce se zbate, vine şi i-l scutură sub nas, continuînd să-şi strige reclama :

— Doamnelor și domnilor, poftiți, poftiți! Priviți animalul! Cine n-a cîștigat încă, să mai încerce!

Madeleine se repede și ea, fără jenă, fără înconjur. Rolul de măscărici o acaparează și nu pare să aibă altă grijă decît aceea de a vinde biletele:

— Mai am șase! Cumpără-le, te rog, domnule Saganne!

Astăzi are părul ridicat într-un coc larg. Șuvițe i-au scăpat pe frunte și pe ceafă. Și rochia e largă, croită dintr-o țesătură smîntînie, fără apret. O curea suplă desenează linia șoldurilor și lasă se ghicească pîntecele ușor arcuit, în formă de migdală. De îndată ce Saganne i-a dat banii și a primit în schimb șase cartoane numerotate, ca strigă s-o audă toți gură-cască din jurul standului:

— Urmează tragerea! Urmează tragerea!

Epurodromul este o mică arenă constituită din lădițe suprapuse, vopsite în verde. Fiecare din ele are o deschizătură rotundă deasupra căreia este un număr. Jeanne ia iepurele din mîinile lui Hazan și-l duce în brațe pînă în centrul cercului. De îndată ce-l lasă jos, Madeleine sună dintr-un clopoțel:

— Jocurile sînt făcute! Nimic nu mai cade!

Îi face plăcere să pronunțe cuvintele acestea vulgare. Le repetă de trei ori, pe un ton ridicat, cu vocea ei de fată bine crescută. O clipă, animalul stă nemișcat, cu urechile culcate pe spate. Apoi începe să miroasă adierile de mîncare, oprindu-se sau schimbîndu-și direcția cînd strigătele copiilor îl sperie:

— Șase! se duce la șase, se duce!

— Nu, la unsprezece! Du-te, iepuraș, du-te!

— La douăzeci! E douăzeci!

— Nu!

— Da!

Saganne îl privește pe Hazan care, în picioare între Jeanne și Madeleine urmărește mișcările animalului. A observat oare scena care s-a petrecut la cincizeci de metri distanță, între Saganne și părinții Sainte-Ilette? A ghicit ce s-a întîmplat? Bănuiește oare că a servit drept ter-

men de opoziţie care s-o facă pe doamna de Sainte-Ilette să-l accepte pe el, Saganne ? Simţind ochii lui Saganne aţintiţi asupra lui, îşi ridică o clipă şi el privirea. După ce i-a întîlnit ochii, Saganne este ispitit să răspundă *da* la toate cele trei întrebări.

Madeleine a cuprins-o de mijloc pe sora ei. În această atitudine leneşă, pare o statuie de naiadă. Dar o statuie foarte vie. Ochii îi strălucesc ; buzele care i se mişcă uşor, răspund parcă adulmecărilor iepurelui.

După un acces brusc de agitaţie nebunească, acesta intră în sfîrşit într-o lădiţă. Un murmur de dezamăgire se ridică în jurul lui Saganne. Madeleine păşeşte peste lădiţe şi vine spre el :

— Dă-mi cartoanele, spune ea. N-ai cîştigat.

— De unde ştii ?

Ea îi întoarce spatele, se apleacă, scoate iepurele din lădiţă, îl lipeşte de ea :

— A intrat la numărul şapte. Nu ai numărul şapte.

— Ţii minte toate numerele pe care mi le-ai vîndut ?

Cum el zîmbeşte vizibil mulţumit, ea răspunde :

— Mi le amintesc pentru că erau ultimele.

Mîngîie spinarea caldă care se netezeşte sub mîna ei şi adaugă :

— Nimeni nu l-a cîştigat, de altfel. O să-l pun din nou la loterie.

— Madeleine, spune el...

Alertată de tonul solemn al vocii lui, fata îşi ridică privirea. La o depărtare de cinci metri, Hazan, care stă de vorbă cu Jeanne, îi urmăreşte cu privirea aceea pieziş căreia nu-i scapă nimic.

— Madeleine, repetă Saganne, pe un ton mai degajat, vii cu mine la răcoritoare ?

— Nu pot. Vezi că sînt ocupată.

— Jeanne şi René se pot lipsi de dumneata cîteva minute...

— Nu, spune ea clătinînd din cap, nu.

Saganne a păstrat cele cinci cartonaşe în mînă. I le întinde cu palma deschisă :

— Ia-ţi numerele, atunci.

Ea întinde mîna, şovăie :

— Nu vrei să mai joci ?

— Nu. E un joc idiot. Să depinzi de capriciile unui iepure...

Ea se pleacă din nou spre animal, îl mîngîie de vreo două-trei ori de la cap spre coadă :

— Tremură de frică.

În sfîrşit se hotărăşte şi spune foarte repede :

— Du-te la chioşcul cu răcoritoare. Vin şi eu îndată ce pot.

În picioare, în spatele tejghelei din scînduri proaspăt geluite, doamna Boquillon alungă muştele şi copiii care se îngrămădesc în jurul farfuriilor cu prăjituri, plesnindu-i cu cîrpa. Saganne îşi comandă o limonadă şi se duce să se aşeze la masa cea mai izolată. De unde este, îi vede pe soţii de Sainte-Ilette. Doamna de Sainte-Ilette s-a întors la chioşcul ei şi mototoleşte broderiile. Pe faţă are expresia aceea rătăcită pe care o vezi, între două crize de plîns, la femeile cărora le-a murit recent cineva. Soţul a găsit un scaun pliant şi s-a aşezat lîngă ea. O asistă fumîndu-şi pipa.

Cînd soseşte Madeleine, Saganne se ridică şi-i oferă un scaun :

— Ce vrei să bei ?

— Ca dumneata, „gazuză".

Rîde : „gazuză" este cuvîntul arab pentru limonadă. În franceză sună pe cît de comic pe atît de vulgar şi Saganne a remarcat că nici un european nu-l întrebuinţează fără să zîmbească cel puţin. De ce-l mai folosesc, atunci ? E un lucru care-l enervează pe Saganne.

Pune paharul în faţa Madeleinei :

— Poftim limonada, spune el, insistînd asupra cuvîntului.

— Ce aer sever ai !

— Eu ? deloc... Ai o rochie foarte frumoasă.

— Chiar găseşti ?

— Da.

— Mama o socoteşte indecentă. Nu-i indecentă, nu-i aşa ?

— Deloc. E perfectă.

Nu știe încă dacă va vorbi sau nu. Bea, apoi mai cîștigă timp întrebînd-o :

— Cine a cîștigat iepurele ?

— Încă nimeni. Dar acum va trebui să cîștige de două ori ca să aibă drept la iepure. Ne mai rămîn doar zece. Știi, standul nostru are cel mai mare succes. Eu am avut ideea. Părintele Liénard găsea că-i o prostie. Dumitale îți place părintele Liénard ?

— Nu prea, nu.

— Nici mie.

— De ce te duci la biserică, atunci ?

Madeleine face ochii mari :

— Dar trebuie să mă duc la liturghie !

Saganne tace. La ce se angaja oare ? E un prost, fără doar și poate. Madeleine și-a pus cuminte mîinile împreunate în poală. Așteaptă. Ce anume așteaptă ?

— Madeleine... începe el.

Se oprește pentru că-și dă seama că nu se uită în ochii ei și că nu-i bine așa. O privește deci. Ea zîmbește cu un aer ironic care-l face pe Saganne să creadă că se vede că-i încurcat. Nu suportă acest lucru :

— Madeleine, ți-ar plăcea să te măriți cu mine ?

Ea a început să tremure și-și strînge atît de tare mîinile în poală încît degetele i se albesc. Dar răspunde distinct fără să-și plece ochii, fără să i se schimbe expresia :

— Da.

Saganne respiră. I se pare că de patru zile n-a mai respirat :

— Îți dai seama la ce te angajezi ? spune. Sînt sărac, n-am decît solda. Viața pe care ai s-o duci...

Se întrerupe. Madeleine nu ascultă. Îl privește cu ochi imenși, intenși, care aproape că-l sperie. Nu se mai gîndește la Hazan, la nimic, la nimeni. E ca și cum albastrul cerului, după ce i-a căzut pe cap, i-a intrat înăuntru.

Concediul lui Saganne se apropia de sfîrșit. Masa de logodnă a avut loc în ajunul plecării lui la Tamanrasset. Căsătoria a fost fixată pentru începutul lui iulie 1914, adică în momentul în care va lua sfîrșit angajamentul locotenentului în Sahara. Data a fost hotărîtă într-o discuție între patru ochi cu domnul de Sainte-Ilette, cînd s-a vorbit și despre dotă, locuință, viitor. Dar numai Madeleinei Saganne i s-a destăinuit, mărturisindu-i că nu vrea să facă cununie religioasă. Ea a răspuns :

— În acest caz, nu ne vom căsători. Părinții mei nu vor accepta niciodată.

Avea dreptate. El a cedat.

Masa de logodnă, care n-a fost prea veselă, era pe sfîrșite cînd Saganne a anunțat, într-un moment de tăcere :

— Binecuvîntarea nupțială o doresc cît se poate de scurtă și fără împărtășanie.

Jeanne, pe care logodna surorii ei o tulburase, a izbucnit în lacrimi. Doamna de Sainte-Ilette, care din ziua chermesei afișa niște aere de martiră, a părăsit masa. Domnul de Sainte-Ilette a rămas șocat.

Madeleine îl luă de mînă pe Charles și-l duse pe terasă. De cînd îi spusese da, îi aprobase cu înflăcărare cele mai mici gusturi și păreri. Fu cu atît mai surprins de hotărîrea cu care-l anunță :

— Mă voi împărtăși în ziua nunții mele și dumneata la fel. Ne vom spovedi împreună.

Aținti în ochii tinerei fete o privire cel puțin la fel de hotărîtă ca a ei :

— Dacă ții atît de mult să te spovedești, Madeleine, spovedește-te mie.

Ea îi susținu o clipă privirea grea care o apăsa. Fața i se crispă și el crezu că va începe să plîngă. Se pregătea să reziste înduioșării cînd ea izbucni în cel mai minunat hohot de rîs. O luă în brațe și o sărută pe gură. O făcea prima dată.

De partea cealaltă a drumului, culcați pe pietre, copiii arabi urmăreau scena.

Capitolul XIV

Căsătoria s-a celebrat la 2 iulie 1914. Nici un membru al familiei lui Charles n-a asistat la ea. Tatăl său nu şi-a putut părăsi noul său serviciu. Nici nu putea fi vorba ca Alice, care era în vacanţă la bunicii Iverneau, să călătorească singură. În sfîrşit, Charles nu mai primise nici un rînd de la Lucien de cînd cu scrisoarea ce-i parvenise la Louise. Ştia doar, din scrisorile tatălui şi ale surorii lui, că fratele său terminase Saint-Cyr-ul clasat mediocru şi fusese trimis la regimentul 32 de infanterie de marină, la Maisons-Lafitte. Cît despre Hazan, acesta a avut delicateţea să plece în concediu.

Madeleine s-a spovedit şi s-a împărtăşit. Charles, nu. Hotărîse să-l aibă ca martor pe Flammarin şi nu a renunţat, deşi chiar acesta din urmă îi demonstrase că alegerea era o provocare.

Doamna de Sainte-Ilette scrisese prietenilor şi rudelor că Madeleine se căsătoreşte cu unul dintre cei mai strălucitori ofiţeri ai armatei franceze, că ministrul de război, cu care era intim, ţinuse să vină personal să-l decoreze. Înainte de ceremonie s-a agitat în jurul fiicei ei, aruncîndu-i viitorului ginere zîmbete scurte şi speriate.

Madeleine era foarte frumoasă cu voalul de mireasă, într-o rochie de dantelă pentru care fusese nevoie de două drumuri la Alger. Invitat să admire, Charles admiră. Închis în sine, pradă unei emoţii pe care refuza s-o admită, privea ca un străin, cu o enervare surdă, aceste deghizări şi ritualuri.

Predica părintelui Liénard, plină de ipocrizie mieroasă, reuşi să-l scoată din sărite. De-abia aştepta să se termine totul.

Îndată după masa care urmă ceremoniei, noii căsătoriţi părăsiră Djelfa. Charles cumpărase toate locurile din interiorul diligenţei. Pentru călătorie Madeleine se îmbrăcase cu un costum taior de pînză şi purta o pălă-

rluță de pai. În clipa în care urcase în trăsură, mama ei îi înfășurase capul într-o voaletă ca s-o apere de praf. Primul gest pe care-l făcu Charles de cum fură singuri a fost să-i scoată voaleta. Apoi deschise coșul cu provizii :

— Dar de abia ne-am sculat de la masă ! spuse Madeleine.

— Acolo nu mă gîndeam la asta. Abia acum mi-e foame.

Ea rîse. O sărută. Începea să fie fericit.

Petrecură cîteva zile la Alger, într-un hotel frumos cu o fațadă albă care dispărea aproape sub frunze și plante agățătoare de un roșu-închis. Camera dădea într-un *patio* maur, împodobit cu lespezi verzi și albăstrii. În havuz, apa susura zi și noapte.

Cînd era la Louise, răsfoind o carte de George Sand, Charles dăduse peste această frază, referitor la căsătoria tinerelor fete : „Sînt crescute ca niște sfinte și ne sînt date ca niște iepușoare". Și-o amintise atunci cînd, pentru prima oară, o văzuse pe Madeleine în patul lor, așteptîndu-l, cu părul desfăcut, cu cearșaful tras pînă la bărbie. Se străduia să fie delicat. Dar în dragoste poți fi delicat pînă la capăt ? Clipa armăsarului vine întotdeauna. Ce simțea Madeleine la atacul lui ? Îl strîngea pe după gît cu amîndouă brațele, ca un copil, și i se lăsa în voie, docilă, tăcută și gravă. În afară de asta, la micul dejun, la prînz și la cină avea o poftă de mîncare devoratoare.

Apoi au luat vaporul spre Marsilia. Charles se grăbea să-i arate soției sale satul Daillou și s-o instaleze în casa din piață. Ajunseră pe la sfîrșitul după-amiezii, pe o ploaie torențială. Casa era rece, întunecoasă și goală. Au trebuit să doarmă la han. Acest lucru, ca și ploaia care-i udase pînă la piele în timp ce înotau prin curtea casei, o încîntă pe Madeleine. Îi plăceau neprevăzutul și piedicile. Îi dovedeau că ieșise de sub tutela părinților și că nimic nu conta dacă era lîngă iubirea ei.

A doua zi dimineața, un negustor din Foix le vîndu un pat, o masă de lemn și două scaune. În fundul trăsurii, un coș de răchită conținea lenjerie, veselă, două lămpi cu petrol pîntecoase, cu oțelul nou, lucind. Așteptînd să vină mobila, Charles tăiase lemne cu toporul și aprinsese focul în soba de fontă. Madeleine se războise cu praful și pînzele de păianjen. Puseră masa și scaunele în bucătăria cu dale, în fața sobei monumentale, urcară patul în camera din colț la primul etaj. Madeleine se distra de minune. Charles era morocănos : era o distanță prea mare între acest menaj de nomazi, casa asta sinistră și vițele pe care și le făcuse.

Pe lîngă toate, ploaia se oprea doar ca să înceapă din nou și mai tare. Valea se pierdea în ceață. Munții nu se zăreau.

Noaptea șterse aceste semitristeți. Casa trosnea, tunetul bubuia, fulgerele luminau. Refugiați unul în brațele celuilalt în patul cel nou, sub așternuturi aspre, se iubiră, dormiră, se treziră ca să vorbească și să facă iarăși dragoste. Apoi Madeleine se sculă și deschise fereastra. Își întinse fața către ploaie. Îi vedea silueta goală, împresurată de umbre; luminată brusc de fulgere. Se duse lîngă ea. Avea pielea buburuze. O încălzi. Făcură dragoste în picioare, stîngaci, ca niște copii într-un pod. Lui Charles i se păru că, pentru prima oară, Madeleine simțea și altceva decît ferlcirea de a i se dărui. Înveliți în cuverturi, ținînd fiecare cîte o lumînare în mînă coborîră să mănînce ouă. Madeleine adormi brusc, cu capul pe braț, în bucătărie. Charles își duse copilașul sus.

De a doua zi, se porni să zugrăvească. Madeleine vru să-l ajute. Refuză : nu era o muncă de femeie. Ea se ducea după cumpărături la băcănia din sat, făcea curățenie, gătea. Apoi se uita la soțul ei cum muncește. Nu se plictisea. Totuși, după cinci zile, reveni iar cu propunerea : era și ea în stare ca el să mînuiască o bidinea. El era sus pe scară, cu capul răsturnat pe spate, cu privirea spre plafon. Refuză net, mai curînd fără să-l

dea atenție. Madeleine se înfurie și se încuie sus în dormitor. La prînz, nu coborîse încă. El pregăti masa și o strigă din josul scării. Ea intră în bucătărie, după cinci minute, bosumflată și cu ochii roșii. Mîncară fără să-și vorbească. După ce-și împături șervetul, Charles spuse :

— Dacă nu ești mulțumită de ceva, spune-o. Dar scutește-mă de scene.

Ea nu răspunse. Nu se simțea revoltată că soțul o dresa. I se părea la fel de firesc ca și dresajul mamei ei. Cînd se împotrivea, așa cum o făcuse, se simțea vinovată. Tata, mama, preotul îi repetaseră de atîtea ori că purtarea și încăpățînarea ei erau cusururi !

Se sculă să facă cafeaua. Punînd ceașca în fața lui Charles, îl sărută pe păr și șopti :

— Iartă-mă.

El o așeză pe genunchi :

— Fetițele cuminți primesc pupici și cele rele plicipilici. Eu prefer să dau pupici. Tu trebuie să alegi.

După zece minute erau goi în pat. Madeleine se cam temea de siestele acestea amoroase, din cauza luminii. Noaptea îndrăznea să deschidă ochii. După-amiaza îi ținea cu încăpățînare închiși.

Totuși fericirea că erau împreună era prețuită cel mai mult de ea și tot ea se bucura mai mult de asta.

Cît despre Charles, el nu putea scăpa de un fel de neliniște. Căsătoria nu era limanul de fericire liniștită, așa cum, naiv, își imaginase. Erau momente de încîntare, de bucurie intensă, dar și temeri care-l apucau fără motiv sau pentru lucruri neînsemnate. Își spunea : „E o chestiune de timp. Trebuie să ne obișnuim unul cu altul". Nu credea cu adevărat. Descoperea că raporturile lui cu Madeleine erau la fel de nesigure ca și cînd n-ar fi fost căsătoriți. În realitate, era îndrăgostit.

Madeleine, în schimb, îl iubea pe Charles. Putea să sufere. Și să sufere adînc. Știa ce înseamnă acest lucru : rana de la Biskra era încă vie ; nimic nu avea s-o șteargă. Dar acum, iubirea ei era lîngă ea, lipită de ea,

legată de viața ei. Prețuia fiecare minut al acestui miracol. Nu se sinchisea de neînțelegeri, nici de certuri, nici de momentele în care dragostea părea să nu mai existe.

Nimic din ceea ce venea de la Charles nu putea fi un rău. I se părea chiar că dacă el ar fi fost brutal, de cum fusese a lui, ferocitatea aceasta n-ar fi putut-o nici dezgusta, nici ridica împotrivă-i. Pe cînd el era întru totul tandru, și felul în care, cîteodată, o frămînta fără nici o milă, apoi se îndîrjea peste ea gîfîind, începea să-i placă și, în orice caz, o liniștea. Îl prefera așa decît prea blînd. Cînd o mîngîia ușor, fără să vorbească sau să rîdă, se întreba întotdeauna la ce se gîndește.

Madeleine nu se gîndea la viitor, cel puțin în mod aparent ; Charles, da.

De la plecarea din Djelfa, nu cumpăraseră nici un ziar și nu stătuseră de vorbă, și asta numai de nevoie, decît cu portari și birjari. Totuși, la Alger, la Marsilia, la hanul din Daillou, zvonurile despre iminența unui război le ajunseseră la ureche.

Charles își alesese meseria armelor. Avea mai multe motive decît alții să accepte perspectiva unei înfruntări cu Germania. Cu cîțiva ani în urmă, ideea de a se bate l-ar fi exaltat, desigur. Acum lucrurile se schimbaseră. Ataşamentul pe care-l simțea pentru Sahara și, mai nelămurit, teama că un război european ar însemna o oprire a colonizării, pe care o considera o misiune magnifică, îl făceau să fie plin de rezerve față de febra belicoasă a compatrioților săi.

Plecat mult timp din Franța, cufundat într-o altă lume, nu înțelegea înfierbîntarea aceasta a spiritelor și nu era departe de a o considera prostească.

Apoi mai era și Madeleine. Era ofițer : știa că avea să trăiască deseori departe de ea. Dar gîndul de a o părăsi acum îl revolta. Nu spunea nimic despre toate acestea, dar îi influențau dispoziția.

Cînd a terminat de zugrăvit salonul și biblioteca, a trecut în parc. Se făcuse iarăși timp frumos. Era cald. Înarmat cu o toporișcă, gol pînă la brîu, începu să reteze crengile fagilor care mărgineau aleea între ușa de la intrare și poartă.

Într-o dimineață, pe la unsprezece, o mașină se opri în fața grilajului. Șoferul sări din mașină și se apropie. Obrazul îi era acoperit de o cască cu apărătoare pentru praf, din pînză, prinsă sub bărbie și purta ochelari de automobilist cu lentile albastre. Văzîndu-l pe Saganne, se opri cu brațele deschise, parcă încremenit de surpriză. Își scoase ochelarii. Charles îl recunoscu pe Courette. Se dădu jos din copac și alergă să-i deschidă. Se strînseră în brațe. Erau clipe de adevărată prietenie, acestea primele, înainte de a-și vorbi.

Cînd s-au desprins unul din brațele celuilalt, au exclamat amîndoi pe același ton de neîncredere voioasă :

— Ce faci aici ?

— Aici locuiesc, spuse Saganne. E casa mea.

— Asta o știu. Venisem s-o văd. Dar, pe naiba ! nu mă așteptam să te găsesc aici ! Ești în permisie ?

Saganne încuviință din cap.

— Știi, sînt la curent, reluă Courette : Esseyène, crucea. Mi-a scris Foucauld.

Rise, îi dădu un pumn în joacă prietenului său, rîse din nou. Apoi își scoase casca și-și ciufuli părul :

— Ai văzut „motorașul" meu ? Știi cît am făcut de la Pamiers pînă aici ? Mai puțin de o oră. Fantastic, nu ? Vrei să faci un tur ?

— Avem tot timpul, spuse Saganne.

Nu îndrăznea să-i pună întrebări lui Courette. În afară de plecarea lui din Sahara, „din motive medicale" precizase Wattignies, nu mai știa ce făcuse prietenul lui după moartea lui Amar :

— De ce nu mi-ai scris ? întrebă Charles.

Courette se juca cu ochelarii. Ridică privirile :

— Îți spun totul și să nu mai vorbim despre asta. E bine ? Întîi, am demisionat din armată. Doi, m-am lo-

godit; tînăra persoană este desăvîrșită, deloc urîtă și îmi va aduce ca dotă un domeniu de cinci sute de hectare lîngă Nîmes, unde tatăl ei e om mare și ocupă primul loc în ierarhie. Trei : am devenit un urolog distins. Planul meu e următorul : agregat universitar peste cinci ani, titular de catedră peste zece ani și președinte al Societății franceze de urologie, peste cincisprezece. Apartamentul în care voi avea locuința și cabinetul e situat pe strada Luynes, colț cu bulevardul Saint-Germain : nu se poate mai bine ca poziție. Cabinet medical la parter și, la etaj, zece încăperi, cu un salon care are cincisprezece metri lungime. Am investit în el toată moștenirea de la tata. Pentru moment, sînt în vacanță la mama. Plec dimineața cu mașina și mă întorc seara, cînd mă întorc... Pe scurt, m-am înconjurat de ziduri solide. Aveam nevoie. Am făcut o criză de nebunie o dată și a costat viața unui om. M-ar supăra să revină. Deci, betonez toate ieșirile. E bine așa ? Ești mulțumit ?

Saganne întinse brațul spre casă :

— Intră, spuse el. Vei lua masa cu noi.

— „Noi" ? se miră Courette. Nu ești singur ?

— Sînt cu soția.

— Căsătorit ! Și nu-mi spui nimic ? Cine-i fericita ?

— Madeleine.

— Madeleine de Sainte-Ilette ?

— Da.

— Norocoasa ! exclamă Courette.

În timp ce Madeleine și Courette actualizau cunoștința mai veche, stînd jos, sau mai curînd întinși pe treptele de la intrare, Charles ciopli un taburet dintr-o buturugă, ca să aibă trei scaune la masă. Auzea în spatele lui rîsetele soției și ale prietenului său. Niciodată încă, de pe vremea cînd era copil, nu mai trăise această senzație de fericire totală, gratuită, perfectă.

Taburetul a fost inutil : au mîncat afară. Charles a făcut un foc după moda targhie. Courette a frămîntat o turtă și a pus-o pe jăratec. Coaja era arsă și mijlocul crud.

— Asta-i fagul tău, spuse Courette. Pentru *taguella*, trebuie lemn de *cacia** roșu. Sper că știi asta, Madeleine? E esențial pentru o soție de saharian!

— Și cartea pe care voiai s-o scrii? întrebă Saganne.

— Ei bine, dragă, am scris-o și chiar am căutat un editor, ceea ce era, în cazul meu, indecent și imprudent. Dar nimeni n-o vrea. Se pare că-i prea directă; chiar dacă aș schimba numele aș avea procese și că, în orice caz, nu-i momentul să-i vorbesc de rău pe ofițerii francezi. Cel mai puțin răuvoitor dintre editori mi-a scris că ar putea avea în vedere publicarea ei dacă aș mai îndulci pasajele prea brutale, dacă aș mai „voala", ca să-i folosesc expresia. I-am răspuns că n-o să „voalez" nimic, absolut nimic, și că în cazul cînd compatrioții mei nu vor să audă adevărul, îl păstrez pentru mine. Și tu, lucrările tale?

— Am profitat de ultimele luni de ședere la Tassili ca să-mi termin cartea despre ajjeri. I-am dat-o lui Foucauld. A găsit-o bună și mi-a spus s-o trimit din partea lui, la *Buletinul Africii franceze*, ca s-o publice. De atunci nu mai am nici o veste. Cred că au altceva, în cap, în momentul ăsta.

— Ce altceva?

— Războiul, ce naiba!

— Tu crezi că va izbucni? întrebă Courette.

Madeleine, care se sprijinise de umărul soțului ei și de un timp părea că visează fără să mai dea atenție conversației, se ridică:

— Mă duc s-aduc cafeaua.

Saganne se uită după ea în timp ce se îndepărtează. Poartă rochia de culoarea untului pe care o avusese la chermeză. Adesea, privindu-și soția pe neașteptate, simte un fior în piept, un val de emoție în care se ames-

* Salcîm. (N.t.)

tecă dorința, mîndria și recunoștința. Se întoarse spre Courette :

— Dar tu, ce crezi ?

— Eu sînt sigur că n-o să fie nimic. Se vor bate în Balcani. De-ar putea să se ucidă unii pe alții o dată pentru totdeauna, pînă la ultimul, zău n-ar fi lucru rău. Dar Germania, prinsă în clește între ruși și noi, n-o să se clintească. Ce interes ar avea de altfel ? O să fie ca și în celelalte dăți : febra crește, apoi scade.

Saganne nu răspunse. Totul era atît de tulbure în el în privința acestui război, încît prefera să tacă.

După-amiază, Courette își luă prietenii să-i plimbe cu automobilul pe drumurile de munte. Acrobațiile și glumele se țineau lanț. Madeleine țipa de frică sau rîdea. Lui Charles îi plăcu plimbarea. Dar clipa cea bună trecuse și știau toți trei că nu se va mai întoarce. Courette refuză invitația la cină.

Madeleine și Charles îl priviră plecînd. Se țineau de mijloc, în fața porții. Înainte de a porni motorul, le strigă :

— Sînteți frumoși. Rămîneți așa. Rămîneți așa pentru totdeauna.

Ridică amîndouă mîinile deasupra capului și mașina porni legănîndu-se dintr-o parte în alta a drumului.

A doua zi, domnișoara de la poștă aduse o telegramă. Madeleine îi oferi o ceașcă de cafea pe care cumetrița o acceptă, foarte mulțumită să poată examina de-aproape cum s-au instalat tinerii căsătoriți. Charles desfăcu hîrtia albastră și citi : „Voi fi la Daillou pe 20 seara. Lucien".

De la Esseyène, reușise să nu se mai gîndească nici la Lucien, nici la Louise, nici la Marthe, sau, mai curînd, să alunece repede peste aceste amintiri de cum îi veneau în minte. Telegrama îi deschise din nou rana. Degeaba își repeta : „Dacă vine, înseamnă că mă iartă", n-o putea crede. Gîndul de a da ochi cu Lucien îi dădu sentimen-

tul pe care trebuie să-l aibă un creştin în faţa Judecăţii de apoi : speranţă şi spaimă.

Aşteptă să plece fata bătrînă ca să-i dea vestea Madeleinei. Venirea cumnatului n-o bucura decît pe jumătate pe tînăra femeie. Ar fi preferat să rămînă singură cu Charles. Totuşi se arătă bucuroasă apoi se întrerupse văzînd aerul întunecat al soţului ei. Îl întrebă ce are.

— Nimic, spuse el.

Seara, în pat, o luă pe Madeleine în braţe şi-i povesti totul. Hotărît lucru, nu putea să se confeseze decît noaptea, la căldura unei femei. Şi de astă dată nu plînse.

Madeleine nu spuse nimic. Se strînse în el ca şi cum ea şi nu el, după această mărturisire, avea nevoie de protecţie.

Împrumută căruţa şi calul lui Léon Séglias, prietenul tatălui său, ca să se ducă să-l aştepte pe Lucien la tren. Madeleine rămăsese la Daillou, deşi el insistase să vină cu el.

— E mai bine să fiţi singuri, îi replicase.

— Nu, nu, dimpotrivă, prezenţa ta ne va fi de ajutor.

Ea nu cedase.

Se temea mai ales de primele secunde. Nu-şi putea închipui purtarea fratelui său, nici măcar pe a lui, atunci cînd se vor afla faţă în faţă. Dar de îndată ce-l zări, la capătul peronului, pe fratele său mai mic care nu-l văzuse încă, sărind jos din tren, apoi întorcîndu-se să-şi ia sacul de călătorie, fu cuprins de un val de duioşie care-i alungă neliniştea. După douăzeci de secunde Lucien era în faţa lui, cu şuviţa de păr pe frunte, cu privirea vioaie, cu zîmbetul acela schiţat pe jumătate care-i dădea o înfăţişare de copil. Charles îl strînse în braţe, bîlbîind :

— Tu eşti ! În sfîrşit, tu !

— Nu vă deranjez cumva ? întrebă Lucien. În plină lună de miere...

— Eşti nebun ! Nimic nu putea să-mi facă plăcere mai mare, şi Madeleinei la fel. Vrei să bei ceva ? Stai mai mult ?

— Plec mîine.

— Mîine ? da-i o prostie ! Avem toată casa de pus la punct. De cînd am primit telegrama mă gîndesc întruna ce-o să facem împreună.

— Dar, Charles, spuse încet Lucien, după o clipă de tăcere, cum îți poți face planuri cînd știi ce se pregătește ?

— Ce se pregătește ? întrebă Charles, ferindu-și ochii.

— Războiul. De asta am venit. Nu voiam să plec fără să te văd.

Charles deveni dintr-o dată fratele mai mare, cu fruntea încrețită, cu privirea severă :

— Exagerezi, zise el. Dramatizezi.

Lucien își luă sacul și se îndreptă spre ieșire. Fața lui luase o expresie atît de gravă încît Charles crezu că o nouă dramă răvășea viața fratelui său mai mic. În realitate, Lucien fusese ispitit o clipă să facă stînga-mprejur și să se urce înapoi în tren.

De cum ieșiră din oraș, Charles mînă calul la pas. După un timp, întrebă :

— Ce mai faci ? În sfîrșit, vreau să spun...

— Fac foarte bine, spuse Lucien.

Și adăugă zîmbind :

— Deși să fii fratele unui erou nu-i deloc ușor !

Charles avu un rînjet ca și tatăl lor cînd se simțea stingherit :

— Ah, spuse el, de-ai ști ce-au putut să-mi facă și mie ! Cîte invidii și meschinării am înghițit ! Chiar de la căpitan, care a fost pînă la urmă corect, la momentul oportun ! Era cît pe ce să le trimit demisia !

— Tu ! se miră Lucien.

Avea un aer batjocoritor.

— De ce nu ? Am mai fost o dată pe punctul s-o fac.

— Cînd asta ?

Charles îi povesti masacrarea taitokilor de către Baculard d'Arnaud. În timp ce vorbea, Lucien se întorsese spre el și-l privea cu mare atenție. Cînd Charles termină, spuse :

— Dar pînă la urmă, n-ai demisionat.

— Nu.

Lucien făcu o strîmbătură din buze, pe jumătate amuzată, pe jumătate dispreţuitoare care însemna : „Vezi bine !...“ Charles o înghiţi. Tăcură.

În clipa în care ajunseră la poartă, Charles opri calul. Puse mîna pe genunchiul fratelui său, o retrase imediat :

— Tot mai eşti supărat pe mine ?

Lucien îi aruncă o privire scurtă şi spuse foarte repede, cu o voce surdă :

— Dar ce credeai ?

— De ce-ai venit, atunci ?

— Ca să-mi iau rămas bun.

Lucien ridică tonul :

— Poţi înţelege, nu ? Că nu-ţi iert nimic şi că totuşi te iubesc ?

Charles plescăi din limbă : calul porni din nou.

Masa era împodobită cu flori şi lumînări aprinse. Madeleine pusese în farfuriile de faianţă trei din batistele ei, în chip de şervete. Între ea şi Lucien s-a stabilit deîndată un soi de complicitate. Îl iubeau amîndoi pe Charles. Iubirea aceasta, care-i apropia, le dădea şi libertatea să rîdă pe seama lui, ca acele persoane care devotîndu-se unei cauze, nu acceptă nici cea mai neînsemnată critică a unui al treilea, dar se amuză între ele. Buna lor înţelegere se făcea pe spinarea lui Charles.

El le vorbea mereu de treburile pe care avea să le înceapă a doua zi, cu Lucien. Hotărîse să repare puțul. Avea nevoie să se simtă fizicește cot la cot cu fratele lui. Era o nevoie tulbure, puternică, despre care nu avea o conștiință clară : nici o glumă n-a reușit să-l facă să se răzgîndească.

— Dar, Charles, spuse pînă la urmă Madeleine, Lucien n-a venit pînă aici ca să care pietre toată ziua !

Se întoarse spre Lucien :

— Tot așa încăpățînat era și cînd erați copii? Sper că n-o să-l asculți ?

Lucien zîmbește ; puțin mai tîrziu, tot zîmbind, începe să povestească :

— Îmi amintesc de o zi, cred că aveam cinci ani și Charles zece. Eram aici la fermă, în vacanță. Am ieșit din casă și i-am văzut pe bunicul, tata și Charles. Stăteau cu fața spre vale, în rînd, toți trei în aceeași poziție, cu coatele sprijinite pe genunchi, cu bărbia în palmă. Am avut senzația că dau de un zid, de o stîncă de care mă lovesc.

Charles rîse. Era genul de amintire care-i plăcea să fie evocată.

Înainte de a se culca (Séglias le împrumutase un pat pentru Lucien), cei doi frați au ieșit unul după altul, cu pași furișați de pisică. S-au întîlnit în curte, la zece metri unul de altul, urinînd în noapte. Aerul era călduț. Insectele și frunzele foșneau în întuneric.

— Știi, spuse Lucien, în locul tău, aș duce-o pe Madeleine în Algeria. Dacă vine războiul, ce-o să se facă singură, aici ?

— Crezi că vine ? întrebă Charles.

Avea încredere în perspicacitatea fratelui său mai mic ; o încredere instinctivă, ce nu trebuia verificată prin discuții. Dacă Lucien credea că va fi sigur război, credea și el.

— Da, spuse Lucien.

— Bine. Ai dreptate... Cum vezi războiul ăsta ?

— Ca scula marinarului : lung și greu.

„Scula marinarului e lungă și grea" era una dintre vorbele neroade pe care Saganne tatăl le repeta cînd nu erau doamne prin preajmă.

Lucien reluă :

— Da' de ce ne-am plînge ? Sîntem ofițeri : sîntem plătiți să ne ducem.

În vocea lui era o asprime pe care într-o altă împrejurare Charles n-ar fi remarcat-o poate, dar care, în liniștea acelei nopți, îl izbi :

— N-o să faci pe nebunul ? întrebă el.

Lăsînd de-o parte tonul interogativ, repetă, la imperativ :

— Nu face pe nebunul, nu! Bate-te, bate-te bine, dar nu face pe nebunul ! N-ai dreptul.

Nu se apropiaseră unul de altul și-și vorbeau fără să se privească, amîndoi cu fața în întuneric. O clipă mai tîrziu, Lucien împinse la culme spaima lui Charles, articulînd cu o voce detașată ca și cînd ar fi fost departe :

— Dispariția mea nu va fi o mare pierdere. Nici pentru Franța, nici pentru mine.

— Pentru mine, da. N-ai dreptul...

— Tu, i-o tăie Lucien, tu nu mai ai dreptul să vorbești.

A doua zi, Lucien coborî tîrziu din camera lui. Madeleine îi servi micul dejun. Stătură de vorbă pînă

la ora unsprezece, cu ceștile de cafea murdare dinainte, cu borcanele de dulceață deschise, cu firimituri de pîine pe masă. Charles, care căra pietre pentru puț, îi vedea prin ușa întredeschisă. Despre ce puteau să vorbească? Aveau aerul unor copii scăpați de însărcinările date de adulți. Lucien, cu părul în dezordine, îmbrăcat cu o cămașă fără guler care-i lăsa gîtul liber, cu mîinile înnodate la spate, semăna cu un adolescent din cei care se văd în gravurile cu Revoluția franceză, zîmbind pînă la picioarele eșafodului.

După prînz, leneviră la soare. Cei doi frați adormiră pînă la urmă, Charles cu fața în sus spre cer, cu mîinile încrucișate pe piept, cu picioarele țepene, Lucien întins pe burtă, cu obrazul strivit în iarbă, cu brațele și picioarele depărtate.

Madeleine se întoarse în bucătărie să spele vasele. Cînd ieși și, din prag, îi văzu așa, nemișcați pe pămînt, fu cuprinsă de o spaimă groaznică și trebui să se țină de canatul ușii.

Lucien luă trenul de ora cinci. După încă o zi, Charles și Madeleine părăsiră și ei satul Daillou.

Aflară de asasinarea lui Jaurès în mijlocul Mediteranei, pe vaporul care-i ducea înapoi la Alger. Charles nu avusese vreo simpatie deosebită pentru Jaurès. De la plecarea în Sahara, întîmplările politice constituiau cea mai neînsemnată preocupare a lui. Nu urmărise nici eforturile făcute de socialiști ca să mențină pacea. Dar această crimă bătea clopotul pentru ultimele sale speranțe. Îl enerva la culme nebunia, absurditatea. Începu să măsoare puntea cu pași mari, înjurînd printre dinți:

— Ah, tîmpiții! Ah! blestemații!

Nu-l înjura pe asasinul lui Jaurès. Ci pe sîrbi și austrieci, pe englezi și pe ruși, pe nemți și pe francezi, dorința nestăvilită de distrugere care-i stăpînea pe compatrioții săi și pe toți europenii.

Agățată de brațul lui, speriată de violența aceasta, Madeleine nu îndrăznea să spună nimic. Nu știa prea bine cine era Jaurès, dar auzise zicîndu-se despre el, la ea acasă, tot ce se putea mai rău. Nu înțelegea de ce moartea lui îi provoca lui Charles o astfel de mînie. La sfîrșit, pe cînd el se sprijinea în coate de parapet, încercă timid :

— Țineai așa de mult la Jaurès ?

— Puțin îmi pasă de Jaurès ! strigă el.

— Atunci, de ce...

În acel moment, un ofițer de bord trecu, strigînd din răsputeri :

— Kaizerul a semnat decretul de mobilizare. Am primit radiograma.

Se îndepărtă, repetînd din grup în grup :

— Germania mobilizează. Am primit radiograma. Kaizerul a decretat starea de asediu...

Charles își puse mîna peste mîna Madeleinei sprijinită de balustradă :

— Iată de ce, spuse el... Madeleine, războiul ăsta o să fie cea mai mare tîmpenie din istorie. Dacă într-o zi îți voi spune contrariul, să nu mă crezi. Acum văd limpede, aici, în mijlocul mării, departe de toți nebunii ăștia.

— Dar, Charles, spuse Madeleine (care de-abia își ținea lacrimile), dacă Germania ne atacă, trebuie să ne apărăm !

— Ei, da ! spuse el.

— Dar tu, tu vei rămîne în Sahara ?

Două lacrimi îi țîșniră de sub pleoape, se rotunjiră și-i curseră pe obraji. El o luă în brațe, îi șopti cît mai aproape de ureche :

— Nu, Madeleine. Mă voi duce cu ceilalți. Dar nu trebuie să plîngi, nici acum, nici mai tîrziu, niciodată. Cînd se va sfîrși războiul, și asta se va întîmpla repede, vei vedea, voi demisiona și ne vom duce în Maroc. Vom planta portocali. Nu ne vom mai despărți.

Ea își depărtă obrazul :

— E adevărat ? N-o spui doar ca să mă consolezi ?

— Nu ; e-adevărat.

— Promite-mi !

El ridică mîna dreaptă :

— Ți-o jur.

— Ai zîmbit : nu-i valabil !

El ridică mîna mai sus și repetă fără să zîmbească :

— Ți-o jur.

La Alger, pe bulevardul de pe malul mării, în arșița de august tineri defilau strigînd în gura mare : „La Berlin !", „Moarte lui Wilhelm !" Stînd arăbește pe sub arcade, arabii îi priveau trecînd cu ochi fără nici o expresie. Negustorii decupaseră din ziare și lipiseră pe vitrine articolul care anunța mobilizarea generală și proclamația lui Poincaré.

În trăsură, Charles îi spuse Madeleinei :

— Vei lua trenul de Djelfa în seara asta sau mîine. Aici nu voi putea avea grijă de tine.

— De ce ? Ce vrei să faci ?

— Voi încerca să obțin o angajare.

— Ce angajare? Trebuie să te întorci la post. Comandantul vaporului a spus: toți ofițerii trebuie să se prezinte la postul lor.

— Ar fi absurd să mă întorc la Tamanrasset în acest moment.

— Și de ce?

Puse mîna pe genunchii soției sale.

— Ascultă, Madeleine, fii înțelegătoare; fă ce-ți spun.

Ea se posomorî:

— Nu te voi părăsi. De altfel, nici nu vreau să mă întorc la Djelfa.

— Și ce vrei atunci să faci?

— Să rămîn cu tine la Alger.

— Și dacă plec?

— Te voi aștepta.

— Singură?

— De ce nu? Sînt femeie măritată!

Charles era gata să se înfurie. Pînă la urmă se potoli. Era convins că după ce îl va aștepta două zile închisă într-o cameră de hotel, Madeleine o să-i ceară ea însăși să se întoarcă la părinți.

Totuși, cînd se întîlniră din nou la sfîrșitul zilei, după ce el alergase pe la toate birourile și primise același răspuns: „Nu, n-avem nici o instrucțiune", ea era radioasă.

— Am găsit un apartament. Două încăperi și o bucătărie în vila doamnei Boquillon. E mobilat. Chiar căutau un locatar.

— Cum ai găsit familia Boquillon?

— Am telefonat la poșta centrală. Mi-au dat-o imediat pe doamna Boquillon. Ne așteaptă. Oh, Charles, hai să mergem! Hai să mergem chiar acum!

Cedă în fața entuziasmului ei. Se instalară în aceeași seară, ajutați de doamna Boquillon care, din amabilitate, se plînge de modestia încăperilor :

— Nu sînt perdele : lumina o să vă trezească ! Și cum o să dormiți pe divanul ăsta ! E o locuință pentru un celibatar ! Ah, să fi știut c-o să veniți, mi-aș fi dat mai mult osteneala !

Dar Madeleine era hotărîtă să găsească fără cusur cele două încăperi goale, supraîncălzite de soare, și bucata de verandă de sticlă în care, în mijlocul ghivecelor cu cactuși, erau instalate o chiuvetă și o mașină de gătit.

— Vă puteți servi, firește, de grădină și de spălătorie, propuse doamna Boquillon, foarte îndatoritoare.

Grădina era o fîșie îngustă de pămînt în pantă pe care cimentul — scara și zidurile de susținere — ocupau mai mult loc decît florile. Cît despre spălătorie, aceasta mirosea a mucegai. Dar înăuntru era răcoare și se putea face un duș la lavoar. Charles și Madeleine locuiră la familia Boquillon din august 1914 pînă în februarie 1915. Fără să-i spună soției, Charles depusese la Blroul trupelor sahariene, de care depindea, o cerere pentru a fi trimis pe front. Nu primise nici un răspuns. Ca să nu fie nevoit să se întoarcă la Tamanrasset, se folosise de singurul mijloc care i se propusese : să se înscrie voluntar într-un stagiu de mitraliori. La sfîrșitul stagiului fusese trimis să instruiască trăgătorii algerieni. Bieții oameni se succedau în serie lună de lună, în barăcile cazarmei din Birkadem. De fiecare dată cînd se întorcea din port unde-și condusese pînă la vapor coloana de flăcăi resemnați și tăcuți, se oprea la cafeneaua cu muzică *Perla*, în piața Bugeaud, și bea, unul după altul,

trei pahare de absint. La două săptămîni după plecarea pe front a primilor mitraliori, primise de la unul din ei o scrisoare care începea cu : „Am onoarea să vă aduc la cunoștință că aici este iadul" și se termina prin : „Am înțeles la ce servim : să mergem în primele rînduri cu negrii. Din cincizeci cîți am fost la început, mai sîntem acum doar patru întregi."

Apoi se întorcea acasă, pe jos, pe străduțele din Casba, o lua pe cărarea cu jujubieri * pe margine, urcînd direct povîrnișul. Cînd ajungea, o găsea pe Madeleine pe divan, cosînd sau citind. Practic nu părăsea niciodată cele două încăperi. Parcă s-ar fi temut că acest cămin provizoriu ar dispărea în absența ei. O săruta pe păr și se așeza cît mai departe ca să nu simtă că a băut. După dispoziția pe care i-o provoca alcoolul, tăcea sau vorbea prea mult : ea îl asculta mereu cu același zîmbet. Fusese mîndru de spiritul de inițiativă pe care-l arătase găsind un apartament și, fără s-o mărturisească, foarte bucuros că refuzase să se întoarcă la părinți. Dar acum, zîmbetul acela constant, felul în care evita orice ciocnire, supunerea ei, îl agasau. Degeaba își tot spunea că toate erau dovezi de curaj din partea ei, nu se putea opri în unele seri să nu remarce aerul ei de infirmieră, purtarea de soră de caritate. O făcea cînd rîzînd, cînd tăios, în orice caz fără să-și dea seama de jignirile pe care le provoca. Noaptea, cînd se trezea, simțea curgîndu-i pe umăr lacrimile Madeleinei. Cîteodată îi cerea iertare ; alteori nu. Stăteau atunci strînși unul în altul, pe divanul îngust, fiecare închis în tăcerea lui. Singurele momente de fericire sin-

* Arbori fructiferi. (N.t.)

ceră le gustau în spălătorie, cînd se spălau împreună, rîzînd pe înfundate ca să n-o sperie pe doamna Boquillon și să nu-l atragă pe tînărul André, gata oricînd să-și lipească mutra plină de coșuri pe unul din geamuri.

Într-o seară din ianuarie 1915, în timp ce pe o ploaie puternică supraveghea instalarea mitraliorilor săi pe puntea pachebotului care-i ducea la măcel, îl văzu pe René Hazan urcînd pasarela, cu apa picurînd din burnuzul roșu. Coborî în întîmpinarea lui.

Prima întrebare a lui Hazan a fost de surpriză („Cum ! N-ai plecat ?") și a doua de bucurie că și-a găsit un tovarăș de traversare („Cu puțin noroc, ajungem pe front împreună. În ce regiment ești ?"). Saganne trebui să-i spună că nu pleca. Și, cum nu mai suporta privirea lui Hazan, îi strînse mîna și sări pe chei.

În timpul cinei, îi zise brusc Madeleinei :

— L-am întîlnit pe René Hazan adineaori.

— A ! făcu Madeleine.

— Se îmbarca. Cu siguranță că s-a înscris voluntar.

Ca să evite un răspuns, Madeleine se ridică și se duse la bucătărie. A doua zi dimineață îi scrise tatălui ei implorîndu-l să intervină ca Charles să fie reținut în Algeria. Nu îndrăzni să trimită scrisoarea, dar nici nu se hotărî s-o rupă. O puse în buzunarul rochiei de casă. De zece ori pe zi o pipăia, ca pe un talisman.

Pîndea și scrisorile pe care Foucauld i le trimitea lui Charles mai mult sau mai puțin regulat, ca să-l țină la curent cu situația din Sahara. Spera să găsească în ele motive care să-i mute gîndul de la război și chiar, poate, într-o zi, să se întoarcă la Tamanrasset. La urma urmei Wattignies și alți ofițeri mai erau încă acolo și nimeni nu găsea că-i dezonorant.

Saganne citise cu mult interes primele scrisori ale lui Foucauld în care acesta îi spunea că dacă Hoggarul rezista grație fidelității amenokalului Mussa, din lipsa efectivului, trebuiseră să se retragă din ținutul ajjerilor și mai ales de la Infeleleh unde, acum, Sultanul Ahmud domnea ca un stăpîn. Timp de mai multe zile, Charles nu vorbise decît despre această retragere, cînd cu mînie, cînd cu tristețe. Dar, cu cît trecea timpul, abia de mai parcurgea scrisorile lui Foucauld. Le desfăcea, apoi le lăsa deoparte imediat. Oare le-ar mai fi deschis dacă Madeleine nu insista? Ce importanță mai avea să afle ce se întîmplă în Sahara, cînd ținutul ajjer, atît de drag lui, era pierdut și războiul închidea orice perspectivă?

Acolo, pe cîmpul de trageri de la Birkadem, i-a venit lui Charles telegrama prin care i se anunța moartea lui Lucien.

Sări pe cal. Peste trei sferturi de oră era în biroul comandantului Paillol, care conducea trupele sahariene.

— Acum e de-ajuns, spuse el. Fratele meu a fost ucis. Nu mă mai puteți ține aici.

Se îmbarcă după trei săptămîni. Nu-i dăduse voie Madeleinei să-l însoțească la vapor. O lăsase dreaptă, în pragul verandei, cu părul desfăcut, cu picioarele goale, cu gura deschisă, urîțită de durere.

Capitolul XV

Au mîncat carne caldă servită în farfurii. Au cearșafuri, adevărate cearșafuri groase de in. Și, chiar deasupra capului, se aude zgomotul ușor al ploii pe acope-

rîșul de ardezie. Mai adîncaorî, a crezut că aude bubuituri depărtate. Ciulește urechea. Dar nu, nu-i nimic. Timp de trei zile, poate patru, nu va mai auzi țăcănitul mitralierelor, trosnetul puștilor Lebel, bubuitul de semnal al bateriilor de 75, zgomotul infernal al bombelor nemțești, căzînd cu nemiluita. Au fost scoși din linia de foc, la fel de neașteptat cum fuseseră trimiși acolo.

În zori, un locotenent în ținută impecabilă dar deja murdar de noroi pînă la brîu, a intrat în cazemata lui :

— Secția a doua de mitraliori ai lui 125 ?

— Da.

— Vă iau de aici.

— Și undé vom mergé ?

— Cantonament de repaos. Un orfelinat. Vin de acolo.

În tranșee oamenii săi își și umpleau ranița și spuneau parola noilor veniți.

Au mărșăluit treizeci de kilometri, trecînd prin sate goale cu porțile grajdurilor bălăngănindu-se, cu gunoiul înșirat pînă în mijlocul drumului. La Charmy, de nu cumva la Chattencourt, un țăran fugea, înhămat la căruța în care îngrămădise vasele, o saltea și o oglindă cu ramă din stuc aurit. L-a prins pe Saganne de mînecă :

— Domnule ofițer, cine mă va despăgubi ? Vinul, finul, vacile ? Mi-au furat tot, soldații dumneavoastră ! Tot !

Oamenii și-au rîs de el, fără răutate :

— Ce te grăbești așa, prostule ? I-am priponit pe nemți, nu mai vin !

— Ai grijă de oglinda aia ! Țineai vreun bordel sau era așa, numai ca să-ți admiri mutra ?

La prînz s-au oprit lîngă rîu, într-un pîlc de sălcii. Eliberate de greutatea mitralierelor, măgăriţele începuseră să pască, fără să se depărteze una de alta. Îşi luaseră acest obicei : în timpul focului, nu se speriau ; se strîngeau crupă lîngă crupă, unele în altele. Cîţiva soldaţi şi-au scos rufele murdare şi le-au spălat stînd în genunchi în păpuriş. Alţii s-au dezbrăcat, în ciuda frigului, şi au făcut baie. În apă pînă peste genunchi, se stropeau, se scuturau ca nişte copii. Feţele, gîtul, mîinile sînt arse de soare. Trupurile sînt albe : carne de tun.

Sergentul cel gras întins pe patul de lîngă Saganne nu s-a spălat. Pute. De o lună de cînd stă împreună cu el, locotenentul nu l-a văzut niciodată scoţîndu-şi maioul cenuşiu şi chilotul de flanel. De fiecare dată cînd rămîne în ele, sergentul explică : „Mi-e frică de rinichi şi plămîni. Sensibil din naştere. Şi bietul taică-meu era aşa".

Vorbind se-ntoarce pe-o parte, scoate un sunet umed din buze, ca şi cum ar suge. Ca civil monta calorifere cu apă. Spune : „Dacă mi-ar fi dat răgaz, în cinci ani aveam şase asociaţi. Cînd i-am făcut domnului de Castellane instalaţia, a venit marchiza : „Guyot, încălzeşte; dă-mi voie să-ţi strîng mîna". Şi eu de colo : „Progresul e viitorul". Are gemene şi cu orice prilej scoate fotografia şi arată cu degetul : „Vezi, aici e Marcelle şi colo Margueritte. Nu, stai, aici e Marguerite şi colo, cea cu panglică e Marcelle". În luptă îşi face datoria fără vitejie sau zel. E genul pe care Saganne îl apreciază. Nu are încredere în cei care bravează şi nici în neastîmpăraţii doritori de isprăvi deosebite.

Înainte de cină, se clătina de somn. De cum s-a culcat, somnul i-a sărit. Nu-i pasă că n-are somn. Dacă ar dormi nu s-ar mai bucura de bătaia ușoară a ploii, de ceaşafuri. I-au scos din noroi şi din foc, o să-i trimită iarăşi acolo. Pentru moment, viaţa-i frumoasă. Îşi pune mîinile sub ceafă. Imagini i se perindă în minte: Madeleine şi Courette în faţa intrării, acasă la Dailleu; Embarek, cosîndu-şi un nasture la tunică şi împingînd cu vîrful piciorului o bucată de lemn pe foc, oleandrii roz din Essendilène, acarul care a strigat, cînd trenul care-i ducea spre front s-a oprit în plină noapte: „Troyes! Pe dracu'! Mergeţi spre Verdun!"; gropiţele de pe coapsele Madeleinei şi sînii pe care-i cuprinde cu o singură mînă, torsul pe care se vede linia coastelor, pîntecul. Se stăpîneşte, se întoarce la Foucauld, Wattignies, la întrevederea de la Iherir cu Sultan Ahmud, la scrisoarea pe care i-a scris-o tatălui lui după moartea lui Lucien: „A căzut ca un erou, pentru salvarea patriei. Îl plîng dar nu regret nimic!"

De cînd luptă în acest război, nu i se mai pare aşa de idiot. Nici nu mai are timp. Luptă împotriva foamei şi a setei, împotriva oboselii şi a frigului, a fricii. Îşi comandă mitraliorii. Îşi face datoria la locul care i-a fost încredinţat, asta-i meseria lui. De-abia dacă-l mai enervează exaltarea unor ofiţeri care perorează despre sufletul francez şi barbaria nemţilor, despre lupta lor sfîntă şi justă împotriva forţei, despre regenerarea ţării prin jertfă. Ce importanţă au aceste discursuri? Important e ca fiecare să reziste. Şi dacă asta îi ajută, de ce nu? În sfîrşit adoarme.

Se trezeşte tîrziu, cu ochii lipiţi, transpirînd sub plapuma roşie. Guyot sforăie încă. Ieri seară, la lumina

lumînării n-a prea văzut camera în care au fost încartiruiți, în locuința paznicului. În lumina cenușie, descoperă mașina de cusut cu apărătorile de lemn, fotoliul tapițat, buchetul de mireasă pe sobă, crucifixul și firul de păducel strecurat pe sub brațul lui Christ. Se scoală și iese cu briciul și prosopul.

De cealaltă parte a curții, sub teii golași, orfanele sînt aliniate pe trei rînduri. Au capul acoperit cu șaluri croșetate; pelerinele lungi le ascund brațele și le cad pînă peste pantofi.

Maicile s-au adunat la poalele unei stînci artificiale împodobită cu scoici și împrejmuită de un grilaj scund. În vîrf, sub un baldachin pe care îl susțin patru coloane răsucite, o statuie a sfintei Ana, din ghips, ridică ochii spre cer. Maica superioară bate măsura dînd din amîndouă brațele, un armoniu pe care Saganne nu-l vede face cîteva acorduri și toate vocile intonează:

O, sfîntă Ana, o mamă scumpă,
Păstrează, păstrează în inimile noastre credința cea veche,
Ascultă din înaltul cerului strigătul patriei,
Catolici și francezi pe vecie,
Ascultă din ceruri strigătul patriei!

La sfîrșitul cîntării, bătrînul grădinar care făcea drepți în fața chiliilor goale, trage un foc de pușcă în semn că-i sărbătoare și război.

Tinerele fete se îndepărtează cîte două în rînd. Maica superioară vine pînă la Saganne. E o femeie încă tînără, bine făcută, cu obrajii bucălați și o umbră de mustață. O țărancă. Dacă nu l-ar fi ales pe Dumnezeu, ar fi stăpîna unei ferme din Champagne.

— Ne evacuăm, locotenente. Clădirile noastre au fost afectate serviciului sanitar. Le iau în stăpînire în dimineața asta. Sper să puteți rămîne aici ca să vă odihniți. Am împărțit cafea oamenilor dumneavoastră și ce ne-a mai rămas din dulcețuri.

— Mulțumesc, soră.

— Locotenente, dumneavoastră și oamenii dumneavoastră veți fi ultimii soldați pe care îi ajut. Au trecut atîția prin hambarele noastre. Nu s-au purtat întotdeauna ca niște sfinți. Mi-au dat chiar de furcă în unele zile. Dar i-am îndrăgit pe toți și, poate, să mă ierte Domnul, pe șnapani mai mult decît pe ceilalți. Îmi dați voie să vă sărut ca o mamă, fiindcă pe ceilalți nu i-am putut îmbrățișa ?

Depune trei sărutări una după alta pe obrajii locotenentului, apoi se întoarce și se duce cu mersul ei alunecat, cu mîinile ascunse în mînecî.

Saganne s-a dezbrăcat pînă la brîu lîngă bazin. Noaptea de insomnie l-a năucit. Apa rece e o binefacere. După ce-și face toaleta, se așază pe bancă și mîzgălește, pe genunchi, scrisori, pentru Madeleine, tatăl lui, sora lui Toate au același ton, sînt aproape identice : acea simplitate liniștitoare pe care o adoptă toți cînd trimit vești în spatele frontului. Pînă și frazele adresate Madeleinei sînt de o cumințenie extremă, de parcă ar fi un pericol să-ți exprimi și altfel pasiunea decît prin banalități.

O singură dată a ieșit din această rezervă. S-a întîmplat după două săptămîni de la sosirea lui pe front. Nemții făcuseră o străpungere, apoi se retrăseseră. Regimentul lui era în rezervă. I-au aruncat în luptă ca să

recupereze terenul şi, timp de două zile, s-au bătut ca nebunii. Pe cînd urcau unul după altul, au mers de-a lungul unui taluz de care erau sprijinite zeci de cadavre, cu ochii deschişi, cu feţele înnegrite, cu membrele umflate sub uniformă. Mirosul era de nesuportat. Oamenii mergeau cu ochii în pămînt, respirînd cît mai puţin. Cînd au ajuns pe scară la poziţia pe care trebuiau s-o ocupe, focul încetase de cîteva ore. În faţa lor, pe pămîntul scormonit de obuze, zăceau încă răniţii. Îi auzeau fără să-i vadă. Nu gemeau. Ţipau — de durere şi furie — şi strigau după ajutor cu nişte voci groaznice :

— Brancardieri ! Brancardieri ! Unde sînt brancardierii ! Ce naiba fac? Nu ştiu decît să se ascundă, porcii ăştia ! Brancardieri ! Brancardieri ! Doar n-o să crăp aici, ce naiba !

Saganne nu avea voie să se mişte din tranşee. Cu Guyot, tîrîndu-se, aduseseră totuşi trei. Cel mai tînăr avea şoldul drept şi partea de jos a burţii sfîşiate de un şrapnel. Toată noaptea a strigat-o pe mama lui, cum fac toţi, apoi tăcuse : murise cu capul lăsat pe spate, cu părul în noroi.

Dimineaţa, Saganne scrisese o scrisoare delirantă, obscenă, surprins el însuşi şi uşurat de această descărcare. O pusese la poştă patru zile mai tîrziu, fără s-o mai citească, adăugînd doar la început : *„Iartă-mi aceste rînduri nebune. Dar şi asta înseamnă la mine dragoste."* Madeleine i-a răspuns : *„Am adorat nebuniile tale. Eşti iubirea mea, pentru care tremur şi pe care o ador şi o binecuvîntez."* N-a mai făcut-o niciodată.

La ora zece sosesc două autocare. Orfanele şi maicile îşi încarcă bagajele. Soldaţii, cel puţin cei care au ieşit din paiele din hambare, le ajută.

Saganne rătăcește prin curte, fără treabă, ușor agitat. Cel mai bine ar fi să se întoarcă înapoi să se culce, ca să șteargă orice urmă de oboseală. Chiar cînd se hotărăște s-o facă, trei ambulanțe intră în curte. Se întoarce. Vrea să-i mai întrebe și pe noii șefi dacă secția lui nu trebuie s-o ia din loc.

Prima ambulanță a tras lîngă clădirea cea mare, cenușie. Tînăra femeie care conducea coboară cu mișcări încete. Saganne întinde mîna înainte de-a se sprijini și-a se ascunde după un tei : infirmiera cu uniformă albă, care-și netezește fusta cu mîna e Louise.

Imediat vin lîngă ea ceilalți călători din ambulanță, trei bărbați îmbrăcați în haine din stofă fină, albastră, cinci femei în costum taior imaculat : simplitatea liniilor, tăietura perfectă a umerilor îți indică croitoria de lux. Formează cu toții un grup elegant și distins de care nici maicile, nici soldații nu îndrăznesc să se apropie. Parcă-s niște proprietari la cîntarul hipodromului din Longchamp, separați de vulg printr-o barieră invizibilă.

Sergentul Guyot ajunge în spatele lui Saganne tîrîndu-și picioarele. E nervos și netuns, umflat de somn.

— Cine-s tipii ăștia? întreabă, săltîndu-și pantalonii cu amîndouă mîinile.

— Nu știu. Du-te și vezi.

Guyot se scarpină în cap și-i aruncă, cu o maliție glumeață pe care nu și-ar permite-o dacă n-ar fi încă pe jumătate adormit :

— Vă jucați de-a v-ați ascunselea pe după copaci, domnule locotenent ?

Saganne nu replică.

— Du-te și vezi, repetă el.

N-o părăsește din ochi pe Louise. Maica superioară a lăsat baloturile cu cuverturi pe care le căra și a intrat în vorbă cu grupul. Guyot s-a proțăpit, cu mîinile în buzunare, între două femei. Îi simt imediat mirosul și fac amîndouă, ca într-o pantomimă, exact aceleași gesturi : cu nasul în sus, îl cercetează pe sergent cu privirea de sus pînă jos, apoi îi zîmbesc cu amabilitatea exagerată pe care o manifestă călătorii primiți de sălbatici.

Peste o clipă, făcîndu-se că se plimbă, Guyot se întoarce la Saganne.

— Sînt voluntari ; echipa medicală a contelui de Beaumont, după spusa lor. Au un ordin de misiune semnat de ministrul de război. Niște ducese care-și fac plimbarea pe front, ce mai ! Bărbații sînt pederaști iar cucoanele nu s-au născut ieri-alaltăieri. În afară de carmencita cu ochi de jăratec. O vedeți ? M-aș duce cu ea la pădure, e deosebită ; tip spaniol, mă stîrnește. Dar nu-i de nasul meu, nici de al dumneavoastră, domnule locotenent, așa băiat frumos cum sînteți. Cum zicea bietul taică-meu, cu tot respectul : trebuie să-ți vezi lungul nasului.

În timp ce Guyot vorbește, maica superioară i-a pus la curent pe noii-veniți cu faptul că orfelinatul servea drept cantonament de odihnă : cel mai în vîrstă dintre bărbați își scoate monoclul și dă din cap în semn de aprobare ; ceilalți îi mîngîie din priviri pe soldații care s-au strîns în jurul lor. Apoi maica superioară adaugă o frază ; Charles o deslușește după mișcarea buzelor : „secția locotenentului Saganne". Louise, care privea spre autocare la agitația mitralierilor și a orfanelor, pălește, tresare. E atît de vizibil că, din reflex, cel care este lîngă ea întinde mîna s-o sprijine. Ea își

revine imediat, mulțumește, liniștește. În același timp, cercetează cu privirea spațiul din jur. Saganne s-a ascuns repede după trunchiul teiului. Nu-i vede decît brațul și un capăt de umăr. Peste două minute e în fața lui.

— Te ascundeai ?

A slăbit. Obrajii ușor trași fac să-i pară și mai mari ochii — și-i accentuează conturul buzelor. E, mai mult ca niciodată, femeia lucidă care i s-a oferit fără să i se abandoneze.

Charles își ține răsuflarea, pradă unei tulburări pe care, cu o clipă mai înainte, n-ar fi crezut-o cu putință. E furios de lipsa lui de sînge rece, furios pe Louise care l-a descoperit, rușinat de uniforma lui ponosită, de înfățișarea lui jalnică.

— Da, mă ascundeam.

Taiorul alb, boneta albastră pusă pe cap, care ar trebui să fie caraghioasă și nu este, nu fac din Louise o infirmieră. Parcă-i o amazoană care și-a întrerupt pentru o clipă vînătoarea :

— Vrei să ne facem că nu ne cunoaștem ?

El ridică din umeri, închide ochii. Cînd îi deschide din nou, Louise este tot acolo. Oare l-a părăsit vreodată ? Observă că are o cruce roșie brodată în dreptul inimii :

— Fratele meu a făcut în așa fel încît să fie ucis, spune el.

Într-atît Louise și Lucien se leagă între ei în mintea lui încît fraza care-i vine imediat pe buze este : „Acum nu mi-ai mai rămas decît tu". Se oprește o secundă, apoi o rostește :

— Acum nu mi-ai mai rămas decît tu.

Ea îi apucă mîna stîngă, pipăie cu degetul mare și arătătorul verigheta pe care el o poartă, dă drumul mîinii :

— Îți rămîn soția și copiii.

Louise e ca deșertul : te golește de orice exagerare, de orice prefăcătorie. Nu-i iartă nimic, dar nu-l poate umili. Noroiul din tranșee e umilitor. Închide din nou ochii : în dosul pleoapelor vede dunele ergului Admer, linia crestelor ascuțite ca niște lame, movilele de nisip pe care nu crește nimic, pe care nimic nu le murdărește. De ce are dintr-o dată această vedenie ? De ce această amețeală ?

— Încă nu avem copii.

Ea și-a plecat capul urmărind mîna lui Charles care atîrnă de-a lungul trupului. Înalță capul cu o expresie curajoasă, veselă, puțin batjocoritoare :

— Și ești fericit ?

Louisei vrea să-i spună adevărul. Își vîră mîinile în buzunar, își arcuiește umerii :

— Urăsc războiul ăsta. Nu-i văd decît partea odioasă.

Ea are un aer sever :

— Cum poți spune așa ceva cînd tot ce-i mai bun în această țară s-a ridicat printr-o admirabilă...

O întrerupe :

— Vorbești ca ziarele din spatele frontului. E adevărat că tu le scrii. Disertațiile voastre mă fac să vărs.

— Nu înțeleg.

Ea s-a încruntat. Privirea îi este atentă. Vrea să înțeleagă ; nu cum ar înțelege o femeie pe un bărbat, ci ca ziaristă :

— Nu văd cum poți considera odios un război de care depinde soarta Franței, cînd găsești minunate bătă-

liile împotriva negrilor a căror miză nu însemna, trebuie să recunoști, nimic față de cea de acum.

— Ai perfectă dreptate.

O spune fără s-o creadă, ca pentru a scăpa de ceva. Își dă seama că, dacă a deviat discuția spre război, a făcut-o ca să nu vorbească despre Madeleine. Emoția i s-a stins. Acum se simte, în același timp, ușurat și dezamăgit. Se refugiază, se închide într-un soi de luciditate de scurtă durată, neutră : nu există miracole în dragoste. Louise a fost ultimul lui basm. Femeia pe care o iubește este Madeleine. De altfel, dacă ar iubi-o încă pe Louise, ar tăcea, fără să-i pese de justificări. Și el vorbește :

— E totuși o diferență. În Sahara erau antrenați puțini oameni. Aici sîntem milioane.

— E în joc viitorul omenirii ! Toate națiunile sînt implicate. Cum ai vrea...

— Nu vreau nimic, spune el.

Zîmbește fără urmă de veselie :

— Cînd sînt prea mulți morți, nu-i mai văd decît pe ei. Mii de cadavre ; monstruos.

— E absurd ! se miră ea. Cu raționamente de acest fel...

— Nu-i un raționament.

Buzele Louisei au pălit. Cearcăne negre îi umbresc ochii.

— Ar trebui să te odihnești, spune el. Ești obosită.

— Nu.

Tac amîndoi. Mai încolo, prietenii Louisei au intrat în orfelinat urmînd-o pe maica superioară. Soldații au terminat de încărcat autocarele și s-au întors în hambarele lor. Orfanele au dispărut. Louise înalță capul :

— Am venit în acest sector pentru că știam că regimentul tău se găsește aici. Dar ai fi preferat să nu mă mai vezi niciodată, nu-i așa ?

— Sînt căsătorit.

— Căsătorit și fidel ?

— Dacă pot, da.

— Ce vrea să spună „dacă pot" ?

— Vrea să spună, dacă rezist ispitei fără prea multă bătaie de cap.

— Și poți ?

— Deocamdată, da.

— Îți iubești sotia ?

— Da.

— O iubești mai mult decît m-ai iubit pe mine ?

O privește în ochi :

— Nu.

Ea întoarce capul, se sprijină cu mîna înmănușată de trunchiul copacului :

— Ești nemilos. O plîng pe soția ta, dacă și ei îi spui adevărul cu atîta brutalitate. Sau poate-i o favoare pe care o păstrezi pentru mine ?

El nu răspunde. Acum ar vrea ca ea să-l lase în pace, să se ducă la ducesele ei.

— Știi ce-am sperat ? spune ea. Ce mi-am închipuit, ce-am vrut ? Să-mi faci un copil ! Uitasem că nu-ți plac bastarzii...

Saganne îi întoarce spatele și pleacă.

Traversează gardul de carpeni pitici care desparte de curte dormitoarele comune unde stau bărbații. În grădina de legume, soldații se plimbă fără să vorbească, cum trebuie să fi făcut maicile, cu atitudinea și starea comandate parcă de aranjamentul acestui spațiu închis,

brăzdat de curbe. Cei doi bucătari au scos soba pe rotile sub streașina spălătoriei

Așezați alături, jumulesc cu amîndouă mîinile niște păsări Înainte de a fi trimiși la secția lui Saganne nu se cunoșteau. Dar sînt din același canton din Corrèze și s-au potrivit imediat, formînd nu atît un cuplu de camarazi cît o societate, refractară la ceea ce o înconjoară.

Apariția vagmistrului provoacă năvală : oamenii sar peste marginile de verdeață, calcă în picioare straturile cu lăptuci ca să ajungă mai repede în preajma tipului cu chipiu. Acesta scoate scrisorile din geantă una cîte una, cu gesturi scurte de zgîrcit care scotocește într-o comoară, citește cu voce tare numele destinatarului, și nu pune plicul în mîna care se întinde decît după ce întreabă bănuitor : „Sigur' tu ești Peilloux Adolphe ? (sau Frémontier Léon, sau Lamiraux Gustave) ; vino să-ți văd mutra !"

Cînd a terminat de împărțit se apropie de locotenent și-i întinde un pachet dreptunghiular.

— Nimic altceva ? întreabă Saganne.

Madeleine îi scrie în fiecare zi. Dar scrisorile nu ajung regulat, vin cîte cinci-șase deodată. Nu a primit nimic de o săptămînă.

— Nimic, spune vagmistrul.

Saganne rupe cartonul maro și descoperă o carte. Hîrtia e de lux. Pe coperta lucioasă numele autorului și titlul sînt scrise în caractere pseudo-gotice : René-Marie Geindroz, *Deșertul vieții*. Are și o scrisoare alăturată, pe care Saganne o citește mai întîi. A recunoscut scrisul lui Dubreuilh :

Dragă Saganne,

Micul Geindroz mi-a trimis patru exemplare din opul pe care l-a publicat, pe cheltuiala lui, presupun. Îţi trimit unul. Poate că-l ai deja? Limba este frumoasă.

Îţi faci datoria, o ştiu. Nu te felicit. Nimic mai obişnuit astăzi.

Nu există decît un mod de a privi acest război: un preludiu necesar reluării înaltelor sarcini de civilizare. După zdrobirea Germaniei, vom construi de la Tunis la Tanger şi de la Alger pînă la Tombouctou acea confederaţie a regatelor franco-arabe unde se vor sprijini reciproc ce are mai bun Creştinătatea şi ce are mai bun Islamul.

Păstrează-te în viaţă şi dispus pentru acest viitor. Contez pe dumneata.

Saganne pune scrisoarea în buzunar şi deschide cartea lui Geindroz. Sînt paragrafe scurte între care e desenată o frunză de palmier stilizată. Încă de la primul simte cum se enervează: „Oh! să ajungi într-o lume în care totul va fi simplu şi la locul lui, în care totul va fi simplu şi vizibil. De s-ar putea ca fiecare drum parcurs să fie de folos sufletului meu!" Sare cîteva pagini şi dă peste: „...pămîntul încrederii risipite, continentul venerabil unde sărbătoarea trupului şi a morţii sfarmă fiarele cu care ne-a încătuşat occidentul..." La chestia asta rînjeşte şi răsfoieşte cartea pînă la sfîrşit. Ultimul paragraf e şi mai frumos: „Din toată inima, mi-am dorit umilinţa şi pioşenia sufletelor apostolilor, ale fecioarelor şi ale martirilor, sărăcia lor; mi-am dorit, mi-am dorit din toată inima castitatea care-i învăluie şi credinţa care-i încununează; mi-am dorit forţa şi harul lor,

Astăzi puțin îmi pasă dacă-s rău sau trist. Port însemnul Franței. Dincolo de slăbiciunile și îndoielile mele sînt copil dintr-un sînge care întotdeauna și-a îndeplinit menirea. Și dacă mă cuprinde frămîntarea nopților fără somn, vîrtejul himerelor, Franța cea virtuoasă, încununată de rațiune, înarmată cu fidelitate, Franța cea generoasă îmi va da virtutea, judecata și credința ei."

Cînd ridică ochii, înfuriat în sine de aceste fraze în care nu găsește decît poză, indecență și prostie, o zărește pe Louise apropiindu-se, ridicîndu-și ușor poala, lăsînd să se vadă botinele negre.

— Vin să te invit la masă: doamna Edwards și poetul Jean Cocteau doresc să te cunoască.

— Eu, nu, spune el.

Îi întinde cartea:

— Uite, ți-o dau. O să-ți placă!

O ia fără să-i dea vreo atenție.

— Charles, după prînz plecăm să căutăm rănițî. Nu știu cînd ne vom întoarce.

— Vă veți întoarce repede: rănițîi nu ne lipsesc. Acum, mă vei scuza dar trebuie să fac apelul.

Ea îl prinde de mînecă:

— Nu poți să mă lași așa. Te caut de două luni. M-am angajat ca să te găsesc.

El își trage brațul:

— Ce vrei să fac? Să te duc în culcușul meu, să te trîntesc pe patul îmbibat de sudoarea sergentului care pute ca un țap, să ne tăvălim între mașina de cusut și oala de noapte și apoi să ne ștergem cu batistele?

Cuvintele astea, pe care le-a spus ca s-o dezguste pe Louise și ca el însuși să scape de dorință, au efectul invers: materializează atracția. Casa pezniculuí e la

cincizeci de metri. Mergînd pe lîngă carpeni, ar ajunge în trei minute. Își simte în piept respirația gîfîită :

— Vino, spune el.

— Nu, nu așa !

— Ba da, așa !

— Va fi trist.

— Nu-mi pasă.

Rămîn închiși în cameră pînă seara. Toată lumea i-a văzut îndreptîndu-se spre casa paznicului. Nimeni nu-i deranjează.

A doua zi, Louise pleacă după răniți. Saganne doarme încă. Următoarele două zile și le petrece în interminabile partide de șah cu Guyot. Între ele, adoarme pe scaun sau cade într-o visare atît de adîncă, încît e ca și somn. În zorii zilei a treia, o ștafetă pe bicicletă îi aduce ordinul de marș.

Oprire pe baza de plecare la atac. Obuzele cad la un kilometru mai în față, prăpăd bubuitor, neîntrerupt. Pînze de ceață aduc miros de sulf. Saganne nu vede nimic. Ceea ce înțelege este că bateriile nemțești trag de douăzeci și patru de ore și că bateriile franceze nu răspund. Oamenii încearcă să doarmă, ghemuiți pe rănită sau sprijiniți de parapetul tranșeii, cu picioarele în noroiul galben. La cra patru încep să curgă primii răniți. Ies din ceață cîte trei-patru, agățați unii de alții sau sprijinindu-se în puşca Lebel ca niște pelerini sfîrșiți de oboseală. Saganne îl oprește pe un sergent care ține un tampon mare de vată lipit de ochi :

— Ce se petrece ?

— Au început asaltul. Ies de peste tot.

— Şi cei din regimentul 75 ? strigă Guyot. Ce naiba fac cei din 75 ?

Omul porneşte mai departe fără să-i răspundă.

Valul celor care au scăpat creşte. Unii aleargă, cu paşi grei, cu cartuşierele şi căştile bălăngănindu-se. Mulţi nu sînt răniţi.

Saganne iese din tranşee, agaţă un caporal de haină :

— Unde fugi aşa ? Vino aici !

Băiatul se lasă tîrît. E foarte tînăr, docil ca o fată. Pe obrajii trandafirii barba abia-i creşte. Nu tremură şi, dacă ochii lui exprimă ceva, atunci e o nedumerire de om căzut din lună.

— Ne retragem, domnule locotenent !

— Vă retrageţi pe dracu' ! spune Guyot. Spălaţi putina, asta-i !

În spatele tranşeii, oamenii care vin din linia de foc sînt din ce în ce mai mulţi şi marşul lor aduce a debandadă.

— Stai aici, îi spune Saganne caporalului.

Le sare din nou în cale, deschide braţele, strigă :

— Opriţi-vă, pentru Dumnezeu ! Opriţi-vă !

Cînd îl zăresc, soldaţii nu mai fug, dar îşi continuă drumul. Primii doi îl ocolesc şi trec de el. Se întoarce şi le dă cîte un picior în spate :

— Am spus „Stai !", urlă el.

Arată cu degetul :

— Staţi acolo.

Fugarii se adună în turmă. Bombănesc, cu capul plecat.

— Unde vă sînt ofiţerii ?

În acel moment apare un căpitan. Merge repede, ţinîndu-şi în îndoitura cotului stîng, antebraţul drept. La capăt nu mai are mînă ; carnea însîngerată s-a răsucit retrăgîndu-se de pe case. Fără să se oprească, îi aruncă lui Saganne :

— Sînteţi din 125 ? Dacă n-o luaţi din loc, sînteţi pierduţi !

De cîtva timp, bubuitul tunurilor a încetat, înlocuit de trosnetul tot mai puternic și mai aproape al puștilor. De-abia a încetat căpitanul să vorbească și șase obuze le trec șuierînd pe deasupra capului.

— Au schimbat tirul ! spune Guyot. Cum îl reglează și ne trezim cu astea toate în căpățînă !

Saganne strigă trupei de fugari :

— În tranșee !

Majoritatea se supun dar, profitînd de învălmășeală, patru oameni o iau la fugă. N-au timp să facă treizeci de metri : un obuz îi ajunge din urmă. Saganne vede distinct, prin fumul și pămîntul aruncat, capete și membre zburînd.

Guyot s-a ridicat și strigă :

— Avem vești !

Pe drum, agentul de legătură al companiei, aplecat peste ghidon, merge în zigzag în mijlocul exploziilor și al craterelor săpate de obuzele de mare calibru. Toată secția îi urmărește înaintarea. Cînd ajunge în locul în care, cu un minut mai înainte, cei patru soldați s-au volatilizat, cade un alt obuz. Nu se mai vede nimic. Apoi bicicletistul apare din fum, pe jos, împingîndu-și bicicleta. Ia poziție de drepți în fața lui Saganne, salută :

— Căpitanul mă trimite să vă spun că nu mai avem nimic înaintea noastră. Sîntem în fața nemților și trebuie să rezistăm.

Se apleacă peste încălțarea pe care o schijă de obuz i-a făcut-o praf :

— Aveam și eu o dată niște încălțări comode ! N-am noroc !

După douăzeci de minute apar primele uniforme gri-verzui. Înaintează fără să se ascundă, scoțînd, ca niște oameni beți, strigăte de „Urra !!“ și „Vorwäts!“ Pămîntul se cutremură de tropăitul cizmelor. Mitralierele lui Saganne încep să scuipe, săpînd un mare gol în mijlocul acestei mase care urlă. Siluetele întunecate cad teancuri și fug spre dreapta și spre stînga, mînate parcă de un uragan.

Saganne stă în genunchi în mijlocul dispozitivului de luptă. Indică obiectivul, cu braţul. Hărţuiţi de Guyot, fugarii recuperaţi pe drum s-au înşirat între mitraliere: culasele puştilor tăcănesc, punctînd focul neîntrerupt. Mulţi dintre ei, văzînd respins atacul german, sînt cuprinşi de o exaltare care ajunge pînă la frenezie. Ameninţă cu pumnul, strigă: „Cad! Daţi-i!"

Culcaţi lîngă armele lor, cu corpul scuturat de tresăltarea oţelului, mitraliorii nu spun nimic. Ştiu că partea serioasă va începe din momentul în care artileriştii nemţi îi vor repera. Şi, în curînd, se aude fîşîitul primului obuz. Se pierde în spatele liniei, fără stricăciuni. Dar al doilea şi al treilea, care explodează la interval de trei secunde, îşi ating ţinta. Pe partea stîngă, două mitraliere încetează să tragă. Ridicînd capul, Saganne îi vede pe cei patru servanţi, pe burtă, afundaţi în noroi, ca striviţi de piciorul unui uriaş. Aproape în acelaşi moment, din spate, bateriile de 75, franceze, încep să bubuie. Un obuz se înfige în parapet. Explozia îl aruncă şi se trezeşte, şezînd, într-un întuneric de nepătruns. Alături de el, Guyot are o voce behăită de furie:

— Acuma se trezesc şi nemernicii ăştia de artilerişti! Ah, boii! Sîntem ca-n capcană, domnule locotenent, cu cele de 75 în cur şi cu cele de 120, nemţeşti, în bot! Ca nişte şoareci!

E în picioare, dă din mîini, urlă de furie, cînd maxilarul inferior i se desprinde. Saganne vede căzînd peste el, nu faţa sergentului său, ci o gaură roşie, mărginită de dinţi, din care ţîşneşte sîngele. Corpul îi cade pe genunchi. Îl dă la o parte şi începe să se tîrîie. Cînd vacarmul mai slăbeşte, aude în jur strigătele răniţilor. Înfigîndu-şi degetele şi coatele în noroi, se ridică pe marginea tranşeii. La cincizeci de metri, la stînga, vreo treizeci de infanterişti nemţi s-au regrupat. Aşteaptă să pornească la asalt, bătînd talpa pe loc ca să se încălzească.

Saganne se întoarce spre ai lui:

— Foc! strigă el. Foc! Totul spre stînga!

Se aud vreo zece împuşcături. Apoi o mitralieră începe iar să tragă. Saganne se lasă să alunece de-a lungul parapetului. În tranşee aleargă, sărind peste trupuri, spre locul deschis unde a reperat una din armele sale, cu trepiedul răsturnat. Dar mai înainte de-a avea timp să ajungă acolo, şase explozii formidabile zdruncină pămîntul. O lamă de oţel îl străpunge la nivelul pieptului. Gîndeşte: „Asta-i", face încă doi paşi şi cade cu faţa în jos.

E adus la viaţă de durere, de senzaţia revoltătoare că cineva îi vîră în coaste, apoi i-l trage încet ca să i-l înfigă din nou, un vătrai înroşit. Deschide ochii. O figură stă aplecată peste el. Recunoaşte casca cu vîrf şi o voce pronunţă cîteva cuvinte în germană. Saganne se gîndeşte: „Mă omoară cu baioneta". Se lasă pradă durerii ca să sfîrşească mai repede.

Soldatul german vede căzînd capul rănitului. Se ridică, îl ia din nou de subsuori şi începe să-l tragă spre targă, cum a primit ordin.

Cînd îşi recapătă cunoştinţa, este singur. Îşi dă seama din primul moment de acest lucru. N-are nevoie să deschidă ochii. De altfel, nici nu se gîndeşte să deschidă ochii. Îşi păstrează forţele care-i mai rămîn.

Nu mai suferă. Moare de frig. Se putea împotrivi durerii. Dar cu frigul trebuie să fii viclean: să izolezi mental o parte a corpului, piciorul, de exemplu, şi, prin încercări succesive, să concentrezi acolo senzaţia de frig. După ce a fixat-o, o ţine domolită, ca pe un animal. La cea mai mică neatenţie ea îi scapă şi îl năpădeşte iarăşi în întregime. O ia de la capăt. Niciodată n-a fost mai umil şi niciodată mai încăpăţînat. Rănit de moarte, părăsit în deşert, Takarit şi-a cusut singur burta. Ca şi targhiul, o să-şi facă, chiar fără nici o speranţă, datoria de om.

Nu-i pasă de locul în care zace. Noaptea, ziua, orele, minutele, nu-l mai privesc nici ele. Datoria lui, singura

lui datorie este să găsească în fiecare secundă echilibrul exact între eforturile de voință și concesiile pe care le face răului care-l copleșește. Să reziste și să cedeze ; să ia în stăpînire și să abandoneze ; se stăpînește cum ar stăpîni un cal năbădăios, o barcă cu pînze pe furtună.

Dacă adoarme știe că e pierdut : nu-și permite să doarmă. Își îngăduie doar întinderi de atipeală, pe care le populează cu amintiri din Sahara. Nu cele din momentele intense ; cele din clipele goale : cămilele deplasîndu-se încet, așteptările, visarea lîngă focul de bivuac. Acestea sînt ale lui. Vitejiile sînt niște garanții pe care le-a dat pentru ca lumea să-l acccepte : nu i-au adus nimic nou, sau, lucruri pe care preferă să le uite. Ce altceva a dovedit lupta la baionetă din uedul Esseyène decît că și el, ca oricare altul, în anumite împrejurări, este în stare să comită acte inumane ? Eroismul acesta împotriva firii nu-i este de nici un ajutor. Astăzi, ar vrea să aibă virtuțile plantelor din deșert care-și înfig rădăcinile în nisip, tot mai adînc, spre apa pe care n-o găsesc întotdeauna.

Madeleine, proiectul lor de a se stabili în Maroc, îl servesc să-l scoată din această atipeală. Îi însoțește imaginile acestea fericite recitînd versurile pe care mama i le spunea odinioară, versuri care-l înfuriau la culme pe tatăl lui : „Viața umilă cu munci plictisitoare și ușoare..."

După fiecare perioadă de odihnă, începe din nou să lupte dar mereu de la un nivel mai scăzut. De ce-l părăsesc puterile, acum cînd are atîta nevoie de ele, cînd și le-ar întrebuința cu atîta folos ? I se pare că dacă ar putea măcar respira adînc, s-ar ridica pe o treaptă de la care și-ar aduna iarăși vigcarea.

Să respire. Trebuie să respire. Să găsească nervii, mușchii, jocul lor care să-i permită aerului să pătrundă în plămîni. Este o chestiune de concentrare, de răbdare. Să învețe să respire cum a învățat să citească.

La un moment dat, cînd doi bărbați se apleacă deasupra lui, cînd le simte deslușit pe buze și pe pleoapele

închise cele două respirații, ar vrea să-i alunge : nu trebuie să-l distragă și nimeni nu poate să-l ajute.

Maiorul neamț își latră frazele. Cel care traduce are un glas de popă. Fiecare intonație este ca o invitație la renunțare. Fața lui Saganne se crispează. Să se apere de vocea asta mieroasă și să înțeleagă cuvintele pe care le însăilează este unul și același efort.

— Sîntem în lazaretul din Hann-Münden ; izolarea dumneavoastră într-un cort este o necesitate de securitate militară. Dar sînteți îngrijit ca și soldații germani. Actele dumneavoastră au fost transmise Crucii Roșii, în conformitate cu convenția internațională. Aveți o perforație pulmonară care interzice strict orice mișcare. Nu aveți voie să vorbiți. Dacă ați înțeles, ridicați mîna.

Saganne ridică mîna. Cel puțin, așa crede. Metalul unei linguri i se lovește de dinți. O fiertură călduță îi curge între buze. Cînd gura îi este plină, înghite : durerea îi sfîrtecă pieptul. Îl străpung propriile coaste. Ca să înceteze această durere sfîșietoare, ar fi de-ajuns să nu mai mănînce, să nu mai lupte. Să desfacă pumnul, să-și întindă degetele.

Dar el deschide ochii. Prin vălul care-i încețoșează vederea, distinge pata albă a unei fețe.

— Preot ? întreabă el.

Celălalt nu înțelege sau nu-l aude murmurul.

— Mîncatul e necesar, spune întinzînd lingura spre gura lui.

Saganne scoate limba ca să primească fiertura. Apoi, o lasă să se scurgă pe cerul gurii. În felul acesta îi simte căldura binefăcătoare și evită deglutiția. Niciodată n-a fost mai șiret.

Speră din nou. O speranță pe măsura epuizării lui, care nu elimină perspectiva morții ; o face doar, din cînd în curînd, mai puțin certă.

Patru zile starea lui nu s-a schimbat. Dimineața și seara preotul care vorbește franceza vine să-l hrănească și să-l spele. A încercat o dată să-i schimbe pansamen-

tul din jurul torsului. Saganne a leșinat. Neamțul a pus pansamentul la loc și nu s-a mai atins de el.

În a patra zi se declară infecția. Febra îl smulge pe Saganne din universul său înghețat. Se simte ridicat, purtat de o mișcare de maree. În fluxul acesta, are impresia că membrele și organele lui, în mod deosebit mîinile și ochii, i se dilată, se umflă ca niște baloane. Apoi refluxul îl trage spre hăuri deformante. Atunci se dedublează ; trupul se chircește, se micșorează pînă la a se pierde, în timp ce privirea i se înalță la distanțe prodigioase.

Se lasă în voia acestui rău nou ; nu poate face altfel. Ca să lupte îi trebuie un punct fix, un bastion. Febra nu-i dă nici un răgaz.

Setea e singura legătură păstrată cu lumea. Nu-i o salvare, îl traversează ca un corp străin pe care vrea să-l elimine.

Îi vin în minte, obsedant, imagini din bătălia povestită de Dubreuilh, în care nisipul era așa de fierbinte încît adversarii se mitraliau în picioare, de la o dună la alta. Șefii strigau : „Culcat !" dar oamenii nu puteau să se supună. Nu cădeau decît morți sau răniți. Viziunile acestea îl urmăresc încărcate de o realitate halucinantă, ca și cum el ar fi fost toți acești luptători în același timp ; apoi, și e și mai rău, ele se estompează, dispar în falduri.

Cînd zărește deasupra lui capul prectului pe care halucinațiile din cauza febrei cînd îl îndepărtează, cînd îl apropie, cere de băut. Neamțul zîmbește : Saganne îi vede fața strîmbîndu-se ca într-o fotografie care arde.

— Ați primit scrisori prin intermediul Crucii Roșii de la Geneva, spune el. Înțelegeți ? Scrisori !

Saganne își mișcă din nou buzele să ceară apă. Cuvîntul „cruce" i s-a strecurat în delir. În fața lui, cît să întinzi mîna, se înalță crucea îmbrăcată în piele roșie a șeii pe care i-a oferit-o Takarit după Esseyène. Trăiește din nou, amplificată, senzația de cădere spre sol pe care

o avea cînd, sub el, cămila îngenunchea ca să se odihnească.

Dacă reuşeşte să apuce cu mîna această cruce, să se agaţe de ea, va fi în viaţă încă o clipă. Unghiile zgîrie pătura. Are un ochi pe jumătate deschis, celălalt închis.

Preotul a desfăcut un plic. Parcurge scrisoarea din ochi :

— Vă scrie soţia. Spune că aşteaptă un copil.

Se apleacă peste cel în agonie, îi pune mîna pe umăr :

— Soţia vă scrie că aşteaptă un copil. Aţi înţeles ?

Saganne a deschis ochii mari. Mişcarea de maree a încetat. Frigul l-a cuprins din nou şi, începînd cu pieptul, se întinde peste tot. E prea slab ca să geamă sau chiar ca să-i curgă lacrimile. Totuşi i se pare că mai are ceva de făcut, ceva foarte simplu şi foarte important.

— Aţi înţeles ? repetă preotul. Vreţi să v-o citesc ?

Saganne nu mişcă ; nici un murmur, nici un început de gest. Are aşa de puţin timp ca să descopere ce se aşteaptă de la el. Nimic nu trebuie să-l distragă.

Neamţul reia :

— Cealaltă scrisoare este de la domnul Flammarin. Nu e lungă, o să v-o citesc. *„M-am dus la Alger. Am văzut-o pe soţia ta. M-a invitat la masă. În timp ce mîncam stînd în faţa ei, m-am gîndit că pînă la urmă ai avut tot ce ţi-ai dorit : aventura şi gloria, reuşita şi fericirea...“*.

Vocea preotului nu-l mai deranjează. Întrevede direcţia în care trebuie să caute. De cum va descoperi cuvîntul care înseamnă în acelaşi timp „vă mulţumesc“ şi „vă cer iertare“, totul se va limpezi.

Şi dacă-i întrebat „mulţumesc cui ?“, „iertare pentru ce ?“ n-o să mai aibă timp să explice. Nu-i nimic ; va fi bine şi aşa. Un singur cuvînt, tot ce poate face.

Vede clar deasupra lui pînza cortului, kaki, opacă. Cuvîntul pe care-l căuta, iată-l. Deschide buzele să-l rostească pentru a se elibera : sîngele care s-a strîns în gură i se prelinge pe bărbie.

Preotul n-a văzut nimic. Continuă să citească scrisoarea lui Flammarin în franceza lui şovăielnică : *„Soţia ta mi-a vorbit despre proiectele voastre de agricultură în Maroc. Dacă mă veţi accepta, voi pleca împreună cu voi..."*.

Maiorul a intrat în cort. Se apropie de Saganne, îi ridică pleoapa cu degetul mare Se întoarce spre preot :

— Nu vă mai obosiţi : nu mai poate auzi... Să puneţi trupul direct în groapă, nu mai am sicrie...

La 10 aprilie 1922, ziua aniversării bătăliei de la Esseyène, generalul Dubreuilh inaugurează la Infeleleh fortul Saganne. Opt metri pe opt, patru încăperi fără ferestre, este, abia dacă puţin renovată, clădirea pe care a construit-o Charles. Au înconjurat-o doar cu ziduri crenelate. Poarta ogivală dă spre podişul Tassili. Totul este din lut. Pe fronton, s-a bătut o placă de piatră gravată : FORTUL SAGANNE.

Această placă, aceste ziduri sînt singurele urme concrete ale trecerii lui Saganne : trupul său nu a fost repatriat.

În mijlocul burnuzurilor şi al uniformelor, în picioare lîngă mama lui care-l ţine strîns de mînă, un băieţel de şapte ani abia aşteaptă să se termine discursul generalului. Nu-şi mai ia ochii de la cămila neagră cu picioare albe îngenuncheată la umbra unei cătine şi de la şaua de piele roşie care-i pusă alături, pe nisip.

Înaintea ceremoniei, un om înalt, cu faţa acoperită, s-a apropiat de el :

— Cum te numeşti tu ?

— Charles Saganne.

— Eu mă numesc Takarit. Ei bine, Saganne, uită-te la cămila şi şaua de-acolo : sînt ale tale !

Lector : ANGELA CISMAȘ
Tehnoredactor : ELENA DINULESCU

Bun de tipar : 26.II.1988
Coli de tipar : 22

c. 416 — I. P. Informația,
Str. Brezoianu 23—25
BUCUREȘTI

Lei 16,50

Încununat în anul 1980 cu Marele premiu pentru roman al Academiei franceze, Fortul Saganne **prezintă evenimente ce se petrec în Sahara franceză, în ajunul primului război mondial. Inspirată „din realitate" (evenimente istorice reale, documente de familie), cartea constituie o critică acerbă la adresa colonialismului și a militarismului.**